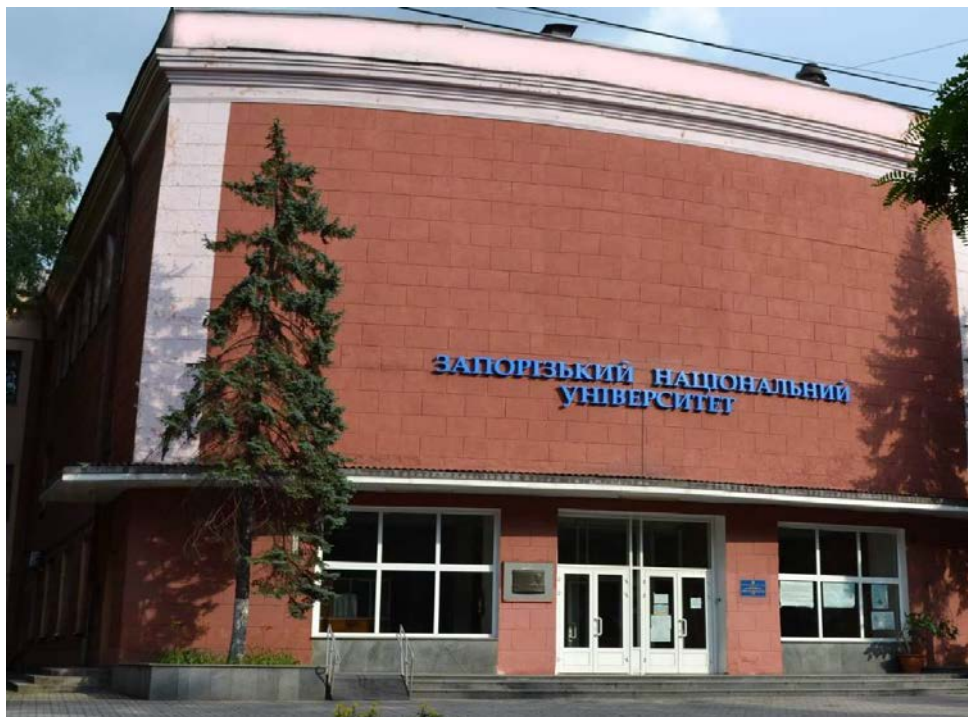

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет
Інженерний навчально-науковий інститут

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«Інноваційний розвиток сучасної економіки:
нові підходи та актуальні дослідження»**

20-21 квітня 2021 року

м. Запоріжжя

Міністерство освіти і науки України
Запорізький національний університет
Інженерний навчально-науковий інститут

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«Інноваційний розвиток сучасної економіки:
нові підходи та актуальні дослідження»**

20-21 квітня 2021 року

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету

Васильчук Г.М. – проректор з наукової роботи ЗНУ.

Заступники голови:

Каркоцький І.О. – директор Запорізького НДЕКЦ МВС.

Меліхова Т.О. – д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту ЗНУ.

Члени оргкомітету:

Ажажа М.А. – д.н. з держ. упр., професор кафедри менеджменту організацій та управління проектами ЗНУ.

Арутюнян І.А. – д.т.н., професор, завідувач кафедри промислового та цивільного будівництва ЗНУ.

Банах А.В. – к.т.н, доцент, завідувач кафедри міського будівництва та архітектури ЗНУ.

Баранник Л.Б. – д.е.н., професор кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи і фінансів (м. Дніпро).

Белоконь К.В. – к.т.н., доцент, заст. директора Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ з наукової роботи.

Бондар О.Г. – д.ю.н., проф., перший проректор ЗНУ.

Воронкова В.Г. – д.ф.н., професор, завідувач кафедри менеджменту організацій та управління проектами ЗНУ.

Глуцевський В.В., д.е.н., професор кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів ЗНУ.

Коломоєць Т.О. – д.ю.н., професор, член - кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України, декан юридичного факультету ЗНУ.

Корнеєва Н.М. – заступник директора Запорізького НДЕКЦ МВС.

Макушинська Г.П. - к.ф.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів ЗНУ.

Макаренко А.П. – д.е.н., професор кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту ЗНУ.

Макаренко П.М. – д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного університету.

Макаренко Ю.П. – д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Метеленко Н.Г. – д.е.н., професор, академік Академії економічних наук України, завідувач кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів ЗНУ.

Нікіта А.Г. – завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС.

Плаксієнко В.Я. - д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету.

Подмешальська Ю.В. – к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту ЗНУ.

Пушкарьова Г.О. – завідувач сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС.

Сіліна І.В. – к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів ЗНУ.

Синчак В.П. – д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Федченко О.І. – к. т. н., доцент, в.о. директора Інженерного-навчально-наукового інституту ЗНУ

Феофанов Л.К. – к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту ЗНУ.

Феофанова І.В. – к.е.н., доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту ЗНУ.

Шушко О.О. – к.е.н., завідувач відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС.

Шатіна Ю.О. – завідувач сектору економічних досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС.

Чакалова Н.С. – ст. викладач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту ЗНУ

Яришко О.В. – к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів ЗНУ.

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інноваційний розвиток сучасної економіки: нові підходи та актуальні дослідження». Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 290с.

ЗМІСТ

I. Тематичні напрями конференції

(для економіко-управлінського та правового напрямку)

Секція 1. Економіка, організація та управління підприємствами

Арзянцева Д.А.

Формалізація процедур розробки стратегії на підприємстві. 11

Мацюра С.І., Черненко М.О.

Вплив Covid – 19 на світову економіку. 15

Мацюра С.І., Радько В.М., Сапожникова М.С.

Тіньова економіка в сучасному економічному середовищі України. 17

Самарічева Т.А., Банашко О.О.

Вплив інфляційних процесів на економіку України. 19

Ткаченко Є.Ю., Яришко О.В.

Сучасні підходи діагностики ймовірності банкрутства підприємства 22

Фатюха В.В., Федченко А.Ю.

Роль ціноутворення на макро- та макрорівні. 24

Єгорова О.В.

Закордонний досвід бізнес-інкубаторів для підтримки стартапів. 26

Нікіта А.Г.

Особливості визначення ринкової вартості лікарських засобів, медичних виробів та медичного обладнання, призначених для запобігання виникнення і поширення гострої респіраторної хвороби COVID – 19, спричиненої коронавірусом SARS-COV-2, на території України. 28

Альміз В. С., Захаркевич Н. П.

Соціально-психологічний клімат організації. 30

Домбровський І.В., Іжевський П.Г.

Формування ланцюгів постачання підприємств як забезпечення конкурентоспроможності бізнесу в умовах глобалізації. 32

Мамчур А.П., Корягіна Т.В.

Роль домогосподарств в умовах сучасної економіки. 35

Державцева Е.П.

Класифікація воспроизводства в сільському господарстві. 38

Секція 2. Менеджмент

Воронкова В.Г.

Концепція VUCA як концепція вираження невпорядкованості, хаосу і нестабільності за умов пандемії COVID-19 42

Воронкова В.Г., Андрюкайтене Р.

Цифрова парадигма економіки та менеджменту в умовах глобальної трансформації. 45

Ажажа М.А.

Механізми фінансування закладів вищої освіти в контексті євроінтеграції України 48

Бобиль В. В.

Розвиток логістичних послуг на підприємствах залізничного транспорту. 53

Захаркевич Н.П.	
Формування кадрового ядра закладу охорони здоров'я.	55
Корюгін А.В.	
Особливості управління сталим розвитком підприємства.	59
Сергієнко Т.І.	
Теоретико-концептуальні виміри сучасної парадигми менеджменту.	61
Шарапова Т.А.	
Розробка моделі дистанційної освіти як чинник сталого розвитку освітянського процесу: проблеми, загрози, можливості, тенденції.	64
Нікітенко В.О.	
Концепція активізації розвитку туристичного менеджменту в умовах COVID-19.	67
Фурсін О.О.	
Комунікаційний менеджмент як система соціальної взаємодії та «буття людини в комунікації».	70
Грамашович Ю.В.	
Особливості системи адаптації персоналу підприємства	73
Бугайчук О.В.	
Технологічна стратегія промислового підприємства як чинник підвищення конкурентних переваг.	77
Стародубець В.С.	
Трансформація зайнятості та безробіття в умовах цифровізації сервісної економіки.	80
Диса К.П., Захаркевич Н. П.	
Гендерні особливості лідерства.	83
Ігнат А.В., Захаркевич Н.П.	
Оцінювання ефективності публічного адміністрування.	85
Рябов М.О., Захаркевич Н.П.	
Забезпечення ефективності менеджменту на підприємстві.	88
Семенюк Р.М., Корюгін А.В.	
Удосконалення системи комунікацій в організації.	91
Шамара О.О., Захаркевич Н.П.	
Аутсорсинг та його застосування в публічному управлінні.	93
<i>Секція 3. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит</i>	
Плаксієнко В.Я.	
Ще раз до балансового узагальнення.	96
Левченко З.М., Тютюнник С.В., Дугар Т.Є.	
Організація обліку благодійної та гуманітарної допомоги у неприбуткових організаціях.	98
Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б.	
Інформаційна база процедури «податковий due diligence».	102
Грибовська Ю.М.	
Еквіваленти грошових коштів: визнання, класифікація та облік.	105
Подмешальська Ю.В.	
Особливості обліку запасів відповідно до МСФЗ.	110

Пономаренко О.Г.	
Можливості удосконалення обліку капітальних інвестицій: погляд науковців.	112
Тютюнник С.В., Левченко З.М., Дугар Т.Є.	
Вплив оборотних активів на формування майна підприємств за видами економічної діяльності.	115
Самусь В.А., Меліхова Т.О.	
Удосконалення документування аудиту основних засобів.	119
Макаров І.М., Меліхова Т.О.	
Удосконалення документування аудиту нематеріальних активів.	121
Меліхов Є.В., Макаренко А.П.	
Пропозиції щодо ефективної боротьби з рейдерським захопленням за допомогою сучасних управлінських інформаційних систем.	123
Климова О.В., Меліхова Т.О.	
Концептуальні основи обліку основних засобів у бюджетних установах.	124
Панков Д. А., Матюш И. В.	
Методика формування системи показателів фінансової і управлінської відповідальності для бухгалтерського аналізу ефективності модернізації підприємства.	129
Гудкова Е.А.	
Сравнение учёта и оценки обязательств в республике Беларусь с МСФО.	133
Игнатик М.В., Молчанов А.М.	
Пути повышения платежеспособности организаций на основе анализа аналитического баланса.	138
Батуро К.В., Молчанов А.М.	
Расчёт резервов роста запаса финансовой устойчивости организации.	140
Жедик И.А., Купцова Е.А.	
Порядок установления командировочных расходов за рубежом.	142
<i>Секція 4. Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці</i>	
Глушевський В.В., Лобушко С.Д., Січкоріт А.Д., Цимбал Л.М.	
Інформатизація процедур комплексного аналізу «вузьких місць» при складанні виробничих планів промислових підприємств.	145
Кофанов О.Є.	
Аналіз внутрішніх та зовнішніх чинників впливу на успішність проєктів у стартап-індустрії.	149
<i>Секція 5. Банківська справа. Гроші, фінанси і кредит</i>	
Макаренко Ю.П.	
Методи управління депозитним портфелем комерційного банку.	151
Фатюха В.В., Скочко З.Ю.	
Аналіз зовнішньоторговельного балансу України на сучасному стані.	153
Ткачук Н.М., Коцупей Д.О.	
Зарубіжний досвід управління антикризовою діяльністю банків	156
Дронь М.А.	
Стратегії управління економічним капіталом банку.	158

Булешна В. А., Булат Г. В. Сутність і особливості системи фінансового моніторингу в банківській сфері.	161
Веселовська В.О., Самарічева Т.А. Сучасний стан боргової безпеки України	163
Яворська О.Ф., Ткачук Н.М. Розвиток кредитних послуг банківських установ України.	166
Шпуганич А. В., Ткачук Н. М. Тенденції інноваційного розвитку банківської системи України.	168
Клюкин А.Д., Валько В.В., Короленко О. Н. Методика аудита выпуска и реализации готовой продукции сельскохозяйственных организаций при учете уровня существенности.	171
Секція 6. Податкова система. Бюджетна система	
Баранник Л.Б., Соломка Я.А. Інноваційні трансформації системи оподаткування як чинник економічного розвитку в Україні.	176
Дулік Т.О., Александрюк Т.Ю. Окремі аспекти еволюції та адміністрування місцевих податків і зборів в Україні.	181
Тараненко В.Є., Ісаханян С.Р. Регуляторний вплив податку на доходи фізичних осіб.	185
Фатюха В.В., Рязанова А.С. ВВП на душу населення, як один із показників рівня життя в країні.	187
Фатюха В.В., Більчич А.О. Дослідження динаміки валютного курсу в Україні.	189
Фатюха В.В., Городецькова А.С. Державний борг України на сучасному етапі.	192
Івашина А.В., Озерян К.С., Тараненко В.Є. Вплив податків на добробут громадян в Україні.	194
Сейитмурадов Р.А., Великоборец Н.В. Система налогообложения в республике Беларусь.	196
Секція 7. Правознавство	
Мельковський О.В. Деякі питання безпеки особистості в умовах сучасних загроз.	200
Рекотов П.В., Батюк К.В. Проблеми правовідносин у мережі інтернет.	203
Черба В.М., Тарасенко А.О. Система соціального законодавства малозабезпечених сімей.	206
Хіміч К.І., Івашина А.В., Озерян К.С. Правове підґрунтя життя та розвитку молоді як рушійної сили соціально-економічного розвитку держави.	209
Секція 8. Сучасна експертиза: економічна, юридична, будівельна, технічна	
Ярошевська О.В., Кулько-Лабинцева І.В. Суб'єктивний підхід до проведення економічної експертизи під час фінансових розслідувань.	213

Каркоцький І.О.	
Місце об'єктивності та повноти дослідження в системі принципів судово-експертної діяльності.	215
Корнеєва Н.М.	
Особливості призначення та проведення експертних досліджень.	218
Клещунов А.М.	
Особливості ідентифікації ноутбуків під час проведення судової товарознавчої експертизи.	220
Король А.В.	
Збіжності та відмінності проведення товарознавчих та мистецтвознавчих досліджень визначення орієнтованої вартості об'єктів.	222
Литвицька О.І.	
Особливості вирішення питань ідентифікації невизначеної фотоапаратури сучасними засобами фототехнічної експертизи.	224
Пригаріна Г.Г.	
Особливості дослідження шампунів під час проведення судової товарознавчої експертизи.	226
Литвицький О.П., Чешко В.П.	
Засоби GPS – моніторингу як потенційний об'єкт дослідження.	228
Бабак М.В.	
Особливості дослідження цифрових фотоапаратів під час проведення судової товарознавчої експертизи.	230
Гончаренко Ю.В.	
Особливості дослідження гаманців під час проведення судової товарознавчої експертизи.	237
Кармазь М.В.	
Вирішення питань щодо земель всіх форм власності за допомогою земельно-технічної та оціночно-земельної експертизи.	242
Качан Д.В.	
Типові проблеми при проведенні будівельно-технічної експертизи.	244
Пушкарьова Г.О., Федченко О.І.	
Питання невід'ємних поліпшень в судовій будівельно-технічній та оціночно-будівельній експертизах.	246
Рева Т.М.	
Висновок судової економічної експертизи, як засіб доказування розміру упущеної вигоди в суді.	249
Шушко О.О.	
Дослідження документів при проведенні судово-економічної експертизи нарахованої заробітної плати працівників, звільнених з підприємства.	251

II. Тематичні напрями конференції (для інженерних спеціальностей)

Секція 1. Нові підходи та актуальні проблеми металургійної галузі

Белоконь К.В.	
Оцінка впливу техногенних забруднювачів міського середовища м. Запоріжжя на захворюваність населення.	253

Воденнікова О.С. Проблеми розсіпання та самодиспергування марганцевих та кремнієвих сплавів	255
Тарасов В.К., Румянцев В.Р., Макушина М.М. Оздоровлення виробничого середовища аглопроцесу шляхом вдосконалення аспіраційної системи.	260
Шевченко І.А., Пугач О.В. Проблеми дроблення матеріалів в різних галузях промисловості.	263
<i>Секція 2. Розвиток енергетичної галузі</i>	
Чейлитко А.О., Калюжна А.В. Дослідження шляхів підвищення енергоефективності житлового будинку по вулиці Запорізька 2А м. Запоріжжя.	266
Кісельов Є.М., Алексієвський Д.Г., Туришев К.О. Порівняльний аналіз джерел випромінювання для оптичних абсорбційних датчиків озонаторних станцій.	268
Артемчук В.В., Коваленко В.Л. Перспективи розвитку інтелектуальних технологій в енергетиці.	270
Єрофєєва А.А., Олійник Н.І. Інноваційний підхід щодо підвищення енергоефективності промислових теплотехнічних установок.	272
<i>Секція 3. Актуальні дослідження в будівельній галузі</i>	
Фостащенко О.М., Езгат Абдельхамід Енергоефективні технології в архітектурі.	274
Архіпова К. К. Тюріков Д.В. Моделювання архітектурної візуалізації просторового середовища	276
Архіпова К.К. Литвиненко В.В. Аспекти формоутворення архітектурної синкретності модульної інтеграції.	278
<i>Секція 4. Інженерія програмного забезпечення</i>	
Коломоєць Г.П. Системне тестування Веб-застосунків на прикладі тестування Інтернет-магазину.	280
Неалова А.О., Безверхий А.І. Архітектура проекту систематизації навчального процесу.	282
Островецький С.В., Щербак А.С., Безверхий А.І. Архітектура проекту ігрового застосунку.	284
Рябоволенко В.А., Ульяновська Ю.В. , Тхоржевський Д.О., Рябоволенко Е.А. Вплив гри на розвиток механічної та словесно-логічної пам'яті.	287

I. Тематичні напрями конференції
(для економіко-управлінського та правового напрямку)
Секція 1. Економіка, організація та управління підприємствами

Арзянцева Д.А.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри
менеджменту, фінансів, банківської
справи та страхування Хмельницького
університету управління та права імені
Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУР РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ НА
ПІДПРИЄМСТВІ

Розробка стратегії підприємства передбачає виконання стратегічного аналізу і вибору найбільш оптимальної стратегії. Особливо важливо застосування стратегічного управління для підприємств, які відчувають проблеми економічного розвитку, обмеженість ринків збуту. Тема розробки стратегії підприємства є популярною в наукових і навчальних виданнях, на практиці досвід стратегічного управління в нашій країні невеликий. Особливо це стосується підприємств малого та середнього бізнесу. Для таких підприємств розробка стратегії розвитку має особливе значення, так як їх діяльність часто має певні обмеження і схильна до значного тиску з боку конкурентів. В умовах обмеженості ресурсів, наявності перепон, що накладаються факторами внутрішньої і зовнішнього середовища, для більшості підприємств малого і середнього бізнесу гостро стоїть проблема вибору і реалізації найбільш оптимальної стратегії розвитку.

Дослідженню питань вибору стратегії підприємства присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких І. Ансофф, О. Віханський, А. Зуб, Ю. Іванов, В. Немцов, М. Портер, А. Стрікленд, А. Томпсон, Р. Фатхутдінов, А. Юданов та ін. Актуальною і водночас недостатньо дослідженою є проблема формалізації процедур розробки стратегії на підприємстві, що обумовило мету дослідження.

У жорсткій боротьбі за виживання в довгостроковій перспективі вже недостатньо використовувати тільки широко застосовуються інструменти фінансового аналізу, першочерговим стає необхідність думати і діяти проактивно, регулярно проводячи стратегічний аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та визначення на їх основі оптимальної стратегії розвитку. Розробку та реалізацію стратегію розвитку підприємства в умовах мінливого середовища неможливо організувати і здійснювати без кваліфікованого використання наукових підходів, методів, принципів, що напрацьовані економічною думкою та апробовані вітчизняною та зарубіжною практикою. Стратегічне управління останнім часом намагаються впроваджувати багато підприємства. Але, часто доводиться стикатися з декларуванням необхідності розробки стратегії. На жаль, в спеціалізованій

літературі та періодичних виданнях питанням алгоритмізації процедур розробки та реалізації стратегії приділяється дуже мало уваги. Тому, необхідно більше приділяти уваги практичним аспектам цього процесу.

Як вже зазначалось вище, не існує єдиних стандартизованих форм презентації стратегії. Кожна стратегія повинна мати свою оригінальну структуру та побудову, що сформована як результат визначення оцінювання зовнішнього середовища та внутрішнього потенціалу підприємства. Однак, творчий процес формалізації стратегії базується на алгоритмі та стандартизації рішень, змістовна сутність яких і буде відображати неповторність кожної стратегії. Тому спробуємо навести основні процедури, що супроводжують процес розробки стратегії.

Для побудови ефективної системи стратегічного управління необхідно рішення керівництва підприємства; координація робіт основних учасників перетворень (планово-економічної та виробничих служб); навчання персоналу, включаючи керівництво; командна робота всіх підрозділів підприємства; складання та дотримання плану розробки і впровадження документації; створення системи показників, які адекватно відображають результат реалізації стратегії розвитку; створення чітко діючого механізму управління зворотним зв'язком, включаючи контроль виконання та ефективності прийнятих рішень на всіх рівнях управління підприємством.

Процес інтеграції процесу стратегічного управління в систему менеджменту підприємства, представлений у таблиці 1 і включає в себе наступні етапи:

1. Ухвалення рішення щодо розробки стратегії.
2. Оцінка готовності підприємства (персоналу, організаційної структури) до стратегічного управління.
3. Детальне планування і організація робіт по впровадженню процесу розробки стратегії.
4. Розробка інформаційного забезпечення стратегічного аналізу процесу розробки стратегії.
5. Проведення оцінки стратегії та коригування.

Таблиця 1 – Формалізація розробки стратегії на підприємстві

Управлінське рішення	Процедури
1	2
1. Ухвалення рішення щодо розробки стратегії	1.1 Наказ вищого керівництва
2. Оцінка готовності підприємства (персоналу, організаційної структури) до розробки стратегії	2.1. Навчання вищого менеджменту підприємства і фахівців в області стратегічного управління. 2.2. Визначення бізнес-процесів, пов'язаних з розробкою і реалізацією стратегії розвитку підприємства. 2.3. Коригування схеми організаційної структури процесів і коригування в разі невідповідності стратегії розвитку
3. Детальне планування і організація робіт по впровадженню процесу розробки стратегії	3.1. Створення робочої групи по розробці стратегії (у разі необхідності залучення зовнішніх фахівців). 3.2. Навчання робочої групи.

1	2
	3.3. Планування діяльності робочої групи. 3.4. Розподіл ресурсів (у т.ч. оплата праці працівників робочої групи).
4. Розробка інформаційного забезпечення стратегічного аналізу процесу розробки стратегії	4.1. Розробка «Положення про стратегію». 4.2. Опис послідовності робіт по розробці стратегії (послідовність, таблиці, графічні схеми). 4.3. Формування матриці відповідальності. 4.4. Розробка регламентів робіт по процесу розробки стратегії: регламент збору оперативної інформації по процесу, регламент підготовки звітної документації, регламент розробки заходів щодо усунення відхилень. 4.5. Розробка положень про підрозділи або внесення змін в посадові інструкції осіб, які здійснюють розробку стратегії. 4.6. Визначення функцій підрозділів. 4.7. Розробка інших робочих інструкцій та іншої необхідної документації по організації стратегічного управління на підприємстві
5. Проведення оцінки стратегії та коригування	5.1. Визначення показників ефективності реалізації стратегії. 5.2. Розробка регламентів робіт щодо оцінювання перспектив досягнення цілей підприємства

Джерело: Запропоновано автором.

Наведені управлінські рішення та відповідні процедури не є вичерпним переліком, і розраховані, в першу чергу, на великі підприємства, однак можуть бути адаптовані до малих чи середніх суб'єктів господарювання.

Зупинимось на найбільш вагомих рішеннях, які потребують обґрунтування на підприємства. Так, одним з рішень є оцінка готовності підприємства (персоналу, організаційної структури) до розробки стратегії.

Процес розробки та реалізації стратегій підприємства включає такі управлінські завдання: розробку стратегічного бачення, місії підприємства, постановку цілей, розробку стратегій, втілення і реалізацію стратегій, оцінку діяльності підприємства, відстеження середовища та внесення коригувань.

Директор на підприємстві є найвпливовішим і відповідальною особою при розробці стратегії. Посада директора передбачає виконання функцій відповідального за розробку цілей, а також визначення стратегії та шляхів її досягнення для всього підприємства. Функціональні керівники, приймають спільну участь у визначенні ключових напрямів господарської стратегії і стратегічному аналізі; працюючи разом з директором і домагаючись консенсусу, вони підвищують ефективність прийнятих рішень. Від їх компетентності та готовності брати на себе відповідальність буде залежати успіх розробки та реалізації стратегії.

Важливим етапом є оцінка готовності підприємства до розробки стратегії. Для цього ми пропонуємо проводити тестове опитування працівників підприємства, яких планується залучати до розробки стратегії, у вигляді

диференційованої оцінки «низький», «середній», «високий» рівень. Оцінювання пропонуємо проводити за критеріями компетентності розробників стратегії і достатності інформаційного забезпечення стратегічного процесу. Тестові питання і відповіді на них у розрізі типових посад підприємства подано в табл. 2. Перелік показників може бути доповнений з урахуванням розмірів підприємства, його галузевої специфіки тощо. Оцінка компетентності розробників стратегії (1 блок) може здійснюватись не лише у форматі самооцінки, але і з метою оцінювання колег.

Таблиця 2 – Опитування фахівців підприємства щодо компетентності розробників стратегії і інформаційного забезпечення стратегічного процесу (самооцінка)

Тестові питання за категоріями	Диференційована оцінка (н – низький, с- середній, в – високий)				
	Директор	Начальник виробництва	Головний технолог	Головний бухгалтер	.....
1. Критерії компетентності розробників стратегії					
1.1. Досвід аналітичної роботи	в	с	с	в	...
1.2. Готовність взяти відповідальність	в	н	н	н	...
1.3. Володіння навичками розробки стратегії	с	н	н	н	...
1.4. Мотивація/ стимулювання	в	н	н	н	...
Усереднена оцінка	в	н	н	н	...
2. Критерії інформаційного забезпечення стратегічного процесу					
2.1. Достовірність інформаційних матеріалів	с	с	с	в	...
2.2. Достатність інформаційних матеріалів	с	с	с	с	...
2.3. Швидкість оновлення інформаційної бази	н	н	н	с	...
2.4. Наявність засобів збору та обробки інформації	н	н	н	с	...
Усереднена оцінка	с/н	с/н	с/н	с	...

Джерело: Визначено автором за результатами тестування.

Головною перешкодою розробки стратегії на вітчизняних підприємствах є відсутність достатньої інформаційної бази. Це свідчить про необхідність зміни підходу до збору інформації, зміна її спрямованості не лише на вирішення оперативних проблем, але і стратегічні цілі. Це, звичайно потребує, знов таки знань та навичок пошуку джерел такої інформації, її правильної інтерпретації тощо. Проблемою також є відсутність можливості у малих та середніх підприємств вкладати кошти у відповідне програмне забезпечення, що дозволяє акумулювати значні масиви інформації та використовувати її для побудови сценаріїв розвитку, тобто по суті альтернативних стратегій.

Запропоновані процедури формалізації процесу розробки стратегії є універсальними та можуть бути використані будь яким підприємством незалежно від форми господарювання та масштабів діяльності

Мацюра С.І.

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва Державного університету економіки та технологій, м. Кривий Ріг

Черненко М.О.

студентка спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», Державного університету економіки та технологій, м. Кривий Ріг

ВПЛИВ COVID-19 НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

Уся світова спільнота, починаючи з середини грудня 2019 року, потрапила під величезний вплив Всесвітньої епідемії коронавірусної хвороби, яка отримала назву COVID-19. Пандемія, зумовлена цим вірусом, вже призвела до тисячних людських втрат у всьому світі, наклала суттєві обмеження на соціально-культурне життя населення і кардинально змінила тренди глобальної економіки.

Жваве обговорення проблеми поширення коронавірусної хвороби відбувається у засобах масової інформації, де свої погляди висловлюють міністри, представники владних структур, провідні економічні експерти, соціологи та політологи, інші провідні фахівці з цього питання. Зокрема, це А. Гуррія, К. Лагард, Р. Хатт, І. Петрашко, А. Пустова, В. Медечук, А. Амелін, А. Блінов, В. Каценельсон, Я. Лаврик, Д. Монін та ін.

Останнім часом пандемія суттєво вплинула на тренди розвитку світової економіки, не залишивши осторонь жодної країни. Перш за все, це пов'язано із жорсткими карантинними заходами, які ввели уряди багатьох країн [1].

В результаті поширення коронавірусної хвороби такі компанії зі світовим ім'ям, як Apple, Toyota, Starbucks, McDonald's та Volkswagen, призупинили виробництво чи продажі в Китаї. Під загрозою опинилися світові виробничі ланцюжки – від електроніки й авто до курятини. Провідні авіакомпанії світу тимчасово скасували рейси до Китаю [2].

Аналітики прогнозують, що збитки світової економіки через пандемію коронавірусу за найгіршого сценарію можуть досягнути межі у \$ 2,7 трлн. Однак точно розрахувати очікувані втрати неможливо, адже кожного дня до списку країн-жертв коронавірусу приєднуються все нові і нові країни.

Голова Європейського центрального банку Крістін Лагард заявила, що Європа може зіткнутися з серйозним економічним шоком, який перегукується із світовою фінансовою кризою 2008 р., якщо світові лідери не вживатимуть термінових заходів проти спалаху коронавірусу [3].

Як зазначають експерти, позитивним є те, що попит на аграрну продукцію (яка складає 40 % експорту України) не скоротиться, не передбачається і падіння цін на неї. Водночас окремі країни можуть обмежити ввіз продукції іноземного походження з метою недопущення поширення вірусу.

Водночас найближчим часом суттєво знизяться шанси України успішно розмістити єврооблігації, скоротиться приплив іноземних інвестицій в гривневі цінні папери, відбудеться кардинальна зміна настроїв на валютному ринку.

Так, за підрахунками Всеукраїнської асоціації органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України» через коронавірус та заходи, які вживають в Україні у зв'язку з його поширенням, місцеві бюджети втратять 15,6 млрд грн [4].

На нашу думку доцільними для української економіки аби знову стати на ноги після коронавірусу, будуть такі принципи: сприяння зростанню малого та середнього бізнесу; сприяння розвитку громадянського суспільства; створенні сприятливих умов для іноземців: і для бізнесу, і для туризму.

Поточна пандемія відзначилася особливо швидким і масштабним зниженням попиту та ціни на нафту, що виникло внаслідок раптової зупинки економічної активності. Попит та ціни на інші товари демонструють менший спад, оскільки на них менше впливають карантинні заходи. У перспективі зміни у поведінці суспільства можуть привести до структурного зрушення попиту на товари. Збільшення дистанційної роботи може зменшити попит на поїздки та нафту. Зниження споживання нафти також дозволить отримати екологічні переваги.

Література

1. Долбнєва Д. В. Вплив COVID-19 на економіку країн світу. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-201_0pages20_26.pdf (дата звернення 06.04.2021)

2. Блінов А. Вірус рецесії: чим обернеться епідемія COVID19 і хто постраждає найбільше. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/18/pogljad/ekonomika/virus-recesiyi-chymobernetsya-epidemiya-covid-19-xto-postrazhdaye-najbilshe> (дата звернення 06.04.2021)

3. Каценельсон В. Коронавірус вб'є економіку? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yak-epidemiya-vpline-na-ekonomiku-kitayu-i-ssha-50074292.html> (дата звернення 06.04.2021)

4. Медведчук: Економічні втрати від заходів з протидії пандемії коронавірусу можуть серйозно перевищити втрати від самої пандемії. URL: https://zik.ua/news/politics/medvedchuk_ekonomichni_vtraty_vid_zakhodiv_z_protydii_pandemii_koronavirusu_mozhut_seriozno_perevyshchyty_vtraty_vid_samoj_pandemii_962974 (дата звернення 06.04.2021)

Мацюра С.І.,

к.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та підприємництва
Державного університету економіки і технологій, м. Кривий Ріг

Радько В.М.,

к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємництва Державного університету економіки і технологій, м. Кривий Ріг

Сапожникова М.С.,

студентка спеціальності 051 «Економіка», Державного університету економіки і технологій м. Кривий Ріг

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА В СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ

Тіньова економіка в Україні в час сьогодення стає однією з найважливіших не тільки економічною, а і соціально-політичною проблемою.

Існування тіньової економіки – одна з основних та головних причин корупції українського суспільства.

Тіньова економіка породжує корупцію, а остання, своєю чергою, створює основу розквіту тіньової економіки. Причина і наслідок, мета і засіб настільки взаємопов'язані та взаємообумовлені, що утворюють замкнене коло [3].

Серед українських науковців основні аспекти тіньової економіки висвітлюють В. Базилевич, З. Варналій, О. Засанська, Н. Краус, В. Мандибур, С. ОGREBA, Т. Тищук, М. Флейчук, О. Халковський, Ю. Харазішвілі та ін.

З проблемами присутності тіньової економіки стикаються майже всі країни світу. В одних її обсяги фіксуються на рівні, що не має значного впливу на економіку, а в інших – є свідченням існування відтворювальної системи тіньових економічних відносин. Україна, на жаль, відноситься до другої категорії.

Четверту частину від офіційного ВВП України, або 846 млрд гривень, становлять тіньові операції. Такі перші результати дослідження стану тіньової економіки в Україні, що провела компанія Ernst & Young за підтримки Mastercard у рамках укладеного Меморандуму про співробітництво з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Національним банком України та Державною службою статистики України.

Тіньова економічна активність призводить до деформації інвестиційних процесів, яка проявляється у сповільненні економічного зростання. У тіньовому секторі майже не створюються нові виробництва, підприємства, оскільки основний зміст тіньової діяльності полягає в отриманні максимального

прибутку, значна частина якого вивозиться за кордон, унаслідок чого українська економіка втрачає інвестиційні ресурси і джерела доходів. Україна втрачає необхідний для відтворення основних фондів і наступних інвестицій капітал.

Можна виокремити три основні форми взаємопроникнення криміналу й економіки: фіктивна економіка, підпільна економіка та «чорний ринок» товарів і послуг. Нині тіньова економіка, організована злочинність і корупція нерозривно пов'язані між собою, що, водночас, зумовлює взаємозалежність корупційних злочинів з отриманням значної матеріальної вигоди.

Тіньова економіка залишається однією з найсуттєвіших загроз для економічної безпеки держави, що загострює соціально-економічну кризу в Україні та негативно позначається на її міжнародному іміджі.

Відома аксіома, що масштаби нелегального бізнесу прямо пов'язані з низьким рівнем добробуту основної маси населення, отже, поки економічна ситуація кардинальним чином не покращаться, збережеться і поживне середовище тіньової економіки. Перуанський учений Ернандо де Сото писав: «Тіньова економіка є стихійна і творча реакція народу на неспроможність корумпованої держави задовольняти основні потреби зuboжілих мас» [2, с. 58].

У першому кварталі 2020 року рівень тіньової економіки склав 31% від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту України, що на 2 відсоткових пункти більше показника 2019 року.

Про це свідчать попередні розрахунки Міністерства розвитку економіки, повідомляє FinClub.

Зазначається, що досвід попередніх криз свідчить про очікування збільшення рівня тіньової економіки, адже в умовах значної невизначеності через поширення пандемії COVID-19 бізнес прагне зменшити ризики втрати ресурсів.

У Мінекономіки відзначають, що в січні-квітні відбулось очікуване зменшення ділової та інвестиційної активності, як в середині країни, так і за її межами. Також суттєво зросли збитки в економіці.

«Проте саме незвичний характер кризи, спричиненої поширенням пандемії та запровадженням карантинних заходів, визначив нетиповий характер динаміки тіньової економіки із так званими секторальними особливостями», - йдеться в документі [4].

У глобалізованому світі, де панівними є інформаційний ресурс, ускладнення технологій, динаміка розвитку внаслідок утискання простору й часу, тінізація підприємницької діяльності також зазнає відповідних змін.

Загалом на зменшення тіньової економіки може впливати запровадження здійснення соціальних виплат виключно у безготівковій формі, податкових пільг, встановлення торговельних POS-терміналів представниками малого та середнього бізнесу, а також додаткове стимулювання торговців та споживачів до проведення безготівкових розрахунків. Так, попередні дослідження у європейських країнах підтверджують, що збільшення частки безготівкових платежів на 100% сприяє зменшенню рівня тіньової економіки на 0,6 – 3,7% від

ВВП, а державні доходи збільшуються на 0,1 – 0,8% від ВВП досліджуваних країн [1].

Література

1. Mastercard SME CEE Monitor, 2019
2. Сото Э. де. Иной путь. Невидимая революция в третьем мире. Москва : Catallaxy, 1995. С. 85
3. Фоміна М.В. Корупційно-тіньові відносини: політекономічний аспект. *Економічний нобелівський вісник*. Дніпропетровськ, 2014. № 1(7).– С. 471–478.
4. Електронний ресурс. URL:<https://finclub.net/ua/news/riven-tinovoi-ekonomiky-v-ukraini-perevyshchyv-30protsent.html>

Самарічева Т.А.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Банашко О.О.

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 073 «Менеджмент» Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ВПЛИВ ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Інфляція являє собою доволі складне явище за формою прояву та за сукупністю чинників, що її спричиняють. Підвищення цін на товари та тарифів на послуги, поглиблення товарного дефіциту, падіння валютного курсу є проявами знецінення грошей. Інфляційний процес є досить важливим макроекономічним чинником, який безпосередньо впливає на економіку усіх країн: як розвинутих так і тих, які мають перехідну економіку. Інфляція є складним явищем, яке потрібно розглядати загалом, враховуючи вплив й інших економічних факторів.

Високий її рівень є великою загрозою для виробництва, спричиняє економічну і соціальну напруженість у суспільстві. Тому в сучасних умовах регулювання інфляційних процесів є необхідною умовою стабільного функціонування економіки України.

Серед вітчизняних вчених-економістів, які досліджували сутність, причини виникнення інфляції можна виділити таких, як А.В. Базилевич, С.В. Мочерний, Ю.В. Ніколенко, В.О. Рибалкін, В.В. Кириленко, І.В. Буян, М.Фрідмен та багато інших.

Наприклад, Кириленко В.В. та Буян І.В. у своїй праці стверджують, що інфляція – (від лат. *Inflatio* – надуття) – це знецінення грошей, зниження їх купівельної спроможності. Вони переконані, що це відбувається внаслідок переповнення сфери обігу надмірною масою грошових знаків при відсутності адекватного збільшення товарної маси чи поліпшення її якості [1, с. 126].

М.Фрідмен пише: «Під інфляцією я розумію стійке та безперервне зростання цін, що завжди і всюди виступає як грошовий феномен, викликаний надмірною масою грошей по відношенню до випуску продукції» [2, с. 33].

На противагу цьому в кейнсіанських теоріях під інфляцією розуміється надмірний попит, причини якого – як на стороні пропозиції, так і попиту: «В разі якщо пропозиція грошей у порівнянні з пропозицією товарів для купівлі збільшилася, має місце інфляція» [2, с. 34].

На сьогодні Україна потерпає від виснажливої війни, що триває вже сім років. Це найдовший насильницький конфлікт у Європі після Другої світової війни. На фоні ведення воєнних дій на сході країни прискорилося падіння обсягів промислового виробництва та будівельних робіт. Постійні зміни влади та законів, різноманітні реформування чинять значний вплив на економічний розвиток держави. Економіка такої країни знаходиться у стані кризи, нестійкості, невизначеності. Ще й додалася проблема, пов'язана з пандемією коронавірусу, через який люди вимушені закривати свій бізнес. Це також не може не відобразитися на економіці України. Для того, щоб управляти економікою країни, перш за все, необхідно розуміти, які процеси відбуваються і до чого вони можуть призвести. Важливим показником для оцінки економічної ситуації в країні є інфляція [5, с. 98].

Інфляційний процес в Україні характеризується зростанням цін (роздрібних, гуртових і т.д.), бюджетним дефіцитом через надмірні інвестиції в апарат управління та армію, товарним дефіцитом, перевищенням платіжного попиту над пропозицією внаслідок зростання доходу населення і підприємств над випуском товарів, скороченням асортименту дешевого товару на користь дорогого.

Згідно прогнозів НБУ інфляційні процеси в Україні починають скорочуватись слабкими темпами. Так прогноз з інфляції на 2017 р. складає 9,1% та у 2018 році – 6% відповідно. Достатньо великий показник інфляції у 2017 р. пов'язаний з подвійним збільшенням мінімальної заробітної плати. Проте у 2018 році інфляція повернеться до центральних значень цільового діапазону. У середньострокових перспективах буде очікуватись стабілізація базової інфляції на рівні 5% на основі проведення ефективної фіскальної та монетарної політики. Адміністративно-регульована інфляція виступатиме основним чинником зниження темпів інфляції у 2017-2018 рр., оскільки окремі тарифи вже були збільшені до обґрунтованого ринкового рівня [3, с. 4].

У квітні 2020 року споживча інфляція в річному вимірі сповільнилася до 2,1% (з 2,3% у березні). У місячному вимірі ціни зросли на 0,8%. А від початку 2021 року споживчі ціни в Україні зросли на 2,3%. Про це свідчать дані, опубліковані Державною службою статистики України [6]. Зростання цін стримували декілька факторів. Як і раніше, одним з основних чинників було

здешевлення енергоносіїв – як нафти, так і газу. Інфляцію гальмувало зниження попиту на окремі товари і послуги. Ці чинники переважили вплив на ціни з боку березневого послаблення гривні та збереження в першій половині квітня ажіотажного попиту на окремі товари, зумовленого поширенням пандемії COVID-19 та карантинними обмеженнями.

Аналізуючи інфляційні процеси в Україні, дослідники виділяють такі причини:

1. Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, тому з роками технічне обладнання дорожчає і виникає потреба оновлювання виробництва. Відповідно для цього потрібні додаткові кошти, це провокує подорожчання грошових ресурсів, а також підвищує інфляцію.

2. Розширення банками кредитної діяльності. Якщо масштаби кредитування розширюються у сфері реальних потреб економіки, то це викликає посилення емісії кредитних грошей, а також призводить до зростання платоспроможного попиту.

3. Занадто великі інвестиції в одні сектори економіки, а в інші – недовідок інвестицій, призводить до зайвого виробництва одних товарів і до нестачі інших. Через це з'являються диспропорції в економічній системі, а також і в галузі грошового обігу.

4. Відсутність балансу між доходами та витратами. У цьому випадку з'являється дефіцит бюджету, який призводить до зростання грошової маси, через виготовлення нових грошових знаків [4, с. 19].

Підсумовуючи вищесказане, інфляція – це складний процес, її наслідки завдають серйозної шкоди економіці країни та її населенню. Інфляційні процеси в Україні відбуваються за різних причин, як зовнішніх так і внутрішніх. Зокрема, це дефіцит бюджету, зростання державного боргу, надмірна емісія грошей, монополізація виробництва, незбалансованість інвестицій, загострення соціально-політичної ситуації в країні тощо.

До негативних наслідків інфляційних процесів можна віднести зниження реальних прибутків населення, знецінення заощаджень населення, втрата зацікавленості виробників у створенні якісних товарів, високий рівень інфляційних очікувань.

Література

1. Кириленко В.В., Буян І.В. Економіка: колективна монографія. Тернопіль: 2002. 193 с.
2. Хохич Д. Г. Інфляція та її регулювання в Україні. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. Київ: 2020. № 3. С. 33-35
3. Бившев Р. О., Листопадов А.О. Інфляції та її вплив на економіку України. *Вісник економічної науки України*. Краматорськ: 2019. № 2. С. 4-6
4. Уткина О. Необхідність інфляційного таргетування в Україні. *Економічний вісник*. Київ: 2015. № 12. С. 19-22
5. Семенча І.Є, Калашнікова Ю.М. Інфляційні процеси в Україні: проблеми сьогодення та причини виникнення. *Науковий вісник Херсонського національного університету*. Дніпро: 2020. № 39. С. 98-100
6. Державна служба статистики України: економічна статистика/ціни
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Ткаченко Є.Ю.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Яришко О.В.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДІАГНОСТИКИ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

Діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання супроводжується значною кількістю ризиків, які здійснюють суттєвий вплив на процеси його функціонування. Нестабільність зовнішнього середовища, проблеми внутрішньої середи можуть негативно вплинути на діяльність підприємства та його можливість пристосуватися до цих змін. Вплив зовнішніх та внутрішніх загроз може привести до банкрутства підприємства.

Під банкрутством підприємства розуміють неможливість виконання ним своїх фінансових зобов'язань. З позицій фінансового менеджменту банкрутство характеризує реалізацію катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, унаслідок якої воно не в змозі задовольнити у встановлений термін пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом[1,с.389].

Підприємство повинно приділяти достатньо уваги питанням оцінки ймовірності банкрутства та розробці заходів по його попередженню.

Діагностика ймовірності настання кризової ситуації на підприємстві передбачає реалізацію наступних етапів:

- виявлення проблем в діяльності, наслідки яких можуть негативно вплинути на його показники;
- проведення фінансового аналізу, спрямованого на виявлення проблем діяльності та оцінку можливих резервів для покращення;
- діагностика стану, масштабів та наслідків кризової ситуації;
- формування пропозиції, щодо ліквідації причин кризової ситуації та негативних наслідків.

В практиці діяльності сучасного підприємства можуть використовуватися різноманітні методи та моделі, які, з одного боку, дозволяють оцінити ймовірність банкрутства, а з другого боку, формують сигнали для розробки та провадження заходів попередження кризового стану.

В фінансово-економічній літературі широко представлені різноманітні підходи оцінки ймовірності банкрутства підприємства, які знаходять своє використання в промислово-розвинутих країнах. Найбільш відомими є показники платоспроможності Конана і Гольдера, Бівера та багатофакторні

моделі економістів Альтмана, Ліса, Таффлера, Тішоу, Чессера, Флумера, Спрінгейта та ін. Але, треба відзначити, що ці всі підходи розроблено для наступних умов діяльності підприємства:

- розвинуте законодавчо-правове поле;
- ефективне державне регулювання економіки;
- прозорі та справедливі умови діяльності та розвитку.

Діяльність українських підприємств здійснюється в трохи інших умовах. Сучасні умови господарювання супроводжуються нестабільністю та недосконалістю нормативно-правової бази; невідповідності фінансової звітності розрахунку необхідних показників, які використовуються в західних моделях; низьким рівнем державного регулювання; незадовільним рівнем розвитку конкуренції на ринку, недостатнім рівнем інформаційного забезпечення діяльності; наявністю корупційної складової та ін. Тому, багато факторів, які здійснюють вплив на діяльність сучасного українського підприємства в західних моделях не враховано.

Тому, в практичній діяльності сучасних підприємств доцільно використовувати українські моделі, які дозволяють оцінити ймовірність банкрутства. Так, наприклад, дискримінантна модель О.Терещенка, яка розроблена на основі статичної інформації, отриманої від підприємств різних галузей діяльності. На відміну від іноземних підходів, в цієї методиці враховано галузеві особливості діяльності.

Доцільно в процесі оцінки ймовірності банкрутства використовувати комплексну фінансово-економічну діагностику діяльності підприємства. Ця діагностика дозволяє об'єднати організаційний, кадровий, функціональний, стратегічний аналіз та експрес-діагностику. Експрес-діагностика дозволяє виокремити проблемні питання та сфери діяльності, які потім оцінюються більш детально методами комплексного аналізу.

Комплексна фінансово-економічна діагностика дозволяє оцінити загальний фінансовий стан підприємства, визначити фактори, які вплинули на формування результативних показників діяльності, та оцінити його інвестиційно-інноваційний потенціал. На основі результатів використання моделей оцінки банкрутства та результатів комплексної фінансово-економічної діагностики підприємство формує комплекс заходів, які дозволять йому уникнути багатьох ризиків, покращити свій фінансовий стан та попередити банкрутство.

Література

1. Чібісова І. В. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2012. Вип. 22(2). С. 389-394

Фатюха В.В.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Федченко А. Ю.,

студентка 4 курсу спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

РОЛЬ ЦІНОУТВОРЕННЯ НА МАКРО- ТА МІКРОРІВНІ

Сучасний стан вітчизняної економіки характеризується високим ступенем концентрації капіталу в багатьох галузях національного господарства. Роль ціноутворення на макро- та мікрорівнях зберігається і навіть посилюється. Таку тенденцію обумовлює ряд факторів, які формують картину сучасної цінової поведінки. До найбільш значущих відносяться такі фактори, як: глобалізація конкуренції, обмеженість диференціації продукції, зниження доходів населення, розвиток електронних ринків та зростання професіоналізму.

Центральним елементом економічних відносин в економіці держави між виробниками та споживачами виступає ціна. Вона відображає закономірності розвитку економіки і кон'юнктури ринку, відображає економічні інтереси всіх його учасників. Від рівня цін залежить конкурентоспроможність продукції на ринку та кінцеві результати діяльності товаровиробників. Питання ціноутворення являється одним із ключових у ринковій економіці. Адже ціна впливає на виробника з точки зору прибутковості господарської діяльності, а на споживача – як стимул купівлі товару.

Проблему ціноутворення досліджували видатні вчені минулого: К. Маркс, А. Маршалл, К. Менгер, А. Сміт, В. Петті, Д. Рікардо, М. Туган-Барановський та сьогодні, приміром, О. Бородіна, П. Гайдуцький, П. Саблук, Б. Панасюк, Б. Пасхавер та інші. Але все ж таки є питання, які не були допрацьовані.

Ціноутворення на мікрорівні можуть розглядати на підприємствах. Підприємства також можуть застосовувати ціноутворення для досягнення інших, специфічних цілей. Ціну можна утримувати на низькому рівні для попередження проникнення на ринок конкурентів чи встановити ціни на рівні цін конкурентів для стабілізації ринку. Ціну можна використати для утримання рівня прихильності до певної торгової марки, підтримки посередників чи для попередження державного втручання.

Роль ціноутворення на рівні підприємства є дуже важливою, адже ефективність діяльності підприємства залежить від прибутку та впливає на ціноутворення на макрорівні. Підприємства реалізують товар за ціною, яка має у собі багато структурних елементів, а саме: собівартість продукції, прибуток

підприємства, акциз (за податковими товарами), відпускна ціна підприємства з ПДВ для оптового посередника, постачальницько-збутова надбавка для оптового посередника та торгова надбавка для роздрібної торгівлі.

Отже, бачимо, що товар має великий шлях зміни ціни, яка дає свій відсоток не тільки виробникам та продавцям, але і державі.

Саме держава контролює ВВП, яке залежить від усіх підприємств країни. Держава зацікавлена у зростанні ВВП. Підприємства, що отримують прибутки, у повному обсязі сплачують податки до державного бюджету та безпосередньо збільшують обсяги виробництва та загальний ВВП держави.

Розглянемо більш детально ВВП та його взаємозв'язок із ціноутворенням.

Валовий внутрішній продукт – макроекономічний показник, що відображає ринкову вартість усіх товарів і послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки конкретної держави.

Інтереси держави, споживача та суб'єктів господарювання тісно пов'язана між собою. Можна навіть сказати що це – закритий цикл.

Податкова політика як засіб макроекономічного регулювання тісно пов'язана з процесами ціноутворення, адже елементи оподаткування (об'єкт оподаткування, база оподаткування, розміри ставок податків, пільги) впливають на ціну, формуючи споживчий попит населення. Рівень цін впливає на величину доходів суб'єктів господарювання і при певному податковому навантаженні формує обсяг їх внутрішніх фінансових ресурсів.

Обсяг податків в будь-якій державі визначається її потребами (розвиток економіки, соціальні потреби, оборона країни і ін.) і при їх визначенні враховується ціновий фактор.

Саме тому актуальним питанням в умовах сьогодення в Україні виступає побудова ефективної системи оподаткування з врахуванням її фіскальної достатності та регулюючого впливу на загальний рівень цін.

Таким чином, роль ціноутворення на макро- та мікрорівні є дуже важливою та тісно взаємопов'язаною. Вплив податків на споживання і ціни обумовлюється їх взаємозалежністю через процеси ринкового ціноутворення та основні напрями податкової політики держави через елементи оподаткування (об'єкт та база оподаткування, розміри ставок податків, пільги). Держава підтримує підприємства, малий та середній бізнес, отримуючи з них податки, які регулюють рівень ВВП, який в свою чергу дає розуміння наскільки добре працює економіка держави та як макроекономічні показники впливають на ринок.

Література

1. Григорчук Т. В. Маркетинг. Частина друга. Київ : Університет України, 2007. 380 с.
2. Мазур О. Є. Ринкове ціноутворення: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 480 с.
3. Вільна енциклопедія Вікіпедія. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Валовий_внутрішній_продукт

Єгорова О. В.,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД БІЗНЕС-ІНКУБАТОРІВ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СТАРТАПІВ

Однією з найбільш перспективних форм розвитку інноваційної діяльності, як в Україні, так і в усьому світі, є стартапи. Наразі вони є невіддільною частиною інноваційної модернізації як високорозвинених країн, так і тих, які лише претендують на це звання. Щороку у світі з'являється близько 100 млн стартапів, з яких понад мільйон пов'язані з новими технологічними рішеннями, зокрема фінансовими технологіями, аналітикою та штучним інтелектом. Значні результати стартап-проектів в різних галузях, особливо в ІТ-сфері, свідчать про перспективність такої форми підприємницької діяльності.

Сам термін «стартап» (англ. startup) вперше був використаний 1976 року журналом Forbes, а 1977 року журнал Business Week охарактеризував ним компанії з короткою історією операційної діяльності.

Зважаючи на досить нетривалий період появи цього поняття відсутній єдиний підхід до його трактування, як економічний, так і юридичний (зокрема, в українському законодавстві цей термін взагалі відсутній).

Натомість його сутність досліджували багато вітчизняних економістів [2, 3] та закордонних вчених. «Хрещеним батьком стартапів» вважають американського бізнесмена Стівена Бланка, який не лише дав визначення цьому терміну, але й охарактеризував особливості такого бізнесу [1]. Wooseung Lee та Wooyoung Kim розуміють під стартапом проектну організацію чи компанію в різних сферах бізнесу, яка комерціалізує нову бізнес-модель, поєднуючи інноваційні ідеї та покращуючи технологію у невизначених умовах [6]. Група західноєвропейських вчених відмічають унікальні характеристики стартапів, що відрізняють їх від інших підприємств малого бізнесу – вони молоді, орієнтовані на технології, а їх засновникам часто не вистачає підприємницького досвіду [5]. Саме відсутність підприємницького досвіду є основною причиною низького рівня «виживання» молодих підприємств.

Чисельні дослідження засвідчують що приблизно 30 % стартапів закриваються впродовж двох років з моменту їх заснування. В США серед інтернет-компаній, заснованих у 1991-2000 рр. як стартапи лише 22 % дожили до свого 5-річчя [5, 6].

Як правило, виникає стартап як бізнес-ідея принципово нового, інноваційного цікавого проекту, що планує втілити невелика команда однодумців, які відчувають нестачу ресурсів, а тому потребують фінансування. Відповідно, ефективний розвиток стартапу неможливий без належної підтримки, фінансування та оцінці та диверсифікації ризиків.

Багато держав обрали одним зі шляхів підтримки розвитку стартапів створення бізнес-інкубаторів. Кількість таких інкубаторів у всьому світі швидко зростає, проте їх ефективність досі викликає питання. Бізнес-інкубатори «першого покоління» надавали компаніям-початківцям офіси, конференц-зали та іноді доступ до обладнання або лабораторій. На початку 1990-х творці бізнес-інкубаторів зрозуміли що молодим підприємцям насамперед потрібні консультації та послуги у сфері бізнесу, а також інвестиції. Наприкінці 1990-х концепцію бізнес-інкубаторів була переорієнтовано, у першу чергу, на взаємодію, синергію різних проектів та їх доступу до зовнішніх мереж.

Проте, масштабні міжнародні дослідження доводять що бізнес-інкубатори мають обмежений потенціал для зміцнення підприємницької екосистеми. Зокрема, вони пропонують симптоматичні рішення для розв'язання проблем стартапів, а не усувають причини виникнення цих проблем [5].

Luke A. M., Longo M. C. та Zouhar J. досліджували короткостроковий та довгостроковий вплив бізнес-інкубаторів на ефективність інноваційних стартапів з погляду доходів від продажів та створення робочих місць. Дослідивши більш ніж 2,5 тисячі італійських стартапів за період до 6 років їх існування, вчені дійшли висновку, що державна підтримка таких проектів у вигляді створення бізнес-інкубаторів не принесла суттєвого позитивного ефекту [4].

Wooseung Lee та Wooyoung Kim досліджували чинники, що впливають на стійкість бізнесу корейських стартапів, зокрема щодо наявної державної підтримки, й також зробили висновки про ступінь впливу таких показників як підприємництво, орієнтація на ринок тощо.

Підсумовуючі результати досліджень закордонних вчених слід визнати, що бізнес-інкубатори самі по собі не завжди виправдовують покладених на них надій. Більш ефективною є модель, яка об'єднує їх з венчурними фондами та місцевими підприємцями. Останні є не лише бізнес-партнерами та інвесторами, але й джерелом знань та прикладом для розробників стартапів.

Література

1. Бланк Стів, Дорф Боб. Священна книга стартапера. Як збудувати успішну компанію / пер. Наталія Валевська. Київ: Наш Формат, 2019. 512 с.

2. Косенков С. Стартап (Startup): що це таке простими словами + 5 ідей та порад щодо створення start-up проекту з мінімальними вкладеннями. BiznesCat.com. URL: <https://biznescat.com/biznes/78-startup-shcho-tse-take.html> (дата звернення 13.04.2021 р.)

3. Смачило, В., Халіна, В., Чайка, Д. Формування локальної стартап-екосистеми. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/148/142>. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-23-9> (дата звернення 13.04.2021 р.)

Нікіта А.Г.,

завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ, МЕДИЧНИХ ВИРОБІВ ТА МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ, ПРИЗНАЧЕНИХ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ВИНИКНЕННЯ І ПОШИРЕННЯ ГОСТРОЇ РЕСПІРАТОРНОЇ ХВОРОБИ COVID-19, СПРИЧИНЕНОЇ КОРОНАВІРУСОМ SARS-COV-2, НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

У березні 2020 року Верховна Рада прийняла рішення про спрощення закупівель для боротьби з пандемією COVID-19. Публічним замовникам дозволили не проводити тендери, а укладати прямі угоди з постачальниками щодо товарів та послуг, затверджених Кабміном.

Про всі закупівлі замовники мали звітувати у системі «Прозорро» протягом доби. Таким чином лікарні змогли закуповувати необхідні маски, рукавички, захисні костюми, апарати ШВЛ та ін. лише за один день.

Однак, треба зауважити, що ефективна закупівля – це коли якісний товар купили за максимально низькою ціною, отримали вчасно і в повному обсязі. Із закупівлею щодо COVID-19 виникли питання до кожної складової ефективності.

Без працюючого контролю за закупівлею і вільної конкуренції серед постачальників прозорість просто показала нам весь масштаб проблем, пов'язаних з такою методикою закупівель: неякісні товари, завищені ціни та інші способи неефективного використання бюджетних коштів.

Станом на 1 вересня 2020, сума договорів за закупівельними процедурами «Звіт про укладений договір (COVID-19)» сягнула 6,15 мільярдів гривень. Це означає, що без проведення конкурентного аукціону підписали майже 55 тисяч договорів. Спостерігати за їх ефективністю ми могли лише постфактум, і прикладів порушень було більше ніж достатньо [1].

На початку пандемії дефіцит засобів захисту та медобладнання разом з шаленим попитом на них призводив до великого коливання цін. Наприклад, у квітні ціна на медичні маски сягала 25–27 гривень, тоді як максимум для січня – 4 грн, а медіанна ціна на початку року 0,5–1 грн.

Але на початку пандемії стрибок цін мав раціональне пояснення: в умовах дефіциту постачальники продавали тим, хто швидко заплатить більше грошей.

На сьогоднішній день нам почали надходити постанови, які стосуються таких закупівель. І хочу звернути вашу увагу, треба бути дуже обережними під час пошуку цінової інформації. На жаль, органи досудового розслідування направляють постанови у 2021 році пов'язані із закупівлею лікарських засобів, антисептиків, масок, одноразовим рукавичок, апаратів ШВЛ які здійснювались у березні-листопаді 2020 року. Більш правильним буде направляти листи-запити цінової інформації на конкретну дату і також ретельно аналізувати підприємства, на які направляються такі листи, оскільки однією із умов закупівлі медичних препаратів та обладнання було наявність сертифікату відповідності.

Навіть зустрічаються такі випадки, коли ми мали українського виробника необхідного медичного одягу, але сертифікат якості не відповідав умовам закупівлі і лікарні закупили китайські аналоги за більшою ціною, але за наявності міжнародного сертифікату якості.

Також звертаю вашу увагу, що згідно постанови Кабміну № 225 від 21 березня 2020 [2], яка прописує перелік товарів та безпосередню процедуру закупівлі для боротьби з COVID-19 було спрощено процедуру державних закупівель товарів для боротьби із коронавірусом. Зокрема було звільнено від сплати ввізного мита та ПДВ лікарські засоби, медичні вироби та медичне обладнання, призначені для запобігання виникнення і поширення COVID-19.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що під час визначення ринкової вартості лікарських засобів, медичних виробів та медичного обладнання, призначених для запобігання виникнення і поширення covid-19 в першу чергу необхідно звертати увагу на дату закупівлі та наявність сертифікатів якості та дуже обережно підходити до пошуку цінової інформації, оптимальним рішенням є направлення листів-запитів щодо отримання цінової інформації.

Література

1. Економічна правда.
URL:<https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2020/09/11/664984/>
2. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225-2020-%D0%BF#Text>

Альміз В.С.,

здобувач вищої освіти, 3 курс, факультет управління та економіки, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Захаркевич Н.П.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ ОРГАНІЗАЦІЇ

Робота підприємства або ж організації на сьогоднішній день базується не лише на ефективно введених стратегії, правильно вибраному напрямку діяльності та провідного продукту на ринку, навіть не від планування. Основою будь-якої сучасної організації виступають люди. Саме їм відведена чи не основна роль у функціонуванні та розвитку організації, її вдосконаленні. Також, люди (професійні кадри) є найважливішим ресурсом організації, та аспектом формування цілей. Для ефективного функціонування даного ресурсу базою постає соціально-психологічний клімат.

Порушену наукову дану проблематику досліджували такі автори, Л.Ф. Лєскова, Н.П. Базалійська, С.С. Микитюк, Н.Ю. Олійник.

Соціально-психологічний клімат – це якісний аспект міжособистісних стосунків, який представлений у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають продуктивній суспільній діяльності і всебічному розвитку працівника у колективі [1, с. 98].

Головна особливість соціально-психологічного клімату, як елемента організаційної культури виявляється в тому, що він об'єднує в собі взаємозв'язок та взаємодію всіх факторів колективного життя працівників, а саме: ставлення членів колективу до своїх професійних обов'язків, горизонтальні та вертикальні відносини між людьми, формальне і неформальне лідерство, діяльність керівника, стиль та методи керівництва, самопочуття і психологічні сподівання всіх членів колективу.

Базисом позитивного та успішного соціально-психологічного клімату в трудовому колективі виступають елементарні мотиви, які є важливими для працівників. До них відноситься [2, с. 28]:

- 1) можливість кар'єрного росту;
- 2) наявність мотиваційних факторів;
- 3) матеріальна зацікавленість;
- 4) зацікавленість щодо процесу роботи;
- 5) соціально значимі результати праці.

Не менш важливим, є й те, що умови оптимального соціально-психологічного клімату залежать від задоволення потреб працівників. Щоб

досягти максимального задоволення необхідно їх враховувати і сприяти їх виконанню. Ці потреби діляться на певні групи (таблиця 1), визначення та вивчення яких дає змогу виявити перспективи покращення видів взаємовідносин, їх недоліки.

Таблиця 1 – Групи потреб працівників організації

Потреби працівників	
Групи	Форми прояву
1) Внутрішні потреби	можливості вибору способів діяльності (їх задоволення забезпечує особистісну активність, відповідальність, захопленість роботою);
	оновленні процесу своєї діяльності – задоволеність змінами та їх темпами.
2) Особистісні потреби	визнанні (заохочення, стимулювання повинні враховувати індивідуальні потреби в них);
	самовираженні.
3) Зовнішні потреби	сприятливому рівні психічної напруги (боротьба із дистрессами шляхом тренінгу, аутогенного тренування);
	чіткому розподілі функцій, вимог, прав і обов'язків, у визначенні перспективи виробництва, підприємства

Джерело [2, с. 26; 3, с. 272].

Згуртованість членів колективу повинна базуватися на ідентичних моральних та соціальних якостях, в такому разі буде досягнуто найбільшої ефективності при виконанні завдання чи роботи в цілому. Беззаперечно, якість клімату всередині організації залежить від зусиль всіх її членів, але не потрібно забувати і про керівника, адже головна роль саме в його руках. Його поведінка слугує зразком для підлеглих. Керівник, приймаючи рішення повинен думати та аналізувати наперед, як вони вплинуть на соціально-психологічний клімат всередині його групи і намагатись досягти позитивних змін.

На нашу думку, важливим елементом для покращення соціально-психологічного клімату в організації можуть стати групові заходи в яких брали б участь всі працівники. Це може бути до прикладу поїздки на відпочинок, туристичні поїздки у інше місто, вихід на природу. Також можна організувати корпоративи, в організації та плануванні яких приймали участь всі працівники, при цьому виникає комунікація, обмін різними ідеями та вподобаннями. Дані заходи повинні бути цікаві трудовому колективу, для цього можна застосувати метод анкетування та голосування, згідно з результатами якого буде зроблено вибір. Плюсом до цього, ми вважаємо, є те що за таких методів в колективі не виникне конфліктів, адже все відбувається чесно та непристрасно.

Отже, соціально-психологічний клімат в організації виступає як базисний елемент ефективного процесу управління персоналом та розвитку організації. Він функціонує у всіх формах їх діяльності та відображає різноманітність контактів і відносин всередині колективу. Правильність побудови даного клімату слугує визначальним фактором формування позитивних або неопозитивних відносин між найманими працівниками та керівництвом. Чинники впливу, які вище зазначалися у роботі знаходяться в постійній

взаємодії, що сприяє опосередкованому і прямому впливу на розвиток колективу та індивіда в цілому, сприяє формуванню позитивного психологічного клімату в цілому в організації.

Література:

1. Лескова Л.Ф. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату у колективі установи соціальної сфери. *Молодий вчений*. 2017. №4 (44). С. 98-102.
2. Базалійська Н.П., Микитюк С.С. Удосконалення соціально-психологічного клімату на промисловому підприємстві. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. №1 (06). С. 24-31.
3. Олійник Н.Ю. До питань поліпшення соціально-психологічного клімату в організації. *«Young Scientist»*. 2017. №4 (44). С. 725-728.

Домбровський І. В.,

студент 2 курсу факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Іжевський П. Г.,

д.е.н., професор кафедри менеджменту фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНОСПРОМОЖНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У сучасних ринкових умовах фірми, великі і малі підприємства, особливо ті, що займаються виробничо-комерційною діяльністю, знаходяться під постійним впливом змін спричинених умовами глобалізаційного процесу, який на сьогоднішній день поширюється на усі стадії життєвого циклу товарів, від виробництва і до реалізації. Такі дії з боку процесів глобалізації супроводжується істотним ускладненням управління матеріальних та інформаційних потоків, що ставить нові умови для суб'єктів господарювання, та змушує вигадувати нові форми для утримання бізнесу на конкурентноспроможному рівні. Під час вирішення питань пов'язаних з формуванням ланцюгів постачання в умовах розширення ринків виробництва і збуту, стає у нагоді правильно сформована логістика.

Тривалий час поняття «логістика» та «управління ланцюгами постачань» розглядалися як синонімічні, тому у 1998 році Інститут логістики надав цим двом категоріям точні визначення. Згідно з запропонованим авторами

визначенням, різниця між управлінням ланцюгом постачань та логістикою полягає у тому, що у першому випадку йдеться про різні асортименти виробів, процеси замовлень, виробництва та дистрибуції. Натомість, логістика є стратегічним управлінням усім ланцюгом постачань. Зміна умов міжнародної співпраці актуалізує для фірм пошук нових форм міжнародної ділової співпраці [1, с. 145].

Ключові тенденції, які суттєво впливають на логістичні рішення в міжнародному контексті ведення бізнесу, характеризуються зростанням складності нових утворень (гібридних відносин «конкуренції + кооперації») і кількістю параметрів, що формують міжнародне середовище [4, с.49].

Досліджуючи світові тренди, які висвітлюються в глобальних програмах Світового Економічного Форуму (The World Economic Forum) за 2018-2020 роки [2], усі логістичні рішення під час побудови глобальних ланцюгів постачання зводяться до таких параметрів:

- зміна потреб споживачів та поява нових очікувань;
- мережева економіка;
- глобалізація та складність логістичних процесів;
- нестабільність середовища;
- стійкість розвитку системи;
- зростаючі ризики;
- відсутність надійної інфраструктури;
- зростаючі урядові обмеження та бар'єри.

Сьогодні управління ланцюгами постачання містить комплекс різного роду потокових і автоматизованих процесів, вдосконалює послуги доставки і збільшує операційну ефективність, зменшує складування запасів і забезпечує оптимізацію споживчого попиту, розширяє мережу і збільшує бізнес загалом [4, с.49-50].

Міжнародні компанії прекрасно розуміють важливість глобальних стратегічних ланцюгів постачання для зовнішньоторговельної ефективності їх бізнесу. Враховуючи цю стратегічну важливість ланцюгів постачання, можна визначити, що в глобальні компанії зможуть розробляти та впроваджувати повністю глобальні ланцюги постачання, у яких основний вид діяльності буде знаходитися в іншій країні, де порівняльна перевага була найбільшою для цього конкретного елемента ланцюга постачання [3, с.53].

Глобалізація сприяє оптимізації розміщення ресурсів, розширенню асортименту товарів і підвищенню їх якості, стимулюючи при цьому розвиток всієї міжнародної транспортно-логістичної інфраструктури, що обслуговує міжнародну логістичну інфраструктуру.

Для різних підприємств місце в ланцюзі постачання має різне значення та вплив на його результат, деякі бізнес-зв'язки можуть бути більш важливими, ніж інші, або вимагати іншого підходу для ефективного управління ланцюгами постачання. Провідна фірма (та, навколо якої формуються ланцюги постачання) називається інтегратором мережі, а її основним завданням є стратегічне управління мережею постачання, а саме: оперативне управління якістю логістичних послуг та здатністю учасників ланцюгів до співпраці [1, с. 162].

Д. Кочубей, визначає такі чотири типи зв'язків бізнес-процесів між учасниками ланцюга постачання щодо провідного підприємства:

1) керовані зв'язки, включаючи тісне співробітництво, особливо з постачальниками та споживачами першого рівня;

2) зв'язки, що відслідковуються, наприклад, запит даних від другого рівня початковим постачальникам і надання інформації споживачам другого рівня;

3) некеровані зв'язки між учасниками ланцюгів постачання – це зв'язки, якими фокусне підприємство не може або вважає недоцільним управляти або здійснювати моніторинг за ними, тому що або повністю довіряє іншим учасникам управляти цими зв'язками, або через обмеженість ресурсів не може їх контролювати;

4) зв'язки з об'єктами, що не входять у ланцюг постачання, – це зв'язки між фокусним підприємством та об'єктами, які не входять у ланцюг постачання, але які можуть вплинути на ефективність його функціонування[3, с. 55].

При формуванні міжнародних ланцюгів постачання варто брати до уваги не лише рівень менеджерів з логістики, але також важливо враховувати умови середовища, які впливатимуть на реалізацію продукції та управлінських рішень в окремі країни чи в географічному регіоні.

Відсутність сучасної інфраструктури обмежує можливості регіону стосовно застосування сучасних підходів до логістичного обслуговування. Наявність необхідної інфраструктури для розвитку ланцюгів постачання та надання логістичних послуг називають логістичною ємністю. В залежності від неї країни стають більш або менш успішними в умовах глобальної конкуренції.

Таким чином, що глобалізація світового ринку є незворотним процесом, тому підприємствам необхідно якомога швидше адаптуватись до глобалізаційних тенденцій і брати за основу досвід логістичного менеджменту провідних зарубіжних фірм, щоб оптимізувати або вдосконалити власну діяльність.

Також слід зазначити, що одним з важливих чинників у логістичній діяльності підприємств стає їх екологічність. Акцентування на екологічній орієнтації логістики підприємства допомагає покращити власний імідж і репутаційні чинники серед наявних та потенційних партнерів

Література

1. Бардась А. В., Бойченко М. В., Дудник А. В., Богач К. С., Казмиренко О. В. Економіка підприємства та просторово-кластерний бізнес. *Економічний простір*. 2017. №121. С. 144-167.

2. Global value chains in a changing world / Fung Global Institute (FGI), Nanyang Technological University (NTU) and World Trade Organization (WTO). URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/aid4tradeglobalvalue13_e.pdf .

3. Кочубей Д. В. Формування структури глобальних ланцюгів постачання. *Підприємство, торгівля, маркетинг: стратегії, технології та інновації* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 27 травня 2020 р. Київ, 2020. С. 53-55.

4. Гукалюк, А. Ф. Удосконалення ланцюгів постачання в умовах трендів міжнародного бізнесу/ *Економічний аналіз*. 2015. № 2. С. 48-54.

Мамчур А.П.,

здобувач освітнього рівня бакалавр
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро

Корягіна Т.В.,

к.н.з держ.упр., доцент кафедри
соціального забезпечення та податкової
політики
Університету митної справи та фінансів,
м. Дніпро

РОЛЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Існує багато трактувань терміну «домогосподарство». Під домогосподарством, найчастіше, розуміють окрему людину або декілька людей, що забезпечують себе усім необхідним для життя. Під групою людей розуміють осіб, які ведуть спільне господарство, тобто пов'язані спільним побутом, взаємодопомогою та спільними витратами, необхідними для життя.

Важливу роль в економічному зростанні країни виконують саме домашні господарства, які є і виробниками і споживачами товарів та послуг. Домогосподарства є важливими платниками податків і зборів, поповнюючи державний бюджет і таким чином, з одного боку, утримують апарат влади, забезпечують державне фінансування освітніх та медичних установ, а з іншого боку – домогосподарства є важливим суб'єктом соціальних відносин, що впливає на демографічні процеси, отримує соціальні виплати.

Основні дослідження по питанню ролі домогосподарств в сучасній (новій) економіці проводили такі зарубіжні та вітчизняні дослідники як: Р. Аткинсон та Д. Корріа, Д. Броунінг, Є. Авдокушин, А. Бузгалін, А. Колганов, А. Григорян та ін.

Домогосподарство та його дохід беруть участь у всіх процесах, що відбуваються в соціально-економічному житті суспільства, впливають на динаміку та тенденції розвитку економіки [1]. Саме домогосподарства є головним джерелом інвестування та стимулювання розвитку реального сектора економіки.

Рівень життя членів домогосподарств повністю залежить від їх доходу. Тому однією з основних функцій домогосподарств є примноження основного доходу та збереження набутого.

За даними Держстату України за II квартал 2020 року номінальні доходи населення склали 867,5 млрд грн, що становило 95,5% порівняно з відповідним періодом попереднього року. (що на 40,88 млрд грн. менше ніж за II квартал 2019 року) (рис.1).

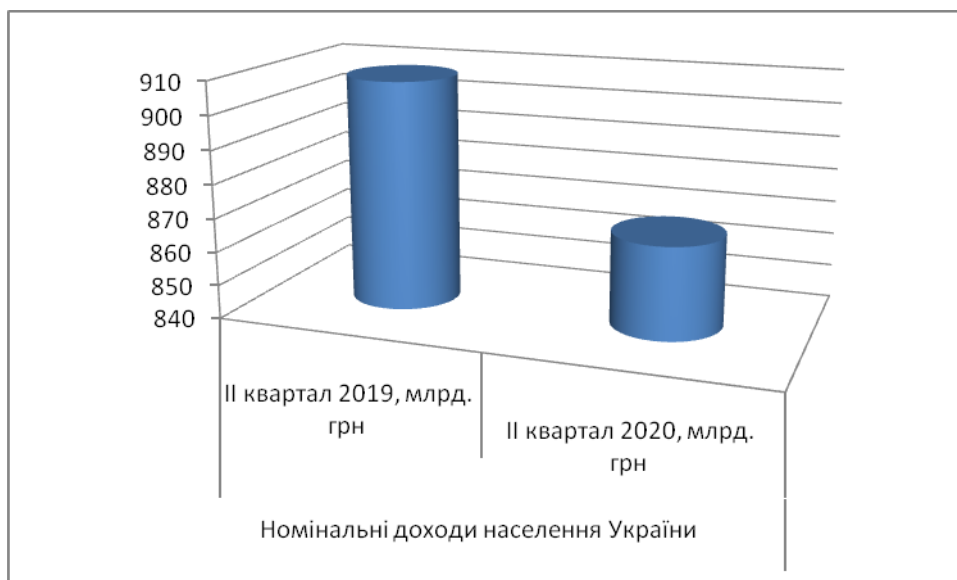

Рис. 1 – Номінальні доходи домогосподарств України у II кв. 2019-2020 рр.
Джерело: побудовано автором на підставі [2,3]

Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг становив 94,7%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактору, зменшився на 7,3%.

Наявний дохід у розрахунку на одну особу у II кварталі 2020 року склав 15 566 грн, що становило 95,2% порівняно з відповідним періодом попереднього року (рис. 2).

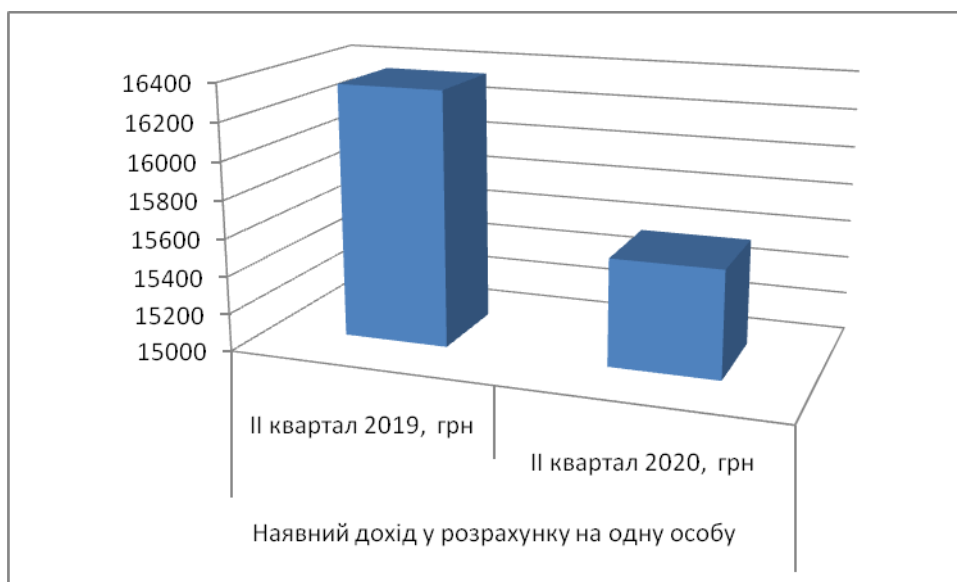

Рис. 2 – Наявний дохід домогосподарств України у розрахунку на 1 особу у II кв. 2019-2020 рр.
Джерело: побудовано автором на підставі [2,3]

Описана вище ситуація є яскравим відображенням кризових процесів в Україні. Це призводить до соціальної напруги в суспільстві, диференціації добробуту домогосподарств.

Наразі Україна переживає не найкращий період як в економічній, так і в соціальній сферах. Але найважливіше розуміти, що одним із головних факторів розвитку економіки країни є розвиток домогосподарств. Тому держава має створювати сприятливі умови для оптимізації розвитку соціально-економічної діяльності домогосподарств. Ці дії можна виконати запозичивши приклади розвинених країн:

- політика уряду і Національного банку України повинна бути спрямована на усунення інфляційних процесів;
- зниження ПДВ на соціально важливі товари, що повинно забезпечити купівельну спроможність членів домогосподарств;
- створення оптимальних умов, що дозволять вивести приховані доходи домогосподарств з тіньового сектору економіки;
- створення механізмів, які міститимуть в собі «портфельний» вибір виду заощаджень та інвестувань, що є необхідною умовою розвитку сучасної економіки;
- надання пільгових кредитів домогосподарствам, які приймають участь у розробці або втіленні інноваційних технологій;
- заохочення розвитку малого бізнесу у всіх сферах виробництва та промисловості.

На нашу думку потрібно переймати досвід європейських країн. Досить цікавий є досвід Німеччини, де створювалась та реалізовується програма «Інновація», – молодим технологічним фірмам та інноваційним бізнесменам-початківцям пропонуються різні варіанти фінансування розробки та виведення на ринок нових продуктів та послуг [4].

Усе описане дає нам можливість побачити, що домогосподарства мають величезне та особливе значення в економічному житті населення. Цікавим фактом є перерозподіл функцій між домогосподарствами та державою: чим економічно сильнішою та більш розвиненою є держава, тим менше функцій припадає на домогосподарства, і навпаки, чим скрутніше становище у державі, тим більше функцій покладається на домогосподарства. Якщо провести аналіз ролі домогосподарств в Україні за останні десять років, то можна зробити висновок, що коли держава не може виконати перед суспільством соціальних та економічних зобов'язання, весь економічний тягар кризи лягає на домогосподарства

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що внаслідок глобалізаційних процесів у всіх сферах життєдіяльності наша країна стоїть на початку розвитку «нової економіки». Роль домашніх господарств в її розвитку досить велика. Тому необхідним є постійний моніторинг видів діяльності домогосподарств та розроблення шляхів вдосконалення їх діяльності для підвищення рівня та якості життя населення в цілому.

Література

1. Сапога Т.В. Домогосподарство – важлива складова функціонування економіки. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал Сталий розвиток економіки*. 2010. С. 49 –52.

2. Основні показники рівня життя населення, URL: <https://pon.org.ua/novyny/8350-osnovn-pokazniki-rvnya-zhittya-naselennya-nformuye-mnsocpoltiki.html>

3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Сутність і функції домогосподарства як суб'єкта ринкових відносин, URL: <http://www.e-patp.academy.gov.ua/>

Державцева Е. П.,
старший преподаватель кафедры
экономического анализа и прикладной
информатики, УО «Белорусская
государственная сельскохозяйственная
академия» г. Горки, Республика
Беларусь

КЛАССИФИКАЦИЯ ОСОБЕННОСТЕЙ ВОСПРОИЗВОДСТВА В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Воспроизводство в сельском хозяйстве имеет ряд особенностей, отличающих его от воспроизводственных процессов в других отраслях экономики. Эти специфические особенности являются факторами, определяющими устойчивость воспроизводственных процессов в сельском хозяйстве.

Прежде всего, в сельскохозяйственном производстве используется уникальный незаменимый ресурс, невозпроизводимый как другие средства и предметы труда – земля, которая не амортизируется, а, следовательно, не включается в себестоимость производимой продукции и является источником ренты ее владельца [1, 3, 5,7].

Земля как основной фактор производства обуславливает пространственную рассредоточенность рабочих мест в сельском хозяйстве, что в купе с неразвитостью рынка земли ограничивает возможности для экономической концентрации производства [1, 9].

Существенное влияние на эффективность воспроизводственных процессов и результаты производства в сельском хозяйстве оказывают погодные и природно-климатические условия, которые характеризуются независимостью от деятельности человека. Эти условия являются причиной того, что в разных зонах, или в одной и той же зоне, но в разные годы одинаковые вложения материальных, трудовых и финансовых ресурсов дают разную отдачу в виде существенно различающихся объемов полученной продукции [2].

Еще одной отличительной чертой воспроизводства в сельском хозяйстве является переплетение экономических и естественных, биологических

процессов, что связано с использованием живых организмов – растений и животных.

Данная особенность влечет за собой следующую – необходимость сочетания различных отраслей, что обусловлено необходимостью чередования культур в севооборотах.

Довольно значительная часть произведенной в сельском хозяйстве продукции (семена и посадочный материал, корма, скот, органические удобрения и др.) используется в новом воспроизводственном цикле, минуя стадии обмена и конечного потребления, снова возвращаясь в производство в качестве ресурсов, т.е. для сельскохозяйственной отрасли характерно самовоспроизводство. Для обеспечения расширенного воспроизводства сельскохозяйственным организациям необходимо обеспечить увеличение данных ресурсов опережающими темпами [2, 3, 4, 5, 6].

Сезонный характер производства является особенностью сельскохозяйственной отрасли, которая отражается как на воспроизводстве в сельском хозяйстве в целом, так и на воспроизводстве отдельных ресурсов (основных и оборотных средств, трудовых). Сезонность в производстве работ требует создания больших запасов семян, удобрений, средств защиты, медикаментов, кормов, горюче-смазочных материалов. Кроме того, техника также используется сезонно, что вызывает необходимость создания условий для ее надлежащего хранения в периоды простоя. Необходимость создания запасов и приобретения узкоспециализированной техники требует отвлечения из оборота больших объемов финансовых ресурсов, замедляют их оборачиваемость и увеличивает фондоемкость производимой продукции, а также потребность отрасли в дополнительных вложениях при их низкой окупаемости. Сезонный характер производства приводит к неэффективному использованию трудовых ресурсов [1, 5, 6].

Еще одной особенностью воспроизводства в сельском хозяйстве является то, что в этой отрасли период производства не совпадает с рабочим периодом и намного его превышает [6].

Влияние на воспроизводство в сельском хозяйстве оказывает и характер производимой в отрасли продукции, которая отличается объемом и является по большей части скоропортящейся, что требует обеспечения особых условий хранения и затрудняет сбыт и вызывает необходимость строительства или аренды специализированных хранилищ и приобретения специальной техники для транспортировки продукции.

Сельскохозяйственное производство отличается повышенной рискованностью инвестиций по сравнению с другими отраслями [2]. Повышенный риск обусловлен вероятностным характером производства сельскохозяйственной продукции в связи с высокой зависимостью его результатов от природного фактора.

Большое негативное влияние на процесс воспроизводства оказывает неэквивалентность обмена, диспаритет цен, вызванный рыночным неравенством сельского хозяйства и смежных предприятий промышленности и торговых организаций [1]. В результате сельскохозяйственные организации

недополучают часть своих доходов, что приводит к их недостаточности для осуществления расширенного воспроизводства.

Аграрное производство относится к жизнеобеспечивающим отраслям, которые поставляют на товарный рынок продовольствие, сельскохозяйственное сырье, товары первой необходимости, пользующиеся постоянным спросом независимо от благоприятности или неблагоприятности экономических условий хозяйствования. Т.е. еще одна особенность анализируемой отрасли, оказывающая существенное влияние на воспроизводственные процессы – неэластичность спроса и предложения на сельскохозяйственную продукцию [9].

Некоторые авторы относят рынок сельскохозяйственной продукции к рынку с совершенной конкуренцией, а рынок материальных ресурсов и средств производства, необходимых сельскому хозяйству – к монополистическому или близкому к нему рынку [8]. Особенностью функционирования сельскохозяйственных организаций в сегодняшней ситуации является их постоянная зависимость от других субъектов хозяйственно-экономической деятельности. Они вступают в прямые и косвенные взаимоотношения с поставщиками сырья, материалов, комплектующих изделий, потребителями готовой продукции и конкурентами.

Процессы воспроизводства трудовых ресурсов в сельском хозяйстве также отличаются рядом особенностей, обусловленных тем, что рынок сельскохозяйственного труда характеризуется монополией. Данное обстоятельство является одной из причин крайне низкой заработной платы в сельском хозяйстве.

Как мы видим, особенности сельскохозяйственной отрасли многочисленны и многообразны, они оказывают непосредственное влияние на процесс воспроизводства и, чаще всего, являются факторами внутреннего и внешнего отрицательного воздействия на экономическую устойчивость производства. Отметим, что всю совокупность этих особенностей можно разделить на три группы (таблица 1).

Таблица 1 – Особенности воспроизводства в сельском хозяйстве

Природно-эколого-производственные	Уникальный незаменимый невозпроизводимый ресурс – земля
	Пространственная рассредоточенность рабочих мест
	Природно-климатические условия
	Переплетение экономических и биологических процессов
	Необходимость применения севооборотов
	Сезонность
	Несовпадение периода производства с рабочим периодом
	Объемная и скоропортящаяся продукция
	Самовоспроизводство
	Вероятностный характер получения результатов производства
Экономические	Повышенный риск инвестиций
	Неэквивалентность обмена
	Неэластичность спроса и предложения на продукцию
	Зависимость от других субъектов хозяйствования
	Монополия рынка труда

Социальные	Низкая заработная плата
	Деградация рабочей силы
	Разрушение сельского уклада жизни

Примечание: собственная разработка автора

На основе изучения мнений различных авторов, нами обобщены особенности сельскохозяйственной отрасли, как факторы, влияющие на экономическую устойчивость производства, предложена их авторская классификация.

Литература

1. Аничин, В. Л., Елфимов А. Д. Проблемы и особенности воспроизводственного процесса в сельском хозяйстве. *Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии*. 2013. № 9. С. 16 – 17.
2. Векленко, Е. В. Устойчивость воспроизводственного процесса в сельском хозяйстве и необходимость ее повышения. *Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии*. 2014. № 8. С. 43 – 46.
3. Воспроизводство основных фондов сельского хозяйства в условиях инфляции : монография / А. Н. Байдаков, О. Н. Кусакина, Л. И. Черникова и др. Ставрополь : АГРУС, 2014. 152 с.
4. Гадило, Т. Н. Состояние и особенности управления воспроизводственным процессом в сельском хозяйстве. *Terra Economicus.*– 2010. Т. 8, № 2, Ч. 2. С. 142 – 149.
5. Данилова М. Н. Программно-целевой метод обеспечения расширенного воспроизводства в сельском хозяйстве Томской области.. *Вестник Новосибирского гос. аграр. ун-та*. 2008. № 7. С. 118 – 121.
6. Золотарева, Е. Л. Экономические основы повышения устойчивости воспроизводства в сельском хозяйстве: дис. ... д-ра. эк. наук : 08.00.05 / Е. Л. Золотарева. – Курск, 2002. – 304 с.
7. Комягин А. Д. Управление издержками в воспроизводственном процессе растениеводства: автореф. дис. ... канд. эк. наук : 08.00.05 /; Курская гос. селскохоз. акад. Курск, 2012. 19 с.
8. Костюченко Т. Н., Еременко Н. В., Сидорова Д. В. Процессно-ресурсный подход при определении сущности воспроизводства в сельском хозяйстве. *КАНТ*. 2013. № 2(8). С. 63 – 65.
9. Тлишева Н. А. Государственное регулирование воспроизводственных процессов в аграрном секторе экономики: автореф. дис. ... канд. эк. наук : 08.00.05; Кубанский гос. аграр. ун-т. Краснодар, 2013. 24 с.

Секція 2. Менеджмент

Воронкова В.Г.,

доктор філософських наук, професор,
завідувачка кафедри менеджменту
організацій та управління проектами
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ

КОНЦЕПЦІЯ VUCA ЯК КОНЦЕПЦІЯ ВИРАЖЕННЯ НЕВПОРЯДКОВАНOSTI, ХАОСУ І НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЗА УМОВ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Ми живемо у час глибокої нестабільності та кризи, переходу до цифрового розвитку суспільства, яке відбувається під впливом Четвертої промислової революції, яка вимагає перезавантаження цивілізації, для чого необхідний пошук інноваційних підходів до його реалізації. Сучасна цивілізація, викликана кризою глобальною і парадигмальною, потребує перезавантаження світоглядних засад, так як охоплена глобальними викликами, постільки переживає кризу базових засад і цінностей всього світовлаштування. Так людина і природа були протиставлені один одному, то відбулася широка підключеність природи до ринкових відносин, що породило нову залежність від неї та поглибило протиріччя у системі «людина-природа-суспільство», яка привела до несталості. Концепція VUCA, що породжена кризою сучасного суспільства та викликана пандемією COVID-19, привела до «суспільства ризику» як наслідку сучасної цивілізації. Концепція VUCA пов'язана з несталістю суспільства і походить від англійських слів: 1) volatility (нестабільність); 2) uncertainty (невизначеність); 3) complexity (складність); 4) ambiguity (неоднозначність), у яких завдання важко прогнозовані. Концепція VUCA – це концепція Четвертої промислової революції, що отримала назву «навчання, що продовжується все життя». І щоб вижити в умовах цього світу, треба бути динамічним, здатним швидко адаптуватися, підлаштовуватися під вимоги цього світу. Сучасна концепція VUCA в умовах нестабільності базується на теорії складних систем, в основі яких *AGILE-методологія* і *AGILE-філософія*, яку ще називають аджайл-методологія і аджайл-філософія (agile software development, agile – перевірений, гнучкий), що представляють методологію складності, яка застосовується до аналізу складних систем цифрового розвитку світу. Концепція VUCA включає сукупність різних методів, прийомів та узагальнення різних підходів до розробки програмного забезпечення набору цінностей, які базуються на принципах у прийнятому «Маніфесті гнучкої розробки програмного забезпечення» і здатні проаналізувати складність систем, їх призначення, необхідності виявити їх функції, місце і роль у сучасному суспільстві. Ці принципи, методи і підходи здатні привести до змін на всіх стадіях удосконалення конкретних алгоритмів дій та гнучких управлінських інструментів у контексті управління процесами,

де AGILE методологія виступає як система нових цінностей. AGILE-методологія розповсюджується на багато сфер діяльності, у томі числі й на цифрову парадигму економіки та менеджменту, включаючи Scrum - підхід «структури» і Kanban – «підхід балансу», які використовуються в інноваційній діяльності організації, що сприяють створенню інноваційного продукту, збільшення частки цифрових продуктів і послуг, а також нових форм бізнесу на основі цифрових технологій (digital economy). Методи синергетичного аналізу включають теорію самоорганізаційних відкритих систем, які опиняються у точках нерівновагомості, невизначеності, біфуркації (роздвоєння), стохастичності інформації (не вистачає інформації), дрейфу системи, у результаті чого відбувається зміна пріоритетів. Загальнонаукові методи – аналізу і синтезу, концептуалізації, абстрагування; закон єдності й боротьби протилежностей, оскільки без боротьби – немає й розвитку. Для аналізу концепції VUCA була використана методологія SySt (системна структурна розстановка) як методологія процесу розвитку усвідомленості та змін у напрямку стабільності [1]. В основі складності перебудова системи на рівні структурно-функціональному з метою попередження чи пом'якшення кризи та нестабільності, посилення кількості нововведень, їх освоєння та трансферу технологій як інструмента реалізації інноваційної діяльності, реформування системи управління з використанням AGILE-методології, перебудовою свідомості людей та виробленням нової системи цінностей. Volatility (нестабільність, плинність, нестійкість, волатильність), в основі яких ситуація, що змінюється швидко і непередбачувано і на основі чого неможливо уявити майбутню ситуацію чи планувати свої дії. 2. Uncertainty (невизначеність), в основі якої руйнівні зміни, які приводять до того, що важко передбачити майбутнє. 3. Complexity (складність) приводить до того, що сукупність складних для розуміння фактів, причин і факторів сприяють появі все більшої кількості проблем. Ambiguity (неоднозначність, неясність, невизначеність), які приводять до того, що важко відповісти на питання «хто, що, коли і чому». Volatility включає стан нестабільності системи, що характеризує нестійкі ситуації і непередбачувані зміни щодо своєї швидкості, природи, об'єму, динаміки в умовах нестабільних ринків, швидко плинних обставин формування українського суспільства як соціоістричного організму. Uncertainty (невизначеність) означає відсутність інформації для прогнозування наслідків і і планування необхідних дій у контексті COVID-19. Введений всесвітній індекс невизначеності (ВІН), пов'язаний з ситуацією нестабільності і макроекономічними показниками, що базуються на волатильності ключових фінансових та економічних змінних, фондового ринку, ризиками, більш низьким ростом ВВП, з економічними і політичними нестабільностями, що охоплюють 143 країни світу з населенням майже 2 мільярди людей. Complexity (складність), яка приводить до того, що сукупність складних для розуміння фактів, причин і факторів сприяють появі все більшої кількості проблем. Складні системи – це системи, які складаються з величезної багатоманітності частин, що володіють здатністю породжувати нові якості, проявом яких є спонтанне формування темпоральних, просторових і функціональних структур.

Складні системи включають самоорганізацію, нелінійну динаміку, теорію турбулентності, синергетику, динамічні системи, нестабільності, стохастичні процеси, хаос, які впливають на життя людини у цифрову епоху машин. Ambiguity (неоднозначність, неясність, невизначеність, неоднозначність, двозначність, сумнівність), що є нашою реальністю, так як нічого стабільного немає, людство повинно визнати зміни, які зможе контролювати, а поки визначається відсутністю чіткого розуміння правил гри, необхідністю адаптуватися до всього, що відбувається, розвивати креативність, комунікацію, критичне мислення, так як важко відповісти на питання «хто, що, коли і чому». Можливо до пандемії не звертали уваги і не бачили загрози економічному балансу, що привело до хаосу, який наступив у результаті швидких непередбачуваних змін, які накопичувалися багато років у результаті інформаційної стохастичності. Інформаційна стохастичність – це випадковість, рандомність, той випадок, коли відбувається експоненціальне збільшення інформації (великих даних) і керівникам не вистачає інформації; індетермінованість чи стан системи, яка не може бути передбачуваною; процес, коли ми говоримо «ймовірно», «неточно», не прогнозовано. Інформаційна стохастичність панує в умовах нестабільності, невизначеності, турбулентності, хаосу, ризиків, тому керівники повинні оволодівати всім об'ємом інформації, передовими креативними технологіями, щоб виживати в умовах пандемії коронавірусу, для чого необхідне подолання інформаційної ентропії (міри невизначеності, хаосу, безладу). Нестабільність, невизначеність, складність, неоднозначність - стан загрози, відсутність змін уряду, відсутність змін у конституційному ладі, правилах гри (С. Хантінгтон), відсутність структурних та структурованих змін (Д. Сіаринг), відсутність балансу політичних сил (Дж. Лівелі), що позначаються і на стані малого та середнього бізнесу, стабільності організацій [1, с.203-205]. Сучасне суспільство характеризують стан невизначеності траєкторії розвитку, можливості вибору напряму з кількох можливих, нестабільна економіка та поширення корупції й інших негативних явищ в органах державної та регіональної влади, розкол політичної еліти у питанні щодо встановлення правил гри, порушення рівноваги між функціонуючими владними структурами та відсутність у суспільстві злагоди. Ситуацію нестабільності, невизначеності, неоднозначності, супроводжують проблеми, які впливають на економічні процеси, які породжені проблемами постіндустріального, інформаційного суспільства, опосередковані інформаційною стохастичністю, що визначають його як нестабільний стан, схильний до саморуйнування, дезорганізації економічного та соціального життя, породженням нових глобальних проблем - COVID-19 та кризи всієї системи охорони здоров'я.

Література

1. Воронкова В. Г., Меліхова Т. О. Умови виживання організації в умовах невизначеності та адаптації до змін. Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 14 квіт. 2020 р. / М–во освіти і науки України, Центральноукраїн. нац. техн. ун–т. Кропивницький : ЦНТУ, 2020. С.203-205.

Воронкова В.Г.,

д.філософ.н., проф., завідувач кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Андрюкайтене Регіна,

доктор PhD соціальних наук (менеджмент), доцент, зав. кафедри бізнесу та економіки, Маріямпольська колегія (м. Маріямполе, Литва), лектор Литовського університету спорту (м. Каунас, Литва)

ЦИФРОВА ПАРАДИГМА ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ми живемо у час глибокого переходу до цифрового розвитку суспільства, яке вимагає інноваційних підходів його реалізації та радикальних інноваційних змін у суспільстві, які відбуваються під впливом Четвертої промислової революції. Сучасна парадигма цифрового менеджменту базується на теорії складних систем, в основі яких *AGILE-методологія* і *AGILE-філософія*, яку ще називають аджайл-методологія і аджайл-філософія (agile software development, agile – перевірений, гнучкий), що представляють методологію складності, яка застосовується до аналізу складних систем менеджменту. Сучасна парадигма цифрового менеджменту включає сукупність різних методів, прийомів та узагальнення різних підходів до розробки програмного забезпечення високорівневого набору цінностей, які базуються на принципах у прийнятому «Маніфесті гнучкої розробки програмного забезпечення» і здатні проаналізувати складність систем, їх призначення, виявити функції, місце і роль у сучасному суспільстві. Ці принципи, методи і підходи здатні привести до змін на всіх стадіях удосконалення конкретних алгоритмів дій та гнучких управлінських інструментів у контексті управління процесами, продуктами і бізнесами, в основі яких AGILE як сімейство гнучких підходів та AGILE як філософія і система цінностей. AGILE-методологія і AGILE-філософія виникли в ІТ-середовищі і розповсюдились на багато сфер діяльності, у тому числі й на цифрову парадигму економіки та менеджменту, включаючи Scrum – підхід «структури» і Kanban – «підхід балансу», які використовуються в інноваційній діяльності організації і сприяють створенню інноваційного продукту, збільшення частки цифрових продуктів і послуг, а також нових форм бізнесу на основі цифрових технологій (digital economy) [1]. Важливу роль у дослідженні даної теми відіграли роботи таких вчених, як Р.Нельсон, С.Уінтер, П.Мюррел, Б.Ікес, Р. Райтерман, І. Шумпетер, Д. Тапскотт. Ми спираємося на роботу Д.Тапскотта «Електронно-цифрове суспільство: плюси і мінуси епохи мережевого інтелекту (1999). *Методологія*: використано загальнонаукові методи пізнання – аналізу і синтезу, історичного і логічного, структурного і

функціонального аналізу, а також синергетика, у якій досліджуються загальні принципи самоорганізації різних по своїй природі систем. Вони базуються на умовах нестабільності, невірноваженого світу, невизначеності, багатоальтернативності розвитку, ідеї виникнення порядку із хаосу; нелінійності взаємодії компонентів, тобто наявності емерджентних властивостей, самоорганізації компонентів, відкритості системи, що передбачає постійний обмін інформацією з зовнішнім середовищем. Методологія дослідження базується на методах: побудови моделі, що описує функціонування об'єкта, розвитку моделі, обґрунтування моделі, моделюванні об'єкта. *Мета дослідження* – концептуалізація цифрової парадигми економіки та менеджменту у контексті виявлення нових підходів та актуальних досліджень глобальної цифровізації.

Парадигма – це висхідна концептуальна схема, модель постановки проблем і методів їх вирішення, що панують на протязі певного історичного періоду у науковій спільноті. Під розвитком складних систем цифрової економіки у рамках синергетики розуміються нестійкі переходи, у результаті яких відбувається заміщення старих продуктів, технологій новими, що сприяє якісній зміні системи, у результаті чого відбувається самовідтворення, самоорганізація системи. Цифрова економіка як парадигма розвитку сучасного світу є складовим елементом інноваційної економіки і виступає інструментом упровадження інновацій. Сьогодні ми спостерігаємо широке використання терміна «digital economy», який ввів в обіг Д. Тапскотт, в основі якого «digital technologies» – нові технології, які революційно перетворюють економіку. Нове десятиліття характеризується швидкою еволюцією інформаційно-комунікаційних технологій, які розширюють перспективи діджиталізації всіх сфер людського життя. В їх основі – упровадження нового покоління мобільного Інтернету 5G, використання більш швидкого Wifi 6, продовження досліджень у сфері створення штучного інтелекту. Так, використання технологій 5G дозволяє у десятки разів збільшити швидкість передачі інформації. У сфері діджиталізації визначальну роль у конкурентоспроможності країни відіграє міра інноваційного розвитку у самих різних галузях і секторах національного господарства. Для цього слід створювати і упроваджувати найновіші технологічні платформи у всіх господарських сферах, удосконалювати діяльність технопарків, постійно збільшувати численність інкубаторів НІОКР, розширювати інформаційно-комунікаційні сфери, стимулювати роботи науково-технічних стартапів. Євросоюз сфокусувався на чотирьох кардинальних напрямках: 1) навички; 2) інфраструктура; 3) державні послуги; 4) діджиталізація бізнесу, що сприяє розгортанню цифрової революції. Підприємства при цьому повинні мати рівні можливості, займаючись інноваційною діяльністю, поставляти товари і послуги споживачам [2]. Діджиталізація повинна стати ключем до формування нової економічної і соціальної стійкості, а також їх глобального впливу. Нарощуючи свої потужності, країни зможуть направляти у кращу сторону цифрову трансформацію світу, розширяючи міжнародне технологічне співробітництво. При цьому слід дотримуватися трьох головних принципів: 1) рівне ігрове поле

на цифрових ринках; 2) безпека у кіберпросторі; 3) свобода в он-лайні. У той же час ми стикаємося з негативними наслідками цих процесів, у числі яких: тотальний контроль, кібератаки на критично важливу інфраструктуру, розповсюдження дезінформації, поляризація суспільства, підрив демократії. Тому слід укріплювати двохсторонні відносини з країнами ЄС, встановлювати більш стійкі стандарти, підвищувати стійкість цифрових виробничих ланцюгів, формувати глобальну коаліцію навколо загальної концепції людино-орієнтованої парадигми діджиталізації, яка дозволить отримати максимальну користь від технологій і мінімізувати ризики, захищаючи базові глобальні цінності. Тотальна цифровізація та упровадження інформаційно-комунікаційних технологій є природним і закономірним процесом, а, отже, неминучим в утвердженні цифрової парадигми економіки та менеджменту у контексті виявлення нових підходів. Базовою напрямком розширення цифрового сегменту економіки є зростання трансакційного сектору (державне управління, інформаційне обслуговування, консалтинг, фінанси, сфера послуг) [3].

Саме найголовніше у цифровій трансформації – фундаментальні зміни стереотипів мислення, методів роботи і управління організацією. Головний акцент в упровадженні цифрової парадигми економіки та менеджменту слід робити на упровадженні бізнес-процесів, що дозволить організаціям ефективно протистояти конкурентам у все більш «цифровому» світі; трансформувати структуру і перебудувати роботу організації у цілому, щоб успішно адаптуватися у новому цифровому середовищі; подолати гравітаційну силу традиційних підходів до організації бізнес-процесів і повністю реалізувати потенціал сучасних цифрових технологій. Слід здійснити цифрові перетворення у контексті наступних перетворень: 1) реорганізації бізнес-моделей; 2) побудови цифрової бізнес-архітектури організації; 3) створення цифрових оргструктур, що дозволяють розвивати і масштабувати процеси цифровізації. Визначально цифровим компаніям необхідно вибудувати систему партнерства з компаніями, у яких цифровізація знаходиться на різних рівнях упровадження. Для того, щоб залишатися конкурентоспроможними через 10 років, необхідно розпочинати цифрову трансформацію вже сьогодні і зміни повинні торкнутися не тільки ІТ-системи, але й самих людей та керівників, їх свідомості та культури, формування алгоритмічного мислення та алгоритмічної організації.

Література

1. Voronkova Valentyna H., Nikitenko Vitalina A., Teslenko Tatyana V., Bilohur Vlada E. Impact of the worldwide trends on the development of the digital economy. Amazonia Investia. 2020. Volume 9. Issue 32. P. 81 – 90. URL: <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/issue/archive>
2. Vitalina A. Nikitenko, Valentyna H. Voronkova, Regina Andriukaitiene, Roman I. Oleksenko. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE(1), P.928 Special Number:

Educational practices and teacher training URL:
<http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928>

3. Cherep A.V., Cherep O. H., Krylov D.V., Voronkova V. H. Methodological approach to the redistribution of investment projects within a company According to formal criteria. Financial and credit activity-problems of theory and practice. Volume 28, Issue 1. 2019. p. 256 – 263 URL : <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i28.163991>

Ажажа М.А.,

д.н.держ.упр., доцент, професор
кафедри менеджменту організацій та
управління проектами Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження механізмів фінансування закладів вищої освіти в умовах європейської інтеграції полягає в запровадженні системи державно-приватного партнерства у сфері вищої освіти, що передбачає співфінансування закладів вищої освіти, організацій та установ, які надають освітні послуги; співфінансування та експлуатацію на базі закладів вищої освіти інноваційних підприємств і центрів, технопарків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів; фінансування та розвиток баз професійно-виробничої підготовки майбутніх фахівців; розвиток сучасних інтерактивних технологій навчання, професійно-практичної підготовки; запровадження програм спільного фінансування підготовки кадрів.

Для успішного управлінського впливу на модернізацію вищої освіти України в умовах євроінтеграції пропонуємо розглянути механізми фінансового забезпечення закладів вищої освіти:

– «диверсифікація джерел фінансових ресурсів вищої професійної освіти залежно від стратегічної мети соціально-економічного розвитку та пріоритетів держави».

Досліджуючи зарубіжний досвід фінансування закладів вищої освіти, дійшли висновку, що ці країни використовують практику фінансування підготовки робітників за рахунок визначених законодавством обов'язкових відрахувань з доходів підприємств. Тобто, шляхом запровадження певного виду податку.

Існують дві різні моделі відрахувань з фонду заробітної плати. За першою схемою роботодавці оподатковуються з метою фінансування навчання, що здійснюється державними, напівдержавними і/або приватними постачальниками послуг професійної освіти і навчання. Ці схеми базуються на відрахуванні від 1 % до 3 % з загального фонду заробітної плати кожного

роботодавця. Зібрані кошти потім спрямовуються у відповідний національний фонд освіти і навчання, з якого, у свою чергу, відповідно до політики та правил розподіляються серед постачальників послуг професійної освіти і навчання. За іншими методами податок з фонду заробітної плати пов'язаний з заохочувальними схемами. Завдяки цим схемам роботодавці отримують дотації або повернення податків, або різні форми звільнення від сплати податків пропорційно до обсягів навчання, яке проходять їхні працівники. Перевага цієї схеми полягає у тому, що податки більш прямо використовуються на заохочення роботодавців до впровадження програм навчання без відриву від виробництва, які можуть пройти акредитацію, або підвищення кваліфікації їхніх працівників шляхом оплати їхнього навчання в акредитованому закладі, а потім отримати повернення сплачених податків (до 100 відсотків) [1]. Враховуючи те, що вітчизняні суб'єкти господарювання і так відчують суттєвий податковий тиск, запровадження податку на фонд оплати праці може спричинити лише зростання тіньового сектора економіки.

Але доцільно розглянути надання податкових пільг підприємствам, які здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації своїх працівників. Так, до 1 січня 2015 року в ПК України містилася норма, яка дозволяла платникові податків у разі здійснення витрат на професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників робітничих професій включати такі витрати до тих, що зменшують оподатковуваний дохід. Але обов'язковою умовою було те, що працівник повинен був укласти з роботодавцем (платником податків) письмовий договір за яким він мав відпрацювати на цьому підприємстві не менше трьох років. У разі розірвання такого договору платник повинен був збільшити дохід у сумі фактично здійснених ним витрат на навчання. В результаті таких дій у платника нараховувалися додаткові податкові зобов'язання та пеня в розмірі 120 % облікової ставки Національного банку України» (пп. 140.1.3, п. 140.1, ст. 140 ПК України [2]).

Але, якщо працівник не порушував умов договору – юридична особа чи фізична особа – підприємець мала можливість окрім того, що підвищити кваліфікацію своїх працівників, ще й отримати пільги з податку на прибуток. Проте наразі цю норму скасовано. Вважаємо, доцільним дозволити включати платникові податки витрати на навчання, підготовку та підвищення кваліфікації своїх працівників до складу витрат, що мають зменшувати оподатковуваний дохід. Такий крок розширить можливості додаткового фінансування професійно-технічних закладів, що надасть можливості для оновлення їх матеріально-технічної бази.

Приклади запровадження податкових пільг існують у деяких країнах. Так, в Іспанії підприємствам, що здійснюють професійне навчання своїх працівників, можуть надаватися податкові пільги – знижки на соціальні внески (табл. 1).

Таблиця 1 – Податкові пільги в Іспанії у разі здійснення професійного навчання працівників

Розмір підприємства	% звільнення від соціальних внесків
Від 6 до 9 працівників	100%
Від 10 до 49 працівників	75%
Від 50 до 249 працівників	60%
250 і більше працівників	50 %

Джерело: [3].

– «перехід на нормативний метод фінансування (нормативи бюджетного фінансування в розрахунку на одного студента), та запровадження підходу «гроші прямують за студентом» [4, с. 4];

Відповідно до Постанови КМУ «Про внесення змін до формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами», на сьогодні розподіл обсягу освітньої субвенції між місцевими бюджетами здійснюється на підставі: розрахункового показника фінансового нормативу бюджетної забезпеченості; контингенту учнів усіх типів закладів загальної середньої освіти станом на 5 вересня року, що передує поточному бюджетному періоду; контингенту учнів групи VI станом на 1 січня року, що передує плановому бюджетному періоду, та контингенту студентів групи VII станом на 1 жовтня року, що передує плановому бюджетному періоду; навчального плану; заробітної плати вчителя; коригуючих коефіцієнтів [5].

Крім того, застосовуються коефіцієнт приведення розрахункової наповнюваності групи студентами; кількість студентів у групі; коефіцієнт приведення кількості годин навчального плану для цих студентів.

З приводу нового підходу «гроші прямують за студентом», він «являє собою фінансування установ освіти, яке здійснюється під освітні програми та проекти, при цьому використовуються такі інструменти, як гранти, стипендії, студентські займи, контракти на людський капітал, ваучери й і ощадні рахунки, що й забезпечує вирішення проблеми приведення обсягу та структури підготовки фахівців у відповідність до перспективних потреб економіки. Джерелами фінансових ресурсів мають бути кошти центрального бюджету та бюджетів муніципальних утворень, недержавних фондів, юридичних та фізичних осіб, спонсорів» [6, с. 176]. Цей підхід дозволив би виділяти гроші під конкретного студента, враховуючи його здібності та його потенціал.

- «виділення бюджетних коштів та їх розподіл між навчальними закладами різних форм власності залежно від результатів їхньої діяльності» [4, с. 4]. На жаль, на цей час розраховувати на фінансування за рахунок бюджетних коштів можуть розраховувати лише заклади вищої освіти державної форми власності.

Але, якщо дослідити досвід інших країн, то можна побачити, що у східноєвропейських країнах заклади вищої освіти приватної форми власності мають, також цілий ряд труднощів, хоча їхня кількість продовжує зростати.

Так, «у Польщі і Румунії зростання чисельності студентів було забезпечене головним чином за рахунок приватних ВНЗ (там близько 25 % усіх

студентів навчаються у приватних коледжах і університетах). Успішний розвиток приватного сектора у сфері освіти пов'язаний, перш за все, з наявністю у нинішніх і майбутніх студентів готовності і можливості інвестувати у своє майбутнє, оплачуючи високу вартість за навчання. Але у Польщі головну загрозу розвитку приватної освіти представляє велика залежність від плати за освіту як основного джерела надходжень до бюджетів, тому більшість приватних ВНЗ Польщі є невеликими, де чисельність не перевищує 2 тис. чоловік» [7].

«В Угорщині, також, існує проблема з наповнюваністю приватними ВНЗ студентами, у багатьох з них чисельність менше 1 тис. чоловік. Крім того, незважаючи на фінансову підтримку з боку Міністерства освіти країни і церкви, фінансові витрати на одного студента є досить незначними. Це створює труднощі при розробці навчальних програм і впровадження нових методів навчання, що вимагає значних початкових капіталовкладень» [7, с. 67].

Але вітчизняні приватні вищі навчальні заклади перебувають у дуже складних умовах. Вони не мають ніякої підтримки з боку держави, а із запровадженням зовнішнього незалежного оцінювання, ще й на усіх рівнях підготовки фахівців, вони зовсім не в змозі конкурувати з державними навчальними закладами, куди подають документи для вступу абітурієнти у надії вступити на бюджетну форму навчання. Хоча приватні вищі навчальні заклади створюють нові робочі місця, сплачують податки, поповнюючи Державний та місцеві бюджети. Саме приватні заклади для підвищення власної конкурентоздатності намагаються створити більш досконалу матеріально-технічну базу для підготовки фахівців, створюють більш зручні умови навчання. На цей час приватні заклади вищої освіти повинні сплачувати:

- податок на прибуток підприємств за ставкою 18 % (крім того за бажанням оновити матеріально-технічну базу, або ж здійснити ремонт чи модернізацію основних засобів вони повинні це робити лише за рахунок прибутку, що залишається у них у розпорядженні. Адже, ці витрати вони не можуть відносити до складу витрат, що зменшують оподатковуваний дохід);

- податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, тоді як, відповідно до ч. «а», пп. 266.2.2, п. 266.2, ст. 266 ПК України державні вищі навчальні заклади звільнені від сплати цього податку. Ставка податку може дорівнювати до 1,5 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 квадратний метр бази оподаткування (у 2019 році її розмір складав 62,60 грн). У перерахунку на квадратні метри площі розмір податку за невелику будівлю може становити до 0,5 млн грн;

- плата за землю, тоді як відповідно до пп. 282.1.4, п. 282.1, ст. 282 ПК України державні вищі навчальні заклади звільнені від сплати цього податку. Ставка плати за землю встановлюється у розмірі до 3 % від їх нормативної грошової оцінки;

- рентної плати за спеціальне використання води. Ставка залежить від того з якого джерела здійснюється забір води та фактичний обсяг її використання;

– єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Розмір внеску дорівнює 22 %, що нараховується на загальний фонд оплати праці.

Єдина пільга, якою користуються приватні заклади вищої освіти – це звільнення від сплати податку на додану вартість і то лише за здійснення операцій з постачання послуг із здобуття вищої освіти. За надання супутніх послуг заклади вищої освіти повинні справляти цей податок.

До того ж, наша пропозиція є дуже важливою для закладів вищої освіти приватної форми власності, без якої взагалі їм важко виконати ліцензійні умови та отримати ліцензію на провадження освітньої діяльності. Спробуємо надати пояснення.

Так, відповідно до п. 33, 34, 36 «Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності для проведення освітнього процесу» заклад вищої освіти незалежно від форми власності повинен мати площу навчальних приміщень не менше ніж 2,4 кв. метра на одного здобувача освіти з урахуванням не більше трьох змін навчання, але не менше 2000 кв. метрів. Забезпеченість навчальних аудиторій мультимедійним обладнанням повинна становити не менше ніж 30 %. До того ж, навчальний заклад повинен бути забезпечений комп'ютерними робочими місцями, лабораторіями, полігонами, обладнанням, устаткуванням, що необхідні для виконання освітніх програм. При цьому комп'ютерна техніка має використовуватися не більше ніж 8 років. Здобувачі вищої освіти мають бути забезпечені гуртожитком, бібліотекою, медичним пунктом, пунктом харчування; актовою, спортивною залом, стадіоном та спортивними майданчиками, тощо. Навчальний заклад повинен мати достойне інформаційне забезпечення, що передбачає наявність: вітчизняних та закордонних фахових періодичних видань, зокрема й англійською мовою [7].

Для виконання ліцензійних умов, заклад вищої освіти повинен будувати, купувати та ремонтувати всі вище перелічені основні засоби, але, на сьогодні, він це може робити лише за рахунок прибутку, що знаходиться у його розпорядженні після сплати усіх податків. Саме тому ми пропонуємо внести зміни до п. 26 Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», зокрема додати до складу «Інші операційні витрати» ті, що нами запропоновано вище.

З метою виконання Ліцензійних умов нами, також, пропонується внести зміни до ч. «і», пп. 266.2.2, п. 266.2, ст. 266 ПК України щодо виключення з числа об'єкта оподаткування – будівлі закладів вищої освіти незалежно від форми власності та джерел фінансування. Адже наразі такі пільги мають не тільки державні заклади вищої освіти, але й дошкільні та загальноосвітні навчальних закладів незалежно від форми власності.

Отже, ми бачимо, наскільки в нерівному положенні фінансування знаходяться державні та приватні заклади вищої освіти. Вважаємо, що потрібно розглянути питання щодо надання податкових пільг, зокрема дозволити цим закладам відносити до складу витрат, що зменшують оподатковуваний дохід у повному обсязі ті, що стосуються ремонту, модернізації, купівлі або будівництву основних засобів.

Література

1. Фінансування професійної освіти: Інформаційна довідка для обговорення: МОН України. URL: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/>
2. Податковий кодекс України (зі змінами та доповненнями) в редакції на 1 січня 2014 року: Закон від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20140101>.
3. Сучасна професійна освіта: концептуальні засади реформування професійної освіти України. МОН України Київ. 2018. URL: http://education-ua.org/ua/component/cck/?task=download&collection=blog_files_x&xi=0&file=blog_files&id=2230.
4. Домбровська С. М. Механізм реалізації державної політики в галузі вищої освіти. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 2(40). С. 1-6.
5. Про внесення змін до формули розподілу освітньої субвенції між місцевими бюджетами: Постанова від 6 лютого 2019 р. № 65 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2019-%D0%BF>.
6. Зарецька Л. М., Кулініч О. А. Державне регулювання сфери вищої освіти. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2015. Вип. 2. С. 168–179. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2015_2_19.
7. Цалько Ю. Диверсифікація джерел фінансування вищої освіти у державах східної та центральної Європи. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка». 2011. №27. С.64–67. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/01/127_17.pdf
8. Коваленко Ю.М. Фінансування закладів вищої освіти в Україні: монографія / Ю. М. Коваленко, Л. О. Вітренко. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 238 с.
9. Ажажа М.А. Державне реформування вищої освіти в сучасних умовах. URL: <https://web.znu.edu.ua/NIS//2019/zbirka-tez.pdf>
10. Стаття 78. Фінансування системи освіти. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

Бобиль В. В.,

д.е.н, професор, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, м. Дніпро

РОЗВИТОК ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

В проектах Єврологістики важливе місце відводиться Україні, що обумовлено глобалізаційними та євроінтеграційними процесами, надзвичайно вигідного транзитним положенням країни, стрімким розвитком ринку логістичних послуг при незадоволеності зростаючого попиту на високоякісний сервіс.

Отже, на теперішній час виокремлено наступні напрямки участі України у Європейській транспортно-логістичній інтеграції: Пан'європейські транспортні коридори, Трансконтинентальні транспортні коридори, Пан'європейські транспортні зони, Міжнародні логістичні термінали (або центри).

Інтеграція України в у ці Європейські транспортно-логістичні системи неможлива без лібералізації ринку надання транспортних послуг відповідно до положень Угоди про асоціацію та створення прозорого конкурентного середовища на ринку логістичних послуг.

При цьому особливу роль в проектах Єврологістики відіграють підприємства залізничного транспорту. Зазначимо, що головною проблемою розвитку АТ «Укрзалізниця» є відсутність структурних перетворень та адаптації до умов ринку в минулому. Не були впроваджені сучасні методи управління, не розвивалися логістичні послуги та міжнародна діяльність. У зв'язку з цим сучасна АТ «Укрзалізниця» слабо представлена в деяких сегментах ринку та поступово втрачає сегменти ринку, у яких протягом тривалого часу займало монопольне становище.

Крім того, логістична діяльність багатьох підприємств залізничного транспорту характеризується недостатністю нормативно-методичного забезпечення функціональних процесів та фрагментарним підходом до організації логістичних процесів.

Основними шляхами вдосконалення логістичних технологій залізничних компаній є зміцнення залізничної мережі, будівництво спеціалізованих терміналів (наприклад, для важких та негабаритних вантажів, мінеральних та будівельних матеріалів та небезпечних вантажів). Створення комерційних та оперативних підрозділів, орієнтованих на клієнтів, для надання логістичних послуг, прискорення доставки товарів, підвищення безпеки та страхування товарів та запровадження конкурентних та прозорих тарифів. Основною метою є збільшення залучення приватного сектору, включаючи аутсорсинг логістичних послуг, забезпечення доступу до залізничної колії для заохочення нових приватних операторів вантажних поїздів та залучення приватного сектора до ремонту рухомого складу.

Перспективою розвитку логістичної системи України є будівництво великих транспортно-логістичних центрів, що є значним мультимодальним проектом. Так, в Україні залізничний оператор планує побудувати шість таких центрів та виділили перспективне місце розміщення, а саме м. Ковель, що є одним з найбільш потужних залізничних вузлів в Західній Україні, розташованим у 65 км від кордону з Польщею. Цей транспортно-логістичний центр має дві переваги, а саме хороший підхід з території України та відсутність перевантаження ліній. Крім того, транспортно-логістичні центри планується розмістити в м. Чоп та м. Мукачево, під м. Львів та в центральній Україні.

Особливу увагу заслуговує питання розвитку пасажирських транспортно-логістичних центрів, які можуть бути сформовані на території залізничних вокзалів. Найголовніша функція пасажирських транспортно-логістичних

центрів – це оптимізація графіку руху між собою пасажирських поїздів різних видів сполучення для скорочення терміну перебування пасажирів на залізничних вокзалах в очікуванні інших поїздів та пересадочних трансферів. Приміські поїзди мусять прибувати на залізничний вокзал завчасно до прибуття пасажирського або швидкісного поїзду з урахуванням терміну їх запізнення. В цьому разі можна впровадити на залізницях для зручності пасажирів єдиний квиток, що дозволить їм подорожувати одночасно двома видами поїздів. Всі ці заходи дозволить пасажирам скоротити загальний термін подорожі лише на залізниці.

Крім того, потрібний інтегрований підхід для поліпшення мультимодальності та сумісності транспорту. Базові послуги повинні включати інтермодальні контейнерні послуги автомобільних, залізничних та морських операторів, надійне та недороге транспортування контейнерів через Чорне море, а також наявність логістичних центрів та якісних сховищ.

Література

1. Bobyl V., Barash Y., Charkina T., Bozhok N., Chornovil O. Principles of Determining the Basic Functions of Railways Hubs. ITELMS 2018 (April 26-27, 2018) p. 21-25

2. Bobyl V., Charkina T., Martseniuk L., Matusevich O., Kersys A. Rail Passenger Hubs. International Scientific Conference. Transport Means 2019 p. 999-1003.

3. Бобиль В., Культенко В. Удосконалення логістичного механізму АТ «Укрзалізниця» в умовах реформування галузі. Економіка та держава. 2020. № 5. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2020/8.pdf

4. Стратегія АТ «Укрзалізниця» на 2019-2023 роки : офіційний сайт АТ «Укрзалізниця». URL: <https://www.uz.gov.ua/files/file/about/documents.pdf>

5. Стратегія сталої логістики та План дій для України (проект для розгляду). URL: <https://mtu.gov.ua/files/Logistics.pdf>.

Захаркевич Н.П.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ЯДРА ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Якість людських ресурсів стає найважливішим фактором ефективності діяльності медичних установ. Однак проблема полягає в тому, що, по-перше, в теорії поки ще недостатньо досліджень, присвячених методам і технологіям формування високопрофесійного і компетентного кадрового складу з урахуванням специфіки медичної галузі. По-друге, на практиці не завжди спостерігається наявність кадрового ядра, здатного запровадити прогресивні і обґрунтовані в усіх відношеннях прийоми роботи з медичним персоналом та

інноваційні технології. Тому формування такого кадрового ядра є важливим для медичного закладу в контексті підвищення ефективності використання персоналу.

Вивченню питань формування кадрового ядра присвячені праці Л. К. Аверченко, С. Н. Апенько, А. Я. Кібанова, Г. В. Ляміна, Г. Мінцберга, Ю. Г. Одегова, Г. Г. Руденко, С. І. Сотнікової та ін. Ці автори пропонують свої ідеї та критерії виділення кадрового ядра і описують роль кадрового ядра в діяльності підприємств. Аналіз наукових праць показує, що питання кадрового ядра дослідники відносять до важливих і таких, що потребують вивчення. Однак, недостатньо розкритими залишаються питання галузевої специфіки формування кадрового ядра, зокрема, і в закладах охорони здоров'я.

Кадрове ядро являє собою команду професіоналів з особливим набором характерних рис, конкретних якостей, компетенцій, команду ключових співробітників, які шляхом командної спільної діяльності виконують набір функцій, спрямованих на підвищення ефективності функціонування закладу охорони здоров'я [1].

Формування кадрового ядра медичного закладу пропонуємо здійснювати за схемою (рис. 1.).

Тобто, формування кадрового ядра закладу охорони здоров'я має відбуватися за двома векторами впливу: по-перше, вплив на саме кадрове ядро і на його учасників; по-друге, вплив на оточення кадрового ядра, середовище як систему чинників, що сприяють позитивній динаміці кадрового ядра. Крім того, необхідно формувати і працювати не тільки з самим кадровим ядром, а й з тими, хто здатний в майбутньому стати учасником кадрового ядра. Це потрібно для спадкоємності і оновлюваності кадрового ядра, а також для формування

Рисунок 1 – Формування кадрового ядра медичного закладу
Джерело: Запропоновано автором.

Найближчої до ядра групи його підтримки. Середовище повинне впливати і на безпосередньо кадрове ядро і на потенціал або резерв кадрового

ядра. Крім того, свій резерв має формувати і саме кадрове ядро. Вся робота з ядром, його резервом і середовищем здійснюється крізь цикл формування: створення, розвиток, трансформація, утримання [2]. Наприклад, структура ядра повинна бути створена, отримати розвиток, при необхідності трансформуватися і закріпитися на певний період.

Також виникає завдання ідентифікації членів кадрового ядра і вирішення питання про те, кого вважати учасником ядра, а кого ні. Так, спочатку до кадрового ядра зараховуємо співробітників певних професійно-посадових груп з тривалим стажем роботи в закладі охорони здоров'я (не менше 3 років) і з середньою і високою кваліфікацією (не нижче другої кваліфікаційної групи). Однак, ці критерії не є прямим і точним зазначенням на приналежність до ядра. Набагато важливіше те, що робить співробітник, з якими результатами він це робить, якими важливими для функцій кадрового ядра якостями він володіє [3]. Тому ми пропонуємо подальшу ідентифікацію за критеріями «результат діяльності», «виконання функцій кадрового ядра», «володіння необхідними компетенціями». При цьому підхід дозволяє ідентифікувати універсалів (які виконують всі ролі), професіоналів (які виконують кілька ролей) і вузьких професіоналів (які виконують одну роль).

Тепер проведемо опис функцій, ролей і компетенцій учасників кадрового ядра. Перш за все, розглянемо зв'язок функцій і ролей, для чого побудуємо матрицю, яка демонструвала б цей зв'язок (таблиця 1.).

Сьогодні медичні установи використовують в якості методів розвитку кадрового ядра: навчання, формування різних технологій комунікацій (відкриті наради, робочі групи, інтерактивні обговорення проблем та ін.), залучення до прийняття рішень, залучення до робочих груп. Тобто, частина методів вже використовується. Але як ми з'ясували, не всі названі методи однаково важливі.

Таблиця 1 – Матриця функцій і ролей кадрового ядра закладу охорони здоров'я

Функція / дії кадрового ядра в межах функції	Ролі кадрового ядра					
	«Обличчя установи»	«Мотивований професіонал»	«Керуючий»	«Новатор»	«Лідер та командний гравець»	«Організаційний громадянин»
1	2	3	4	5	6	7
Забезпечення бренду та іміджу установи, її конкурентоспроможності в середовищі: - формувати позитивний імідж установи в зовнішньому середовищі - забезпечувати конкурентоспроможність установи	++	+		+		+

1	2	3	4	5	6	7
Формування прихильності установі, турбота про потреби установи: - встановлювати потреби установи і знаходити способи їх реалізації - відповідав за те, що відбувається в установі - розуміти політику установи	+		+			++
Реалізація інноваційних змін: - брати участь у розвитку установи - надавати допомогу установі в швидкій адаптації до змін, сприяти гнучкості діяльності - підвищувати лояльність персоналу до змін	+	+	+	++	+	
Розробка і підтримка стратегії: - розробляти стратегії; - транслювати на всі рівні установи стратегії			++	+	+	+
Участь в управлінні: - брати участь в розробці і (або) реалізації рішень - виробляти і реалізовувати антикризову політику і програми - управляти знаннями установи	+	+	++	+		
Стабілізація і підтримка персоналу: - забезпечувати конкуренто-спроможність персоналу - надавати допомогу персоналу в швидкій адаптації до мінливих умов, забезпечувати гнучкість діяльності персоналу - сприяти сталому розвитку трудового потенціалу установи		+			++	
Залучення персоналу: - мотивувати і залучати персонал в справи установи		+		+	++	
Зміцнення корпоративної культури і соціально-психологічного клімату: - створювати і транслювати в усі верстви персоналу корпоративну культуру: цінності, норми поведінки - формувати культуру самоорганізації і самоврядування - формувати сприятливий соціально-психологічний клімат		+	+	+	++	
Формування єдиної макрокоманди: - формувати атмосферу «єдиної команди» в середовищі всього персоналу установи - формувати команду персоналу, здатну до самоорганізації - формувати особливу мережу комунікацій в команді			+		++	
Самоорганізація та самоврядування: - розвивати власні здібності ядра до саморозвитку і самоорганізації			+	+	+	
Разом основних і додаткових функцій:	++ -1, + - 3	++- 0, + - 6	++ -2, + - 5	++ -1 +- 6	++ -4, + - 3	++ -1, + -2

Джерело: Складено автором.

Умовні позначення:

«++» – основна функція, «+» – додаткова функція, « » – функція не реалізується або реалізується слабо) різних учасників кадрового ядра. Крім того, частина методів поки використовується слабо і необхідно поступово вводити їх в практику медичних установ.

Отже, опрацьована технологія формування та розвитку кадрового ядра закладу охорони здоров'я спрямована на формування дієвої управлінської команди здатної створити та підтримувати позитивний імідж організації, згуртувати навколо себе трудовий колектив, забезпечувати управлінську взаємодію та в цілому підвищувати ефективність використання персоналу закладу охорони здоров'я.

Література

1. Лямин, Г.В. Кадровое ядро организации как самоорганизующаяся и самоуправляемая эффективная команда. Вестник ОмГУ, 3, 2016.
2. Лямин, Г.В. Функции кадрового ядра персонала в условиях стратегического развития медицинского учреждения. Актуальные вопросы экономических наук: сборник материалов XLVII Международной научно-практической конференции; Под общ. ред. С.С. Чернова. Новосибирск: Издательство ЦРНС, 2015. 300 с. С. 155–160.
3. Муравьева Н.Н. Человеческие ресурсы в системе здравоохранения в условиях модернизации. *Наука и экономика*. 2010. № 4. С. 76–77.

Корюгін А.В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Аналіз публікацій зарубіжних і вітчизняних авторів щодо дефініцій поняття «сталий розвиток» дозволив виділити пріоритетні напрямки. На підставі досліджень зроблено висновок, що сталий розвиток промислового підприємства визначається системою факторів: підвищення якості життя людей (як співробітників підприємства, так і жителів регіону, де воно розташоване) зі збереженням навколишнього середовища. В економічному аспекті провідну роль у формуванні сталого розвитку набуває фактор стабільних взаємозв'язків з ринковими контрагентами.

Якщо зацікавлені сторони схвалюють дії підприємства, спрямовані на досягнення глобального сталого розвитку, то воно може розглядатися як потенційно стійке і конкурентоспроможне на ринку (за рахунок лояльності

споживчих груп стейкхолдерів). Цього можливо досягти за рахунок використання інноваційних технологій.

Враховуючи сьогоднішню ситуацію в країні, а саме жорстоку конкуренцію між виробниками, що обумовлено насамперед нестабільністю зовнішнього середовища, в тому числі інфляційним процесом, підвищенням безробіття, складними політичними обставинами, недостатністю грошей у населення, від правильно обраного вектору розвитку залежить подальша доля певного підприємства промисловості. Діяльність будь-якої організації проявляється у постійному розвитку, активності, виявленні нових можливостей, розкритті існуючого потенціалу, що дозволяє збільшувати її доходи.

Діяльністю, що забезпечує досягнення довгострокових цілей та вирішення довгострокових завдань на основі активізації наявного потенціалу розвитку та врахування впливу мінливого зовнішнього середовища є аналітичне забезпечення управління підприємством стратегії сталого розвитку. Система обліково-аналітичного забезпечення відіграє одну з ключових ролей у функціонуванні системи управління, забезпечуючи взаємодію їх між собою.

Цикл інформаційного забезпечення управління сталим розвитком передбачає врахування та зворотній вплив на методика ведення обліку і складання фінансової звітності; формування масиву даних для моніторингу; контроль повноти обліково-аналітичного забезпечення управління підприємства. Обліково-аналітичне забезпечення має відповідати вимогам стратегії сталого розвитку. До таких вимог належать:

- екологізація виробництва,
- організація господарського використання природних ресурсів;
- підвищення його економічної ефективності,
- комплексний розвиток підприємства,
- підвищення ефективності управління власністю підприємства,
- соціальна структурованість інформації та інше.

Таким чином, в системі обліково-аналітичного забезпечення управління сталого розвитку формується фінансова та нефінансова інформація, що є основним джерелом даних, що використовуються під час прийняття управлінських рішень стратегічного характеру.

В основі процесу управління сталим розвитком підприємства лежить система управління, що дозволяє цілісно, комплексно підходити до процесу взаємодії різних підсистем, які приймають участь в управлінських процесах. Тому нами запропонована організаційно-функціональна модель управління сталим розвитком, розробку якої доцільно розпочати з дослідження її функціональної складової. Завданням даного етапу є відображення компонентів сталого розвитку у відповідних функціях щодо системи управління підприємством.

Необхідність у моделі управління сталим розвитком виникла з причин різкої зміни тенденцій економіки сфери діяльності, у загальному на це посприяло зовнішнє середовище підприємства. Моніторинг необхідно здійснювати за конкретний період. Пропонується обирати наступні періоди для

контролю:

- місяць, квартал, пів року – для оцінки реалізації поточних планів, чи виконання частини поставлених завдань;
- 1 рік – для оцінки реалізації оперативних планів,
- 3–10 років – для оцінки реалізації короткострокових та довгострокових планів.

Організаційна складова характеризує організаційно-економічний вплив на об'єкт управління за допомогою методичного, інформаційного, програмного, технічного, фінансового і кадрового забезпечення.

Функціональна складова базується на спеціальних функціональних блоках, які включають управління господарськими зв'язками підприємства, науково-технічним прогресом і маркетинговими дослідженнями, а також якістю товарів і послуг.

Управлінська складова ґрунтується на регламентації управлінської діяльності, економічних та психологічних методах управління. Поєднання всіх трьох елементів дозволяє вирішити існуючі проблеми сталого розвитку підприємства на підставі їх чіткого виділення й прийняття відповідних управлінських рішень.

Запропонована організаційно-функціональна модель дозволяє визначити та досягти довготривалої рівноваги між основними компонентами сталого розвитку підприємства (економічній, соціальній, екологічній) з відповідними ланками організаційної структури і функціями управління. Це стає можливим за рахунок виділення в ній складових: функціональної, організаційної та управлінської.

Література

1. Сокур С. Как строить систему управления : прагматичный подход. *Журнал Корпоративные системы*, 2005. №1. С. 24.
2. Русінова О. С. Процеси управління забезпеченням при формуванні стратегії розвитку промислового підприємства. *Вісник Причорноморські економічні студії*. 2017. Випуск 18. С. 94–98.

Сергієнко Т.І.,

к.політ.н, доцент, доцент кафедри загальноправових та політичних наук, НУ «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ ПАРАДИГМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

Сучасні тенденції розвитку суспільства в епоху масштабних змін середовища існування, антропогенних та техногенних впливів визначили абсолютно новий етап у формуванні сучасної парадигми менеджменту. Стара,

класична парадигма управління була розроблена засновниками наукової та адміністративної шкіл, а також школи людських відносин (Ф. Тейлор, Г. Емерсон, А. Файоль, Е. Мейо, А. Маслов та інші). У центрі уваги цих шкіл була раціональна організація виробництва та роботи на підприємстві для отримання максимальної доданої вартості [3, с. 38]. Система управління базувалася на контролі над усіма видами діяльності. Концептуально підхід до управління був таким, що насамперед акцент ставився на безпеці підприємства. Тому стару парадигму управління можна виразити тезою: «спочатку збереження – потім розвиток», така залежність пояснювалася чинними законами [2].

О.Бабчинська, у своєму дослідженні зазначає, що «в сучасних умовах істотно змінилася система поглядів на умови і фактори розвитку підприємств. Це стосується, перш за все, місця і ролі зовнішнього і внутрішнього середовища в розвитку організації. Довгий час в класичних школах менеджменту провідне місце відводилося внутрішньому середовищу. Тобто вважалося, що розвиток підприємства залежить, в першу чергу, від самого підприємства. Тому завдання полягало в тому, щоб мати якомога більше ресурсів і якнайкраще їх використовувати» [1]. Також, зазначимо, що сьогодні основою економічного розвитку є не стільки його внутрішнє середовище, скільки здатність адаптуватися до постійних змін зовнішнього середовища. Саме ця обставина багато в чому визначає якість управління підприємством. Якщо керівництво зосереджується на самозбереженні, не звертаючи уваги на зміни у зовнішньому середовищі, це може призвести до самознищення організації. Визначальним фактором існування є його розвиток як реакція на зміни в навколишньому середовищі. Таким чином, поточну парадигму менеджменту можна сформулювати як збереження шляхом розвитку [5, с. 193]. Нинішні умови праці підприємств призвели до кардинальної зміни парадигми ведення бізнесу. Трансформація підприємства вплинула на всі елементи системи управління і спричинила необхідність впровадження управлінських інновацій, які дозволяють компаніям швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі [4, с. 20]. Таким чином, зазначимо, що основою сучасної парадигми менеджменту підприємства є система управління, що дозволяє цілісно та інтегровано підходити до процесу взаємодії різних підсистем, що беруть участь в процесах управління. У сучасних наукових дослідженнях система управління підприємством розглядається в окремих функціональних сферах, при вирішенні проблем економічної ефективності, вдосконалення певних функцій тощо. Досить часто під системою управління підприємствами розуміють сукупність напрямів управління або функції управління.

Як зазначають F. Vlasenko, Ye. Levcheniuk та D. Tovmash, «необхідною умовою ефективного управління системами будь-якого рівня складності є

взаємодія трьох основних чинників. По-перше, це світоглядний чинник, який визначає роль цінностей, традицій, звичаїв, культури, ментальності в здійсненні ефективної управлінської діяльності. По-друге, це науково-методологічний чинник, що складається з різноманітних теорій і концепцій, в яких розкриваються механізми, методи і закономірності управління. По-третє, це праксеологічний чинник, що по суті представлений різними рекомендаціями, вченнями і положеннями сучасного менеджменту. Єдність означених чинників породжує ефект синергії, що виводить управління на рівень мистецтва креативного і продуктивного поєднання цілей організації, знань, вмінь та навичок працівників, очікувань клієнтів у тих чи інших соціокультурних умовах буття» [6, с. 35].

Таким чином, зазначимо, що сучасна парадигма менеджменту має бути основою підприємницьких стратегій, що дозволяють сприймати бізнес з точки зору забезпечення задоволення споживача, що приносить прибуток; по-друге – найважливішою функцією, яка координує спільні дії служб і підрозділів, передбачаючи запити споживачів, ідентифікуючи та задовольняючи їх потреби, управлінню ресурсами властиві методи та інструменти, що використовуються для здійснення усього процесу, від організації реклами й до продажу, інші методи, починаючи з наукових досліджень і кінчаючи встановленням цін.

Література

1. Бабчинська О.І. Ключові аспекти сучасної парадигми управління підприємством. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2019/32.pdf (дата звернення 13.04.21).
2. Бугров Д. Метрика ефективності. URL: <http://www.vestnikmckinsey.ru> (дата звернення 13.04.21).
3. Промисловий менеджмент: теорія і практика: колективна монографія / за ред. д. філос. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко. Запоріжжя: Запорізький національний університет. 2020. 338 с.
4. Wenger O., Krainik O., Sergienko T. Improving the efficiency of management system in manufacturing companies in market economy. *Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки*. 2019 Т. 2, №42. С. 19–23.
5. Krainik O., Sergienko T. Directions of industrial management efficiency improving with use of information resources. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Запоріжжя, 2018. №75. С. 193 – 204.
6. Fedir Vlasenko, Ye. Levcheniuk, D. Tovmash Conceptual fundamentals of contemporary management paradigm: theoretical and methodological analysis. *Міждисциплінарні дослідження складних систем. [збірник наукових праць]*, Київ. Вид-во НПУ імені Н.П.Драгоманова, 2019. №15. С. 34–46.

Шарапова Т.А.,

к.фарм.н., доцент, заступник директора
з навчальної роботи Інженерного
навчально-наукового Інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОСВІТЯНСЬКОГО ПРОЦЕСУ: ПРОБЛЕМИ, ЗАГРОЗИ, МОЖЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ

Актуальність дослідження теми розробки моделі дистанційної освіти як чинника сталого розвитку освітрянського процесу не викликає сумнівів, оскільки ми всі останнім часом живемо у дистанційному режимі. При цьому освіта переживає свої проблеми, загрози, але у той же час набуває і позитивні можливості та тенденції, які починають активізуватися та впливати на імідж і рейтинг ЗВО та спеціальностей. Як відмічають Н.Метеленко та В.Горлач, «основними елементами цього іміджу є: рівні можливості; високий академічний рівень і репутація; допомога і співробітництво; різноманітність» [4, с. 20]. Освітрянські заклади структурують навчальний процес у відповідності з потребами ринку і попитом зі сторони стейкхолдерів – зацікавлених сторін, фізичних та юридичних осіб, які мають легітимний інтерес до діяльності організації, моделювання освіти з метою удосконалення моделі освіти. Від випускників навчального закладу вимагається не тільки компетентність у певній професійній сфері, але й вільне володіння інформаційно-комунікаційними технологіями. Дистанційна освіта будується таким чином, що від студентів вимагається пошук необхідної інформації, структурування її, що вимагає розвитку інтелекту, мислення, когнітивних здібностей. Електронною освітою сьогодні охоплений освітрянський ринок майже всіх країн, які опинилися у ситуації невизначеності, спричиненої розповсюдженням коронавірусу COVID-19, та відчули загальні тенденції розвитку сучасної освіти. В умовах карантину ЗВО змінили форми і методи організації роботи, так як відбулося переосмислення освіти як такої. Освіта опинилася перед викликами та загрозами, в основі освіти відбулася зміна ментальних моделей – ідей та поглядів, які керують діями, за допомогою яких суб'єкти освітрянського процесу діють в умовах нестабільності, невизначеності, кризовості [3, с.203–205]. Найбільш важливими серед них є загальні особливості організації управління дистанційною освітою, які пов'язані з якістю інформаційно-комунікаційних технологій, якістю педагогічних кадрів, активним використанням наукового і навчального матеріалу, забезпеченням доступу до отримання інформації з будь-яких джерел, індивідуалізацією навчального процесу, 100% забезпеченням навчальними матеріалами. Дистанційна освіта як система, яка має мету, підтримує своє існування і функціонує, як єдине ціле, внаслідок взаємодії її частин) змінює на наших очах освітрянський процес і вимагає нових підходів до переосмислення навчання всіх спеціальностей – від металургів і будівельників до фінансистів, економістів і менеджерів.

Безперечно, що всі занепокоєні тим, що не вистачає живого спілкування, живої комунікації, обміну думками та інформацією, що онлайн-освіта не замінить процеси живого спілкування, тому можливо слід говорити і про змішані форми навчання, які могли б бути більш ефективними. Адже сьогодні докорінним чином змінюється вид комунікації, у якому відбувається заміна традиційних взаємодій на телекомунікаційні засоби, в основі якого пошук інформації певного навчального матеріалу та забезпечення інтерактивного спілкування студентів з викладачами. Фокусується увага: на організаційному і персональному менеджменті; використанні цифрових технологій, у результаті використання яких підвищується у значній мірі інформаційна та цифрова культура; викладачі і студенти більше оволодівають технічними ресурсами і платформами для дистанційної освіти, трансляція яких часто ускладнюється технічними причинами, оскільки відбувається переформатування навчального процесу на ефективне використання он-лайн-інструментів, методів, методик та алгоритмів дій. Вищі навчальні заклади різних країн світу вносять свої корективи у здійснення процесу освіти з використанням найновіших технологій як педагогічних, так і управлінських, організаційних, інформаційних, інноваційно-технологічних, технічних, кадрових. Все це свідчить про те, що освіта рухається до єдиного загальносвітового освітянського простору, до уніфікації освітянських технологій. Освітянські системи як відкриті системи, що взаємодіють із середовищем різних країн, зумовлені різною специфікою, в основі яких такі чинники, як географічні, історичні, національні, культурні, політичні, у відповідності з якими формується різна стратегія розвитку освіти у тих чи інших країнах та вироблення нового креативного стилю мислення у цифрову еру. М. Ажажа зазначає: «Нова цифрова ера – це мислення у категоріях складних систем. Тому слід: 1) формувати нову цифрову культуру і нове цифрове мислення, здатне працювати у режимі системної динаміки; 2) розвивати мислення у категоріях складних систем, які можуть адаптуватися до змін у середовищі» [1, с.11–12]. Слід зазначити і негативні моменти моделі дистанційної освіти: студенти, і викладачі часто втрачають неформальні відносини у результаті невідвідування студентами занять, у результаті чого втрачається духовний зв'язок; дистанційна освіта не може замінити повноцінної освіти в аудиторіях; викладачі мають велике перенавантаження у результаті переформатування навчального матеріалу; при виконанні своїх обов'язків зустрічаються з технічними проблемами; відбувається перехід з інтерактивної освіти на самоосвіту, що сприяє зниженню освіти, зменшує інтерес студентів до того чи іншого предмета, що приводить до пониження виховного моменту процесу навчання; у зв'язку з неадаптацією студентів до дистанційної освіти відбувається зниження когнітивних здібностей з ряду предметів. Розробка моделі дистанційної освіти в Україні як чинник сталого розвитку освітянського процесу включає перелік різноманітних структурних компонентів та формує певні нові тенденції розвитку дистанційної освіти в умовах пандемії COVID-19, що вимагає: 1) розробку моделі ефективного управління якістю освітянського процесу з використанням найпередовіших інформаційно-комунікаційних технологій; 2) оперативне здійснення передачі

інформації на різні відстані та використання системної динаміки в освіті як напряму у вивченні складних систем із залученням комп'ютерного моделювання для розуміння всіх процесів та використання кібернетики як науки про комунікації, яка досліджує функціонування будь-якої системи – біологічної, соціальної чи механічної, освітянської, а також вивчає взаємозв'язки між студентом і системою освіти; 3) здійснення оперативного інтерактивного зворотного зв'язку як результату роботи освітянської системи, що є імпульсом, який впливає на наступний крок, без чого дистанційна освіта може трансформуватися у процес самоосвіти; 4) забезпечення доступу до різноманітних джерел інформації та пошук зв'язку, де два елементи – викладач і студент – рухаються пропорційно, у результаті чого встановлюється пропорційна зрівноважувальна система, яка діє на зменшення різниці між дійсним і бажаним станом освітянської системи; 5) проведення сумісних телекомунікаційних навчальних проєктів та міжнародних заходів, що сприяють залученню студентів до інтеграції у міжнародний науковий простір; 6) проведення контрольних заходів з метою виявлення ефективності управління якістю педагогічних технологій; 7) упровадження інноваційних технологій у навчальний процес та оволодіння новими методами і формами роботи; 8) розширення форм самостійної роботи студентів з метою оволодіння креативним мисленням. Отже, «інформаційна взаємодія є необхідною частиною будь-якої соціальної взаємодії, а комунікація засобом пониження невизначеності у ситуації взаємодії», – відмічають В.Воронкова і Р.Олексенко [2, с.172–184]. Аналіз засвідчив, що дистанційна освіта має як свої переваги, так і недоліки, вимагає подолання як невизначеності, так і адаптації до змін, що буде в цілому сприяти формуванню нових можливостей – досягненню динамічної саморегуляції стану дистанційної освіти, здатної себе підтримувати перед неочікуваними проблемами, викликами та загрозами та формувати нові тенденції та можливості.

Література

1. Ажажа М.А. Системне і структурне мислення : пошук неординарних творчих рішень у нову цифрову еру. «Формування концепції цифровізації як чинник розвитку креативності особистості та її вплив на розвиток людського й соціального капіталу» / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 26-27 листопада 2020 року / Ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С.11–12.
2. Воронкова В.Г. Філософія державного управління: синергетична методологія дослідження. Humanities studies: збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Випуск 5 (82). 222 с. С.172–184.
3. Воронкова В.Г., Меліхова Т.О. Умови виживання організації в умовах невизначеності та адаптації до змін. Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України: матеріали III Міжнар. наук.-практ.

конф., м. Кропивницький, 14 квіт. 2020 р. / М–во освіти і науки України, Центральноукраїн. нац. техн. Ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2020. С.203–205.

4. Метеленко Н.Г., Горlach В.В. Комунікативні стратегії в управлінській діяльності: лінгво-прагматичний аспект. Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26-27 листопада 2020 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя : Наук. ред. Н.Г. Метеленко. ЗНУ Інженерний навчально-науковий інститут, 2020. 415 с.

Нікітенко В.О.,

к.філософ.н., доцент кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

КОНЦЕПЦІЯ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ COVID-19

Активізації розвитку туристичного менеджменту в умовах COVID-19 полягає у тому, що керівники турфірм намагаються сприяти реанімації туризму взагалі як соціального, культурного та економічного феномена, використовуючи різноманітні методи Data Science. В основі сучасної концепції активізації туристичного менеджменту використання інформаційних технологій, цільового програмного забезпечення, інноваційних та фінансових інструментів типу блокчейн, інтернет-просування туристичних продуктів на зовнішні ринки. Комунікаційні тренди розвитку туризму в умовах інноваційно-інформаційного суспільства базуються на формуванні інноваційної системи Data Science.

Методологія дослідження включає синергетичний підхід (від гр. *syn* – «спільне» і *ergos* – «дія») – міждисциплінарна наука, що досліджує процеси самоорганізації і виникнення, підтримки стійкості і розпаду структур (систем) різної природи на основі методів математичної фізики («формальних технологій»). Синергія – термін, який несе в собі феномен самоорганізації (приклад синергії – візерунки на склі після морозу), у якому відсутній координаційний центр, але мільярди молекул складаються у певну фрактальну схему, яку можна описати математично. Це теорія самоорганізації в системах різноманітної природи, зокрема, явищ та процесів, в результаті яких в системі можуть з'явитися властивості, якими не володіє жодна з частин. Синергетика використовується, як в природничих науках, так і в гуманітарній сфері, а аткож у туристичному менеджменті.

Концепція активізації розвитку туристичного менеджменту в умовах COVID-19 включає: 1) впровадження сенсорних технологій та локацій, які створюють інформацію, допомагають запам'ятовувати і передавати дані; 2) створення умов для підвищення мобільності, призначеної для полегшення і взаємодії туристів з пунктом призначення; 3) удосконалення вільної і стабільної

швидкості з'єднання Wi-Fi для туристів з метою поліпшення туристичних послуг; 4) виробництво мобільних застосунків для смартфонів і планшетів з метою пошуку товарів і послуг у пунктах призначення; 5) використання QR-кодів; 6) геолокаційні системи, які допомагають туристам визначити місце розташування всіх видатних пам'яток під час туристичної подорожі; 7) методи відеомапінгу (аудіовізуальність, що представляє собою 3D-проекцію на фізичний об'єкт оточуючого середовища з врахуванням його геометрії і місцеположення у просторі); 8) ефективне управління інтермодальною транспортною системою, що представляє собою змішані перевезення «від дверей до дверей»; 9) використання системи управління трафіком у реальному часі; 10) використання системи маркетингу (B2B – бізнес для бізнесу), B2C (бізнес для споживача) і централізованої системи бронювання (CRS); 11) удосконалення системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM); 12) використання системи відеоспостереження у тунелях метро і на небезпечних територіях.

В основі концепції активізації розвитку туристичного менеджменту в умовах COVID-19 реалізація аксіологічних вимірів туризму, що є одними із визначальних поряд з економічними, політичними, соціокультурними, так як виходять з рефлексії туризму як «буття-у-цінностях», що проявляються у культурному розмаїтті. Корені загальнолюдських цінностей в самій людині, її свободі, трансграничних цінностях, які спрямовані на пояснення культурного багатства туристичної активності індивіда та дієвого використання туристичних ресурсів, формуванням нової системи комунікацій і намаганням соціалізуватися з людьми, прагненням до особистісного зростання і самовтілення сутнісних сил людини. Концепція активізації туристичного менеджменту включає креативне, творче, діяльнісне, мовленнєве начало, в основі якого наступні види цінностей: 1) соціально-духовні цінності як розвиток потенціалу творчої особистості (свободи, творчості, самореалізації, комунікації); 2) культурного розвитку (професійного, наукового); 3) інтелектуального (розвиток рефлексії і мислення); 4) комунікаційного (розвиток спілкування). Аксіологічний вимір туристичного менеджменту досягається завдяки цілям крос-культурної комунікації, в контексті якої туристична діяльність розглядається як з точки зору розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, так і багатства глобального спілкування з різними культурами, які потребують розширення його культурологічних функцій. Культура входить як спосіб буття індивіда і розвиток туризму як культурно-інформаційного продукту і простору розвитку індивіда, у якому задіяні креативні технології.

Концепція активізації розвитку туристичного менеджменту в умовах COVID-19 базується на алгоритмах, алгоритмічному мисленні, алгоритмічній культурі. Алгоритм – це точний і зрозумілий опис послідовності дій над заданими об'єктами, що дозволяє одержати кінцевий результат і має такі властивості, як скінченність, результативність, формальність, визначеність, масовість, зрозумілість. У трактуванні алгоритму бачимо, що креативність як риса відсутня, а більше формалізованих ознак, направлених на автоматичне

виконання алгоритмів. Алгоритми лежать в основі майже всього в цифровому світі – від торгівлі до автоматизованих посудомийних машин. Оскільки технології стають ще більш усюдисущими, і ми покладаємося на розумні машини, розумні будинки, розумні міста і навіть розумні тіла, алгоритмічне мислення є абсолютно новою формою свідомості на планеті. Напевно, найкращий спосіб зрозуміти алгоритм – це сприймати його як рецепт, але кожний вкладає в цей рецепт свою долю творчості і креативності. Для реалізації якоїсь ідеї слід використовувати методи і техніки, які сприяють процесу народження оригінальних ідей і нових підходів. Креатив проявляється у вигляді ідей, а реалізується на рівні методів, технологій, алгоритмів. Алгоритмічність і креативність взаємопов'язані, так як креативність ми втілюємо у певних ідеях, творчих винаходах, продуктах, а реалізуємо завдяки алгоритмам. Найбільш популярні технології, які сьогодні використовуються, – роботи, чат-боти, та інструменти використання великих даних не можна вирішити без алгоритмів, алгоритмічної культури і мислення. У цифровому суспільстві алгоритми не лише створюють та підвищують цінність даних, але дані в свою чергу покращують алгоритми, що веде до «машинного навчання» та розвитку штучного інтелекту. Постійно пов'язана з фізичними ресурсами та умовами, ця зростаюча взаємодія між даними, алгоритмами, речами та людьми перетворюється на економіку та суспільство, кероване даними. Ця трансформація робить дані ресурсом та активом, що й становить основу алгоритмічного мислення і культури

Отже, концепція активізації розвитку туристичного менеджменту в умовах COVID-19 націлена на використання даних та цифрових технологій, на взаємозв'язок між ними, що призводить до цифрової трансформації туристичного менеджменту. В основі цифрової трансформації лежать дані, які у минулому були відносно громіздким і трудомістким процесом. Цифрові стандарти стосовно категоризації, структурування, зв'язування та переміщення цифрових даних зробили доступними дані для алгоритмічного управління, які є більш значущими та корисними, а отже, і більш цінними. Сьогодні потенціал для отримання та управління даними швидко розширюється завдяки розповсюдженню пристроїв, служб та датчиків у всій економіці та суспільстві. Це явище було описано такими термінами, як «великі дані» та «інтернет всього», що базується у концепції туристичного менеджменту епохи цифровізації з врахуванням: оснащення робототехнічними пристроями та комплексного управління якістю; розвитку бенчмаркінгу; комплексного обслуговування клієнтів та управління змінами, які повністю відповідають принципам сталого розвитку та ефективно діючим туристичним кластерам в рамках цілих держав; поступового зняття обмежень на бізнес-заходи і поетапного відкриття кордонів; збільшення інвестування у сферу туризму, покращення умов відпочинку для туристів.

Література

1. Нікітенко В.О. Розвиток туризму в умовах системних і структурних змін: методологія кроскультурного аналізу. Humanities studies: збірник

наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Випуск 6 (83). С.11–25.

2. Воронкова В.Г., Череп А.В. Креативні цифрові технології як мегатренди розвитку туристичного бізнесу: поширення європейського досвіду в Україні. Humanities studies: збірник наукових праць / Гол. ред. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Випуск 6 (83). С.165–179.

3. Череп А.В., Воронкова В.Г. Концепція креативних технологій у туристичному бізнесі. Виклики європейської регіональної політики в умовах пандемії COVID-19: збірник матеріалів міжнародного круглого столу. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. С.54–58.

Фурсін О.О.,

к. наук державного управління, доц. кафедри менеджменту організацій та управління проектами, Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

КОМУНІКАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА «БУТТЯ ЛЮДИНИ В КОМУНІКАЦІЇ»

Сьогодні розвивається новий напрямок в управлінській практиці – комунікаційний менеджмент як система соціальної взаємодії, що базується на зростаючій ролі комунікаційних компетенцій менеджерів і спеціалістів. Світове ринкове господарство, розвиток демократичних інститутів, освоєння сучасних технічних засобів існування актуалізують попит на комунікаційний менеджмент (далі – КМ) як необхідного механізму управлінської діяльності, регулювання економіки соціальної сфери суспільства, політичної життєдіяльності. Комунікаційний менеджмент як система соціальної взаємодії представляє собою управлінський процес, у контексті якого інформація передається у ході протікання цього процесу. Світова практика управління комунікаційними процесами накопичила значний арсенал прийомів, принципів, методів, форм, засобів управління інформацією.

Комунікаційний менеджмент як теорія і практика управління соціальними комунікаціями як всередині організації, так і між організацією та її середовищем направлена на здійснення оптимально благоприємних комунікаційних процесів, формування і підтримку іміджу і суспільної думки, досягнення згоди, співпраці і визнання. Предметом комунікаційного менеджменту є саме соціальні, а не цифрові комунікації. Бистрицький Є., Зимовець Р., Пролєєв С. піднімають проблему «буття людей у комунікації» як

неуникнений спосіб людського буття і що в аналізі явищ комунікації недостатньо брати до уваги лише її пізнавальну, когнітивну функцію, замало її розглядати як передавання об'єктивних знань, інформації від людини до людини, а розглядати феномен, що творить світ людини, людські спільноти, соціум [1, с.30-31].

В своєму дослідженні ми спираємося на роботи, які належать Леону Фестінгеру (теорія когнітивного балансу чи дисонансу) (англ. cognitive dissonance theory, 1958), Ірвінгу Хофману (теорія управління враженнями; англ. impression management theory, 1959), Абрахаму Маслоу (теорія комунікативних потреб), Річарду Емерсону (теорія соціального обміну; англ. social exchange theory, 1972), Теодору Н'юкому (теорія комунікативних актів, communicative acts, 1953), Персі Танненбауму (теорія конгруентності; англ. congruence theory, 1957).

Загальновизнаної теорії комунікаційного менеджменту як системи соціальної взаємодії не склалося, тому ми обрали цю тему, щоб заповнити прогалину у соціальній думці. Проте, як стверджують дослідники, роль комунікаційного менеджменту ще недооцінюється, що й приводить до значних втрат України як в економічному, так і в соціальному вимірі.

У своєму дослідженні ми будемо спиратися на зарубіжний досвід та школи, які є найбільш популярними у комунікативному менеджменті – північно-американська (США), англійська і японська. З точки зору формальної моделі теорії управління її основами є кібернетика та теорія інформації. Як теорія і практика комунікаційний менеджмент охоплює практично всі сторони життя суспільства і оперує поняттями інформаційних систем та ресурсів, ділових, політичних, інформаційних комунікацій, слугує системою комунікаторів та структурою комунікаційного середовища.

Концептуалізація комунікаційного менеджменту як системи соціальної взаємодії, що базується на зростаючій ролі комунікаційних компетенцій менеджерів і спеціалістів.

Комунікаційний менеджмент розглядається як об'єктивно орієнтований вид менеджменту, що використовує закономірності обміну інформацією, знаннями, інтелектуальною власністю у процесі розвитку економічних систем, реалізує комунікаційну стратегію організації на основі двохстороннього руху інформації. Комунікаційний менеджмент як одна з ключових функцій управління у сучасному світі, розповсюджується: на сферу маркетингу, управління персоналом, політичного і соціального інжинірингу, міжнародних відносин. Комунікації виступають у ролі інформації та її правильного надання споживачам. Комунікаційний менеджмент є самостійним видом менеджменту, що сприяє здійсненню пізнання та використання закономірностей обміну інформацією, знаннями та інтелектуальною власністю у процесі формування та розвитку суспільства [2].

Комунікаційний менеджмент як система соціальної взаємодії включає управління всім комплексом корпоративних комунікацій, включаючи PR, внутрішньофірмові відносини, маркетингові, фінансові, екологічні комунікації,

відносини зі спільнотами, управління соціальними комунікаціями усередині організації, так і її середовищем. Комунікаційний менеджмент як новий науковий напрямок включає: 1) брендинг (branding): маркетингову діяльність щодо створення довгострокових переваг товару даної фірми; 2) зв'язки з громадськістю (public relations): встановлення взаємовигідних, гармонійних відносин між організацією та громадськістю; 3) зв'язки з засобами масової інформації (media relations): саме підтримкою зв'язків зі ЗМІ; 4) формування іміджу як відносно стійкого штучно створеного уявлення про компанію, яке сформувалося від клієнтів, партнерів і співробітників компанії. Зростаюча роль комунікаційних трендів у функціонуванні і розвитку сучасних організацій висуває на перший план проблему управління комунікаціями з метою реалізації оптимально приємних для організації процесів. Ефективна комунікація на практиці є основною необхідною умовою успішного досягнення цілей, що стоять перед організацією в умовах нестабільності, невизначеності, кризи, інформаційної стохастичності. В організації комунікаційний менеджмент при лінійно-функціональній, дивізійній та матричній організаційних структурах виконує різні функції а також різний характер комунікаційного менеджменту при вертикальній, горизонтальній та змішаній формах інтеграції бізнесу, управління комунікаційними процесами на різних етапах життєвого циклу організації. До високотехнологічних комунікаційних мереж і каналів передачі інформації відносяться електронна пошта, телекомунікації, Інтернет, відео і трансляції в Інтернеті, ICQ, SMS, MMS, чати, веб-форуми, відео- і телеконференції, соціальні мережі, телебачення, радіо, системи управління соціальними групами, системи сповіщення [3].

Комунікаційний менеджмент формує необхідні соціальні та особистісні навички, управлінське мислення, навички вербальної і невербальної комунікації, сприяє побудові ефективних комунікацій з врахуванням специфіки бізнесу, тому головне – це розвиток комунікаційного менеджменту з врахуванням всього надбання, що накопичено у цій сфері. Головне у комунікаційному менеджменті – це отримання сучасних знань та освоєння навичок використання комунікаційних інструментів і технологій, націлених на підвищення ефективності та результативності управлінського процесу, розвиток компетенцій у сфері управління комунікаціями (внутрішніми і зовнішніми – з різними цільовими аудиторіями), підвищення власної комунікативної компетентності. Комунікаційний менеджмент необхідний як керівникам, так і окремими особистостям для використання комунікаційних засобів, методів, інструментів, механізмів, що забезпечують ефективний розвиток всіх видів капіталу організації. Саме професійна діяльність допомагає керівникам розробляти стратегію ефективного комунікаційного розвитку, формувати організаційну культуру, ефективні канали комунікації. Комунікаційний менеджмент як наука про управління удосконалює взаємодії і взаємозв'язки елементів у просторі і часі, які формують та ефективно використовують всі види капіталу організації. Комунікативний менеджмент визначає місію, сферу дії, предмет, роль, об'єкти, інструменти, завдання, склад і функції учасників, зміст і спрямованість комунікацій, основні принципи і

методи управління комунікаціями. Предмет комунікаційного менеджменту визначається як філософія, що включає сукупність принципів, поглядів, стратегію і тактику комунікацій виробника і споживача товарів і послуг в умовах вільного вибору суб'єктів комунікації.

Література

1. Бистрицький Є., Зимовець Р., Пролєєв С. Комунікація і культура в глобальному світі. Київ : Дух і Літера, 2020, 416 с.
2. Nikitenko Vitalina, Andriukaitiene Regina, Punchenko Oleg. Developing corporate management to improve the quality of customer service. Humanities studies: Collection of Scientific Papers . Zaporizhzhia : ZNU, 2019. 1 (78). p. 140–153.
3. Фурсін О.О. Оптимізація організації як єдиного цілого: комунікативні аспекти. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: збірник тез доповідей IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 березня 2020 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2020.

Грамазович Ю.В.,

старший викладач кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах ринкової конкуренції людські ресурси є одним з головних факторів, що визначають економічний стан підприємств. А в управлінні персоналом один із пріоритетних напрямків є створення і розвиток систем адаптації персоналу. Дійсно, в даний час процес адаптації на багатьох підприємствах технологічно не відпрацьований, тобто, позбавлений чіткого регламенту і системи правил, що визначають, як повинні вирішуватися ключові його питання.

Дослідженням питань адаптації присвячено праці науковців як у сфері управління, так і в сфері психологічних досліджень і найбільш відомі дослідження належать таким авторам як: Веснін В., Володіна Н., Любомудрова Н., Малініна Е., Маслов Е., Чорнобиль О., Шабанова Ю. Однак поза увагою дослідників залишилося багато аспектів формування дієвої системи адаптації персоналу на підприємстві, що і визначає мету роботи.

Єдиної думки вчених на розуміння адаптації персоналу не існує. В результаті аналізу та узагальнення літератури можна умовно поділити всі визначення даного терміну на три групи.

1. Частіш за все адаптація трактується як процес пристосування

працівника до різних умов. Серед цих умов авторами вказуються:

- середовище функціонування [6;9];
- умови зовнішнього і внутрішнього середовища [4];
- робоче місце і трудовий колектив [2].

2. Однак багато вчених висувають точку зору, що адаптація – це двосторонній процес, тому називають її взаємним пристосуванням працівника і організації [8].

3. У розумінні даного поняття третьої категорією вчених-економістів має місце деталізація процесів, що відбуваються в організації при працевлаштуванні нового працівника. Тобто, з їх точки зору, адаптація – це процес:

- входження і закріплення людини [1];
- освоєння працівником професійних і соціальних функцій [5].
- або включення працівника в нове для нього організаційно-виробниче середовище [3].

Встановлено, що адаптація персоналу – динамічний, безперервний, цілісний та організований процес взаємного пристосування працівника та організації, що дозволяє забезпечити успішне «входження» працівника в організаційне середовище, засвоєння ним норм і принципів організаційної культури, усвідомлення свого місця в організаційній ієрархії та закріплення своїх професійних прав та обов'язків. Крім того, адаптація персоналу – це безперервний процес, щодо забезпечення фінансової стабільності і соціальних потреб персоналу і здатності його реалізувати свої вміння та навички; іншими словами, це пов'язано з включенням в нову професію фахівця, посередника і соціального партнера.

Систематизація наукових розвідок у сфері управління персоналом дала можливість визначити, що «система адаптації персоналу підприємства» - являє собою сукупність взаємопов'язаних елементів, які взаємодіють між собою та з іншими підсистемами управління персоналом та забезпечують успішне взаємне пристосування новоприйнятих або потенційних співробітників а також самого підприємства і має на меті забезпечення максимізації успішного функціонування новоприйнятого або потенційного працівника на основі оптимальних витрат ресурсів та у максимально скорочені терміни.

До зовнішніх факторів адаптації персоналу на підприємстві можуть бути віднесені: ставлення менеджменту підприємства до підлеглих, співробітників і неформального лідера; соціально-психологічний клімат у колективі і організаційна культура; престиж професії; привабливість організації [1].

Щодо внутрішніх компонентів системи адаптації персоналу на підприємстві, в результаті аналізу наукових досліджень, виділено такий перелік компонентів: об'єкти адаптації персоналу (працівник і організація), завдання адаптації персоналу, методи адаптації персоналу, інструменти адаптації персоналу, результати адаптації персоналу (рівень адаптованості працівника, ефективність організації процесу адаптації персоналу), нормативно-правове забезпечення процесу адаптації персоналу (законодавство про працю, локальні нормативні акти підприємства).

Визначено, що процес адаптації персоналу на підприємстві є невід’ємним елементом системи управління персоналом, який можна визначити як окрему підсистему із власними функціями, цілями, завданнями, методами та інструментами. Адаптація працівників організації відбувається у нерозривній єдності із усіма ключовими функціями управління персоналом. Дійсно, адаптація персоналу підприємства, незважаючи на різні підходи до трактування їх місця в системі управління персоналом є невід’ємними елементами процесу «входження» працівника в підприємство та являють собою основу сприйняття особистістю організаційного оточення та сприйняття підприємством нового працівника.

Варто також виділити основні цілі адаптації працівників:

- можливість більш швидкого досягнення робочих показників, прийнятних для організації-роботодавця;
- входження працівника в робочий колектив, у його неформальну структуру й відчуття себе членом команди;
- зниження тривожності й невпевненості, які відчуває новий працівник;
- економія часу безпосереднього керівника й рядових працівників;
- скорочення плинності кадрів серед нових працівників;
- розвиток у нового працівника задоволеності роботою, позитивного відношення до роботи й реалізму в очікуваннях;
- зниження витрат по пошуку нового персоналу;
- формування кадрового резерву (наставництво – це можливість для досвідченого співробітника набути досвід керівництва).

В таблиці 1 наведено основні функції адаптації працівників [7].

Таблиця 1 – Основні функції адаптації працівників

Функція	Характеристика
Зменшення стартових витрат як особистості, так і підприємства	Новий співробітник не може працювати в повну силу, так як для цього йому не вистачає знань специфіки організації, інформації про норми і цінності цієї організації. Отже, існують певні втрати в ефективності. Ефективна трудова адаптація зменшує ці стартові витрати і дає можливість новому співробітнику швидше досягти встановлених стандартів виконання роботи
Зниження тривожності і невпевненості нового працівника	Тривожність і невпевненість в даному випадку означають боязнь провалів в роботі і неповну орієнтацію в робочій ситуації. Це нормальний страх людини перед новим і невідомим
Скорочення плинності кадрів	Якщо працівники відчувають себе незатишно на новій роботі і відчувають себе непотрібними, то у них може з’явитися бажання звільнитися
Економія часу керівника і співробітника	Новий співробітник, що не повністю адаптувався в організації, вимагає значно більше часу на допомогу в процесі виконання покладених на нього обов’язків
Розвиток позитивного ставлення до роботи, задоволеності роботою	Процес трудової адаптації має сприяти формуванню позитивного ставлення нових працівників до організації, до свого підрозділу і дорученої справи. Це є неодмінною умовою високих робочих показників

Примітка. Узагальнено автором.

Основні цілі, які працедавець переслідує при організації адаптаційного періоду новачків, зводяться до: зменшення стартових витрат; зниження ступеня невизначеності у нещодавно прийнятих на роботу співробітників; скорочення плинності кадрів та розвитку у персоналу позитивного і конструктивного ставлення до роботи.

В той же час, найпоширенішими методами адаптації персоналу в Україні є: інструктаж на робочому місці; наставництво; навчання без відриву і з відривом від виробництва.

Отже, на основі вищезазначених аспектів можна визначити що для формування успішної системи адаптації працівників підприємства необхідно дотримуватись наступних умов здійснення успішної адаптації:

- якісний рівень роботи із професійної орієнтації потенційних співробітників;
- об'єктивність ділової оцінки персоналу (як при відборі, так і у процесі трудової адаптації працівників);
- відпрацьованість організаційного механізму керування процесом адаптації;
- престиж і привабливість професії, роботи за певною спеціальністю саме в даній організації;
- особливості організації праці, що реалізують мотиваційні установки співробітника;
- наявність відпрацьованої системи впровадження нововведень;
- гнучкість системи навчання персоналу, що діє усередині підприємства;
- особливості соціально-психологічного клімату, що сформувався в колективі.

Таким чином, формування системи адаптації працівників підприємства із використанням сучасних інструментів дозволять правильно організувати процеси адаптації працівників підприємства, що є запорукою його успішного функціонування, адже зазвичай некерована адаптація триває до 1,5 року, а при грамотному управлінні її термін скорочується до декількох місяців.

Література

1. Любомудрова Н. П. Роль організаційної культури в забезпеченні ефективної трудової адаптації персоналу підприємства. *Проблеми економіки та управління. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* 2009. № 640. С.327-334.
2. Малинина Е. Адаптация сотрудника: случайности или подготовленная программа. Кадровое агентство «Эксклюзив Персонал» ; Проект «Эмси консалтинг». URL: <http://www.emcon.ru/420-056.html>
3. Малуев П. А. Управление персоналом. М., 2005. 184 с.
4. Маслов Е. В. Управление персоналом предприятия. М., 1999. С. 169-177.
5. Маусов Н. К. Адаптация персонала в организации. Управление персоналом. № 13 (99). 2004. С. 26-31.
6. Музыченко В. М. Управління персоналом. Лекції. - К., 2013. - 528 с.

7. Мшайлова Л. І. Інвестування людського капіталу як фактор економічного зростання. *Регіональні перспективи*. 2015. № 5. С. 259-260.

8. Чорнобилль О. В. Місце і роль процесу адаптації персоналу в системі управління персоналом підприємств. *Ефективність державного управління: зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ при Президентіві України*. Вип. 32. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2012. С. 499-507.

9. Шабанова Ю. Адаптація нового персонала. Управління компанією, №10. 2013. URL: [http:// www.zhuk.net/archive/articlesyk.asp?aid=3563](http://www.zhuk.net/archive/articlesyk.asp?aid=3563).

Бугайчук О.В.,

аспірантка спеціальності 073
«Менеджмент» кафедри менеджменту
організацій та управління проектами
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ТЕХНОЛОГІЧНА СТРАТЕГІЯ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Технологічна стратегія на промисловому підприємстві включає розвиток та використання технологій, що пронизують увесь ланцюжок створення вартостей. Технологічна стратегія стає ключовим елементом загальної конкурентної стратегії промислового підприємства у зв'язку зі здатністю технологічного прогресу впливати на його діяльність. Інновації – це один із основних способів впливу на конкурентів, які давно присутні на ринку. Технологічна стратегія – це один з елементів загальної конкурентної стратегії, яку слід доповнювати, підсилювати всіма видами діяльності. Технологічна стратегія повинна ґрунтуватися на: 1) технологіях, які слід розвивати; 2) лідерах у сфері технологій; 3) ліцензуванні технологій [3, с.214].

Технологічна стратегія має забезпечити стійку конкурентну перевагу підприємства і ключовим елементом технологічної стратегії є конкурентна перевага, якої намагається досягти керівництво підприємства. Потрібно розвивати ті технології, які намагається упроваджувати підприємства у своїй безпосередній діяльності і завдяки яким можна досягти успіху. Технологічна стратегія – це потенційно потужна рушійна сила, завдяки якій підприємство може працювати над впровадженням загальних стратегій у пошуках конкурентних переваг. Можна виділити: 1) технологічний прогрес, пов'язаний із процесом виробництва; 2) технологічний прогрес, пов'язаний із продуктом.

1. Технологічний прогрес, пов'язаний із процесом виробництва включає: 1) лідерство за витратами: удосконалення процесу виробництва з метою зменшення обсягів використаної сировини та робочої сили; розвиток процесу виробництва для покращення ефекту масштабу; 2) диференціація: розвиток процесу виробництва для підтримки вищих стандартів, кращого контролю якості, надійніших графіків, швидшого опрацювання замовлень та інших характеристик продукту, які підвищують споживчу вартість; 3) зосередженість

на витратах: розвиток процесу виробництва для підлаштування ланцюжка створення вартості до потреб сегмента, щоб знизити витрати на обслуговування сегментів; 4) зосередженість на диференціації: розвиток процесу виробництва для налаштування створення вартості до потреб сегмента для підвищення споживчої вартості.

2. Технологічний прогрес, пов'язаний із продуктом: 1) лідерство за витратами: 1) лідерство за витратами: розробка продукту, яка має на меті зменшення рівня витрат завдяки економії сировини, спрощенню виробничих операцій, зниженню вимог до процесів логістики; 2) диференціація: розвиток продукту для підвищення його якості, характеристика, доставки або формування витрат переходу до іншого постачальника; 3) зосередженість на витратах: розвиток продукту з тими експлуатаційними характеристиками, які знадобляться у певному ринковому середовищі; 4) зосередженість на диференціації: розвиток продукту для забезпечення потреб повного сегмента, кращого ніж дадуть конкуренти з ширшою спеціалізацією [3, с.215]. Важливо, щоб технологічна стратегія на промисловому підприємстві виходила за межі традиційних досліджень та розвитку лише продукту та процесу виробництва. Технології проникають у ланцюжок створення вартості, а відносні витрати підприємства і диференціація є його функціями. Зараз саме відділ інформаційних систем на промисловому підприємстві впливає на технологічний прогрес, розвиток всіх технологічних сфер повинен бути скоординованим для забезпечення стійкості та використання взаємозалежностей між ними. Вибір певних технологій у ланцюжку створення вартості, на яких підприємство повинно зосередити свої зусилля з розвитку, визначається зв'язком між технологічним прогресом і конкурентною перевагою. Підприємство повинно зосередитися на тих технологіях, які мають найбільш стійкий вплив на витрати та диференціацію, витрати на покращення технології повинні бути збалансовані з потенційними вигодами від її використання з урахуванням імовірності цього покращення. Підприємства часто стоять перед вибором – покращити стару технологію чи вкласти гроші у розробку нової, тому слід вирішувати, в які технології інвестувати, в технології, які впливають на ланцюжок створення вартості, або можуть покращити наявні технології. Вибір технологій, які потрібно розвивати, не потрібно обмежувати лише тими, які можуть забезпечити можливості для важливих проривів [3, с.214]. Незначні покращення декількох технологій у ланцюжку створення вартості, у тому числі тих, які не стосуються продукту або процесу виробництва, можуть забезпечити кращу конкурентну перевагу. Сукупне покращення технологій у багатьох видах діяльності може бути стійкішим, ніж прорив, який обов'язково помітять і спробують зімітувати конкуренти [3, с.214]. Успіх японських компаній у сфері технологій пов'язаний з проривами – найчастіше вони покращують велику кількість технологій, пов'язаних з багатьма ланцюжками створення вартості. Інше важливе питання – чи повинно підприємство стати лідером у сфері технологій. Рішення стати лідером у сфері інновацій або «послідовником» може бути способом зниження витрат або досягнення диференціації. Лідерство у сфері технологій: 1) перевага за

витратами – підприємство першим впроваджує виробництво продукту з меншими витратами, першим досягає ефекту кривої навчання; створює нові способи виконання діяльності, які вимагають менших витрат; 2) диференціація – підприємство створює абсолютно новий продукт, який підвищує його споживчу вартість; впроваджує інші інновації, щоб підвищити споживчу вартість. Технологічні послідовники: 1) підприємство знижує витрати на продукт або виконання діяльності, використовуючи досягнення лідера; при цьому не витрачається на дослідження та розвиток, лише копіює підхід лідера; 2) підприємство адаптує продукт або систему доставки до потреб покупця, запозичуючи досвід лідера.

Масштаб інновацій у світі досяг величезного буму і при цьому ресурс мінеральної сировини вже не є рішучою конкурентною перевагою і гарантом успіху, який сьогодні визначається здатністю освоювати самі передові технології. В умовах буму інновацій змінюється і сама модель економічного зростання передових країн. Сьогодні, щоб не програти у гонці конкурентоспроможності, підприємства повинні освоювати нову модель економічного зростання, в основі якої повсюдна орієнтація на продуктивність і якість: 1) нарощування об'ємів виробництва за рахунок продуктивності, диверсифікації та якості товарів і послуг; 2) технологічна спрямованість людей, підприємств, галузей; 3) розвиток креативних, когнітивних навичок, повсюдне проникнення технологій і всезагальна цифровізація; 4) конкуренція як стимулятор зростання; 5) усунення бар'єрів і стимулювання інвестицій. В інноваційній економіці головне джерело розвитку – це люди, їх уміння, здібності і компетенції. За допомогою повсюдної цифровізації та технологічного перезавантаження необхідно подолати низьку продуктивність як головний бар'єр на шляху якісного зростання економіки. Таким чином, технологічна стратегія промислового підприємства – це концепція сучасного оновлення і упровадження найновіших методів і прийомів використання машин і обладнання, сировини і матеріалів, орієнтована на забезпечення оптимального випуску продукції при максимальному завантаженні виробничого обладнання і площ з врахуванням конкурентних переваг, що володіють будь-якою ексклюзивною цінністю, яка надає перевагу над конкурентами в економічній, технічній та організаційній сферах діяльності та можливість більш ефективно розпоряджатися наявними ресурсами.

Література

1. Бугайчук О. В. Стратегії розвитку інформаційно-інноваційної діяльності на підприємствах в умовах цифровізації // Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (18 жовтня 2019 року, Мелітополь, Україна) / відп. ред. Ортіна Г. В. Мелітополь : ФОП Однорог Т. В., 2019. С.119 – 123.

2. Бугайчук О. Концепція цифрової стратегії промислового підприємства як чинник сталого розвитку у контексті західного досвіду NEW ECONOMICS: матеріали Міжнародного наукового форуму «NEW

ECONOMICS – 2020» (м. Київ, 31 жовтня 2020 р.); Асоціація сприяння глобалізації освіти та науки «СПЕЙСТАЙМ». Київ, 2020. С.74 – 77.

3. Vitalina A. Nikitenko, Valentyna H. Voronkova, Regina Andriukaitiene, Roman I. Oleksenko. The crisis of the metaphysical foundations of human existence as a global problem of post-modernity and the ways of managerial solutions Propósitos y Representaciones Jan. 2021, Vol. 9, SPE (1), e928 ISSN 2307-7999 Special Number: Educational practices and teacher training e-ISSN 2310-4635 Режим доступу : <http://revistas.usil.edu.pe/index.php/pyr/article/view/928>

3. Портер Майкл. Конкурентна перевага. Як досягати стабільно високих результатів / пер з англ. Ірина Ємельянова, Ірина Гнатковська. Київ : *Наш формат*, 2019. 624 с.

Стародубець В.С.,

магістрант спеціальності 073 «Менеджмент», освітньої програми «Промисловий менеджмент», кафедри менеджменту організацій та управління проектами Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАЙНЯТОСТІ ТА БЕЗРОБІТТЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СЕРВІСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Перехід до цифрової економіки є сучасною світовою тенденцією і, водночас, вимогою до розвинених країн та організацій. Динаміка і перспективи розвитку процесів і методів управління організацією набирає обертів, формуючи нові критерії оцінки і засоби контролю діяльності організації. Цифровізація суспільства вимагає нового рівня здійснення процесу організації і моніторингу функціонування організації, здійснення яких передбачає наявність висококваліфікованих експертних менеджерів, підготовка яких повинна стати поштовхом для розвитку бізнес-моделей шляхом застосування ІТ-рішень, що забезпечить збільшення асортименту та якості продукції і послуг, а також практичні кроки до формування цифрової економіки в майбутньому [1].

Сутність цифрового суспільства, а також цифрової освіти сучасних фахівців в умовах цифровізації розглянуто в роботах Р. Арона, Д. Белла, Е. Гідденса, Л. Берталанфі, З. Бжезинського, І. Валлерстайна, М. Кастельса, Ю. Лотмана, Н. Лумана, У. Матурана, Дж. Нейсбіта, О.Тоффлера, Ф.Фукуями, на основі яких розгорталася еволюція інформаційного суспільства в постінформаційне і цифрове, що вимагає нової моделі експертного менеджменту [2].

Стрімкий розвиток сфери послуг та її зростання за питомою вагою у валовому національному продукті є головним фактором переходу країни до постіндустріальної стадії розвитку. Цифровізація економіки продукує зміни на ринку праці. Зайнятість (її кількісні та якісні характеристики) виступає одним з ключових індикаторів економічного розвитку. Економіка перелаштовується на

активне впровадження цифрових технологій, в першу чергу це стосується послуг зв'язку, банківських послуг, туристичних та ін.

Цифрова економіка впливає на всі сфери життя суспільства, що досить сильно відчувається вже зараз. Сервісна економіка, за класифікацією Світової організації торгівлі (WorldTradeOrganization), включає більше, ніж 150 різних видів послуг, у тому числі ділові послуги, послуги зв'язку, фінансові послуги, освітні послуги, послуги з організації дозвілля, культурних і спортивних заходів та ін. Це засвідчує, що сфера сервісу та надання послуг є переважаючим видом економічної діяльності сучасності. Оскільки практично немає ні однієї людини, яка б не звернулася до користування тих чи інших видів послуг. Сучасний сектор послуг складається з галузей, безпосередньо пов'язаних з інноваціями, заснованих на відкритих монополіях, які носять тимчасовий характер, але можуть приносити постійний прибуток, якщо потік інноваційних вдосконалень має безперервний характер. Сфера послуг виступає простором, яке обробляє інформаційні потоки сучасного суспільства, безпосередньо орієнтуючись на потреби інтелектуального виробництва.

Розвиток сфери послуг і зростання показника зайнятості в цьому секторі характеризується неоднорідністю, особливо якщо порівняти зрілу та перехідну економіку. В першому випадку, економіка характеризується стабільним положенням в цій галузі таких видів послуг, як загальна комерційна діяльність із забезпечення функціонування ринку, операції з нерухомістю, інформаційне обслуговування, зв'язок, фінанси, кредит, страхування. В другому випадку спостерігається переважна зайнятість в послугах, які є енерго- або капіталімісткі, низький експортний потенціал торгівлі, ремонту, транспорту.

Сфера послуг характеризується нестійкістю робочих місць – тут як створюється, так і скорочується велика кількість робочих місць, порівняно з виробничим сектором, що обґрунтовується нестійкістю організаційно-господарських одиниць сфери послуг. Однак, невиробнича галузь створює більше робочих місць, ніж втрачає, одночасно обґрунтовуючи це більшою мобільністю і вищим ступенем адаптивності сфери обслуговування. Дані особливості безпосередньо впливають на загальний характер зайнятості, її динаміку і вимоги до працівників.

Технологічні новації та підсилення сервісного характеру економіки змінюють характер виробничих відносин в сфері зайнятості. Переміщення трудових ресурсів у сферу послуг призводить до переваги виробничих відносин, заснованих на безпосередньому контакті між тим, хто надає послугу і тим, хто її отримує. Відносини за типом «людина-людина» починають витісняти відносини за типом «людина-капітал». Процеси формування інтелектуального капіталу свідчать, що перехід системи зайнятості до розкриття його потенціалу в постіндустріальній економіці виступає як тенденція, для реалізації якої необхідна наявність певних факторів: комплексна державна політика регулювання зайнятості, цифрова економіка, інтеграція в глобальне інформаційне суспільство та інтелектуальний простір, розвиток національної інноваційної системи.

В інноваційній економіці не тільки зайнятість, але і безробіття набуває нових рис: прискорене зростання рівня безробіття серед низькокваліфікованої робочої сили; переважання якісної сторони безробіття; зміна співвідношення між традиційними складовими безробіття; різноманіття безробіття, поява нових типологічних видів; неможливість вирішення проблеми безробіття через нездатність задоволення потреби в робочих місцях, яка актуалізує загальне рішення не тільки через створення нових робочих місць, але і через зниження економічної активності населення.

В результаті цифровізації суспільства, переважно всі галузі суспільства зазнають трансформації і вимагають вдосконалення методів, принципів та інструментів їх регулювання. Тенденція динамічного розвитку суспільства формує нові вимоги і складні умови існування організації, необхідна інформація про які відсутня або її недостатньо в певний момент часу, особливо на перших етапах впровадження інноваційних моделей бізнес-процесів. Процеси, які відбуваються в економічному середовищі, актуалізують необхідність оцінки впливу цифрової економіки на розвиток трудових ресурсів і якість людського капіталу не тільки на рівні певних регіонів чи країни, але і в цілому на міжнародному ринку. Економіка в умовах цифрової трансформації соціуму базується на високих, у тому числі енергозберігаючих технологіях та екологічній інфраструктурі; в мережевій економіці формується нова якість послуг, їх генерують самі користувачі, громадяни смарт-суспільства, що взаємодіють з органами державного управління і приватним бізнесом не по вертикальним, а по горизонтальним зв'язкам [3].

Література

1. Стародубець В.С., Воронкова В.Г. Концепція експертного менеджменту як інструмент забезпечення ефективного управління організацією в умовах цифровізації суспільства. Матеріали Круглого столу «Дискусійні питання з теорії та практики сучасної експертизи» 24 листопада 2020 року. Запоріжжя: ЗНУ. С. 103–107.
2. Воронкова В. Г., Венгер О. М. Формування концепції адміністративного менеджменту в умовах стрімкого розвитку технологій, стохастичності та адаптації до змін. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: ZNU. 2020. Вип. 3 (80). С. 159–177.
3. Стародубець В.С., Воронкова В.Г. Трансформація менеджменту в умовах цифровізації суспільства: перспективи розвитку. Формування концепції цифровізації як чинник розвитку креативності особистості та її вплив на розвиток людського й соціального капіталу» // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 26-27 листопада 2020 року / Ред.-упорядник: д.філософ.н., проф., В. Г. Воронкова. Запоріжжя : ЗНУ, 2020. С.244–248.

Диса К.П.,

студентка 2 курсу факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Захаркевич Н.П.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІДЕРСТВА

У сучасному світі, коли жінки складають значну частку керівників у різних сферах діяльності, все ж жіноче лідерство викликає численні суперечки і дискусії в суспільному і політичному житті. Успішні жінки-лідери демонструють впевненість та орієнтацію на результат, але не всі з цим погоджуються. Саме тому ця тема є актуальною для повсякдення.

Порівнюючи чоловіків і жінок лідерів ми бачимо, що ситуація постійно змінюється. В цілому жінки краще підготовлені до мотивації, вони енергійні та сповнені ентузіазму, також вони більш комунікабельні – легко знаходять спільну мову з підлеглими, стежать за тим, щоб їх співробітники були добре поінформовані. Окрім цього жінкам важливіший зворотній зв'язок, вони оновлюють свою команду з точки зору продуктивності і прагнуть ставити високі цілі. Чоловіки краще розбираються в інноваціях, вони відкриті для нових ідей і готові ризикувати. Також чоловіки більш стратегічно мислять, бачать загальну картину, спокійні – схильні стримувати свої емоції. Вони завжди готові до співпраці, хороші товариші по команді, вправно делегують свої повноваження, визначають мету і розподіляють обов'язки, подають ідеї та залучають людей.

О. Кириленко говорить, що збільшення числа жінок-лідерів супроводжувалося змінами теорії і практики лідерства. Він також вказує, що найбільш сучасна характеристика ефективного лідерства, яка трапляється в літературі і засобах масової інформації, в значній мірі заснована на характеристиках, які вважаються жіночими [1].

Незалежно від того, очолюють вони велику корпорацію або займають виборну посаду, лідери мають поєднувати всі важливі якості та чітко знати що вони хочуть. За оцінкою громадськості, одні риси характеру явно важливіші інших. Чесність, розум і рішучість вважаються «абсолютно необхідними» лідерських якостями. Майже однакова кількість людей вважають, що бути чесним, розумним, організованим і рішучим необхідно, хоча жінки надають трохи більше значення інтелекту і чесності, ніж чоловіки.

Більш значний гендерний розрив проявляється в деяких інших рисах. Жінки набагато частіше, ніж чоловіки, кажуть, що співчуття абсолютно

необхідне для лідера. Також вони завжди готові до чогось нового та надають перевагу новим ідеям у прийнятті рішень.

Якщо розглянути, як приклад, політичне лідерство, то варто зауважити, що вимоги до жінок більш жорсткі, ніж до чоловіків, тому їм необхідно показувати вищу компетентність. Саме це і пояснює малу кількість жінок в політиці. Зазначимо, що сама практика боротьби за владу вельми обмежує можливості жінки дійти до рівня балотування у процесі виборів, а якщо останнє й відбулося, ще складніше виграти вибори. Жіночі політичні організації, серед них і жіночі партії, які активно підтримують ідеї й практику якісного розвитку інституту жіночого політичного лідерства, зацікавлені в серйозній підтримці як наукою, так і освітою а також засобами масової інформації [1].

Для жінки шлях до влади пов'язаний з подоланням багатьох перешкод, навіть якщо вона має відповідні знання та вміння, а для чоловіка – з реалізацією багатьох можливостей. Правило полягає в тому, що жінка повинна бути вдвічі кращою від чоловіка. Наприклад, адміністратори отримують менше інформації або занадто мало часу для виконання завдання. Як правило, перед жінками не ставлять завдань, які б дозволили їм отримати необхідний досвід.

Теорія вибору лідерів стверджує, що до лідерів різних статей існують різні вимоги. У порівнянні з жінками ці вимоги вищі: якщо вона хоче отримати таку ж керівну посаду, як і чоловік, вона повинна виявити більшу здатність долати упередження щодо себе. Слід зазначити, що ці упередження настільки стійкі, що ми сприймаємо їх як природний порядок речей. Очевидно, що їх дуже важко подолати, тому ієрархія кар'єри створює гендерну асиметрію або навіть гендерну дискримінацію.

Відповідно до гендерного розподілу у сфері зайнятості більшість жінок працюють в не виробничих домашніх господарствах, у сфері виробництва продуктів харчування, роздрібній торгівлі, медицині, освіті, культурі і найбільша частка жінок на керівних посадах в цих областях [2].

Наприклад, в сфері освіти немає поділу за статтю, жінки очолюють кафедри, лабораторії, інститути. Слід зазначити, що ставлення до жінки-керівника неоднозначне. І жінки, і чоловіки переконані, що лідери чоловіки мають певні переваги. Так, група західноєвропейських дослідників провела дослідження в більш ніж десяти країнах і з'ясувала, що більшість чоловіків визнають, що жінки на керівних посадах менш «зриваються», легше справляються з будь-якими проблемами, менше залежать від настрою і краще дбають про підлеглих [3].

Але, з іншого боку, існує думка, що жінки частіше керуються критеріями «подобається це чи ні», ніж критеріями «корисно або марно». Ось чому в командах, очолюваних жінками, завжди є плітки, невмотивовані просування по службі і звільнення. Жінки оцінюють роботу своїх співробітників не по результату, а по стимулу до почуттів. Зрозуміло, що ця думка багато в чому визначається сформованими стереотипами.

Фактором, який, на наш погляд, перешкоджає жінкам реалізувати свої можливості є ринок праці, в якому беруть участь чоловіки і жінки. Як відомо, сюди входить поділ на «жіночі» та «чоловічі» професії і сфери діяльності, для

яких існують правила, стереотипи і особливі виключення. В результаті різниця не тільки в активності, але і в заробітній платі, “жіночі” професії це ті, де середня заробітна плата нижче.

Отже, з наведеного вище ми можемо зробити висновок, що гендерні особливості лідерства ще й досі мають важливе значення у різних сферах. Жінкам-керівникам важче досягти успіху в кар’єрі, оскільки до них є упереджене ставлення, в той час як чоловіків суспільство з народження привчає бути головними як в сім’ї, так і в роботі. Та все ж, не дивлячись на це, жінки-лідери успішно виконують обов’язки керівників та впевнено приводять компанії до перемог.

Література:

1. Кириленко О. Жіноче політичне лідерство як об’єкт соціологічного аналізу URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9928/Kyrylenko_Zhinoche_politychne_liderstvo.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. Говорушко С.И. Гендерные аспекты лідерства URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Wdx-jkTyMZYJ:https://sci-article.ru/stat.php%3Fi%3D1499857159+&cd=4&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
3. Усанова Л.А., Нестеренко М.М. Гендерні стереотипи та проблеми лідерства URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4765/1/Usanova.pdf>

Ігнат А.В.,

студентка 3 курсу факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Захаркевич Н.П.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Розвиток процесів залучення громадян до державних справ свідчить про високий рівень демократичності суспільства. Багато хто з дослідників у даній галузі звертають увагу на контроль та моніторинг апарату публічної влади з боку громадянського суспільства, що свідчить про досконалість системи в цілому.

Саме поняття «ефективність» оперує лише якісними показниками, що на практиці створює перешкоди в процесі аналізу даних. В практиці управління розроблено ряд методик, присвячених питанням оцінки ефективності

публічного адміністрування. Серед них широко розповсюджені поняття результативності та економічності діяльності органів управління [1]. Так, результативність вказує на рівень досягнення поставлених цілей, для задоволення яких забезпечується виконання певних умов. З іншого боку економічність – визначає ціну або витрати на такий результат. З точки зору адміністрування останній критерій може визначатися через співвідношення витрат на утримання апарату управління соціальним об'єктом і досягнутого від його діяльності економічного ефекту.

Оскільки в системі публічного адміністрування взаємодіють об'єкти та суб'єкти, стосовно яких і будуть розглядатись відповідні методи моніторингу, зазначимо, що до об'єктів ми відносимо суспільство та процеси в ньому, а до суб'єктів – засоби та методи впливу через апарат публічної влади або ж посадових осіб [2].

Найчастіше виділяють критерії оцінювання згідно із діючими сферами суспільного життя в яких взаємодіють суб'єкти та об'єкти. Але здебільшого увага зосереджується на двох основних показниках: соціальному та економічному. Це зумовлено тим, що вони є безпосереднім зв'язком між державою та соціумом, факторами взаємодії всередині цих механізмів за допомогою яких чітко зображується порядок та економічний стан держави, формуються можливі перспективи. Як вже зазначалось, економічність є одним із критеріїв ефективності завдяки широкому спектру показників.

Згідно з цим пропонується розглядати такі категорії як соціальний процес, у такому його різновиді як організаційна взаємодія в державному управлінні та рівень задоволеності його учасників. Адже безсистемність керуючого апарату призведе до руйнівних процесів у суспільстві, не говорячи вже про рівень достатку. Тим самим постійне невдоволення громадян не призведе до якісних змін, якщо вони не будуть повідомляти про це відповідні органи державної влади.

І тому останнім часом для визначення ефективності адміністрування розглядають базові характеристики у спектрі трьох груп:[3,с.308]

1) вхідні, що реалізують витратний підхід до оцінки ефективності суб'єктів державного управління та використовують вхідні характеристики функціонування керованих ними соціальних об'єктів (наприклад показники економічності, достатній рівень життя об'єктів);

2) вихідні, що формують результативний підхід до оцінки ефективності суб'єктів державного управління та використовують вихідні (кінцеві) характеристики функціонування керованих ними соціальних об'єктів (наприклад показники рентабельності);

3) процесні, що реалізують порівняльний підхід до оцінки ефективності керуючих суб'єктів та використовують цільові (структурно-функціональні) характеристики функціонування керованих ними соціальних об'єктів як критерій ефективності їх діяльності (наприклад показники збалансованості чи оптимальності).

Виходячи з подібної систематизації стає очевидним, що окремо оцінювати ефективність об'єктами та суб'єктами не доцільно, оскільки вони є

взаємопов'язаними та слугують один одному як допоміжний чинник у прийнятті необхідних рішень та побудови напрямів розвитку. Аналіз результатів у такому разі є можливим за наявності відповідних даних, які отримують шляхом обміну останніми.

Все ж таки наша країна прагне до прогресивного розвитку і практика врахування об'єктивної оцінки у формуванні політики не є абстрактним поняттям. Це заохочується як зі сторони міжнародних організацій, так і від ініціатив громадських об'єднань. Саме організації в громадянському суспільстві є тими утвореннями, що здійснюють неопосередковану оцінку діяльності суб'єктів адміністрування. Для того щоб запобігти величезній кількості показників застосовуються міжнародні або ж загальні критерії, імplementовані багатьма об'єднаннями громадян та урядами держав.

Їх загальний характер свідчить про оптимізацію необхідних критеріїв для відображення ефективності, а саме:

1) рівень продуктивності суспільної праці, що співвідноситься з її видами за світовими параметрами;

2) темпи й масштаби приросту загальнонаціонального багатства, що обчислюються за методикою Організації Об'єднаних Націй;

3) рівень суспільного добробуту в розрахунку на душу населення з поділом прибутків відносно різних соціальних верств (груп, категорій), а також порівняно з соціальними стандартами рівня життя найбільш розвинених країн світу;

4) рівень розвитку сучасної соціальної інфраструктури, а також наявність стандартів соціального захисту найбільш уразливих верств населення порівняно з показниками розвинених країн світу;

5) рівень впорядкованості, надійності та сталості суспільних відносин, їх соціальної безпеки, а також розвитку і позитивного відтворення населення країни із зростаючим результатом.

Такий підхід дає можливість враховувати досвід інших країн, що не несе характерний національний відтінок, а стосується чітко основних сфер суспільного життя, що притаманні будь-якій країні світу. У зв'язку з цим система оцінок ефективності не повинна залежати від поглядів окремих осіб, що будуть використовувати їх у руслі особистої вигоди. Мова йде не про задоволення суспільних потреб, а про зловживання ними задля реалізації відповідних схем.

За своєю природою людина надаючи оцінку певним категоріям виходить із часткових суджень до загальних, проводячи так званий аналіз. Це яскраво відображається, коли людина аргументує власну думку чи бачення, наводячи певні тези, що і становлять часткову оцінку ефективності. Далі йдуть процеси обговорення в якому оцінка досягає свого суспільного значення і приймається як загальноприйнята. Формується так звана думка об'єктів адміністрування, що містить голос багатьох. Тому весь процес підвищення ефективності оцінювання публічного адміністрування передбачає узгоджену діяльність обох сторін.

Отже, оцінювання ефективності окремими особами не дає повної картини результативності діяльності. Для цього варто практикувати систему критеріїв,

що включають залучення суб'єктів та об'єктів публічного адміністрування. Це свідчитиме про високий розвиток демократичного суспільства та держави в цілому, що вказує на її перспективу як країни високорозвиненої.

Література

1. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ.: НАДУ, 2013. Т. 2. 324 с.

2. Бортник Н. П., Дніпров О. С. Проблеми оцінки якості та ефективності діяльності органів виконавчої влади. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Науковий збірник*. 2017. Вип. 6. Т. 3. С. 80–84.

3. Публічне управління: шляхи розвитку : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп. 2014 р.) : у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського. Київ : НАДУ, 2014. Т. 1. 150 с.

4.

Рябов М.О.

студент спеціальності 073 «Менеджмент»
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

Захаркевич Н.П.

к.е.н, доцент кафедри менеджменту,
фінансів, банківської справи та
страхування Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда
Юзькова, м. Хмельницький

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ефективність менеджменту – це досить складне явище, яке відображає всю сукупну продуктивність роботи всього трудового колективу організації, системи заходів, які є наслідком окремих зусиль керівника і спеціалістів.

Сутність поняття «ефективність менеджменту» полягає в пристосуванні до швидких та глибоких соціально-економічних змін, з метою забезпечити конкурентоспроможність підприємства. Для ефективного виконання вище зазначеної процедури необхідно застосувати набір прийомів і способів, які допоможуть створити певну поведінку серед персоналу, яка задовольнить інтереси підприємства.

На сучасному етапі, ми є свідками впровадження багатьох інноваційних, принципових теорій, до яких можна віднести: реорганізацію управлінських процесів на підприємстві та перебудову організаційних структур з метою підвищення рівня їх адаптивності; перерозподіл функцій та завдань окремих

підрозділів; інтеграцію стратегічного планування та оперативного управління; пошук та застосування нових методів рішення управлінських задач; моделювання варіантів управління, які спрямовуються на розвиток організації виробництва, праці, її умов, режимів та розробка нових мотиваційних моделей, які спонукають працівників активніше працювати, саме тому цільовий аспект ефективності дуже важко відокремити від економіки, оскільки створення двох аспектів ефективності управління однаково призначена в організаціях за такими обставинами: якість ефективності; адекватна стратегія прийняття цілей; рівень мотивації персоналу; якість використовуваних ресурсів; процеси взаємодії персоналу на різних рівнях ієрархії; творчість та компетенція топ-менеджерів, їх здатність вивчати та управління знаннями тощо. [1, с. 113]

Сутність ефективності менеджменту пропонується розглянути на прикладі Львівської кондитерської фабрики «Світоч». Львівська кондитерська фабрика «Світоч» – одне з найстаріших кондитерських підприємств України. Яке, на сьогодні, є провідним виробником в українській кондитерській галузі.

Львівська кондитерська фабрика зберігає і примножує кращі традиції українського кондитерського виробництва. Серце компанії – це шоколад. Торгова марка «Світоч» – гарантія того, що шоколадні вироби виготовлені з натуральних продуктів високої якості. [2]

Як раніше йшлося, ефективність менеджменту, система його критеріїв і показників в різних сферах господарської діяльності мають певні особливості, що відображають їх специфіку. Ефективність менеджменту за своїм змістом, природою поділяється, перш за все, на економічну і соціальну складові, це обумовлено відмінністю, хоч і взаємопов'язаних, цілей і специфікою форм ефекту (соціального й економічного) і викликає необхідність роздільного розгляду та аналізу зазначених складових в даному підприємстві.

Для того щоб підкреслити важливість менеджменту на даному підприємстві, Нами побудована таблиця згідно даних «Звіту про управління» з визначенням факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, та їх впливу на діяльність підприємства. [3] (табл.1).

Таблиця 1 – Найважливіші фактори та аспекти зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на діяльність підприємства

Фактори зовнішнього середовища	Позитивний вплив	Негативний вплив
Демографічне середовище	Наявність необхідних ресурсів для виготовлення продукції	Віддаленість від західної частини розвиненого світу
Економічне середовище	Інвестиції компанії Nestle та її партнерів, високий рівень розвитку конкурентних підприємств	Нестабільна економічна ситуація в Україні, несприятлива система оподаткування
Науково-технічне середовище	Поява нових технологій, які дозволяють автоматизувати та покращити якість виробництва	Висока вартість нового устаткування
Політико-правове середовище	Сприятливе відношення держави до галузі	Неефективна правова система

Аспект внутрішнього середовища	Сильні сторони	Слабкі сторони
Структура організації	Організаційна культура на високому рівні	Недостатньо взаємоспілкування з підлеглими
Цілі, завдання	Наявність довгострокових планів розвитку	Нестабільна економічна ситуація в країні, висока вартість нового обладнання
Персонал	Злагоджених у колективі, наявність висококваліфікованих працівників	Недостатнє стимулювання праці
Виробництво (технологія)	Висока якість виготовлення продукції, використання нових технологій у виробництві	Збільшення собівартості продукції

Джерело: розроблено авторами

З даної таблиці можна зробити висновок про зовнішнє середовище організації, ПАТ «Світоч» має досить вигідне демографічне середовище, інвестиції та сприятливе відношення держави до галузі, забезпечує розвиток підприємства, що у свою чергу сприяє застосуванню нових технологій у виробництві, але попри позитивних зовнішніх факторів на підприємство впливають і негативні, з моєї точки зору, найбільший вплив мають нестабільна економічна ситуація в Україні, несприятлива система оподаткування, а також неефективна правова система, які певною мірою обмежують ефективність менеджменту на даному підприємстві.

Стосовно внутрішнього середовища організації, то воно також має свої специфічні аспекти, до яких відносять високий рівень організаційної культури, що забезпечує злагодженість у колективі, наявність висококваліфікованих працівників дозволяють використовувати нові технології та виготовляти продукцію високої якості, а це, своєю чергою, створює позитивну репутацію менеджменту компанії.

Отже, ефективність менеджменту повинна враховувати всі фактори, що впливають на організацію, сильні та слабкі сторони, з метою забезпечити стабільне функціонування, з моєї точки зору, щоб збільшити ефективність менеджменту на будь-якому підприємстві потрібно проводити три заходи: з'ясувати, чи дійсно здобутий результат ефективності менеджменту, а не дія інших суспільних компонентів; запроваджувати пошук спеціалістів, з метою їх залучення в наступні управлінські цикли; встановлювати взаємозалежність, сполучати цілі та задачі, що закладені в управлінські рішення.

Література

1. Шуляк С. О., Баштова Н.А. Оцінка ефективності менеджменту організації: сучасні підходи та методики. *Гілея: науковий вісник*. Вип. 140(2). 2019. С. 112-116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_140%282%29__26
2. Nestle. URL: <https://www.nestle.ua/jobs/vacancy/svytoch>
3. Акціонерне товариство «Львівська кондитерська фабрика «Світоч». URL: https://www.nestle.ua/sites/g/files/pydnoa316/files/202012/AT%20Львівська%20кондитерська%20фабрика%20Світоч_Фінансова%20звітність%20за%202019%20рік%20зі%20звітом%20незалежного%20аудитора.pdf

Семенюк Р. М.,

студентка 2 курсу факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Корюгін А. В.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЙ В ОРГАНІЗАЦІЇ

В теорії управління комунікація розглядається, насамперед, як передумова прийняття рішень і як спосіб існування та функціонування соціальних систем, оскільки вона забезпечує спілкування між людьми, накопичення та передачу соціального досвіду, збагачення, розподілу праці та організацію спільної діяльності.

Комунікації – це комплекс заходів, спрямованих на встановлення двостороннього зв'язку між компаніями та іншими суб'єктами ринку, використовуючи відповідні інструменти для підвищення ефективності та впливу на ринок

Комунікації в управлінні – це обмін інформацією, в ході якого керівник отримує необхідну для ефективного прийняття рішень інформацію і доводить її до працівників.

Комунікаційні процеси відіграють дуже важливу роль у сучасному суспільстві. Вони посідають центральне місце серед засобів конкурентної боротьби. Раціональне застосування комунікацій є основою формування стійкого іміджу підприємства. Це дає ефект придбання певної ринкової сили, полегшує доступ фірми до фінансових, інформаційних та трудових ресурсів.

Рівень та ефективність комунікаційного процесу в організації значною мірою залежить від досвіду керівника, теоретичних знань та навичок, які можуть допомогти йому знайти більш ефективні методи комунікації, набуті здатності раціонально організувати передачу, засвоєння та використання інформації. Якщо усунути комунікацію, то організація та керівництво перестають бути керованими, їх діяльність стає хаотичною та непослідовною.

Ефективності комунікацій перешкоджає ряд факторів, а саме:

1. Фільтрація. Тобто коли працівник говорить лише те, що хоче почути його директор.

2. Вибіркове сприйняття. Одержувачу легше сприймати інформацію, яка відповідає його знанням, потребам, мотивації тощо.

3. Семантичні бар'єри. Ті самі слова мають різне значення для різних людей. Великі організації, що мають філії в різних країнах, використовують

специфічні для регіону терміни, що в підсумку призводить до появи семантичних бар'єрів.

4. Поганий зворотній зв'язок.

5. Культурні відмінності між відправником і одержувачем інформації.

Для своєчасного виправлення дисбалансу в комунікаційній системі компанії необхідно створити ефективну систему діагностики потенційних проблем. Проведення діагностики включає детальний аналіз проблем, знання залучених сторін, підготовку всієї інформації, необхідної для ідентифікації, а також розмір проблем, загальних цілей та результатів діяльності підприємства.

На сучасному етапі інформаційні технології відіграють дуже важливу роль у забезпеченні ефективності управління комунікаціями в суспільстві. Ефективного управління та реалізації управлінських рішень неможливо досягти без використання комп'ютерних мереж, систем підтримки прийняття рішень, систем управління даними та інших офіційних комунікацій.

Практикою опрацьовано багато різних підходів до підвищення ефективності комунікаційних процесів в організації, зокрема одним із найвідоміших є «П'ять настанов ефективної комунікації»:

1. Слідкуйте за процесом спілкування. Менеджеру потрібен хороший зворотній зв'язок, щоб знати, на скільки добре підлеглі розуміють повідомлення.

2. Визначте справжню мету комунікації. Чітке визначення мети повідомлення дозволяє менеджеру легко спроектувати спілкування.

3. Спробуйте звернутися за допомогою до інших в процесі комунікації. Людина, яка допомагає формулювати повідомлення, зазвичай є силою, яка активно сприяє комунікації.

4. Діліться якомога більше корисною інформацією. Керівник повинен формулювати повідомлення таким чином, щоб вони були підпорядковані інтересам підлеглих та організацій.

5. Підкріплюйте свої слова конкретними діями. Якщо слова і дії керівника суперечливі, він дискредитує власні вказівки.

Отже, для того щоб підвищити ефективність комунікаційних процесів в організації необхідно:

- вміти чітко визначати ідею комунікаційного процесу;
- обдумати мету здійснення кожної комунікації;
- регулювати потік інформації;
- включати в повідомлення корисну інформацію для отримувача;
- забезпечувати наявність зворотного зв'язку;
- вживати управлінські дії, для сприяння полегшенню вертикальному та горизонтальному обміну інформацією;
- використовувати внутрішні організаційні інформаційні системи.

При управлінні комунікаціями підприємства важливо розуміти інформаційні потреби та навички співробітників, а також володіти базовими комунікаційними технологіями в управлінні. Сучасні економічні умови вимагають нових підходів не тільки в управлінні інноваційними комунікаціями,

а й у розробці нових підходів для підтримки комунікації інноваційної діяльності підприємств.

Література

1. Войнаренко С. М. Комунікаційна політика підприємств в сучасних умовах. Вісник Хмельницького національного університету. 2017. № 6. Т. 2. С. 51 – 54.
2. Кузьмін О.С., Мельник О.Г. Основи менеджменту : підручник , 2-е вид., випр., допов. Київ: Академвидав, 2007. 464 с.
3. Тертичко Т. В. Проблеми та перспективи розвитку процесу комунікацій в управлінні підприємствами . *Сталий розвиток*. 2016. №6. С. 104-107.

Шамара О.О.,

студентка 3 курсу факультету управління та економіки Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Захаркевич Н.П.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

АУТСОРСИНГ ТА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ

На сучасному етапі розвитку країни відбувається багато змін у різних сферах життя. Для вдосконалення діяльності як організації, так і окремої особи в державних органах застосовують такий інструмент як аутсорсинг. Цей інструмент є стратегією управління, що передбачає усунення певних функцій, що виконується шляхом взаємодії з аутсорсерами на контрактній основі. Отже, застосовуючи аутсорсинг органи державної влади концентрують увагу на основних сферах діяльності для підвищення ефективності результату [5].

Для того, щоб дослідити можливості використання аутсорсингу в публічному управлінні, розглянемо самі поняття «аутсорсинг» та «публічне управління». Багато науковців трактують поняття «публічне управління» по-різному. «Публічне управління складається з усіх тих операцій, метою яких є виконання або забезпечення державної політики», – стверджує у своїх працях

Л. Д. Вайт [2]. Персі Мак Квін трактує публічне управління як таке, що пов'язане з урядовою діяльністю місцевого та загальнодержавного рівнів [1].

Під поняттям «аутсорсинг» розуміють передавання певних допоміжних функцій третій особі, яка спеціалізується в певній галузі. Сутність аутсорсингу полягає у концентруванні уваги на основній діяльності та передачі функцій і процесів спеціальним компаніям, фахівцям. Залежно від сфери діяльності розрізняють такі види аутсорсингу:

- IT-аутсорсинг;
- аутсорсинг бізнес-проектів;
- аутсорсинг у сфері послуг;
- виробничий аутсорсинг;
- аутсорсинг управління проектами [3].

В нашій країні широко застосовується аутсорсинг, що передбачає передачу спеціалізованій компанії повністю або частково функцій, пов'язаних з інформаційними технологіями. Аутсорсинг може допомогти Україні стати гравцем на світовому технологічному ринку, адже сьогодні українські компанії, які надають послуги займають визначні позиції на світовому ринку.

Загалом доцільно здійснити наступні кроки для впровадження інструменту аутсорсингу в діяльність органів державної влади:

- визначення функцій державного органу, які можуть бути передані на підряд;
- оцінка ефективності аутсорсингу функцій державного органу;
- аутсорсинг функцій державного органу;
- моніторинг виконання функцій державного органу зовнішніми організаціями та звітування про їх виконання.

Основною перевагою аутсорсингу є готовність до вирішення будь-якої виробничої проблеми, оскільки аутсорсингова фірма або аутсорсер пропонує готову до використання систему за принципом «тут і вже». Однією із значних переваг є зниження собівартості функцій, переданих аутсорсеру, тобто можна зекономити ресурси та використати їх для вирішення нагальних проблем [4].

Поряд із очевидними перевагами використання аутсорсингу існують серйозні фактори, які стримують його розвиток. Значному поширенню та використанню аутсорсингу заважає недосконала законодавча база та недостатні бюджетні ресурси. Розвиток аутсорсингу значною мірою стримується відсутністю методології для аутсорсингу, яку слід закріпити у відповідних правових актах.

Аутсорсинг дозволяє підвищити ефективність адміністративних процесів, ефективніше контролювати витрати на діяльність, зосередити увагу органів

виконавчої влади на основній діяльності, поліпшити якість послуг, забезпечити доступність нових технологій тощо.

Отже, аутсорсинг – це нова, прогресивна форма співпраці між органами державної влади та організаціями, що представляють інші сектори публічної влади, що забезпечує взаємовигідну співпрацю як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Впровадження аутсорсингу у діяльність вітчизняних державних органів сприятиме інноваціям та покращуватиме якість державних послуг; зменшуватиме ризик діяльності та звільнить внутрішні ресурси для інших цілей. Цей вид співпраці має всі шанси та можливості для інтенсивного розвитку як у розвинутих країнах, так і в Україні, хоча в нашій країні він ще знаходиться на стадії розвитку.

Література

1. Public administration: theory and practice – Calicut University.P.O., Malappuram, Kerala, India, 2011. 59 p.
2. White, L. D. Introduction to the Study of Public Administration. New York: Macmillan. 1955.
3. Заводовская И.И. Предпосылки и перспективы развития современного бизнеса на основе аутсорсинга. *Культура народов Причерноморья*. 2006. №80. С. 43-45.
4. Зорій, О. М. Особливості застосування аутсорсингу. *Економічний аналіз : зб. наук. Праць*. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2013. Том 14. № 3. С. 18-28.
5. Шестоперов А.М. Аутсорсинг деловых процессов в государственном управлении: дис. канд. экон. наук. Москва, 2010. 187 с.

Секція 3. Бухгалтерський облік, аналіз і аудит

Плаксієнко В.Я.,

д.е.н., професор, Полтавська державна аграрна академія

ЩЕ РАЗ ДО БАЛАНСОВОГО УЗАГАЛЬНЕННЯ

Будь-яка економічна теорія чи практика господарювання не матиме сенсу, якщо не буде базуватись на об'єктивній, точній та своєчасній інформації про господарську діяльність, А 70-80% такої інформації формує саме бухгалтерський облік. За допомогою специфічних засобів її збирання та обробки облік забезпечує вимоги не лише економічних наук та практики господарювання, а і дає підґрунтя цілій системі гуманітарних, соціальних, технічних, природничих та інших наук в формуванні даних про очікувані результати впровадження тих чи інших можливих досягнень чи винаходів.

З системи загальноприйнятих елементів методу бухгалтерського обліку виділяється бухгалтерський баланс, який є логічним і змістовним продовженням узагальнення облікової інформації. Багато вчених ототожнюють поняття бухгалтерського балансу з балансовим узагальненням і вважають його засобом спостереження і контролю за наявністю та використанням господарських засобів і джерел їх утворення [1, с.47; 2, с.63; 3, с.33]. Інші вважають бухгалтерський баланс однією з форм звітності [4, с.51]. Найбільш точним вважаємо підхід до визначення бухгалтерського балансу П.П.Німчинова [5, с.53], як способу групування і відображення господарських засобів у двох розрізах – за речовим складом і розміщенням та за джерелами їх утворення – грошовому вираженні на певну дату. Таке визначення: по-перше – показує чіткий взаємозв'язок балансу з класифікацією об'єктів бухгалтерського обліку у складі його предмету; по-друге – розкриває призначення даного елементу методу як відображення (фіксацію) наявності (розміру) господарських засобів на певну дату і по-третє – чітко вказує на вищий рівень узагальнення інформації порівняно з рахунками бухгалтерського обліку застосуванням єдиного грошового вимірника. Ми не поділяємо думки про можливість поєднання даного елементу методу зі звітністю в один з назвами: узагальнення інформації з метою звітності чи підсумкове узагальнення. Це ґрунтується не стільки на методиці одержання узагальнених даних, скільки на призначенні кожного з елементів. Якщо бухгалтерський баланс має чітке завдання зафіксувати на певну дату розмір (обсяг, наявність) активів і пасивів в основному з метою контролю, то баланс (Звіт про фінансовий стан) подає узагальнені, певним чином регламентовані, показники вже в динаміці для аналізу фінансового стану та прийняття управлінських рішень.

Рівень же регламентації (нормативно-правового регулювання) в різних країнах і в різні періоди їх економічного розвитку має суттєві і досить різкі коливання, які часто порушують облікову методологію і впливають на сутнісне ядро цього елементу методу. Прикладом цього може бути перехід до балансу-

нетто, коли зі статей балансу зникли «фінансування» та «вихід продукції», об'єднані поняття зносу та амортизаційних відрахувань, в квартальних балансах об'єднались прибутки та збитки і т.ін. Це суттєво знизило роль бухгалтерського обліку у контролі за цільовим використанням коштів (навіть відокремлених на спеціальних грошових рахунках), тобто зникла чіткість на шляху: зняття праці – амортизаційні відрахування (фонд) – цільове фінансування – інвестиції (витрати). Саме при винесенні амортизаційних відрахувань на майнові паї членів колективних господарств на забалансові рахунки через кілька років цей вид власності зник з облікової «арени». Якщо природа зносу основних засобів зрозуміла і економічний зміст відповідних рахунків як регулюючих дає підставу для їх відображення в активі з «-», аналогічне можна віднести і до неоплаченого та вилученого капіталу (пасив «-»), то відносно згорання в поточних балансах дебету і кредиту рахунку 23 «Виробництво» чи різниці між оборотами рахунків 70 «Дохід від реалізації» та 90 «Собівартість реалізації» не має наукового обґрунтування. Тут слід згадати синтетичні рахунки, які були в обліковому обігу і деталізували чи поєднували окремі об'єкти обліку, як: «Реалізація», «Випуск продукції», «Валові доходи», «Валові витрати» та ін. з відповідним виходом на статті балансу. Тому як елемент методу бухгалтерський баланс має самостійне значення і повинен визначатись як спосіб систематичного узагальнення наявності (розміру) облікових об'єктів на певну дату в грошовому вимірнику. Побудова такого балансу традиційна: актив, пасив, статті та валюта (фактура) балансу. Вона може не передбачати навіть поділу на розділи (хоча і не виключає) і мати вигляд оборотної відомості за синтетичними рахунками або сальдового балансу шахової форми.

Побудова ж балансу як форми звітності, в Україні «Звіту про фінансовий стан», є заключним етапом фінансового обліку, може і повинна змінюватись у відповідності до економічної і політичної ситуації в країні та є невід'ємною частиною іншого елементу методу обліку – звітність.

Наведені результати досліджень вказують на необхідність врахування особливостей балансового узагальнення як у методиці викладання обліково-аналітичних дисциплін так і в практиці формування показників фінансової звітності та розробці обґрунтування їх нормативного забезпечення.

Література

1. Галкин А.Ф., Огийчук Н.Ф., Войчук Г.И. Теория бухгалтерского учета. Москва: Колос, 1970.- 263 с.
2. Білоусько В.С., Беленкова М.І. Теорія бухгалтерського обліку: навч. посібник. Видання 4-те. Харків: Харк. нац. аграр. унів., 2006. 423 с.
3. Михайлов М.Г., Глушаченко А.І., Гончар В.П., Болмат Г.А. Бухгалтерський облік (теорія): навчальний посібник за ред. М.Г. Михайлова. Київ: Центр учбової літератури, 20007. 248 с.
4. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. 3-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2008. 535 с.
5. Німчинов П.П. Загальна теорія бухгалтерського обліку. Київ: Вища школа. 1977. 240 с.

Левченко З.М.,

к.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

Тютюнник С.В.,

к.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

Дугар Т.Є.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ БЛАГОДІЙНОЇ ТА ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ У НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Складна економічна ситуація в Україні, зумовлена панічними настроями у зв'язку з поширенням COVID 19, нестабільністю в зоні проведення операцій об'єднаних сил на Донбасі, та економічною кризою. На цьому тлі, у суспільстві виникла потреба у організації благодійницької діяльності та подолання гуманітарних загострень. В окремих випадках благодійництво та гуманітарна допомога спричинюють порушення цивілізаційних норм і сприяють зловживанням з отриманням та розподілом цих коштів і матеріальних ресурсів з метою отримання неправомірної вигоди для окремих відповідальних осіб. Оскільки в більшості випадків розподіл благодійної і гуманітарної допомоги набувачам здійснюється через неприбуткові організації, питання бухгалтерського супроводження цих операцій набуває актуального звучання і потребують вирішення.

Благодійна та гуманітарна допомоги, маючи в своїй основі надання певних благ неприбутковим організаціям, мають як спільні, так і відмінні риси. Це повинно знайти своє відображення в організації бухгалтерського обліку таких надходжень, які можуть бути здійснені як благодійна або гуманітарна допомога.

В діяльності неприбуткових організацій можливі надходження грошових коштів та матеріальних ресурсів від фізичних і юридичних осіб без вимог про напрями їх використання і без визначення конкретних умов їх витрачання. Ці надходження можуть використовуватися на фінансування будь-яких заходів або програм, які проводяться неприбутковою організацією відповідно до її статуту. Ці кошти не вважаються цільовим фінансуванням або цільовими надходженнями, якщо відсутні конкретні вимоги або умови відносно їх використання.

Згідно Закону України «Про благодійництво та благодійні організації» благодійництво – це добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги і є одним із джерел формування коштів і майна неприбуткових організацій [1].

До основних форм благодійної допомоги належать:

- меценатство;
- спонсорство;
- волонтерство.

Меценатство – це добровільна безкорислива матеріальна, організаційна, фінансова, та ін. підтримка фізичними особами набувачів благодійної допомоги. Меценатська діяльність – благодійна діяльність у сферах освіти, культури та мистецтва, охорони культурної спадщини, науки і наукових досліджень.

Спонсорство – добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та ін. підтримка фізичними та юридичними особами набувачів благодійної допомоги з метою популяризації виключно свого імені (найменування), свого знака для товарів і послуг.

Волонтерство – форма благодійності, що здійснюється добровільно, безкорисливо та усвідомлено фізичними особами, що виражається через особисте надання робіт та послуг та ґрунтується на принципах законності, гуманності, гласності, рівності та здійснюється для досягнення суспільно-значимих цілей.

Благодійні внески можуть надаватися у грошовій формі для потреб фінансування отримувачів за напрямами видатків, визначеними благодійником, а також як товари, роботи, послуги з дотриманням вимог Закону України «Про благодійництво та благодійні організації»[1]. Якщо напрями використання благодійної допомоги благодійником не визначені, то частина коштів, отриманих як благодійні (добровільні) внески і пожертви від юридичних та фізичних осіб, неприбуткова організація може спрямовуватися на виплату заробітної плати та фінансування інших господарських видатків, що стосуються її основного виду діяльності [2].

Благодійні внески обліковуються на окремих банківських рахунках як кошти для господарської та благодійної діяльності як в національній, так і в іноземній валютах. Одночасно визнається дохід від іншої операційної діяльності. Облік товарів, робіт і послуг, отриманих як благодійна допомога, ведеться згідно з діючим законодавством про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні.

Матеріальні цінності, отримані безоплатно у вигляді безповоротної допомоги чи дарунка:

- приймає комісія, створена за наказом керівника неприбуткової організації, до складу якої обов'язково включають представника бухгалтерії;
- комісія оцінює їх (за відсутності документів, підтверджуючих вартість), складає акт оцінки, фіксує кількість матеріальних цінностей, їхню вартість за ринковими цінами на аналогічні види;

– комісія оформляє у двох примірниках Акт приймання-передачі основних засобів, указує процент зносу й зазначає в ньому присвоєний інвентарний номер. Акт затверджує керівник неприбуткової організації. У разі надходження запасів, комісія заповнює акт в довільній формі;

– благодійність у вигляді робіт та послуг надається благодійником при наявності сертифікату або ліцензії, у випадках, визначених законодавством.

Гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається вітчизняними або іноземними донорами із гуманітарних мотивів отримувачам такої допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку із соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема, внаслідок стихійного лиха, епідемій, епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту [3].

Гуманітарна допомога – це особлива категорія цільових надходжень. Бухгалтерський облік гуманітарної допомоги ведеться згідно зі спеціальним Порядком, затвердженим Наказом Міністерства фінансів України [4]. Дія цього Порядку поширюються на всіх юридичних осіб незалежно від видів діяльності і форм власності (окрім бюджетних установ), які отримали гуманітарну допомогу і яким вона необхідна і безпосередньо надана (тобто і одержувачі і набувачі).

Передача отримувачами коштів і предметів гуманітарної допомоги здійснюється за довіреністю набувачів або документами, що засвідчують фізичну особу набувача, і оформлюється відповідними видатковими документами (ордерами, накладними, дорученнями та тощо).

Розподіл отримувачами гуманітарної допомоги, отриманої від гуманітарних організацій, набувачам гуманітарної допомоги (фізичним особам) підтверджується документом, який має такі реквізити:

– найменування отримувача гуманітарної допомоги, код за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реєстраційний номер у Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги;

– загальна вартість активів або сума грошових коштів, яка розподіляється набувачам гуманітарної допомоги (фізичним особам);

– прізвище, ім'я, по батькові, посада, підпис особи, яка відповідальна за розподіл гуманітарної допомоги;

– прізвище, ім'я, по батькові, підпис набувача гуманітарної допомоги (фізичної особи).

Одержану гуманітарну допомогу у вигляді грошових коштів, товарно-матеріальних цінностей отримувач відображає за дебетом рахунків обліку грошових коштів, товарів, запасів та іншого майна в кореспонденції з рахунком

48 «Цільове фінансування і цільові надходження». Таким самим записом отримана гуманітарна допомога у вигляді грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей відображається і набувачами (юридичними особами).

Передача набувачу гуманітарної допомоги у вигляді грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей відображається за дебетом рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» у кореспонденції з рахунками обліку грошових коштів, товарів, запасів та іншого майна. Таким чином гуманітарна допомога проходить транзитом за рахунками бухгалтерського обліку у неприбуткових організаціях – отримувачів в разі її передачі набувачам без визнання доходів.

Вартість гуманітарної допомоги, одержаної у вигляді виконання робіт, надання послуг, набувачі відображають за дебетом рахунку 23 «Виробництво» у кореспонденції з рахунком 48 «Цільове фінансування і цільові надходження» з одночасним відображенням цих витрат за кредитом рахунку 74 «Інші доходи», субрахунок 745 «Дохід від безоплатно одержаних активів» і дебетом рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження».

Грошові кошти і товарно-матеріальні цінності, використані на забезпечення статутної діяльності набувача, відображаються набувачами за кредитом рахунків обліку грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей у кореспонденції з рахунком 23 «Виробництво». Одночасно така сума відображається за дебетом рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження», і кредитом рахунку 74 «Інші доходи», субрахунок 745 «Дохід від безоплатно одержаних активів».

Організація бухгалтерського обліку благодійної та гуманітарної допомоги у відповідності з вимогами законодавчих актів та Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» в частині документування операцій з одержання та використання благодійної допомоги, розподілу та передачі гуманітарної допомоги набувачам, правильного, повного та своєчасного відображення цих операцій в обліку та звітності сприятиме налагодженню співпраці благодійників та держави з питань обліку, звітності і оподаткування.

Література

1. Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення 13.04.2021 р.)

2. Порядок отримання благодійних (добровільних) внесків і пожертв від юридичних та фізичних осіб бюджетними установами і закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, науки, спорту та фізичного виховання для потреб їх фінансування: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серп. 2000 р. № 1222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1222-2000-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.04.2021 р.)

3. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовт. 1999 р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення 13.04.2021 р.)

4. Порядок бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги: Наказ Міністерства фінансів України від 14 груд.1999 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-99#Text> (дата звернення 13.04.2021 р.)

Лега О. В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавської державної аграрної академії, м. Полтава

Яловега Л. В.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавської державної аграрної академії, м. Полтава

Прийдак Т. Б.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавської державної аграрної академії, м. Полтава

ІНФОРМАЦІЙНА БАЗА ПРОЦЕДУРИ «ПОДАТКОВИЙ DUE DILIGENCE»

Значну частину у системі ризиків підприємницької діяльності посідають податкові, які можуть і зменшити прибуток, збільшивши збитки, і зменшити прибутковість підприємства тощо [1]. Крім того, суб'єкти підприємницької діяльності (як фізичні, так і юридичні особи) можуть зазнати фінансових втрат у вигляді донарахування йому податків і зборів, пені, штрафів за результатами податкової перевірки. Контроль за податковими ризиками можна здійснювати через дослідження, прогнозування та оптимізацію.

У сучасних умовах актуальним є проведення податкового Due Diligence – аналізу усіх податкових аспектів бізнесу – поточне податкове навантаження, основні податкові нарахування за рахунками та взаємовідносини з податковими органами.

Дослівно «Due Diligence» перекладається як «належна добросовісність». На думку практиків, послуга Due Diligence необхідна, перш за все, при плануванні інвестування в новий бізнес, придбанні об'єктів комерційного майна, отримання зацікавленою стороною інформації щодо достовірності та правильності відомостей, викладених в супровідних документах до здійснюваних операцій, для оцінки платоспроможності і реального фінансового становища об'єкта покупки, партнерів та інших контрагентів [2].

Для переважної більшості підприємств, які не є великими платниками

податків, проведення Due Diligence є ефективним методом виявлення і зниження ризиків. Елементи процедури податкового Due Diligence представлено на рис. 1.

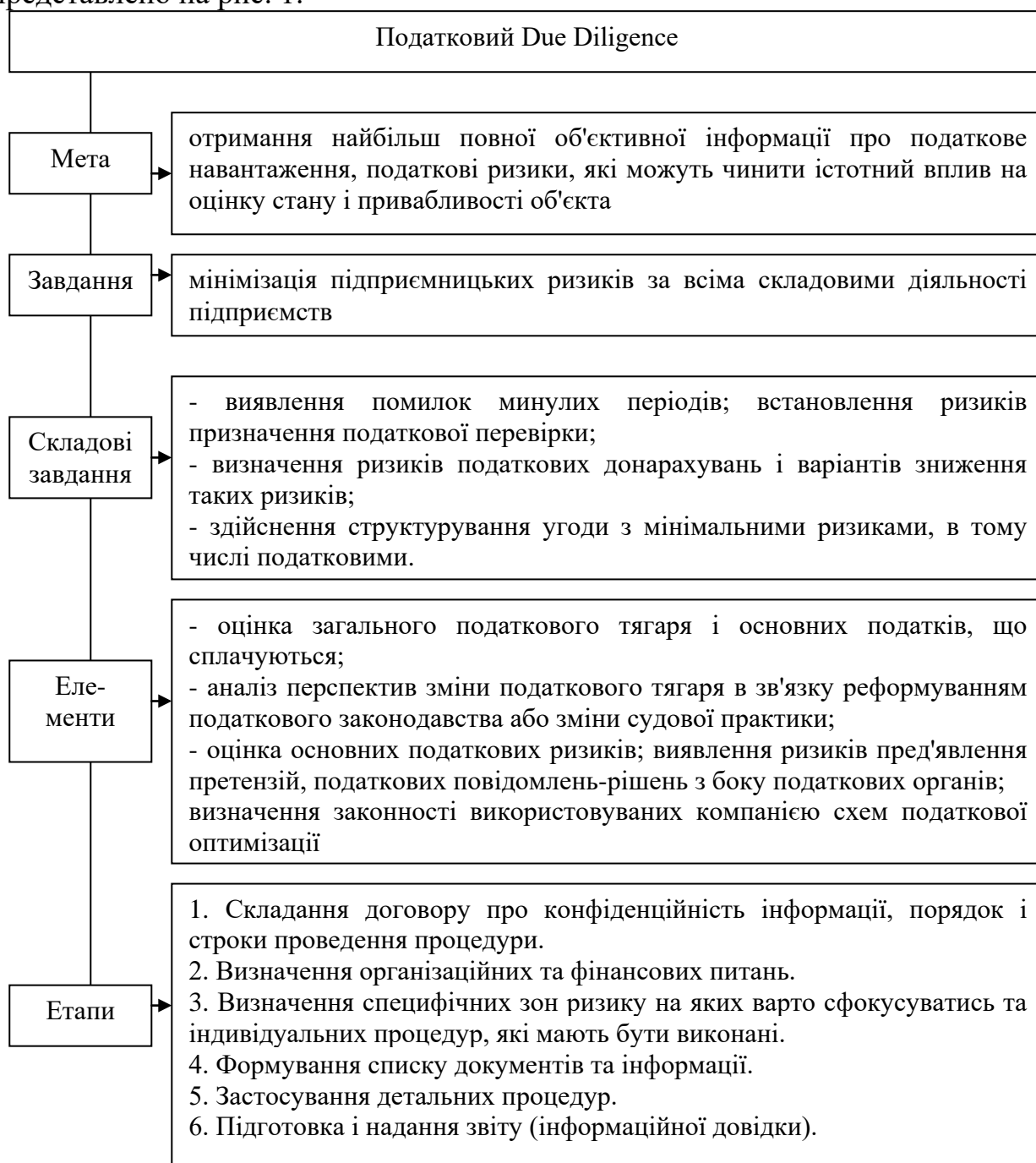

Рис. 1. Елементи процедури податкового Due Diligence*

*узагальнено на підставі [2, 3]

Отже, охарактеризуємо інформаційні джерела здійснення процедури податкового Due Diligence в розрізі основних складових:

1. Діагностика організації податкового обліку на підприємстві. Інформаційна база податкового обліку має трирівневу структуру: первинні документи, які фіксують господарські операції, реєстри обліку – накопичують та узагальнюють інформацію первинних документів; податкова звітність, яка

формується на підставі реєстрів обліку, а іноді і первинних документів. Наприклад, для інформаційну модель обліку податку на додану вартість можна представити наступним чином:

1. Первинні документи (рахунки-фактури, виписки банку, накладні, платіжні доручення, податкова накладна).
2. Регістри податкового обліку (Єдиний реєстр податкових накладних).
3. Податкова звітність (Податкова декларація з податку на додану вартість та додатки до неї).

В процесі здійснення процедури податкового Due Diligence здійснюється оцінка застосовуваної підприємством системи оподаткування, включаючи загальний аналіз і розгляд окремих елементів оподаткування, визначення основних факторів, що впливають на податкові показники, аналіз методології податкового обліку, аналіз відповідності податкової звітності даним бухгалтерського та податкового обліку тощо.

2. Аналіз облікової податкової політики. Інформаційною базою є Наказ про облікову політику підприємства, що повинен містити інформацію про організація податкового обліку на підприємстві, систему оподаткування, рахунки обліку, перелік документів, які використовуються для ведення бухгалтерського та податкового обліку, графік документообігу, методику ведення аналітичного податкового облік, механізм визначення нарахування зобов'язань до бюджету. Використання зазначеної інформації дозволить перевіряючому визначити, наскільки проводиться облік відповідає чинним нормам податкового законодавства. Якщо облік проводився за нормами, що втратив силу, то ці операції автоматично визнаються ризикованими.

3. Аналіз первинної та договірної документації компанії на відповідність її вимогам податкового законодавства. Зокрема, правова і податкова експертиза існуючої системи господарських взаємовідносин; аналіз первинної та договірної документації підприємства.

4. Аналіз податкових аспектів у діяльності компанії з резидентами і нерезидентами.

5. Аналіз правильності нарахування податків і зборів, правильності податкових розрахунків та їх відповідність нормам чинного податкового законодавства.

6. Перевірка правильності складання та подання податкової звітності.

Пункти 3-6 здійснюються на підставі трьох видів податкової інформації:

– довідкова – документи, що містять довідкові відомості, які деталізують дані для обчислення податків, що розшифровують або обґрунтовують податкові розрахунки. Тут можна виділити документи, необхідні для обчислення податків та документи довідкового характеру, що не впливають на обчислення сум податків;

– облікова – документи, що є зведеними формами обліку. Первинні документи бухгалтерського обліку, накопичуючись і систематизуючись у податковому обліку, підлягають узагальненню за певний період. Після цього в згрупованому вигляді документи визначають суму нарахованих податків, що підлягають внесенню в бюджет;

– звітно-декларативна – документи, у яких фіксуються податкові розрахунки й суми податків. За кожним податком існує єдиний розрахунковий документ, що подається платником податків у орган фіскальної служби у встановлений законодавством строк [4].

7. Оцінка ризиків потенційного донарахування податкових зобов'язань.

Отже, податковий Due Diligence – це процедура всебічного аналізу та перевірки податкових аспектів діяльності підприємства. У результаті проведення податкового Due Diligence зацікавлені користувачі отримують повну інформацію про податкові ризики, завдяки чому можна уникнути необґрунтованих управлінських рішень.

Література

1. Соловійова Т. Як бізнесу ефективно управляти податковими ризиками. URL: <https://juscutum.com/ru-tatyana-soloveva-kak-biznesu-yeffek/> (дата звернення 24.03.2021).

2. Аудиторська фірма «Фактор-Аудит» та Консалтинговий центр «Фактор». URL: <http://www.audit.factor.ua/ua/services/du-diligence.html> (дата звернення 24.03.2021).

3. Податковий, фінансовий та юридичний Due Diligence. URL: <https://finexpertiza.ru/service/consulting/du-diligence/> (дата звернення 24.03.2021).

4. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. 2017. Vol. 2. No. 3. Pp. 63–74.

Грибовська Ю.М.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

ЕКВІВАЛЕНТИ ГРОШОВИХ КОШТІВ: ВИЗНАННЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОБЛІК

Починаючи з 1999 р. в Україні у зв'язку з розвитком та розширенням операцій на фінансових ринках, поряд з грошовими коштами почали з'являтися нові види оборотних активів – еквіваленти грошових коштів. Їхній рівень ліквідності максимально наближений до ліквідності грошових активів і вони здатні приносити інвестиційний прибуток.

Здійснення ефективного управління та внутрішнього контролю, забезпечення безперебійного ведення обліку еквівалентів грошових коштів вимагають уточнення методики їх визнання, класифікації, обліку та відображення у фінансовій звітності підприємства.

Ліквідність є ключовою характеристикою, яка об'єднує грошові кошти та їх еквіваленти, одночасно відмежовуючи їх від цінних паперів. Для грошових еквівалентів характерний високий ступінь ліквідності.

Еквівалентами грошових коштів можуть вважатися активи підприємства, які відповідають вимогам:

- 1) належать до поточних фінансових інвестицій;
- 2) мають короткий термін обігу (до 3 місяців);
- 3) є високоліквідними, тобто швидко конвертуються у грошову форму, характеризуються мінімальним ризиком втрати вартості;
- 4) здійснюються з метою отримання прибутку.

Відповідно до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» еквіваленти грошових коштів (грошей) – це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості [2]. В той же час, визначення подане в МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» не обмежує категорію «еквіваленти грошових коштів» лише фінансовими інвестиціями, а відносить до них будь-які короткострокові високоліквідні інвестиції [1]. Тобто міжнародні стандарти фінансової звітності містять більш вільне трактування еквівалентів грошових коштів, порівняно з національними.

Для визначення критерію віднесення активів до складу еквівалентів грошових коштів важливе значення має поділ поточних фінансових інвестицій за їх видами, які незалежно від строку їх обігу поділяються на пайові та боргові.

Пайові поточні фінансові інвестиції або інструменти власного капіталу (акції, паї, майнові права):

- підтверджують право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов'язаннями;
- виступають у вигляді пайових цінних паперів (акцій) або внесків до статутного капіталу інших підприємств та мають необмежений термін обігу;
- утримуються підприємством з метою одержання доходу за рахунок дивідендів або придбані з метою перепродажу чи одержання доходу за рахунок зростання ринкової вартості інвестицій.

Боргові інструменти не надають права власності. До них відносять інвестиції, які:

- виступають як боргові цінні папери (облігації підприємств, державні облігації, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання, ощадні (депозитні) сертифікати, іпотечні облігації);
- визначають відносини позики між власником та емітентом;
- мають визначений термін обігу;
- утримуються підприємством до їх погашення з метою одержання доходу у вигляді відсотків або придбані з метою перепродажу й одержання доходу за рахунок зростання їх ринкової вартості.

Придбання інструментів власного капіталу або пайових фінансових інвестицій здійснюється в більшості випадків з метою отримання прибутку або здійснення впливу на діяльність об'єктів інвестування. Пайові фінансові

інструменти є більш ризиковими, оскільки їх ринкова вартість прямо залежить від стабільності та прибутковості діяльності їх емітента.

До еквівалентів грошових коштів відносять:

– строкові депозити, до погашення яких залишилось менше трьох місяців;

– боргові цінні папери, які утримуються до погашення (облігації підприємств, державні облігації, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання);

– ощадні (депозитні) сертифікати, іпотечні облігації, придбані незадовго до їх погашення;

– боргові цінні папери, які утримуються для продажу, та характеризуються стабільністю вартості протягом тривалого часу, впевненістю щодо стійкості в майбутньому;

– привілейовані акції, придбані протягом короткого періоду їх погашення і з фіксованою датою їх викупу;

– дебіторська заборгованість, призначена для перепродажу, щодо якої існує впевненість у її швидкій реалізації.

До грошових еквівалентів також відносять розміщення підприємством вільних грошових коштів на депозитних вкладах у банках на короткий термін (3-6 місяців). На підставі заяви та платіжного доручення банк знімає кошти з поточного рахунку та розміщує їх на іншому – депозитному рахунку. За використання коштів підприємства банк виплачує підприємству відсотки, обумовлені в договорі на депозитні вклади.

Еквіваленти грошових коштів класифікують за такими ознаками:

1. Залежно від виду валюти, в якій здійснювалися інвестиції в еквіваленти грошових коштів:

– еквіваленти грошових коштів в національній валюті;

– еквіваленти грошових коштів в іноземній валюті.

2. Залежно від мети інвестора:

– еквіваленти грошових коштів, придбані з метою перепродажу;

– еквіваленти грошових коштів, що утримуються до погашення.

3. За методом оцінки на дату складання балансу:

– еквіваленти грошових коштів, які оцінюються за справедливою вартістю;

– еквіваленти грошових коштів, які оцінюються за собівартістю з врахуванням зменшення корисності;

– еквіваленти грошових коштів, які оцінюються за амортизованою собівартістю.

4. Залежно від набуття права власності в результаті вкладень в еквіваленти грошових коштів:

– еквіваленти грошових коштів, що надають право власності;

– еквіваленти грошових коштів, що не надають права власності.

Короткострокові фінансові вкладення обліковують на рахунку 35 «Поточні фінансові інвестиції», який має 2 субрахунки:

– 351 «Еквіваленти грошових коштів»;

– 352 «Інші поточні фінансові інвестиції».

За дебетом рахунку 35 відображають придбання (надходження) еквівалентів грошових коштів та поточних фінансових інвестицій, за кредитом – зменшення їх вартості та вибуття.

Відображення операцій з обліку еквівалентів грошових коштів наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Бухгалтерські записи з обліку еквівалентів грошових коштів

Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дт рахунку	Кт рахунку	
Придбано еквіваленти грошових коштів в обмін на грошові кошти	351	311	2500,00
Зараховано на поточний рахунок кошти за рахунок еквівалентів грошових коштів	311	351	3040,00
Списано балансову вартість реалізованих еквівалентів грошових коштів	971	351	2200,00
Одержано еквіваленти грошових коштів в рахунок погашення дебіторської заборгованості	351	36, 37	4200,00

Для того, щоб вважатися еквівалентом грошових коштів, поточна фінансова інвестиція повинна вільно конвертуватися у гроші. Прикладом еквівалентів грошових коштів можуть бути казначейські векселі, а також депозитні сертифікати з терміном погашення до 3 місяців.

Казначейські векселі – це векселі, які видаються за рахунок фінансування витрат державного бюджету (за винятком витрат на оплату праці та інших грошових виплат населенню) за згодою відповідного отримувача коштів із державного бюджету.

Депозитний сертифікат – це свідоцтво банку про терміновий відсотковий внесок, що засвідчує право вкладника (тільки юридичної особи) на одержання після встановленого терміну суми внеску та відсотків за ним. Вони застосовуються як короткострокові фінансові інвестиції, адже депозитні сертифікати гарантують відносно високий дохід і є досить ліквідними коштами.

Для забезпечення керівництва підприємства інформацією щодо наявності еквівалентів грошових коштів використовують форми фінансової звітності:

- Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1);
- Звіт про рух грошових коштів» (форма № 3);
- Примітки до фінансової звітності (форма № 5).

Порядок відображення інформації у формах фінансової звітності наведено у табл. 2.

Таблиця 2 – Відображення інформації про еквіваленти грошових коштів у формах фінансової звітності

Номер і назва рахунку	Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ф. № 1)		Звіт про рух грошових коштів (ф. № 3)		Примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5)	
	стаття	код	стаття	код	стаття	код
35 «Поточні фінансові інвестиції»	Гроші та їх еквіваленти	1165	Залишок коштів на кінець періоду	3415	Розділ VI. Грошові кошти	
					Еквіваленти грошових коштів	680

Отже, еквівалентами грошових коштів можуть бути лише високоліквідні боргові фінансові інструменти при дотриманні умов короткого строку обігу (до 3 місяців), або при придбанні незадовго до погашення чи придбані з метою подальшого продажу, які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості.

Еквіваленти грошових коштів споріднені із грошовими коштами, утримуються для погашення короткострокових зобов'язань, а не для інвестиційних чи інших потреб та здатні приносити певний інвестиційний дохід, як фінансові інвестиції. Еквівалентами можуть бути боргові фінансові інвестиції з коротким строком обігу та/або придбані (отримані) незадовго до їх погашення або такі, що можуть бути вільно реалізовані підприємством в будь-який момент, і характеризуються стабільністю їх вартості.

Література

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7 «Звіт про рух грошових коштів» / Міністерство фінансів України. URL: http://www.minfin.gov.ua/document/92421/МСБО_7.pdf (дата звернення: 12.04.2021).

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z036-13> (дата звернення: 12.04.2021).

Подмешальська Ю.В. ,
к.е.н., доцент кафедри обліку,
аналізу, оподаткування та аудиту
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗАПАСІВ ВІДПОВІДНО ДО МСФЗ

Використання міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні вимагає від бухгалтера їх ретельного вивчення та пошуку шляхів їх ефективного використання при веденні бухгалтерського обліку на сучасних підприємствах.

В міжнародній практиці ведення бухгалтерського обліку запасів здійснюється у відповідності до МСБО 2 «Запаси». МСБО 2 «Запаси» використовується для обліку такі видів запасів, які:

- існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг (сировина та матеріали, які використовуються для виробництва);
- перебувають у процесі виробництва (готова продукція та інші результати виробництва, а саме: незавершене виробництво, напівфабрикати, брак);
- утримуються для продажу у звичайному ході бізнесу (товари для реалізації).

Для визнання запасів активами підприємства відповідно до МСБО 2 «Запаси» при їх надходженні необхідно виконання наступних умов:

- підприємство отримало всі вигоди та ризики, пов'язані з володінням запасами;
- підприємство здійснює контроль над запасами;
- на запаси у підприємства є право власності;
- оцінка запасів може бути виконана;
- від використання запасів, як очікується, підприємство отримає економічну вигоду.

Відповідно до МСБО 2 «Запаси» формами очікуваної економічної вигоди від використання запасів є наступні:

- продаж у ході звичайної діяльності – товари;
- отримання в ході виробництва – готова продукція, напівфабрикати, незавершене виробництво;
- використання - сировина та матеріали, канцтовари, інвентар, запчастини, паливо.

Оцінка запасів – один з головних та визначальних етапів ведення бухгалтерського обліку запасів. Результатом хибного визначення первісної вартості запасів буде викривлене надання інформації про фінансовий стан підприємства, про його витрати та фінансові результати. Тому цей етап

бухгалтерського обліку вважаємо визначальним та таким, що потребує постійного вивчення та дослідження.

На нашу думку, на особливу увагу заслуговує розгляд впливу знижок на формування первісної вартості запасів. В свою чергу, знижки бувають:

- товарні, які підприємство може отримати в залежності від виконання умов придбання;
- нетоварні, які підприємство може отримати в залежності від виконання умов оплати.

Відповідно до МСБО 2 «Запаси» ці типи знижок протилежно впливають на порядок формування первісної вартості запасів, а саме:

- товарні – впливають на собівартість запасів;
- нетоварні – не впливають на собівартість запасів.

Наприклад, підприємство придбало товарів на 500 тис. у.о. За умовами договору постачальник надає знижку при виконанні наступних умов:

- 10% при умові, що покупець придбав усю лінію продукції – це товарна знижка;
- 8% при умові, що покупець сплатив впродовж 10 днів від дати отримання товарів - це нетоварна знижка.

Обидві умови підприємством були виконані.

Таким чином, первісна вартість придбаних товарів складе 450 тис. у.о. з урахуванням товарної знижки. Нетоварна знижка ніяк не вплине на первісну вартість, але вплине на обсяг грошових коштів (414 тис. у.о.), які сплатить підприємство та зароблений фінансовий дохід (36 тис. у.о.).

Цікавим, на наш погляд, є визначення впливу товарної ретро-знижки на первісну вартість запасів, у разі її отримання пізніше ніж дата визначення первісної вартості таких запасів. У разі отримання такої знижки, бухгалтеру необхідно виконати корегування первісної вартості тих запасів, що знаходяться в залишку, та тих, що можливо на дату отримання знижки вже були використані.

Наприклад, постачальник надає ретро-знижку в розмірі 6%, якщо виконані умови договору, а саме: обсяг придбаних товарів за квартал складе суму 2 000 тис. у.о. Первісна вартість товарів за квартал склала 2 220 тис.у.о., сплачено 2 100 тис. у.о. На 31.03 залишок нереалізованих товарів собівартістю 400 тис. у.о.

Оскільки умови для отримання знижки виконані, то 31.03. підприємство отримало ретро-знижку на суму 120,0 тис.у.о.

Таким чином, на 31.03 частина товарів знаходиться на складі, а частина реалізована, тому ретро-знижка вплине як на собівартість реалізованих товарів, так і на первісну вартість залишків товарів.

Собівартість реалізованих товарів:

$$0 + 2\,220 - 400 = 1\,820 \text{ тис.у.о.}$$

В бухгалтерському обліку операції щодо отримання ретро-знижки наступні:

Дт Зобов'язання Кт Собівартість (1820 \ 2220 x 120) 98,38 тис. у.о.

Дт Зобов'язання Кт Товари (400 \ 2220 x 120) 21,62 тис. у.о.

Таким чином, бухгалтеру, перш ніж корегувати первісну вартість запасів, необхідно ретельно вивчити умови отримання знижки та правильно її розподілити між об'єктами, якщо така знижка була отримана пізніше ніж дата визначення первісної вартості.

Література

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodni-standarti-finansovoi-zvitnosti>

Пономаренко О.Г.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

МОЖЛИВОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ: ПОГЛЯД НАУКОВЦІВ

Проблематика належного облікового відображення капітальних інвестицій залишається актуальною, оскільки Україна відчуває відток інвестиційних коштів закордонних інвесторів та очевидне падіння інвестиційної привабливості.

Сутнісні аспекти категорії «капітальні інвестиції» та нормативне врегулювання цього об'єкта обліку актуалізовано у працях Дерія В.А., Камінської Т.Г. [3], Ночовної Ю.О. [10]. Комплексні дисертаційні дослідження обліково-аналітичного забезпечення капітальних інвестицій у тому числі й з урахуванням галузевої специфіки проводили Остапчук Т.П. [11], Сергеева Н.В. [12].

Питанням обліку інвестиційної нерухомості присвячується невелика кількість наукових праць. Так, дане поняття та порядок обліку інвестиційної нерухомості здебільшого розкривають виходячи з тлумачення норм М(С)БО 40. В Україні однією з перших сучасне бачення обліку інвестиційної нерухомості запропонувала Л. Ловінська [9], а зміни стосовно порядку обліку розглянула В. Верхогляд [2]. Ця ж наукова проблематика у полі зору Бондара М.І. [1], Єфременко О.В. [4], Золотухіна О. [5].

Багато вчених обстоюють питання сепарації у обліку як окремого об'єкта коштів на капітальні інвестиції. У зв'язку з цим пропонується відображати їх у складі інших рахунків у банку з деталізацією до четвертого знака.

Запропонованою методикою обліку надходження та використання на капітальні інвестиції коштів з власних, залучених і позикових джерел передбачено введення до субрахунку 313 «Інші рахунки в банку в національній валюті» таких аналітичних рахунків другого порядку [6, 7]: 3131 «Кошти

власних джерел фінансування капітальних інвестицій», 3132 «Кошти залучених джерел фінансування капітальних інвестицій», 3133 «Кошти позикових джерел фінансування капітальних інвестицій» з деталізацією джерел надходження коштів на аналітичних рахунках третього порядку.

Це, на думку Ізмайлова Я.О. надасть можливість в будь-який момент простежити та узагальнити обсяг грошових коштів, отриманих з кожного джерела фінансування капітальних інвестицій [7].

Леонтєва В. обґрунтовує потребу у виокремленні серед субрахунків обліку капітальних інвестицій окремого, що буде стосуватися віднесення витрат на капітальні ремонти, модернізацію та реконструкцію [8].

Оскільки зазначені витрати виникають по об'єктах основних засобів, для узагальнення інформації про наявність і рух яких призначений клас 1, то витрати на проведення їхніх ремонтів у момент виникнення запропоновано відображувати на рахунку 15. Доцільним є введення додаткового субрахунку 156 «Поліпшення та відновлення основних засобів» до Плану рахунків та збільшення переліку операцій, які відображують за дебетом рахунку 15 згідно з Інструкцією № 291 [8].

Наведені вище рекомендації сприятимуть не тільки відображенню в обліку реальних фінансових результатів, а й впровадженню в життєві реалії дії ст. 3.2 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Капітальні витрати на поліпшення земель доцільно, на погляд науковців, враховувати на окремому субрахунку 157 тієї ж назви до моменту їх завершення. Лише після закінчення робіт по поліпшенню земель (осушення, зрошування і ін.) їх вартість повинна списуватися з кредиту субрахунку 157 в дебет субрахунку 102 «Капітальні витрати на поліпшення земель». З наступного місяця після завершення таких робіт їх вартість повинна амортизуватися в основному з використанням прямолінійного методу.

З метою бухгалтерського обліку у якості основних критеріїв для ідентифікації об'єктів інвестиційної нерухомості можна використовувати [1, 4, 5]:

- визнання лише земельних ділянок та будівель (споруд), як інвестиційної нерухомості;
- чіткість визначення форм оренди (операційна або фінансова): здача землі або будівлі в операційну оренду іншій компанії може бути визнана інвестиційною нерухомістю, а у випадку фінансової оренди-ні;
- визначення земельних ділянок та будівель, що отримані орендаром та здаються ним в суборенду, як інвестиційна нерухомість;
- закріплення частки відсотка в загальній площі об'єкта.

Виходячи з П(С)БО 32, інвестиційна нерухомість обліковується за первісною або справедливою вартістю. Обраний варіант обліку повинен застосовуватись до всіх об'єктів інвестиційної нерухомості.

Якщо підприємство обрало облік за справедливою вартістю, але в момент придбання конкретного об'єкту стає зрозумілим, що підприємство не зможе

визначити справедливу вартість на постійній основі, то облік такого об'єкта здійснюється за первісною вартістю.

Перехід від обліку по справедливій вартості до обліку за первісною вартістю можливий, але призводить до труднощів представлення інформації.

У зв'язку з передбаченням для обліку інвестиційної нерухомості субрахунків 100 «Інвестиційна нерухомість» та 135 «Знос інвестиційної нерухомості» первісну вартість і накопичений знос запропоновано перенести на зазначені субрахунки із субрахунків 103 «Будинки та споруди» та 131 «Знос основних засобів» відповідно.

Аналітичний облік інвестиційної нерухомості доцільно вести за інвентарними об'єктами, за видами інвестиційної нерухомості, за моделлю обліку (за справедливою чи за первісною вартістю) за місцем знаходження [1, 4, 5].

У зв'язку з вимогами П(С)БО 32 раціональним є доповнення форми фінансової звітності № 5 «Примітки до фінансової звітності» розділом XIV «Інвестиційна нерухомість», що буде включати: групи інвестиційної нерухомості-земельні ділянки, будівлі та споруди; балансову вартість, зазначених об'єктів на початок року; надходження та вибуття за рік; переоцінку; а також балансову вартість зазначених об'єктів на кінець року.

Крім того, більшого рівня деталізації при розкритті у складі звітних форм потребують також капітальні інвестиції.

Література

1. Бондар М. І., Бондар Т. А. Відображення інвестиційної нерухомості в поточному обліку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 2. С. 9–11.
2. Верхогляд В. Фінзвітність за I квартал: вже за новими правилами! *Баланс*. 2008. № 30. С. 19–21.
3. Дерій В. А., Камінська Т. Г. Облік і аналіз капітальних інвестицій для забезпечення розвитку процесу виробництва. *Проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 258–266.
4. Єфременко О. В. Особливості обліку інвестиційної нерухомості. *Економіка і регіон*. 2008 № 2. С. 106-109.
5. Золотухін О. Основи обліку інвестиційної нерухомості. *Вісник податкової служби України*. 2009. № 33. С. 7–11.
6. Ізмайлов Я. О. Облік капітальних інвестицій у створення, придбання і поліпшення необоротних активів за джерелами фінансування. *Вісник Криворізького технічного університету*. 2009. Випуск 23. С. 291–297.
7. Ізмайлов Я. О. Удосконалення обліку капітальних інвестицій екологічного спрямування на промислових підприємствах. *Формування ринкової економіки: Збірник наукових праць*. Київ: КНЕУ, 2008. Випуск 19. С.327–335.
8. Леонтьева В. Бухгалтерський облік ремонтів основних засобів в недержавних закладах освіти України. *Вісник ЖДТУ*. 2006. №3 (37). С. 64-68

9. Ловінська Л. Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: монографія. К.: КНЕУ, 2006. 256 с.
10. Ночовна Ю. О., Радевич Т. В. Протиріччя та проблеми обліку капітальних інвестицій. *Агросвіт*. 2016. № 13-14. С. 18-23.
11. Остапчук Т. П. Облік і контроль капітальних інвестицій: теорія і практика здійснення: дис... канд. екон. наук: 08.06.04. Житомир, 2004. 249 арк.
12. Сергеева Н. В. Обліково-аналітичне забезпечення капітальних інвестицій в сільськогосподарських підприємствах : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09. Київ, 2020. 22 с.
13. Сергеева Н. В. Поняття та економічна сутність капітальних інвестицій. *Облік і фінанси*. 2019. № 2 (84). С. 48 – 53.

Тютюнник С.В.,

к.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

Левченко З.М.,

к.е.н., доцент, професор кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава,

Дугар Т.Є.,

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та економічного контролю Полтавського державного аграрного університету, м. Полтава

ВПЛИВ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ФОРМУВАННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Оборотні активи забезпечують достатній рівень ефективності функціонування та безперебійності виробничого процесу на підприємствах, а також слугують своєрідним індикатором ділової активності й оборотності. Відповідно, до НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», оборотні активи – це гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи використання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [1].

Методичні підходи щодо аналізу оборотних активів розглядали такі вчені: В.Г. Андрійчук, Г.І. Кіндрацька, О.І. Кононенко, М.Я. Коробов, Л.А. Лахтіонова, Ю.Я. Литвин, М.Й. Малік, Є.В. Мних, Н.В. Тарасенко, Ю.С. Цал-Цалко та інші. Проте досить актуальним в сучасних умовах залишається дослідження структури активів за галузями економіки враховуючи специфіку їх діяльності.

Оборотні активи беруть участь у виробничому процесі один раз, змінюючи при цьому свою натурально-речову форму. Водночас вартість оборотних активів повністю переноситься на вироблену продукцію. Оборотні активи мають велику частку в загальній валюті балансу. Це наймобільніша частина майна, від стану і раціональності використання якої залежать результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємств [3].

Одним із напрямів аналізу оборотних активів є визначення частки оборотних активів у загальній вартості майна підприємств. Величина та структура оборотних активів значною мірою обумовлюється галузевою належністю суб'єктів господарювання (наприклад, підприємства сфери обігу мають велику частку товарних запасів, а у фінансових корпорацій – значна сума коштів та їх еквівалентів і т.д.).

На величину оборотних активів підприємств впливають внутрішні (на які активно здійснюють вплив суб'єкти економічних відносин) та зовнішні (здійснюють вплив незалежно від інтересів суб'єкта господарювання) фактори. До внутрішніх факторів можна віднести: обсяг та структуру товарообороту (впливає прямопропорційно: із збільшенням обсягу випуску продукції зростає величина оборотних активів); тривалість виробничого циклу; вартість сировини; умови поставок, які передбачені укладеними договорами, а також виконання цих умов тощо. Серед зовнішніх факторів можна виділити: інфляцію; податкове законодавство; кредитну політику держави; державне регулювання; ринкову ситуацію та кон'юнктуру тощо.

За даними Державної служби статистики України [2] проаналізуємо частку оборотних активів у майні підприємств за видами економічної діяльності станом на 1 січня та 30 вересня 2019 та 2020 рр. (табл. 1).

Таблиця 1 – Частка оборотних активів у майні підприємств за видами економічної діяльності станом на 1 січня та 30 вересня 2019 та 2020 рр., %

Вид економічної діяльності	2019 р.		2020 р.		Відхилення (+,-) в.п. у 2020 р. від 2019 р. станом на:	
	на 01.01	на 30.09	на 01.01	на 30.09	01.01	30.09
Усього	50,1	51,2	51,5	53,8	+1,4	+2,6
Сільське, лісове та рибне господарство	69,6	69,7	59,4	61,5	-10,2	-8,2
Промисловість	51,8	50,8	49,6	51,7	-2,2	+0,9
Будівництво	77,6	78,5	81,9	82,2	+4,3	+3,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	86,3	85,7	84,5	84,1	-1,8	-1,6
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	18,6	19,1	18,5	24,9	-0,1	+5,8
Тимчасове розміщування й організація харчування	28,1	31,0	31,4	32,9	+3,3	+1,9
Інформація та телекомунікації	29,4	27,2	24,8	34,3	-4,6	+7,1
Фінансова та страхова діяльність	52,1	52,3	59,2	53,5	+7,1	+1,2

Вид економічної діяльності	2019 р.		2020 р.		Відхилення (+,-) в.п. у 2020 р. від 2019 р. станом на:	
	на 01.01	на 30.09	на 01.01	на 30.09	01.01	30.09
Операції з нерухомим майном	31,4	33,5	34,8	34,2	+3,4	+0,7
Професійна, наукова та технічна діяльність	33,6	39,7	45,8	47,0	+12,2	+7,3
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	7,6	8,4	11,1	12,0	+3,5	+3,6
Освіта	11,0	14,7	15,0	19,2	+4,0	+4,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	24,3	27,3	20,0	26,3	-4,3	-1,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	22,8	22,0	11,8	11,6	-11,0	-10,4
Надання інших видів послуг	16,0	14,8	16,1	15,9	+0,1	+1,1

Джерело: Розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

За результатами досліджень (табл. 1) частка оборотних активів у майні підприємств в середньому по Україні упродовж періоду дослідження коливалася в межах від 50,1 % (на 01.01.2019 р.) до 53,8 % (на 30.09.2020 р.). Найбільшу частку оборотних активів мали підприємства: оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (84,1-86,3 %); будівництва (77,6-82,2 %); сільського, лісового та рибного господарства (59,4-69,7 %) та промисловості (49,6-51,8 %). А найменша частка спостерігається на підприємствах: транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (18,5-24,9%); надання інших видів послуг (16,1-14,8 %); освіти (11,0-19,2 %); діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (7,6-12,0 %). Таке співвідношення між оборотними та необоротними активами зумовлено специфікою діяльності підприємств окремих галузей, де виробничий процес пов'язаний з переважанням необоротного чи оборотного капіталу. У 2020 р. спостерігається найбільше зниження частки оборотних активів у майні підприємств мистецтва, спорту, розваги та відпочинку (на 01.01 – на 11,0 в.п., на 30.09 – на 10,4 в.п.) та сільського, лісового та рибного господарства (відповідно на 10,2 та 8,2 в.п.). Така тенденція пояснюється погіршенням економічної ситуації викликаною пандемією COVID-19 та запровадженням карантинних обмежень.

Наочно частку оборотних активів у майні підприємств за видами економічної діяльності станом на 1 січня та 30 вересня 2019 та 2020 рр. наведено на рис. 1.

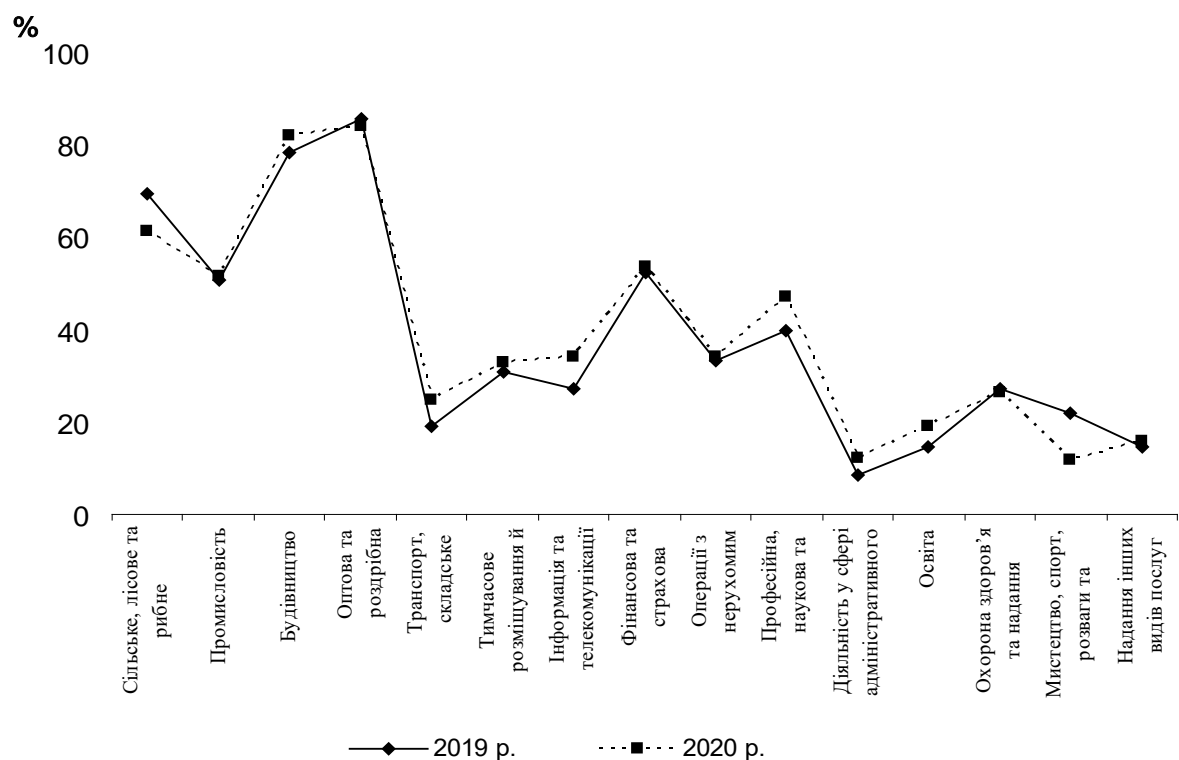

Рис. 1. Частка оборотних активів у майні підприємств за видами економічної діяльності станом на 30.09.2019 р. та 30.09.2020 р.

Отже, оборотні активи слугують одним із найважливіших факторів господарської діяльності та забезпечують безперервність виробничого процесу й впливають на якість виробленого продукту. Вони відносяться до наймобільнішої частини майна і від раціональності їх використання залежить ефективність виробничо-господарської діяльності та фінансовий стан підприємств.

Досить актуальним є проведення аналізу складу та динаміки майна підприємств, так як це має важливе значення для управління фінансами та прийняття управлінських рішень щодо покращення результатів фінансово-господарської діяльності.

Управління активами ґрунтується на співвідношенні між необоротними та оборотними активами, на яке впливає приналежність підприємства до певної галузі економіки враховуючи специфіку діяльності. Виявлена нестача необоротних активів може призвести до невиконання обсягів виробництва, які були заплановані; незабезпеченості обладнанням та робочими приміщеннями, а нестача оборотних активів – обумовить періодичні збої у виробничому процесі, вплине на зниження показників ефективності діяльності, рівня ліквідності та фінансової стабільності підприємства.

Також потрібно проводити аналіз структури та динаміки оборотних активів підприємств за даними бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Так як за результатами аналізу можна виявити наявність понаднормових оборотних активів, або їх нестачу, що здійснює негативний вплив на показники

фінансового стану підприємств. Виявлена за результатами аналізу наявність понаднормових оборотних активів призводить до створення невиправданого надлишку запасів (а це знижує показники ефективності функціонування підприємств, вилучення коштів з обороту), а за умови виявленої нестачі оборотних активів може відбутися збій у безперервному виробничому процесі, що вплине на кінцеві результати діяльності.

Література

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73 /Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 12.04.2021).

2. Показники балансу підприємств /Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2021).

3. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: навч. посібник. Полтава: Видавництво ПП «Астрая», 2020. 434 с.

Самусь В. А.,

студент групи ОА-17-1бд,
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Меліхова Т.О.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри
обліку, аналізу, оподаткування та
аудиту Інженерного навчально-
наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ АУДИТУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Основні засоби відіграють ключову роль у роботі підприємств, без них майже неможливо вести діяльність. Очікувано, в обліку таких об'єктів завжди проводиться робота щодо мінімізації помилок та неточностей. В свою чергу, аудит теж має бути ретельніший та більш ефективний.

Згідно з П(С)БО 7, основні засоби - матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік) [1].

Сутність аудиту основних засобів полягає у перевірці правильності оцінки об'єктів основних засобів при їх надходженні (формування первісної оцінки, визначені справедливої вартості), при їх експлуатації (залишкової

вартості, переоціненої вартості), визначені приналежності об'єктів основних засобів суб'єкту господарювання або іншим юридичним чи фізичним особам, перевіряє достовірності облікових даних та залишків основних засобів на рахунках обліку на дату складання фінансової звітності, перевіряє правильності нарахування амортизації основних засобів, визначення доцільності збільшення чи зменшення корисності використання основних засобів та витрат, пов'язаних з ремонтом основних засобів, а також підтвердження тверджень управлінського персоналу про основні засоби у фінансовій звітності [2]. З вищенаведеного стає очевидно, що при проведенні аудиту даного об'єкту виникає великий об'єм аудиторських процедур, інформація для яких отримується з великої кількості інформаційних джерел. Чим більший масив інформації та чим складніший він, тим сильніше зростає потреба у якісному систематизуванні та упорядкуванні даних. Для рішення цієї проблеми ми пропонуємо форму робочого документу аудитора для визначення відхилень та помилок при веденні обліку основних засобів, наведений в таблиці 1.

Таблиця 1 – Робочий документ аудитора «Перевірка правильності ведення обліку основних засобів»

Основний засіб		За даними підприємства			За даними аудиту			Відхилення та помилки		
Інв. №	Найменування	Місцезнаходження	Документ, підтверджуючий отримання	Нарахована амортизація	Місцезнаходження	Документ, підтверджуючий отримання	Нарахована амортизація	Місцезнаходження	Документ, підтверджуючий отримання	Нарахована амортизація
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Отже, запропонована форма робочого документу зробить простішим систематизування основної інформації про основні засоби, що допоможе уникати помилок в веденні обліку, а також спростить аудиторську перевірку їх обліку.

Література

1. П(С)БО 7 «Основні засоби» № 588 від 29.09.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

2. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Бескоста Г.М. Організація і методика аудиту: навчально-методичний посібник для студентів ЗДІА напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит» денної та заочної форм навчання, Запоріжжя, ЗДІА, 2015р. 275 с.

Макаров І.М.,

студент групи ОА-17 Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

Меліхова Т.О.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри
обліку, аналізу, оподаткування та
аудиту Інженерного навчально-
наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

УДОСКОНАЛЕННЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ АУДИТУ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Питання обліку, документування та аудиту нематеріальних активів на теперішній час є одним з найактуальніших, так як нематеріальні активи (далі НМА) є відносно новим розділом обліку необоротних активів.

Згідно з П(С)БО 8 [1], нематеріальний актив – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований. Для документування обліку НМА використовують наступні первинні документи, а саме форми: НА-1 «Акт введення в господарський оборот об'єкта права інтелектуальної власності у складі НМА», НА-2 «Інвентарна картка обліку об'єкта права інтелектуальної власності у складі НМА», НА-3 «Акт вибуття (ліквідації) об'єкта права інтелектуальної власності у складі НМА», НА-4 «Інвентаризаційний опис об'єкта права інтелектуальної власності у складі НМА».

На теперішній час найважливішим та потребуючим особливої уваги є проблема аудиту правильності оцінки та амортизації НМА, а саме такої групи нематеріальних активів як «програмне забезпечення» (далі – ПЗ) .

Згідно з П(С)БО 8 [1] нарахування амортизації нематеріальних активів (крім права постійного користування земельною ділянкою) здійснюється протягом строку їх корисного використання, який встановлюється підприємством (у розпорядчому акті) при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс). Мінімальні терміни строку корисного використання об'єктів НМА зазначені у ПКУ [3]. Згідно з ПКУ, НМА групи 5 (до якої відносяться комп'ютерні програми, програми для електронно-обчислювальних машин, програми для компіляції даних (бази даних)) строк корисного використання яких складає не менш, ніж 2 роки.

Але, якщо брати до уваги швидкість розвитку інформаційних технологій (далі – ІТ), може бути складно визначити термін їх корисного використання,

тому з'являється складність визначення щорічних амортизаційних нарахувань на НМА, такого ПЗ.

Однією з проблем, з якою стикається бухгалтер на підприємстві є пошук більш гнучкого методу визначення строку корисного використання. Для аудитора проблема полягає в тому, щоб визначити відхилення та помилки при перевірці строку корисного використання та нарахованої амортизації на об'єкт ПЗ.

Для рішення цієї проблеми ми пропонуємо форму робочого документу аудитора для визначення відхилень та помилок при розрахунку амортизації нематеріальних активів, наведений в таблиці 1.

Таблиця 1 – Робочий документ аудитора «Перевірка правильності визначення строків корисного використання та розрахунку амортизаційних відрахувань на об'єкт нематеріального активу»

№	За даними підприємства		За даними аудиту		Відхилення та помилки	
	Строк корисного використання	Нарахована Амортизація	Строк корисного використання	Нарахована Амортизація	Строк корисного використання	Нарахована Амортизація
1	2	3	4	5	6	7

Отже, запропонована форма робочого документу зробить простішим визначення строку корисного використання та щорічних амортизаційних нарахувань нематеріальних активів, що допоможе уникати помилок в веденні обліку, а також спростить аудиторську перевірку їх обліку.

Література

1. П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» №242 від 03.11.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>

2. Макаренко А.П., Меліхова Т.О., Чакалова Н.С. Теорія і методика документування в обліку та аудиті : навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за рівнем бакалавра зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» за денною та заочною формою навчання. *Запоріжжя : ЗНУ, 2020. 400 с.*

3 Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Меліхов Є.В.,

студент спеціальності 071 «Облік і оподаткування», Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Макаренко А.П.,

д.е.н., професор, професор кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЕФЕКТИВНОЇ БОРОТЬБИ З РЕЙДЕРСЬКИМ ЗАХОПЛЕННЯМ ЗА ДОПОМОГОЮ СУЧАСНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Вчасно помітити підготовку рейдерської операції – вже пів справи і запорука перемоги. Після цього необхідно переходити до другого кроку, а саме – робити широкий резонанс. На цьому етапі знадобиться два підготовчих заходи. По-перше – знайти досвідчених юристів, по-друге – найняти хороших піарників. Важливий момент: і ті, і інші повинні мати досвід роботи з рейдерами.

Юристів необхідно налаштувати на протидію позовами, за допомогою яких зловмисник буде намагатись втрутитись у діяльність підприємства, а піарників – на створення інформаційного гвалту навколо рейдерської атаки. Рейдер – хоч і замаскований, але злодій. Він боїться розголошення своїх дій, адже вважає, що краще діяти або зовсім нишком, або за допомогою судових рішень, пропаганди в пресі або вуличних мітингів.

Нарешті, третій крок – це звернення власника підприємства або його керівника до влади. Підприємцю необхідно знайти собі союзників, адже подолати рейдерів самотужки можливість існує, але вона вкрай мала. Влада зацікавлена в збереженні власності. Їй не вигідна ситуація, при якій на всю країну буде відомо про незаконні махінації та заволодіння майном злочинним шляхом, враховуючи ту обставину, що власники зверталися за допомогою до відповідних інстанцій виконавчої влади. Через це держава повинна вжити заходів до захисту підприємців, але цілком покладатися на неї все ж не можна. Через бюрократію процес буде досить довгим, що може дати можливість рейдеру змінити. До того ж, завдяки недосконалому законодавству, може виявитися, що чинити вплив на рейдера з боку виконавчої влади не буде законної можливості.

Варто також розширити коло союзників:

- Перше коло – жертви аналогічних захоплень;
- Другий – різні асоціації та альянси, банки та інвестиційні фонди, аналітики і аналітичні центри.

Отже, врятуватися від підготовлюваного рейдерського захоплення можна завдяки співпраці з досвідченими юристами та піарниками, які дадуть підприємцю можливість втримати контроль над власністю. Завдяки вказаним діям керівник має змогу зберегти власне підприємство та захистити його від підготовлюваного нападу.

Література

1. Як грамотно захиститися від рейдерства: найпоширеніші помилки бізнесу. Економічна правда : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/antyreid/2020/12/22/669323> (дата звернення: 12.04.2021).

2. Що таке рейдерство в аграрному бізнесі та як з ним боротися. Юридична газета online : веб-сайт. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/shcho-take-reyderstvo-v-agrarnomu-biznesi-ta-yak-z-nim-borotisy.html> (дата звернення: 12.04.2021).

Климова О.В.,

магістрант гр.8.0710-оп-з Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Меліхова Т.О.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ У БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВАХ

На даний час актуальність обліку основних засобів в бюджетних установах набирає широких масштабів. Оскільки ці засоби є власністю держави та являються показником добробуту країни, необхідний їх якісний облік та контроль.

Основні засоби можуть надходити в установу різними способами (рисунок 1), але найчастіше це придбання за гроші.

Джерела надходження
основних засобів

- ✓ придбання за гроші;
- ✓ безоплатна передача;
- ✓ надходження в якості гуманітарної допомоги;
- ✓ виготовлені власними силами;
- ✓ виявлені, як лишки в результаті інвентаризації тощо.

Рисунок 1 – Джерела надходження основних засобів у бюджетних установах*

Джерело: складено автором на підставі [1]

У разі придбання за плату, первісна вартість основного засобу формується з витрат, які наведено на рисунку 2.

Якщо установа – не платник податку, або послуги, які вона надає звільнені від оподаткування ПДВ, то сума ПДВ при придбанні основного засобу включається до первісної вартості основного засобу, але якщо бюджетна установа – платник податку на додану вартість, то сума ПДВ включається до податкового кредиту, що дає змогу зменшити податкове зобов'язання установи. Вважаємо, що це може бути своєрідною оптимізацією податку, тому необхідні подальші дослідження цього питання

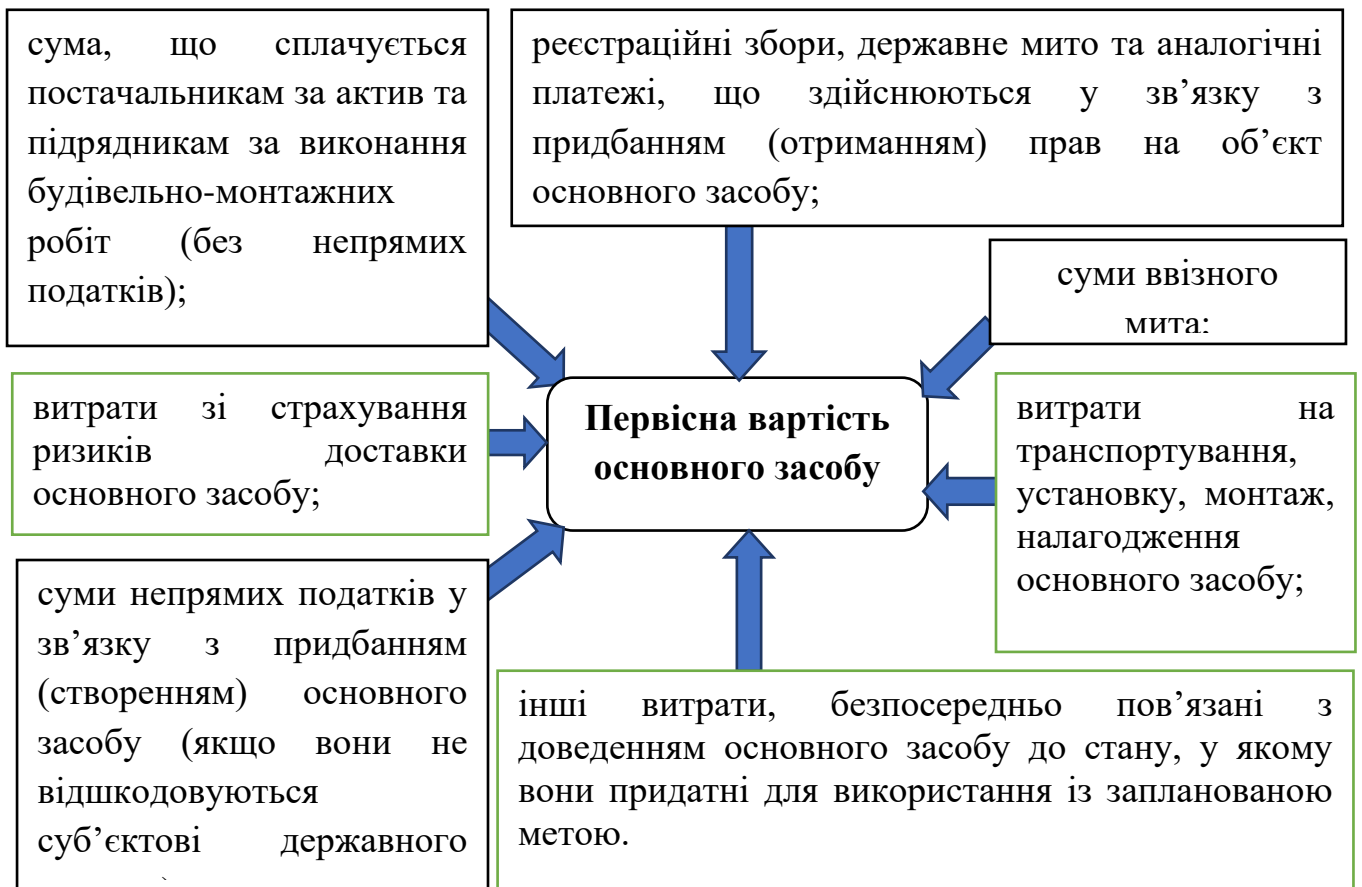

Рисунок 2 – Формування первісної вартості основного засобу у разі придбання за плату*

Джерело: згруповано автором на підставі [1]

Усі витрати пов'язані з придбанням основного засобу в державній установі акумулюються на рахунку «Капітальні інвестиції». Типова кореспонденція обліку надходження основних засобів до бюджетної установи наведена в таблиці 1.

Таблиця 1 – Типова кореспонденція обліку надходження основних засобів до бюджетної установи [4]

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Отримання цільового фінансування для придбання основних засобів та/або їх поліпшення	2313 «Реєстраційні рахунки»	54 «Цільове фінансування»

1	2	3	4
2	Перерахування сум постачальникам згідно з пред'явленими рахунками за матеріальні цінності та отримані послуги після надходження матеріальних цінностей, отримання послуг	6211 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»	2313 «Реєстраційні рахунки»
3	Відображення витрат на придбання, створення (виготовлення), капітальне будівництво об'єктів основних засобів	1311 «Капітальні інвестиції в основні засоби», 1312 «Капітальні інвестиції в інші необоротні матеріальні активи»,	6211 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
	Відображення суми податку на додану вартість, якщо податок на додану вартість включено до податкового кредиту	6311 «Розрахунки з бюджетом за податками і зборами»	6211 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»
4	Зарахування об'єктів капітальних інвестицій до складу основних засобів після введення в експлуатацію	10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи»	1311 «Капітальні інвестиції в основні засоби», 1312 «Капітальні інвестиції в інші необоротні матеріальні активи»
	Водночас проведення другого запису (зменшення суми цільового фінансування та збільшення власного капіталу)	54 «Цільове фінансування»	51 «Внесений капітал»

З 23.05.2020 року Законом України від 16.01.2020 № 466-IX п.14.1.138 ПКУ змінено вартісний критерій віднесення до основних засобів з 6 000 гривень до 20 000 гривень. [2]

В державному секторі цю норму вилучено з ПСБО 121 «Основні засоби» та Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів

суб'єктів державного сектору з 01 січня 2021 року. Це надає змогу установам в своєму бухгалтерському обліку самостійно визначати вартісний критерій віднесення матеріальних активів до основних засобів, але обов'язково прописати це в своїй обліковій політиці.

Вважаємо, що зміни в нормативно-правових документах дають змогу установам застосовувати індивідуальний підхід до обліку основних засобів окремих установ, з одного боку, але в той же час, необхідно розглядати концепцію контролю з боку держави щодо завищення вартісного критерію бюджетними установами.

Отже для збереження матеріальних цінностей бюджетних установ та країни в цілому, для уникнення в подальшому помилок в обліку основних засобів, в край необхідне ґрунтовне вивчення питання обліку та контролю основних засобів в бюджетних установах.

Література

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби» затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 12.10.2010 №1202 зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1017-10#Text> (дата звернення : 13.03.2021)

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text> (дата звернення: 27.03.2021)

3. Про затвердження Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку для суб'єктів державного сектору: Наказ Міністерства фінансів України від 23.01.2015 №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-15#Text> (дата звернення 20.03.2021)

4. Типова кореспонденція субрахунків бухгалтерського обліку для відображення операцій з активами, капіталом та зобов'язаннями розпорядниками бюджетних коштів та державними цільовими фондами Затверджена наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2015 №1219 зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0086-16#Text> (дата звернення 20.03.2021)

5. Грабенко Л. О. Удосконалення етапів аналізу основних засобів у бюджетних установах. *Управління розвитком*. 2014. №3. С. 6 – 8

6. Цятковська О.В., Безбах Д.В. Проблемні аспекти обліку основних засобів суб'єктів державного сектору. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія» 28 грудня 2018 року, м. Тернопіль с.61–63.

7. Колеснікова О.М., Ганяйло О.М., Проблемні питання обліку і оподаткування операцій з основними засобами. *Облік і фінанси АПК*. 2011. №2 с. 12–15

Панков Д.А.,

профессор, д.э.н., заведующий кафедрой бухгалтерского учета, анализа и аудита в отраслях народного хозяйства, УО «Белорусский государственный экономический университет», г. Минск, Республика Беларусь

Матюш И.В.,

старший преподаватель кафедры учета аудита, логистики и менеджмента «Полоцкий государственный университет», г. Новополоцк, Республика Беларусь

МЕТОДИКА ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ФИНАНСОВОЙ И УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ОТЧЕТНОСТИ ДЛЯ БУХГАЛТЕРСКОГО АНАЛИЗА ЭФФЕКТИВНОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Управление процессами модернизации на предприятии невозможно без ненадежной информации о наличии источников финансирования и объектов модернизации. Качественный, объективный анализ, обеспечивающий достоверный результат может строиться только на основе документально подтвержденных исходных данных.

Национальным стандартом бухгалтерского учета и отчетности «Индивидуальная бухгалтерская отчетность» определен следующий типовой состав форм бухгалтерской отчетности: Бухгалтерский баланс (форма №1), Отчет о прибылях и убытках (форма №2), Отчет об изменении собственного капитала (форма №3), Отчет о движении денежных средств (форма №4), Отчет об использовании целевого финансирования (форма №5) [1].

Действующая система учета и отчетности отражает обобщенные данные об оценке активов, капитала, обязательств, доходов и расходов субъектов хозяйствования. Применение традиционных методов учета не дает возможности формировать достоверную информацию в разрезе реально протекающих бизнес-процессов и видах деятельности субъектов хозяйствования. Анализируя показатели, содержащейся в финансовой отчетности, нельзя сделать никаких выводов:

- относительно объемов финансирования модернизации предприятия;
- о целевом использовании ресурсов, выделенных и направленных на модернизацию предприятия;
- об экономической эффективности модернизации предприятия;
- о рентабельности производимой на модернизируемом оборудовании продукции, и т.д.

Таким образом, тот серьезный потенциал, заложенный в бухгалтерском учете и отчетности, как важнейшей информационной системы менеджмента, остается крайне незначительно задействован, что в конечном итоге снижает востребованность учетно-аналитической функции в системе принятия управленческих решений.

Для устранения указанных недостатков представляется целесообразным выделение модернизации предприятия в качестве самостоятельного объекта бухгалтерского учета и экономического анализа с присущими ему системой счетов и стоимостными оценками тех активов, которые являются непосредственным предметом модернизации, а также доходов и расходов, которые формируются на предприятии в ходе использования модернизированных объектов.

Для решения данной задачи предлагается методика формирования специальной подсистемы учета и отчетности о процессе и финансово-экономических результатах модернизации предприятия. В основу данной методики положен принцип последовательной выборки и группировки в виде информационных треков учетных данных в разрезе активов, обязательств, капитала, доходов и расходов под влиянием хозяйственных операций, обусловленных проведением модернизации предприятия в рамках замкнутого учетно-аналитического цикла кругооборота капитала [2].

Практическое построение методики базируется на:

1. Системном представлении о комплексе финансово-экономических отношений предприятия между собственниками, управляющими, поставщиками, покупателями, государством и кредиторами.

2. Кругообороте капитала типового промышленного предприятия.

3. Бухгалтерском равенстве, отражающим пять основных групп экономических показателей типового предприятия.

4. Классификации основных качественных признаков, позволяющих относить бизнес-операции субъектов хозяйствования, имеющих отношение к модернизации предприятия.

5. Выделении из общего потока данных бухгалтерского учета тех информационных треков, которые описывают порядок финансирования процессов модернизации предприятия в разрезе источников финансирования (собственный и заемный капиталы), объектов приложения инвестированного капитала, моментов его распределения по стадиям кругооборота и оценки конечных финансовых результатов о деятельности по модернизации предприятия.

Вся совокупность множества хозяйственных операций может быть сгруппирована в разрезе 8 взаимозависимостей элементов бухгалтерского равенства.

Методика предполагает формирование аналитических данных исходя из следующей типологизации операций, обусловленных модернизацией предприятия:

1-й тип хозяйственных операций отражает взаимодействия активов и капитала предприятия (например, формирование уставного капитала собственником в виде денежных средств);

2-й тип операций отражает использование предприятием заемного капитала (формирование активов за счет внешних заимствований и их погашение);

3-й тип отражает перераспределение средств предприятия внутри активов по стадиям кругооборота капитала (передача сырья в производство, поступление из производства на склад готовой продукции и т.п.)

4-й тип операций связан с реализацией готовой продукции, товаров, работ и услуг и списанием потребленных активов на расходы отчетного периода;

5-й тип отражает формирование расходов за счет начисленных обязательств (начисление косвенных налогов);

6-й тип связан с перераспределением и реструктуризацией обязательств предприятия (перекредитование и т.п.);

7-й тип отражает операции, затрагивающие счета обязательств и собственного капитала (как пример – начисление дивидендов).

8-й тип показывает отражение операций внутри собственного капитала (резервирование чистой прибыли, пополнение уставного капитала за счет прибыли) [2].

Целью такой типологизации является формирование учетно-аналитической информационной модели модернизации предприятия в привычном формате бухгалтерского баланса, отчета о прибылях и убытках, отчета о движении денежных средств. Модель, образуется по средствам специальной выборки из общего информационного потока бухгалтерского учёта и группировки в отдельные массивы данных информационных треков (хозяйственных операций), обусловленных модернизацией предприятия (маркируются литерой «М»). Такой подход не нарушает информационного потока формирования учетных и отчетных данных предприятия и обеспечивает методологическое единство оценки активов, обязательств, капитала, доходов и расходов предприятия как в контексте его общей хозяйственной деятельности в целом, так и в виде детализации по бизнес процессам, связанных с модернизацией в частности.

В результате разработанной методики формируются суботчетные формы (суббаланс, суботчет о прибылях и убытках, суботчет о движении денежных средств) в рамках единой методологии формирования типовой отчетности предприятия с системным отражением процессов и результатов проводившейся на предприятии модернизации производства за отчетный период (отчет о прибылях и убытках) и на дату составления отчетности (бухгалтерский баланс).

Данная отчетность содержит целый ряд новых экономических показателей, ранее не отражающихся на системной основе в бухгалтерском учете и отчетности. К наиболее значимым относятся выручка от реализации продукции, полученной в результате модернизации производства, амортизация модернизированных основных средств, модернизированные основные средства, прибыль (убыток) от модернизации производства, расходы по модернизации и

т.д. Эти показатели взаимосвязаны как с общим информационным потоком, комплексно отражающим деятельность предприятия, так и с результатами деятельности предприятия в области модернизации производства.

Представленный методический подход позволяет получить бухгалтерскую отчетность предприятия, которая полностью и комплексно раскрывает в себе процессы модернизации, имевшие место на предприятии, и отражает ее последствия влияния на финансовые результаты (прибыль или убыток), активы, обязательства, капитал. Полученная таким образом отчетность будет служить информационной базой для расчёта показателей эффективности проведенной модернизации предприятия в рамках реализации концепции поддержания финансового и физического состояния капитала.

Таким образом, предпосылки и базовый алгоритм создания особой информационной подсистемы бухгалтерского учета модернизации производства будет выглядеть следующим образом:

1. Наличие проекта и комплекса специально организационно-технических и финансово-экономических мероприятий проведения модернизации производства.

2. Выработка критериев признания хозяйственных операций, относящихся к модернизации производства.

3. Система первичного документирования хозяйственных операций, относящихся к модернизации производства.

4. Разработка системы аналитических индикативных счетов для отражения бизнес процессов и хозяйственных операций, обусловленных модернизацией производства.

5. Разработка типовой системы учетных записей в виде корреспонденций индикативных счетов в рамках единого замкнутого цикла кругооборота капитала обусловленных модернизацией производства.

6. Разработка системы аналитической отчетности о ходе и результатах осуществления модернизации производства.

Таким образом, в рамках решения проблемы отсутствия в учете и отчетности информации о бизнес-процессах, связанные с модернизацией предприятия разработана специальная подсистема учета и управленческой и финансовой отчетности, отражающая процессы и конечные результаты модернизации предприятия. Основу данной методики составляет предложенная учетно-аналитическая модель реструктуризации единого информационного потока в разрезе бизнес-процессов, обусловленных модернизацией предприятия. Обоснованы критерии, по которым можно относить информационные треки к бизнес процессам модернизации предприятия. Также разработаны специальные информационные носители в виде отдельных аналитических счетов и система их корреспонденций, позволяющая давать количественную и качественную стоимостную оценку целевого использования финансовых ресурсов, за счет которых осуществляется модернизация предприятия на основе обобщения данных в специальной управленческой отчетности.

Литература

1. Постановление Министерства экономики Республики Беларусь, Министерства финансов Республики Беларусь и Министерство архитектуры и строительства Республики Беларусь «Об утверждении Инструкции о порядке начисления амортизации основных средств и нематериальных активов», № 37/18/6 от 27.02.2009 (в редакции Министерства экономики Республики Беларусь, Министерства финансов Республики Беларусь и Министерство архитектуры и строительства Республики Беларусь от 22.12.2012 №117/80/37);

2. Панков, Д.А., Матюш И.В. Бухгалтерский анализ эффективности модернизации предприятия. Минск 2017.

Гудкова Е.А.,

к. э. н., доцент, доцент кафедры бухгалтерского учета УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», г. Горки, Республика Беларусь

СРАВНЕНИЕ УЧЕТА И ОЦЕНКИ ОБЯЗАТЕЛЬСТВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ С МСФО

В настоящее время в области бухгалтерского учета происходят значительные изменения, связанные с его реформированием согласно требованиям рыночной экономики и международных стандартов финансовой отчетности.

Итоги исследований белорусской системы бухгалтерского учета свидетельствуют об отсутствии исчерпывающих регламентаций по бухгалтерскому учету обязательств организаций [1]. В нормативно-правовой системе правила оценки и отражения в учете и в отчетности регламентированы не для всех видов обязательств. Исследования также выявили отличия современных правил учета обязательств в Республики Беларусь от требований Международных стандартов финансовой отчетности (далее – МСФО). В связи с этим совершенствование регламентаций, касающихся обязательств, является одним из наиболее актуальных направлений дальнейшего реформирования белорусского бухгалтерского учета.

Процесс реформирования бухгалтерского учета обязательств должен представлять собой комплексный и системный подход, охватывающий все аспекты бухгалтерского учета обязательств, начиная с развития его теоретических основ и совершенствования регламентаций по учету конкретных видов обязательств и заканчивая совершенствованием раскрытия информации об обязательствах в отчетности.

Проблемы учета обязательств связаны с отсутствием регламентаций учета отдельных их видов.

Для сравнения разработанности в системе Национальных стандартов бухгалтерского учета и отчетности Республики Беларусь (далее – НСБУ) вопросов учета обязательств рассмотрим их нормативное регулирование в системе МСФО [3]. В таблице 1 приведена сравнительная характеристика регулирования учета обязательств в системах белорусских и международных стандартов.

По данным таблицы 1 видно, что, несмотря на продолжающийся процесс сближения НСБУ и МСФО, для некоторых видов обязательств в белорусском законодательстве пока не существует аналогов.

Кроме этого, следует детально рассмотреть подходы к оценке обязательств. В различных нормативно-правовых актах Республики Беларусь приводится достаточно подробное описание оценки различных видов активов организации, однако, оценка обязательств, за исключением финансовых

Таблица 1 – Сравнение учета обязательств в системах белорусских и международных стандартов

Обязательства	Международный стандарт финансовой отчетности (IAS, IFRS)	Национальный стандарт бухгалтерского учета и отчетности Республики Беларусь
Оценочные и условные обязательства	МСФО (IAS) 37 «Оценочные обязательства, условные обязательства и условные активы»	Инструкция по бухгалтерскому учету «Резервы, условные обязательства и условные активы», утвержденная постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 28.12.2005 № 168
Налоговые обязательства, связанные с начислением налога на прибыль	МСФО (IAS) 12 «Налоги на прибыль»	Инструкция по бухгалтерскому учету отложенных налоговых активов и обязательств, утвержденная постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 31.10.2011 № 113
Обязательства, стоимость которых выражена в иностранной валюте	МСФО (IAS) 21 «Влияние изменений валютных курсов»	Национальный стандарт бухгалтерского учета и отчетности «Влияние изменений курсов иностранных валют», утвержденный постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 29.10.2014 № 69
Обязательства по договорам аренды	МСФО (IFRS) 16 «Аренда»	Национальный стандарт бухгалтерского учета и отчетности «Финансовая аренда (лизинг)», утвержденный постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 30.11.2018 № 73
Финансовые обязательства	МСФО (IAS) 32 «Финансовые инструменты: представление», МСФО (IAS) 39 «Финансовые инструменты: признание и оценка», МСФО (IFRS) 7 «Финансовые	Национальный стандарт бухгалтерского учета и отчетности «Финансовые инструменты», утвержденный постановлением Министерства финансов Республики Беларусь от 22.12.2018 № 74

	инструменты: раскрытие информации», МСФО (IFRS) 9 «Финансовые инструменты»	
Обязательства по договорам страхования	МСФО (IFRS) 4 «Договоры страхования»	Нет
Обязательства, обусловленные кредитами и займами	МСФО (IAS) 23 «Затраты по заимствованиям»	Нет
Обязательства по вознаграждениям работникам	МСФО (IAS) 19 «Вознаграждения работникам»	Нет
Обязательства по пенсионным программам	МСФО (IAS) 26 «Учет и отчетность по пенсионным программам»	Нет
Обязательства, предусматривающие погашение на основе акций	МСФО (IFRS) 2 «Выплаты на основе акций»	Нет

обязательств, отдельно не рассматривается. Вместе с тем вопросы оценки обязательств не менее важны для формирования достоверной информации о финансовом положении в отчетности.

Большинство обязательств организаций отражается в учете и отчетности по начисленной сумме, тогда как в мировой практике используется большее количество оценок, применяемых для отражения обязательств в отчетности организаций.

В связи с этим проанализируем наиболее распространенные оценки обязательств в НСБУ и МСФО [2, 3]. Изучение подходов к оценке обязательств позволяет сделать вывод, что в перечень базовых оценок таких объектов можно отнести:

- фактическую стоимость;
- приведенную (дисконтированную) стоимость;
- амортизированную стоимость;
- справедливую стоимость.

Встречающиеся в МСФО другие наименования в отношении оценки обязательств, по сути, являют собой разновидности методики расчета тех или иных базовых оценок. Проведем сравнение видов оценок обязательств, применяемых в системах белорусских и международных стандартов, которые рассмотрим в таблице 2.

Таблица 2 – Виды оценок обязательств, применяемые в системах белорусских и международных стандартов

Вид оценки	Характеристика оценки	Пример оценки обязательств согласно НСБУ	Пример оценки обязательств согласно МСФО
1	2	3	4
Фактическая стоимость	Сумма фактических затрат, необходимая для погашения обязательства согласно деловой практики, договора или требованиям законодательства	Кредиторская задолженность, обязательства по оплате труда, перед внебюджетными фондами, задолженность по налогам и сборам, перед поставщиками, подрядчиками и прочими кредиторами	Краткосрочные обязательства по оплате труда, перед внебюджетными фондами, текущие обязательства по налогам и сборам, краткосрочные обязательства перед поставщиками, не предполагающие выплаты долевыми инструментами
Приведенная (дисконтированная) стоимость	Текущая стоимость будущего использования денежных средств на погашение обязательства	Резерв по выводу основных средств из эксплуатации и аналогичным обязательствам	Долгосрочные вознаграждения по оплате труда, пенсионные обязательства, долгосрочные обязательства перед поставщиками и прочими кредиторами, долгосрочные оценочные обязательства
Амортизированная стоимость	Первоначальная стоимость финансового обязательства плюс сумма начисляемого по нему расхода в виде процента (дисконта) минус сумма погашения основного долга и процента (дисконта) по нему минус (плюс) сумма погашения определяемых по нему скидок (премий)	Виды финансовых обязательств, которые относятся к категории «Финансовые обязательства, учитываемые по амортизированной стоимости»	Некоторые виды финансовых обязательств, оцениваемые согласно МСФО (IAS) 39 по амортизированной стоимости
Справедливая стоимость	Сумма денежных средств, которая была бы уплачена в случае погашения финансового обязательства в текущих рыночных условиях	Виды финансовых обязательств, которые относятся к категории «Финансовые обязательства, учитываемые по справедливой стоимости»	Виды финансовых обязательств, оцениваемые согласно МСФО (IAS) 39 по справедливой стоимости, обязательства по оплате труда, перед поставщиками и прочими кредиторами, рассчитываемые на основе стоимости долевыми инструментами (МСФО (IFRS) 2)

Данные таблицы 2 свидетельствуют, что в системе НСБУ Республики Беларусь присутствуют все перечисленные виды оценок, хотя в системе МСФО диапазон применяемых оценок для отражения обязательств значительно шире.

При этом область применения дисконтированной, амортизированной и справедливой стоимости пока еще очень ограничена. Дисконтированная стоимость используется лишь для резервов предстоящих платежей, в частности резерва по выводу основных средств из эксплуатации и аналогичным обязательствам, а амортизированная и справедливая стоимость – для оценки финансовых обязательств. Считаю целесообразным в системе белорусских бухгалтерских стандартов использовать справедливую стоимость более активно.

Подытоживая исследование теоретических и практических аспектов бухгалтерского учета обязательств и их оценки, можно сделать вывод, что в системе Национальных стандартов бухгалтерского учета и отчетности Республики Беларусь до сих пор существуют отдельные нерешенные вопросы, которые требуют дальнейшего уточнения и разработки. Продолжение работы в данном направлении необходимо для усиления степени сближения регламентаций по учету обязательств белорусских НСБУ с МСФО.

Литература

1. Дружиловская Т.Ю., Игонина Т.В. Бухгалтерский учет обязательств организаций в системах российских и международных стандартов: теоретический аспект. *Международный бухгалтерский учет*. 2012. № 45(243). С. 2–13.

2. О бухгалтерском учете и отчетности : Закон Респ. Беларусь от 12 июля 2013 г. № 57-З : в ред. Закона Респ. Беларусь от 17.07.2017 г. № 52-З. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=h11300057> (дата обращения: 10.04.2021).

3. О введении в действие на территории Республики Беларусь Международных стандартов финансовой отчетности и их Разъяснений, принимаемых Фондом Международных стандартов финансовой отчетности: постановление Совета Министров Республики Беларусь и Национального банка Республики Беларусь от 19 августа 2016 г. № 657/20. URL: <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=C21600657&p1=1> (дата обращения: 11.04.2021).

Игнатик М.В.,
студентка 3 курса специальности
бухгалтерский учет, анализ и аудит
УО «Белорусская государственная
сельскохозяйственная академия»,
г.Горки, Республика Беларусь
Молчанов А.М.,
к.э.н., доцент, доцент кафедры
экономического анализа и
прикладной информатики
УО «Белорусская государственная
сельскохозяйственная академия»,
г.Горки, Республика Беларусь

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА АНАЛИТИЧЕСКОГО БАЛАНСА

Анализ и оценка финансовых показателей деятельности сельскохозяйственных предприятий представляют собой одну из наиболее ответственных и актуальных задач в работе любого предприятия: от достоверности данной работы зависит финансовая эффективность и результативность деятельности предприятий.

Анализ ликвидности предприятия имеет огромную роль при оценке финансового состояния предприятия. Можно сразу выявить хватает ли у предприятия средств для расчета по долговым обязательствам, при составлении баланса ликвидности. Благодаря правильно составленному анализу ликвидности можно выявить ряд угрожающих рисков и финансовую стабильность предприятия.

Основным направлением деятельности организации является производство и реализация мясной, молочной продукции, продукции растениеводства.

Таблица 1 – Анализ ликвидности баланса ОАО «Песковское» Брестской области Берёзовского района.

Группа активов	Сумма тыс.руб.		Группа пассивов	Сумма тыс.руб.	
	На начало года	На конец года		На начало года	На конец года
A1	21	56	П1	6936	7873
A2	1542	819	П2	1531	1142
A3	9891	5712	П3	9011	8866
A4	19885	8590	П4	13861	7296
Валюта баланса	31339	25177	Валюта баланса	31339	25177

Платежный излишек, недостаток (+,-)		Рекомендуемое отношение	Фактическое отношение		Выполнение условий (+;-)
На начало года	На конец года		На начало года	На конец года	
-6915	-7817	$A1 \geq П1$	<	<	-
+11	-323	$A2 \geq П2$	>	<	-
+880	-3154	$A3 \geq П3$	>	<	-
+6024	+11294	$A4 < П4$	>	>	-

На основании данных таблицы можно сделать следующие выводы:

На начало года совпадает 2 отношения, что говорит о допустимой ликвидности. Чем больше ликвидность предприятия, тем выше скорость трансформации его активов в денежные средства. Так как совпадает 2 и 3 соотношения (допустимая ликвидность), то предприятие может рассчитать по краткосрочным обязательствам перед кредиторами быстро реализуемыми активами и может погасить долгосрочные займы с помощью медленно реализуемых активов.

На конец года все соотношения не совпадают – кризисная ликвидность, т.к. источники финансирования активов их не покрывают, а значит выше шанс банкротства. Организация имеет большую задолженность по кредитам по налогам и сборам, по прочим кредитам. По результатам проведенного анализа показателей финансовых результатов и платёжеспособности мы сделали вывод, что организация ОАО «Песковское» не платёжеспособна и финансово не устойчива, однако возможны пути их роста.

Следовательно, чтобы баланс был более ликвидным, предприятию необходимо рассчитаться с кредиторской задолженностью. Так же необходимым условием будет являться снижение дебиторской задолженности организации. Следует обратить внимание на непокрытый убыток, что бы частично или полностью его ликвидировать.

Литература

1. Инструкция о порядке расчета коэффициентов платёжеспособности и проведения анализа финансового состояния и платёжеспособности субъектов хозяйствования постановление Министерства финансов Республики Беларусь и Министерства экономики Республики Беларусь 27 декабря 2011 г. № 140/2063 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. URL: [http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2012-19/2012-19\(033-048\).pdf&oldDocPage=10](http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2012-19/2012-19(033-048).pdf&oldDocPage=10) . Дата доступа: 03.03.2021.

2. Об определении критериев оценки платёжеспособности субъектов хозяйствования: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 12 декабря 2011 г. № 1672 // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. URL: [http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2011-140/2011-140\(036-048\).pdf&oldDocPage=9](http://pravo.by/document/?guid=2012&oldDoc=2011-140/2011-140(036-048).pdf&oldDocPage=9) . Дата доступа: 02.03.2021

Батуро К.В.,
 студентка 3 курса, специальности
 бухгалтерский учет, анализ и аудит
 УО «Белорусская государственная
 сельскохозяйственная академия»,
 г. Горки, Республика Беларусь,
Молчанов А.М.,
 к.э.н., доцент, доцент кафедры
 экономического анализа и
 прикладной информатики,
 УО «Белорусская государственная
 сельскохозяйственная академия»,
 г. Горки, Республика Беларусь

РАСЧЕТ РЕЗЕРВОВ РОСТА ЗАПАСА ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ

Важными показателями, характеризующими структуру капитала и определяющими устойчивость организации, являются сумма чистых активов и их доля в общей валюте баланса. Величина чистых активов (реальная величина собственного капитала) показывает, что останется собственникам организации после погашения всех обязательств в случае ликвидации организации.

Согласно принятому порядку оценки стоимости чистых активов акционерных обществ, под стоимостью чистых активов понимается величина, определяемая путём вычитания из суммы активов, принимаемых к расчёту, суммы его пассивов, принимаемых к расчёту.

В таблице 1 рассчитаем сумму чистых активов ОАО «Экспериментальная база «Спартак».

Таблица 1. – Расчёт суммы чистых активов, тыс. руб.

Показатель	2017 г.	2018 г.	2019 г.	Темп роста, %
Итого активов, принимаемых к расчёту	25 596	25 121	26 037	101,7
Долгосрочные обязательства, включая величину отложенных налоговых обязательств	9 008	7 929	6 628	73,6
Краткосрочные финансовые обязательства по кредитам и займам	554	554	903	163,0
Краткосрочная часть долгосрочных обязательств	1 227	1 267	1 635	133,3
Кредиторская задолженность	2 876	3 260	4 208	146,3
Итого пассивов, принимаемых к расчёту	13 665	13 010	13 374	97,9
Чистые активы	11 931	12 111	12 663	106,1
Доля чистых активов в валюте баланса, %	46,6	48,2	48,6	2 п. п.

Из данных таблицы 1, в рассматриваемой организации сумма чистых активов за анализируемый период увеличилась на 6,1 %. Доля чистых активов в валюте баланса увеличилась на 2 п. п. и составила 48,6 % в 2019 году. Величина чистых активов должна быть больше уставного капитала.

Наряду с абсолютными величинами для оценки ликвидности организации рассчитываются и анализируются следующие относительные показатели (таблица 2).

Таблица 2. – Оценка ликвидности

Показатель	2017 г.	2018 г.	2019 г.	Норматив
Коэффициент абсолютной ликвидности	0	0	0,01	0,20 – 0,25
Промежуточный коэффициент покрытия	0,52	0,48	0,38	0,7 – 1,0
Коэффициент текущей ликвидности	1,7	1,56	1,28	>1,5

Анализ данных таблицы 2 показал, что коэффициент абсолютной ликвидности в 2019 году составил 0,01, что ниже норматива. Чем выше величина данного коэффициента, тем больше гарантия погашения долгов, так как для этой группы активов практически нет опасности потери стоимости в случае ликвидации организации и не существует никакого временного отрезка для превращения их в платёжные средства.

Промежуточный коэффициент покрытия на протяжении всего периода также ниже норматива. Коэффициент текущей ликвидности в 2019 году составил 1,28, что также ниже норматива. Изменение уровня коэффициента текущей ликвидности может произойти за счёт увеличения или уменьшения суммы по каждой статье текущих активов и текущих пассивов.

В заключение можно отметить, что анализ данных коэффициентов не всегда дает полную картину и сразу говорить о не ликвидности организации нецелесообразно. Организации, у которых запасы невелики, а деньги по векселям к оплате получить легко, могут спокойно существовать с более низким значением данных коэффициентов.

Литература

1. Дорохович Д.А., Молчанов А.М. Оценка финансовой устойчивости ОАО «Агро-Колядичи» на основании усовершенствованной системы показателей. Учет и анализ хозяйственной деятельности в АПК и ее финансовое обеспечение: материалы XIX Междунар. науч. конф. студентов и магистрантов. Белорус. гос. с.-х. акад.; редкол.: А.В. Колмыков (гл. ред.) Горки, 2019. С. 265 – 268.

2. Ермолицкая О.В., Гридюшко Е.Н. Чистые активы организации: порядок расчёта и применения в Республике Беларусь. Совершенствование финансового сопровождения устойчивого развития организаций АПК: материалы студенч. науч. конф., приуроч. к 50-летию Фак-та бухг. учета/

Белорус. гос. с.-х. акад.; редкол.: Н.В. Великоборец (гл. ред.) [и др.]. Горки, 2017. С. 217 – 219.

Жедик И.А.,

студентка 2 курса, специальности бухгалтерский учёт, анализ и аудит УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», г. Горки, Республика Беларусь.

Купцова Е.А.,

старший преподаватель, кафедры бухгалтерского учета, УО «Белорусская государственная сельскохозяйственная академия», г. Горки, Республика Беларусь.

ПОРЯДОК УСТАНОВЛЕНИЯ КОМАНДИРОВОЧНЫХ РАСХОДОВ ЗА РУБЕЖ

Установление межхозяйственных связей с соседними странами является одним из приоритетов работы каждой организации, так как в процессе сотрудничества происходит приток валюты в государство и др. В соответствии с этим данная тема актуальна и на сегодняшний день. Вопрос зарубежных командировок и их учет – это один из важных аспектов в работе любой организации.

По мнению О. А. Левковича [1], подотчетными лицами являются только работники организации, получившие авансом наличные суммы денежных средств на предстоящие административно-хозяйственные и командировочные расходы. Аванс на данные цели может получить только работник организации и на основании приказа (распоряжения) руководителя. Приказ может создаваться как по инициативе руководителя организации, так и по приглашению (служебной записке) непосредственно от руководителя сторонней организации. Так же стоит уточнить, что в случае приглашения государственных органов иностранных организаций в приглашении должны быть указаны условия командирования (предоставляется ли жилье, как будет осуществляться проезд и т.д.), а также цель командировки. Каждая из сторон осуществляет регистрацию данных приказов (распоряжений) в специальных регистрах в соответствии с законодательством об организации и ведении делопроизводства. При командировке подотчетного лица за рубеж все предоставленные документы, в том числе и приказ о командировании следует перевести с иностранного языка на белорусский или русский. Вместе с приказом о командировании подотчетному лицу выдают «здание на командировку», в нем указывают: цель командирования; время нахождения за рубежом; план встреч и переговоров; перечень вопросов, которые необходимо решить.

Данное задание должно быть четким и содержать общие формулировки, а также подписано подотчетным лицом и утверждаться нанимателем.

Согласно ст. 91 Трудового кодекса Республики Беларусь служебной командировкой признается поездка работника по распоряжению нанимателя на определенный срок в другую местность для выполнения служебного задания вне места основной работы. При командировке направляемому работнику может быть выдано командировочное удостоверение (не обязательно) такой же формы, что и в пределах Республики Беларусь в случае, если командировочные удостоверения не выдают в организации, то все пометки о прибытии к месту командировки и убытии будут отражаться в приказе о командировании, проездных документах и т.д.

Нормативно-правовой основой, регулирующей вопросы направления работников в служебные командировки является Трудовой кодекс Республики Беларусь от 26.07.1999 г. № 296-3 (с изм. и доп. от 06.01.2021 г. № 90-3) [2]. Согласно данному акту подотчетному лицу обязаны выдать аванс в белорусских рублях или иностранной валюте (по курсу национального банка) в день ее покупки и выписать расходный кассовый ордер формы КО-2, если аванс был предоставлен в белорусских рублях или формы КО-2в – если в иностранной валюте. Бухгалтеру следует опираться на утвержденную постановлением Министерства финансов Республики Беларусь Положение о порядке и размерах возмещения расходов, гарантиях и компенсациях при служебных командировках в пределах Республики Беларусь от 19.03.2019 г. № 176 (с изм. и доп. от 25.09.2020 г. №550) для того, чтобы рассчитать нормы командировочных расходов [3]. В таблице 1 отражены расходы на командировку за границу в соседние страны.

Таблица 1 – Командировочные расходы в зарубежные страны

Место командировки	Наименование валюты	Размер возмещения	
		Суточных	Расходы по найму жилого помещения (в сутки)
Россия	Доллары США	25	80
Польша	Доллары США	65	150
Литва	Евро	55	115
Латвия	Евро	6	110
Украина	Доллары США	55	105

Примечание: собственная разработка автора

В суммы возмещения подотчетному лицу включаются не только суточные и расходы по найму жилого помещения, а также стоимость проезда к месту служебной командировки и обратно, иные расходы, произведенные работником с разрешения нанимателя. Соответственно при командировке в любую из данных стран расходы будут различаться.

Подотчетное лицо при прибытии из командировки по истечении 10 рабочих дней обязано предоставить в бухгалтерию организации отчет об итогах

служебной командировки, а по истечении 15 рабочих дней – отчет об израсходованных суммах в иностранной валюте с приложенными оправдательными документами. По итогу командировки определяется задолженность по счету 71 «Расчеты с подотчетными лицами». Счет является активно-пассивным, то есть задолженность может быть как за подотчетным лицом, так и организации перед подотчетным лицом. В случае если командированный работник не полностью израсходовал сумму аванса, он обязан в течение месяца вернуть недостающую сумму в кассу организации, либо же по приказу руководителя данную сумму могут удержать из его заработной платы. В случае если подотчетному лицу в командировке пришлось рассчитаться собственными денежными средствами организация так же должна возместить ему, либо выдачей наличных денежных средств, либо зачислением данной суммы в счет заработной платы.

Исходя из этого, можно сделать вывод, что необходимо соблюдать все вышеуказанные требования, поскольку условия, в которых будет находиться подотчетное лицо существенно влияют на размер возмещаемых ему командировочных расходов. А также следует следить за изменением законодательства в данной области для правильного учета подотчетных сумм.

Литература

1. Левкович О. А., Бурцева И. Н. Бухгалтерский учет : учеб. пособие 11-е изд., перераб. и доп. Минск : Амалфея, 2017. 607 с.
2. Трудовой кодекс Республики Беларусь: Кодекс Респ. Беларусь, 26.07.1999 г., № 296-З (в ред. от 06.01.2021 г. № 90-3) // Бизнес-инфо: аналит. правовая система / ООО «Профессиональные правовые системы». Минск, 2021.
3. Положение о порядке и размерах возмещения расходов, гарантиях и компенсациях при служебных командировках в пределах Республики Беларусь постановление М-ва финансов Респ. Беларусь, 19.03.2019 г., № 176 (в ред. от 25.09.2020 г. №550) // Бизнес – инфо: аналит. правовая система / ООО «Профессиональные правовые системы». Минск, 2021.

Секція 4. Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці

Глушевський В. В.,

д.е.н., доцент, в.о. завідувача кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Лобушко С.Д.,

студент групи ЕК-18-16д Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Січкоріз А.Д.,

студент групи ЕК-17-16д Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Цимбал Л.М.,

студент групи ФБС-17-16д Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПРОЦЕДУР КОМПЛЕКСНОГО АНАЛІЗУ «ВУЗЬКИХ МІСЦЬ» ПРИ СКЛАДАННІ ВИРОБНИЧИХ ПЛАНІВ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні реалії, в яких розвивається український бізнес, характеризують як *Industry 4.0*, або *Четверта промислова революція*, зі своїми характерними носіями та ознаками, цілями й завданнями, трендами, інструментарієм, проблемами і преференціями тощо. Економічна теорія визначає цей етап як завершальний при переході від індустріального розвитку суспільства до наступного якісно нового – інформаційного, а сам перехід отримав назву «*інформатизація*». Головною метою інформатизації, згідно парадигми *Industry 4.0*, є створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації діяльності підприємств, насамперед промислового сектору, на основі формування і використання інформаційних ресурсів і сучасних технологій.

Проста комп'ютеризація та автоматизація робочих місць на початку інформаційної ери дала потужний поштовх стрімкому зростанню цінності тоді ще нового ресурсу – інформації, який на сьогодні неможливо переоцінити, адже

сьогодні інформація – це найважливіший стратегічний ресурс під час пошуку, аналізу та прийняття ефективних рішень, зокрема, економічних та управлінських, а його відсутність або обмеженість породжує інформаційну невизначеність. Сучасний інформаційний простір будь-якого підприємства переповнений надмірною, іноді спотвореною та суперечливою інформацією, через що об'єктивною необхідністю стає систематизація відповідних інформаційних потоків, що своєю чергою потребує на вирішення низки взаємопов'язаних між собою організаційних, технічних, управлінських задач, які вирішуються в межах системи бізнес-процесів підприємства.

Таким чином, інформаційний простір підприємства об'єктивно формується за рахунок різноманіття інформаційних контентів, які надходять з мережі його бізнес-процесів під час їх неперервного перебігу та динамічно його оновлюють. Підприємства відповідно до власних фінансових можливостей постійно або періодично оновлюють та поліпшують технологію автоматизованої обробки інформації, а сам цей процес набуває ознак неперервності і послідовності, а тому потребує на координацію заходів у сфері інформатизації своєї діяльності. Під «інформатизацією» діяльності будемо розуміти процес наповнення підприємства сучасними технічними засобами і програмним забезпеченням до них, з метою отримання бажаного обсягу інформації для ухвалення ефективних управлінських рішень.

Як відомо, цикл Шухарта-Демінга, або цикл PDCA, – це класична модель системного безперервного поліпшення бізнес-процесів промислових підприємств: планує (Plan), дій (Do), контролью (Check), впливай-коригуй (Act). Згідно цього концептуального підходу до управління підприємством (у науковій літературі має назву процесного управління) етапу планування відведено одну з ключових ролей – наукове передбачення ефективного управління діяльністю підприємства у часовій перспективі, яке ґрунтується на глибокому змістовному ситуаційному комплексному аналізу динамічного переплетіння внутрішніх і зовнішніх чинників.

Цикл PDCA для промислових підприємств починається, як правило, зі складання виробничого плану з урахуванням портфеля замовлень за умов його бездефіцитного ресурсного забезпечення сировинними матеріалами, з дотриманням чинних техніко-технологічних норм, технології виробництва тощо. При цьому щоразу у керівництва підприємства залишається «відкритим» важливе питання: «як здійснити оцінювання складеного виробничого плану з точки зору, чи є він найкращий/оптимальний, або, чи існує краща йому альтернатива».

Ми вбачаємо конструктивним і перспективним напрямком щодо вирішення цієї проблематики в проведенні інформатизації процедур

комплексного аналізу «вузьких місць» під час розробки виробничого плану та пропонуємо розглядати множину відповідних процедур-дій як управлінський бізнес-процес підприємства.

Прикладом успішної практичної реалізації нашого підходу до інформатизації процесу складання виробничого плану промислового підприємства є розроблене нами кейс-рішення, яке визнане та високо оцінено керівництвом ПрАТ «Запоріжвогнетрив» за результатами участі у Кейс-чемпіонаті M. Student Champ – 2021 від Metinvest (квітень 2021 р.).

На рис. 1 представлено схематично описані нами бізнес-процес «Аналіз «вузьких місць» у процесі розробки виробничого плану», на окремих ланках якого виділено «проблемні» з точки зору інформаційної прозорості та управлінської керованості аспекти. З цими аспектами власники бізнес-процесу стикаються прямо або опосередковано, що пов'язано з процесом планування, обліку та контролю витрат для виконання планового портфеля замовлень підприємства з урахуванням критерію мінімальної вартості матеріальних витрат на виробництво вогнетривкої продукції та принципів ефективного управління закупівлею шихтової сировини, її зберіганням на складах підприємства, а також за рахунок оптимізації варіантів шихтовок.

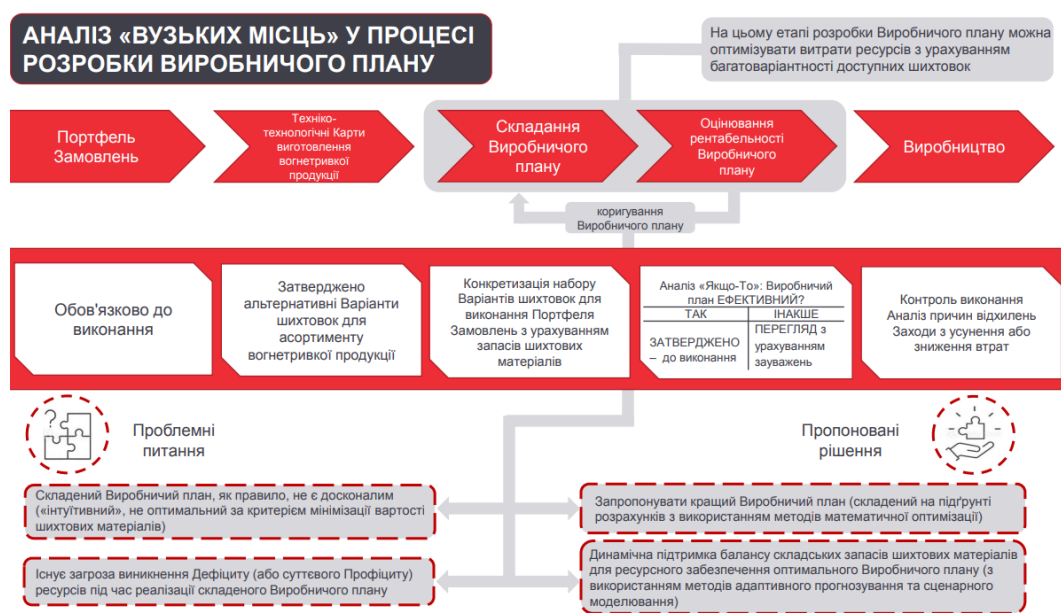

Рис. 1 – Схема бізнес-процесу «Аналіз «вузьких місць» у процесі розробки виробничого плану» (побудовано авторами для ПрАТ «Запоріжвогнетрив»)

Саме на підґрунті побудованого бізнес-процесу слід здійснювати заходи з інформатизації процедур комплексного аналізу «вузьких місць» під час розробки виробничого плану. Для практичної реалізації цих заходів від підприємства потрібна фактична та статистична база, яку слід діджиталізувати

в інфопростір. Таку діджиталізацію пропонуємо здійснювати, дотримуючись змісту, логіки та послідовності, що схематично представлено на рис. 2.

Рис. 2 – Принципи інформатизації процедур комплексного аналізу (побудовано авторами для ПрАТ «Запоріжвогнетрив»)

Проведення інформатизації процедур комплексного аналізу забезпечить:

- 1) оптимізацію інформаційних потоків оперативних і достовірних даних, необхідних для обґрунтування та прийняття рішень;
- 2) зниження втрат інформації, пов'язаних з існуючим рівнем обліку, контролю, плануванню та звітності;
- 3) застосування сучасних програмно-технічних засобів на кожному етапі обробки інформації.

Кофанов О. Є.,

к.е.н., к.т.н., старший викладач кафедри
геоінженерії, старший викладач
кафедри промислового маркетингу КПІ
ім. Ігоря Сікорського, м. Київ

АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ ТА ЗОВНІШНІХ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА УСПІШНІСТЬ ПРОЄКТІВ У СТАРТАП-ІНДУСТРІЇ

В нашій країні і в світі загалом постійно зростає кількість інноваційних проєктів, особливо у сфері створення науково-технічної продукції (НТП). Проте, на жаль, більшість з таких проєктів, особливо започаткованих молодими людьми, не досягають значного успіху на ринку. Отже, необхідно шукати й розвивати ті чинники, які якнайкраще впливають на успішність реалізації інноваційних проєктів в країні, а також надають змогу молоді розвивати свої здібності, ставати частиною національної економіки.

Задля пошуку найвпливовіших чинників, які здатні сприяти успішній реалізації стартап-проєктів (далі – СП) у сфері створення НТП ми проаналізували взаємозв'язок валового внутрішнього продукту (ВВП) країн світу та їх витрати на інновації. Задля цього досліджувані країни було умовно розподілено на 3 нерівномірні групи за привабливістю бізнес-клімату для реалізації СП.

Було встановлено достатньо тісний, прямий і близький до лінійного зв'язок між цими показниками, хоча деякі з дослідників мають протилежну думку [1]. Отже, дослідження показало, що потенційна успішність проєктів у сфері стартап-індустрії не може бути спрогнозована тільки за обсягами ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності або та темпом приросту ВВП країни за останні 5 років. Отже, доходимо висновку, що для створення прецизійних прогнозів щодо забезпечення успішності СП потрібно залучати більшу кількість показників.

Таким чином, у подальших дослідженнях нами як цільовий критерій аналізу успішності СП застосовувалось відношення кількості зареєстрованих у певній країні функціонуючих СП – St [2] до його середнього значення – $St_{сер}$ – « $St/St_{сер}$ », причому усереднений показник брався серед конкретної досліджуваної групи країн. Для усіх інших чинників – незалежних ознак також використовували відповідні відношення показників на їх середні значення. Для встановлення тісноти зв'язку між ознаками використовували коефіцієнт кореляції Спірмена, а оцінку достовірності моделей проводили за коефіцієнтом детермінації R^2 .

Якщо брати до уваги внутрішні чинники, то до таких показників експерти відносять, наприклад, досвідченість підприємців і моральний клімат у команді СП [3–5], масштабованість бізнес-моделей [4], компетентність рад директорів [6] тощо. До зовнішніх належать, наприклад, політико-правові й економічні чинники (зокрема, коливання валют, складність отримання інвестиційного/банківського кредитів, зменшення/збільшення доходів

споживачів, рівень інноваційності економіки, розвиненість інфраструктури, ціни на енергоресурси, прояви фінансової чи економічних криз, рівень інфляції у країні, ціни на оренду приміщень та/або обладнання, спроможність отримувати вітчизняні та іноземні інвестиції, розвиненість, ємність та тип ринку, а також різноманітні соціально-культурні, демографічні фактори впливу (рівні безробіття, урбанізації, науково-технічний потенціал країни, сприятливість навколишнього середовища та ресурсозабезпеченість країни тощо) [3, 5, 7].

Отже, у дослідженні встановлено, що на показники успішності реалізації СП у сфері НТП чинять суттєвий вплив не тільки макроекономічні показники певної країни, а й багато інших внутрішніх і зовнішніх чинників, відносний внесок яких у показник « $St/St_{сер.}$ » детальніше розглядається у роботах [9].

Література

1. Gazeta.ua. Стартапи негативно впливають на ВВП. URL: https://gazeta.ua/articles/economics/_startapi-negativno-vplivayut-na-vvp/776796 (дата звернення 23.01.2021 р.).
2. *Startup Ranking*. URL: <http://www.startupranking.com/countries> (дата звернення 23.01.2021 р.).
3. van Gelderen M., Thurik R., Bosma N. Success and risk factors in the pre-startup phase. *Small Business Economics*. 2006. № 26 (4). С. 319–335. doi:10.1007/s11187-004-6837-5.
4. Wallin A., Still K., Henttonen K. Entrepreneurial Growth Ambitions: The Case of Finnish Technology Startups. *Technology Innovation Management Review*. 2016. № 6 (10). С. 5-16.
5. Gartner W. B. A conceptual-framework for describing the phenomenon of new venture creation. *Academy of Management Review*. 1985. № 10 (4). С. 696–706. DOI:10.2307/258039.
6. Blagburn N. Why startup boards matter. *Technovation*. 2016. № 57–58. С. 45–46. – DOI:10.1016/j.technovation.2016.08.007.
7. Blank S., B. Dorf. The startup owner's manual : The step-by-step guide for building a great company. Pescadero, CA : K & S Ranch, 2012. 571 p.
8. Кофанов О. Є. Комплекс маркетингових стратегій стартап-проектів та побудова математичних моделей прогнозування їх успішності на ринку науково-технічної продукції. *Вчені записки Університету «КРОК»* : зб. наук. праць. 2018. № 51 (3). С. 143–150. DOI: 10.31732/2663-2209-2018-51-143-150
9. Кофанов О. Є. Порівняльний аналіз впливу макроекономічних показників на розвиток стартап-індустрії країн світу. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 299–304. URL : <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/60.pdf> (дата звернення : 23.01.2021).

Секція 5. Банківська справа. Гроші, фінанси і кредит

Макаренко Ю.П.,

д.е.н, професор, професор кафедри
фінансів банківської справи та
страхування Дніпровського
національного університету імені
Олеся Гончара, м. Дніпро

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ДЕПОЗИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Успішне функціонування і розвиток комерційного банку багато в чому залежить від прийнятих управлінських рішень, у тому числі в контексті депозитної діяльності. Управління депозитним портфелем тісно пов'язане з управлінням його складовими – депозитами та базується на аналізі та синтезі наукових знань і творчих підходів щодо їх реалізації у практичній діяльності.

Процес управління депозитним портфелем базується на певних методах та передбачає використання як загальнонаукового методичного інструментарію (аналіз теоретичних положень, узагальнення і систематизація наукових даних, побудова гіпотез та концепцій, їх перевірка, подання теоретичних і емпіричних даних у вигляді наукових текстів), так і спеціалізовано-банківського, розробленого у фінансовому секторі економіки, який переважно базується на кількісних показниках (методи портфельної теорії, математичного аналізу, інтерпретації, моделювання, аналітичних перетворень та числових розрахунків з зазначенням конкретних рекомендацій щодо портфеля депозитів банку) [1].

Слід зазначити, що особливе значення має метод моделювання, основою якого слугують інтерпретації. Першочергово в досліджуваному об'єкті (процесі, явищі) виділяють основотворчий аспект подальшого моделювання. На основі зібраної інформації, наявних припущень, уявлень про істотні характеристики та особливості об'єкта конструюють модель, яка відображає процес його становлення, розвитку та функціонування за певних умов, у взаємодії з іншими об'єктами. Заключним етапом є необхідність перевірки адекватності побудованої моделі, її доопрацювання із наведенням уточнень та з'ясуванням обмежень щодо застосування [1].

Варто пам'ятати, що будь яка установа, у тому числі і банківська, здійснює свою діяльність та розвивається під впливом низки факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Дивлячись на це, при побудові моделей актуальним є питання щодо застосування наукового прогнозу із зазначенням прогнозних показників на подальші періоди. Проте, прогноз відображає лише кількісну сторону управлінського процесу, а остаточну крапку щодо прийняття тих чи інших управлінських рішень по депозитному портфелю ставлять окремі особи-управлінці (тобто простежується суб'єктивний характер).

Під управлінням депозитним портфелем комерційного банку зазначають сукупність дій керівництва, спрямованих на досягнення його оптимального обсягу, складу, форми та структури, які відповідатимуть цілям діяльності та формуватимуть певний його тип, забезпечуючи ліквідність та рентабельність діяльності за допустимих витрат та прийнятного рівня ризику (рис. 1.1) [1].

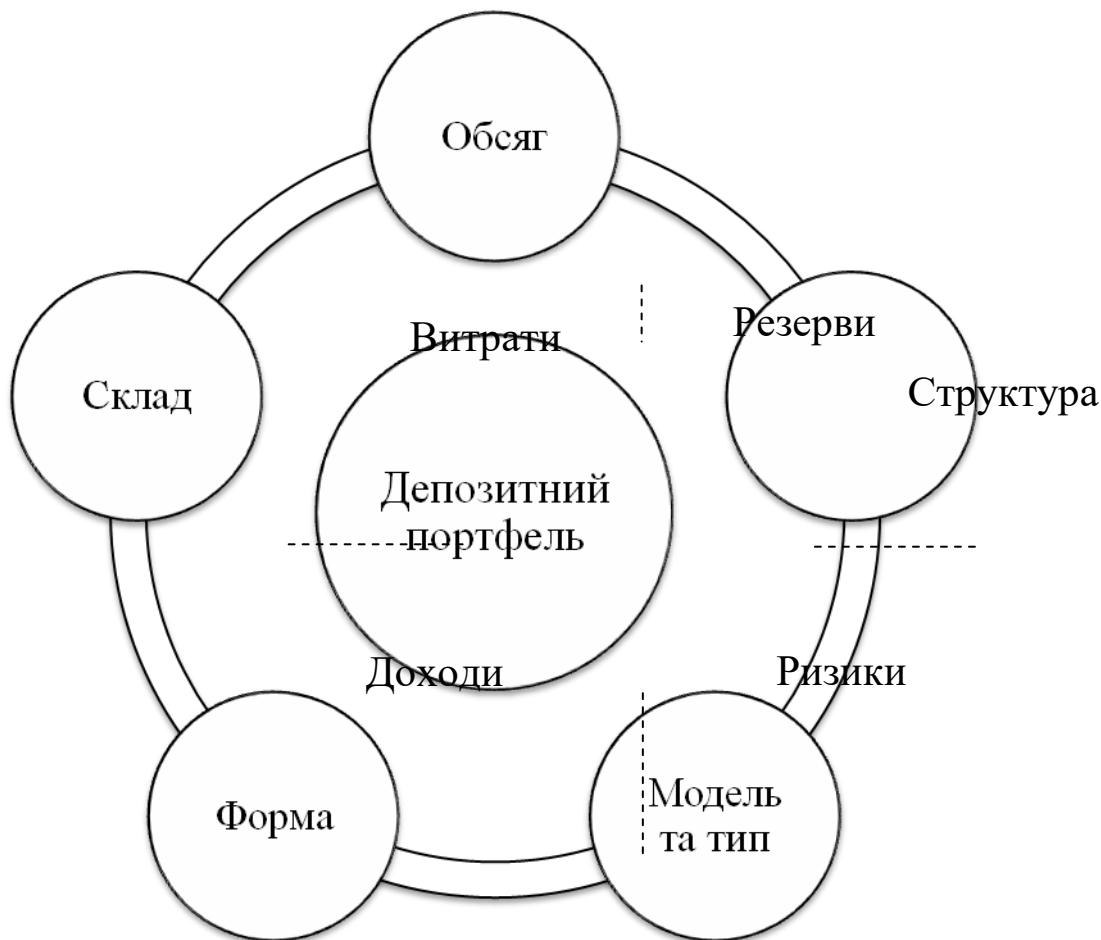

Рисунок 1 – Основні параметри управління депозитним портфелем банку
Джерело: узагальнено та побудовано на основі [1; 2; 3]

Управління портфелем депозитів банку тісно пов'язане з його формуванням та передбачає цілеспрямований вплив на окремі параметри (величини), які характеризують певні його властивості (стан, розмір та форму) з метою досягнення бажаних результатів та виражаються у кількісних або якісних характеристиках (рис.1).

Одним з таких параметрів є загальний обсяг депозитного портфеля, тобто величина усіх залучених депозитів (вкладів), які безпосередньо його формують. Виходячи з цілей своєї діяльності та кінцевої мети банки можуть або нарощувати, або, навпаки, зменшувати його, установлюючи граничні величини.

Наступним важливим параметром є склад, який визначає сукупність (перелік) усіх видів депозитів, залучених банком на основі пропонованих депозитних продуктів (програм) та певних класифікаційних ознак (характеристик). Банк може як розширювати, так і звужувати перелік пропонованих видів депозитів та депозитних продуктів.

Структура депозитного портфеля банку являє собою істотну характеристику, яка визначається на основі його складу та розподілу сукупного обсягу, визначає долю (питому вагу) та взаєморозміщення кожної складової частини у депозитному портфелі.

Література

1. Євдокимова Н.В. Моделі управління депозитними ресурсами комерційного банку : дис. кандидата економічних наук / Євдокимова Наталія Вячеславівна // Хмельницький 2019. URL: https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2019/03/dis_Yevdokymova.pdf (дата звернення 12.12.2020).

2. Жовтанецька Я.В. Антикризове управління депозитним та кредитним портфелями банків. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antikrizove-upravlinnya-depozitnim-ta-kreditnim-portfelyami-bankiv/viewer> (дата звернення 12.12.2020).

3. Матвеев В.В., Гайдаржийська О.М., Василенко В.В. Дослідження депозитного портфелю як інструменту ресурсної політики банку. *Молодий вчений*. 2018. № 3. URL: <http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/3/146.pdf> (дата звернення 12.12.2020).

Фатюха В.В.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Скочко З. Ю.,

студентка 4 курсу спеціальності 076 «Підприємництво, Торгівля та біржова діяльність»

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В нинішніх умовах ринкової економіки обсяги потоків доходів кожної держави залежать безпосередньо від зовнішньоторговельної діяльності країни. Зовнішньоторговельна діяльність країни насамперед має суттєвий вплив на стан національної економіки.

В умовах сьогодення стан національної економіки України має негативну тенденцію розвитку. Про це свідчить погіршення рівня життя населення, а також стабільне погіршення загальних макроекономічних показників за останні роки. Відтворення національної економіки країни неможливо здійснювати саме у напрямку внутрішньої економічної політики, не менш важливу роль грає стан

зовнішніх економічних стосунків. Отже, зовнішня торгівля має суттєвий вплив на економіку країни загалом.

Стан зовнішньоторговельної діяльності відображається в зовнішньоторговельному платіжному балансі країни. В балансі можливо відзначити кількісну характеристику того, як країна здійснює експорт та імпорт, як співвідносяться експортні доходи та імпортні витрати. Отже, аналіз зовнішньоторговельного балансу дає змогу прослідкувати тенденцію розвитку експорту та імпорту країни, визначити що саме впливає на існуючу зовнішньоторговельну діяльність та які заходи необхідно впроваджувати для поліпшення ситуації.

Дослідженню зовнішньоторговельного платіжного балансу присвячено наукові доробки багатьох вітчизняних вчених економістів, зокрема В. О. Шевчука [1], О. І. Черняка [2], Т. Г. Савченка [3], С. А. Ніколайчука [4] та ін. Однак особливостям впливу чинних факторів на зміни в торговельному балансі та його окремих складових приділено недостатньо уваги.

Зовнішньоторговельний платіжний баланс являє собою відображення міжнародних торгових відносин у вигляді надходжень грошових коштів внаслідок здійснення зовнішньоекономічних процесів. Торговий баланс має вигляд статистичного звіту, в якому наведені державні витрати внаслідок здійснення імпорту та доходи, відповідно за рахунок здійснення експорту [5].

Зовнішньоторговельний баланс відтворюється за рахунок співвідношення експорту та імпорту продукції. Стан зовнішньоторговельного балансу відображає ступінь залежності країни від зовнішніх ринків. Якщо експорт перевищує імпорт, то сальдо торгового балансу додатне. І навпаки, якщо імпорт перевищує експорт, то сальдо торговельного балансу від'ємне. Торговельний баланс з додатним сальдо називають активним, а з від'ємним сальдо – пасивним [3].

Наявність активного балансу для країн із середнім рівнем економічного розвитку необхідна як джерело валютних надходжень для погашення міжнародних зобов'язань. В свою чергу пасивний стан свідчить про слабкість зовнішньоторговельних позицій на світовому ринку [2].

На зміну складових зовнішньоторговельного балансу впливають фактори зовнішньоекономічних зв'язків. Міжнародні зв'язки існують внаслідок руху ресурсів та товарами між багатьма державами та економічними суб'єктами. Зміни зовнішньоекономічних зв'язків, що можуть здійснюватися за рахунок політичних обставин, світової ринкової ситуації, світових економічних зрушень та й безпосередньо в конкретній державі, сприятимуть зміні торговельного балансу окремої країни.

В таблиці 1 представлені результати аналізу зовнішньоторговельного балансу України в період за 2005 – 2020 рр.

Таблиця 1 – Аналіз зовнішньоторговельного балансу України (млн.грн)

Рік	Номінальний ВВП	Експорт товарів та послуг	% експорту у ВВП	Імпорт товарів та послуг	% імпорту у ВВП	Сальдо (експорт - імпорт)	% ВВП
2005	441452	227252	51.5	-223555	-50.6	3697	0.8
2006	544153	253707	46.6	-269200	-49.5	-15493	-2.8
2007	720731	323205	44.8	-364373	-50.6	-41168	-5.7
2008	948056	444859	46.9	-520588	-54.9	-75729	-8.0
2009	913345	423564	46.4	-438860	-48.0	-15296	-1.7
2010	1082569	549365	50.7	-580944	-53.7	-31579	-2.9
2011	1316600	707953	53.8	-779028	-59.2	-71075	-5.4
2012	1408889	717347	50.9	-835394	-59.3	-118047	-8.4
2013	1454931	681899	46.9	-805662	-55.4	-123763	-8.5
2014	1566728	770121	49.2	-834133	-53.2	-64012	-4.1
2015	1979458	1044541	52.8	-1084016	-54.8	-39475	-2.0
2016	2383182	1174625	49.3	-1323127	-55.5	-148502	-6.2
2017	2982920	1430230	47.9	-1618749	-54.3	-188519	-6.3
2018	3558706	1608890	45.2	-1914893	-53.8	-306003	-8.6
2019	3974564	1636416	41.2	-1947599	-49.0	-311183	-7.8
2020	3043197	1323827	43,5	-1455055	-47,8	-131228	-4,3

Оцінюючи показники експорту товарів та послуг України у відсотках по відношенню до ВВП можна зробити висновки щодо його поступового зменшення з 2012 року. У період з 2015 – 2019 рр. експорт зменшувався більш стрімкими темпами. Така тенденція може свідчити про скорочення обсягів реалізації товарів та зменшення світових цін на сировину. Перше пояснюється наслідками складної політичною та соціально-економічною ситуації в країні: втрата частини промислового сектора (Донецької та Луганської областей), а також втрата частки ринків промислової продукції на території країн СНД. Сальдо торгівельного балансу с 2006 року має негативне значення, що говорить про те, що імпорт перевищує експорт, тобто країна більше купує, ніж продає.

За досліджувані роки прослідковується постійне скорочення потоків імпорту у грошовому виразі, але збільшення його частки по відношенню до ВВП. Це насамперед зумовлено такими причинами, як девальвація

національної валюти та, як наслідок, зростання цін на імпорті товари; зменшення попиту на імпортовані товари через зниження купівельної спроможності внаслідок інфляції.

Отже, наразі платіжний баланс України знаходиться в пасивному стані та має від'ємне сальдо, що є негативним фактором. Країні недостатньо коштів для покриття імпортованих витрат. Основними напрямками стимулювання зовнішньоторговельної діяльності України можуть бути наступними: впровадження імпортозаміщення; всебічна підтримка українських виробників та підприємств; стимулювання інноваційної діяльності задля виходу на нові світові ринки.

Література

1. Шевчук В.О. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України. Львів: Каменяр, 2001.

2. Черняк О. І., Хом'як В. Р. Криза платіжного балансу: фактори, індикатори та способи попередження. за ред. О. І. Черняк, *Економіка і прогнозування*. 2011. № 4.

3. Савченко Т. Г. Оцінка рівноваги платіжних балансів країн, які розвиваються. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 1.

4. Ніколайчук С. А. Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу: оцінка прийнятності рівня для України / за ред. С. А. Ніколайчук, Н. В. Шаповалено / *Економіка і прогнозування*. 2010. № 2.

5. Міжнародна економіка: підручник / за ред. А. О. Задой, В. М. Тарасевича. Київ: Центр навчальної літератури, 2012.

Ткачук Н.М.,

доцент кафедри менеджменту, фінансів,
банківської справи та страхування
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

Коцупей Д.О.,

магістрант спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ АНТИКРИЗОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ

В сучасних умовах розвитку управління банківською діяльністю важливим аспектом є дослідження антикризового управління для забезпечення

ефективної роботи банку та усієї банківської системи. Тому вважаємо за потрібне розглянути зарубіжний досвід управління антикризовою діяльністю банків.

Основними причинами виникнення банківських криз у зарубіжних країнах є:

- падіння довіри до економіки окремих країн і регіонів з боку міжнародних портфельних інвесторів, а також дії великих валютних спекулянтів;
- фіксований валютний курс, використовуваний для стабілізації цін;
- лібералізація і дерегулювання в умовах спаду і макроекономічної нестабільності за непередбаченої і непослідовної системи контролю над банками;
- недостатньо продумана політика ліцензування банків в умовах слабого нагляду і недостатньої кваліфікації менеджменту;
- недоліки в регулюванні, нагляді та менеджменті банків;
- погіршення умов торгівлі, економічний спад та політичне втручання;
- кредитування державних підприємств, недоліки судової системи;
- вплив капіталів, активне вилучення вкладниками депозитів з банку, шахрайство, тощо [5].

Для своєчасного попередження та виявлення проблем, що пов'язані з кризовими явищами банку потрібно систематично проводити оцінку рівня фінансового стану. Системи нагляду фінансового стану банків у зарубіжних країнах можна класифікувати за такими групами:

- система фінансових коефіцієнтів та аналізу окремих груп банків (Німеччина);
- система раннього реагування – очікувані збитки (Франція);
- система раннього реагування – прогнозування рейтингів (США);
- дистанційна рейтингова система (Франція, Італія);
- комплексна система для оцінки ризиків (Нідерланди);
- система для оцінки банківських ризиків (Велика Британія);
- макро- та мікропруденційний аналіз (країни МВФ) та інші [3].

Ймовірність виникнення і розвитку кризи в процесі діяльності будь-якого банку обумовлює необхідність здійснення спеціалізованого антикризового управління, яке спрямоване на запобігання на подолання кризових явищ.

Під поняттям «антикризове управління» варто розуміти не тільки шляхи боротьби з кризою, що уже настала, а й заходи для попередження та уникнення дестабілізації діяльності банків. Особливістю, що об'єднує основні напрямки антикризової діяльності є спрямованість на стабільну роботу ринкових переваг на результат, враховуючи наявні ризики з метою досягнення стабілізації та ліквідації або уникнення кризових явищ [2].

Сукупність інструментів оздоровлення банківського сектору можна розділити на три категорії: фінансові, операційні та структурні. Призначення фінансових інструментів полягає у вирішенні поточних проблем фінансового забезпечення банківських установ. Операційні інструменти застосовуються з метою поліпшення управління банківською діяльністю в умовах кризи. Основним завданням структурних інструментів є вирішення проблем на рівні

банківського сектору шляхом упровадження і застосування принципів конкуренції та забезпечення стійкості банківської системи [4].

Для стабілізації діяльності банків у провідних банках світу використовують такі основні інструменти антикризового управління:

- управління безперервністю бізнесу (Business Continuity Management або ВСМ (США, країни Євросоюзу, Японії, Індії);
- реструктуризація кредитів банків в умовах кризи;
- програма звільнення провідних банків від проблемних активів;
- зниження витрат банківських установ [1].

Отже, підсумовуючи усе вищевикладене, зауважимо, що управління антикризовою діяльністю банків у зарубіжних країнах відбувається по різному. Вважаємо, що для раціонального запозичення уже існуючих програм розвитку потрібно провести детальний аналіз по окремих країнах світу, розкрити позитивну динаміку у їх програмах та створити власну ефективну систему заходів, яка буде підходити для широковживаного застосування та вносити вклад як для окремо взятого банку так і банківської системи країни загалом.

Література

1. Афанасьєва О.Б. Зарубіжний досвід антикризового управління в банках. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць*. Суми: УАБС НБУ, 2010. Вип. 29. С. 159-167.
2. Костогриз В. Аспекти антикризового управління банківською діяльністю в Україні. *Економічний аналіз*. 2010. Вип. 7. С. 156-158.
3. Онищенко В. О., Довгаль Ю. С., Гребінь О. М. Досвід зарубіжних країн щодо оцінки фінансового стану банків. *Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 35. С. 25–33.
4. Плешакова, Н. А. Світовий досвід антикризового регулювання в зарубіжних країнах. *Ефективна економіка*, 2015. Вип. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4332>
5. Чуб, О. О. Банківські кризи у глобальній економіці. *Вісник ЖДТУ*. 2011. Вип. 4(58). С. 376-381.

Дронь М. А.,
аспірант кафедри «Облік та оподаткування» Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, м. Дніпро

СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ КАПІТАЛОМ БАНКУ

У системі управління банківськими ризиками капітал кредитної установи доцільно розглядати за двома елементами: регулятивний та економічний капітали (або капітал під ризиком).

Регулятивний капітал розраховується насамперед з метою визначення вартості банківської установи і відповідності економічним нормативам

Національного банку України. Економічний капітал необхідно розраховувати для аналізу ефективності діяльності банку як економічного агента на фінансовому ринку.

Якщо основною метою розрахунку регулятивного капіталу є визначення власних ресурсів банку, оцінка його економічної стабільності, то економічний капітал розраховується саме як резерв покриття частини відкритих позицій, які безпосередньо знаходяться під ризиком. Національний банк України визначає економічний капітал як капітал, що постійно перебуває під ризиком і відтак може бути втрачено навіть під час звичайної діяльності. За методикою Національний банк України економічний капітал визначається як добуток величини позиції, що наражає банк на ризик, волатильності об'єкта, який утворює позицію, фактора довірчого інтервалу і тривалості позиції.

Економічний капітал часто використовується для визначення взаємозв'язку між доходами від банківських операцій і ризиками, які змушений «брати» на себе банк при отриманні цих доходів. Одним з інструментів, що дозволяє виміряти цей взаємозв'язок, є метод RARORAC. Даний метод фактично є вдосконаленням показників Return on Equity (ROE) і Return on Assets (ROA), які відповідно характеризують прибутковість капіталу й активів банку.

Метод RARORAC має ряд переваг, а саме:

- дозволяє розрахувати обсяг економічного капіталу, необхідного для покриття (нейтралізації) ризиків, за кожним видом діяльності, продуктом або банком у цілому із встановленим акціонерами рівнем толерантності до ризиків;
- надає послідовну і справедливую оцінку зваженої на ризик діяльності банку, що, у свою чергу, дозволяє зробити вибір між ризиками і винагородою більше ефективним;
- показник може використовуватися в плануванні, оскільки обсяг капіталу, який необхідно сформувавши для кожної операції, є важливим показником для розрахунку справедливої ціни операцій і для визначення доцільності останніх;
- дає економічне обґрунтування для послідовної оцінки всіх відкритих ризикованих позицій.

Саме RARORAC дозволяє визначити подальшу стратегію розвитку банку. З позиції системи управління банківськими ризиками, стратегії розвитку банку ґрунтуються на співвідношенні прибутку та ліквідності, а також рівні покриття відкритих ризикованих позицій.

На теперішній час існує три стратегії управління економічним капіталом банку:

1. «Ризикована» (агресивна). Ця стратегія пропонує максимальну рентабельність капіталу, тобто метою стратегії є збільшення прибутку при збереженні мінімального рівня нормативу ліквідності достатності капіталу. Основна увага у процесі реалізації даної стратегії акцентується на покращенні фінансового результату. Збільшення капіталу за рахунок зовнішніх джерел майже не здійснюється. Основними перевагами цієї стратегії: висока норма

прибутку, високі дивіденди та премії. Головні недоліки – значна частина фінансових ризиків не покривається ані резервами, ані економічним капіталом.

2. «Нейтральна». При цій стратегії банк намагається значно зменшити негативний вплив фінансових ризиків (прибуток збільшується повільно, дивіденди невеликі і часто конвертуються у капітал). У даному випадку економічний та регулятивний капітали знаходяться на одному рівні. Основним недоліком цієї стратегії є труднощі в досягненні цього балансу. Це пов'язано з тим, що розмір банківських ризиків постійно змінюється під час фінансової кризи, що, у свою чергу, заважає визначенню необхідного розміру економічного капіталу.

3. «Мінімальна». Ця стратегія заснована на підтримці високого рівня ліквідності, фінансовій стабільності банку при мінімальній нормі рентабельності капіталу. Основна мета – забезпечення значного розміру капіталу, який покриває майже усі ризики (економічний капітал є більше регулятивного).

Таким чином, ступінь розмір економічного капіталу залежить від типу стратегії управління банківськими ризиками (у першу чергу фінансовими). Якщо банк вибирає «ризиковану» стратегію, тоді деякі ризики не покриваються ані резервами, ані економічним капіталом. Якщо банк обирає «нейтральну» стратегію, тоді ризиковані позиції покриваються повністю, але без додаткових резервів. Якщо банк обирає «мінімальну» стратегію, ризиковані позиції покриваються з надлишком. Ця стратегія є найбільш оптимальною в умовах фінансової кризи через те, що вона покращує здатність банку протистояти негативним наслідкам ризиків зовнішнього середовища.

Література

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Постанова Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.

2. Бобыль В. В. Влияние стратегической политики развития банка на уровень экономического капитала. *Финансы и кредит*. 2014. № 12 (588). С.10-15.

3. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління НБУ від 02.08.2004 № 361. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04#Text>

Булешна В.А.,

студентка 4 курсу, спец. 072 Фінанси,
банківська справа та страхування,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

Булат Г. В.,

доцент кафедри менеджменту, фінансів,
банківської справи та страхування,
Хмельницький університет управління
та права імені Леоніда Юзькова,
м. Хмельницький

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Розвиток глобалізації, міжнародної, економічної і політичної інтеграції приводять до різних позитивних і негативних наслідків для національної економіки. Позитивними сторонами є міжнародний рух капіталу, можливість безперешкодної міграції трудових і фінансових ресурсів. Негативними сторонами є підвищений ризик нелегальних потоків грошових коштів, які підривають економіку і призводять до розвитку і фінансування терористичних угруповань.

Дані макроекономічні ризики і загрози визначають необхідність формування ефективної системи контролю та нагляду за грошовими потоками фізичних і юридичних осіб, яка б запобігала розвитку тіньової економіки і фінансування тероризму. Реалізацією цього завдання є розробка і вдосконалення системи фінансового моніторингу [1, с. 49].

На сьогоднішній день єдиного підходу до визначення фінансового моніторингу немає. Можемо виділити деякі з них. Фінансовий моніторинг – це:

- організація діяльності з протидії легалізації (відмиванню) коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму;
- безперервний, систематичний збір інформації про фінансові процеси з метою їх спостереження (стеження), контролю і прогнозування;
- сукупність заходів, спрямованих на виявлення фактів порушення законодавства в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Метою фінансового моніторингу є виявлення і запобігання легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму, як на рівні окремих суб'єктів, так і в масштабі країни. Основними завданнями фінансового моніторингу є [3, с. 17]:

- 1) забезпечення фінансової безпеки держави;
- 2) створення ефективного нормативно-правового поля в сфері запобігання легалізації незаконних доходів;
- 3) зниження ризиків втрати стійкості економічного розвитку держави;
- 4) поліпшення репутації України на світовому фінансовому ринку;

- 5) мінімізація тіньового сектора економіки;
- 6) вдосконалення фінансової політики країни;
- 7) забезпечення стабільного і ефективного розвитку держави.

Розглянемо більш детально особливості системи фінансового моніторингу в банківській сфері. Кредитні організації відіграють одну з ключових ролей в процесі функціонування національної економіки держави. Виконуючи роль посередника між власниками грошових ресурсів, а також фізичними та юридичними особами, які мають потребу в позиковому капіталі, комерційні банки здійснюють перерозподіл капіталу в економіці країни, що дозволяє динамічно і ефективно розвиватися всім сферам людської діяльності. Отже, особливе значення в процесі організації банківської діяльності займає контроль за дотримання законодавства в сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Необхідність постійного фінансового контролю в процесі діяльності суб'єктів банківської системи зумовлена такими факторами [2, с. 77]:

- 1) зростання тіньової економіки;

- 2) ризик залучення банківської організації в процесі легалізації злочинних доходів – нерегулярні перевірки транзакцій клієнтів може призвести до ненавмисного залучення банку в процес відмивання грошових коштів та фінансування тероризму. У разі виявлення даного факту наглядовим органом, комерційний банк втрачає репутацію надійного і законслухняного фінансового інституту. Крім того, це може привести до додаткових перевірок наглядового органу, застосування їм заходів санкцій аж до відкликання ліцензії у кредитної організації.

Таким чином, в умовах зростання загроз економічної безпеки, а також значної частки тіньової економіки об'єктивною необхідністю функціонування банківської сфери є формування ефективного фінансового моніторингу – комплексу заходів щодо забезпечення протидії легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Важливість постійного моніторингу операцій з грошовими коштами в процесі діяльності кредитних організацій визначається особливою роллю банківської сфери в структурі національної економіки, а також ризиком залучення банків до процесу відмивання грошових коштів, що може спричинити санкційні заходи з боку наглядового органу – НБУ.

Література

1. Волков Ю. Л. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. *Гроші і кредит*, 2019. Вип. 7. С. 48–51
2. Єрмолаєв К. С. Фінансовий моніторинг як вид фінансового контролю. *Актуальні питання економіки та управління*, 2020. Вип. 31. С. 76–78.
3. Курьянова І. В. Фінансовий моніторинг: підручник. Москва: Фінанси та статистика, 2018. 117 с.

Веселовська В.О.,

студентка 2 курсу спеціальності
«Фінанси, банківська справа та
страхування», Хмельницький
університет управління та права імені
Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Самарічева Т. А.,

к.е.н, доцент кафедри менеджменту,
фінансів, банківської справи та
страхування, Хмельницький
університет управління та права імені
Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

СУЧАСНИЙ СТАН БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Наявність державного боргу є невід'ємною складовою макроекономічного стану практично всіх сучасних країн, адже сучасний світ характеризується широким використанням зарубіжних інвестицій та зовнішніх боргових запозичень поряд з внутрішніми джерелами фінансування. Проте не слід забувати про боргову безпеку держави.

Боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [1].

Жодна країна для досягнення своїх стратегічних цілей не може обійтись без залучення додаткових джерел, у вигляді запозичень та позик. З точки зору науковців «життя в борг» не є негативним явищем. Головна проблема – ефективний механізм залучення та раціональне використання коштів в системі управління державним боргом.

В Україні для визначення економічно безпечного рівня державного боргу використовують індикатори, які систематизовано та затверджено наказом Міністерства економіки України «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29 жовтня 2013 року № 1277 [2]. Маючи доступ до даних, необхідних для проведення розрахунків, можна визначити стан боргової безпеки України (табл.1).

З таблиці видно, що протягом 2017–2019 рр. Україна знаходилася в небезпечній зоні боргової безпеки, а значення практично всіх показників перевищували критичне порогове значення, проте спостерігається зменшення показників частки державного та державного гарантованого боргу у ВВП (показник 2019 року вже не є критичним, так як його значення менше, ніж 60%) та частка обсягу валового зовнішнього боргу у ВВП, що свідчить про те, що ситуація з боргом налагоджується.

Такий стан є загрозовим для економічного розвитку оскільки ускладнює проведення боргової політики, що пов'язане з обслуговуванням боргу, та несе загрозу економічній безпеці і безпеці державного суверенітету в цілому. Стійка тенденція нарощування обсягів державного та гарантованого державою боргу залишається закономірністю останніх років.

Таблиця 1 – Показники рівня економічної безпеки України

Показники	Рік			Динаміка нормалізованих значень	Порогове значення (критичний рівень)	Зона безпеки
	2017	2018	2019			
Частка державного та державного гарантованого боргу у ВВП, %	61,0	52,2	51,2	Зменшується	>60	Небезпечна зона
Частка обсягу валового зовнішнього боргу у ВВП, %	103,9	87,7	-	Зменшується	>70	Небезпечна зона
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	10,5	17,8	16,9	Зростає	>11	Небезпечна зона
Індекс ЕМВІ + Україна	574	571	-	Зростає	>1000	Небезпечна зона
Частка обсягу офіційних міжнародних резервів в обсязі валового зовнішнього боргу, %	16,1	18,2	20,8	Зростає	20<	Небезпечна зона

Джерело: Складено автором.

Попри негативні тенденції, уряд продовжує брати на себе боргові зобов'язання та не змінює вектору боргової політики, що може призвести до негативних наслідків.

Основними загрозами борговій безпеці країни на сучасному етапі економічного розвитку є [3, с.47]:

- девальвація національної грошової одиниці;
- неефективне інвестування запозичених коштів;
- значне перевищення обсягу зовнішніх запозичень порівняно з рівнем ВВП;
- велика частка запозичень в іноземній валюті;
- висока вартість обслуговування державного боргу;
- низький рівень золотовалютного резерву.

Станом на 31 січня 2021 року державний та гарантований державою борг України становив 2 558,22 млрд грн або 90,74 млрд дол. США. Гарантований державою борг України становив 294,48 млрд грн (11,51%) або 10,45 млрд дол. США [4].

Протягом січня 2021 року сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилась у гривневому еквіваленті на 6,34 млрд грн та у доларовому еквіваленті державний та гарантований державою борг збільшився на 0,49 млрд дол. США.

Новий бюджет на 2021 рік має дефіцит в 6% ВВП (270 мільярдів гривень або 9,5 мільярда доларів), оскільки уряд витрачає значні кошти на стимули для усунення шкоди, завданої COVID-19. В результаті владі доведеться більше покладатися на внутрішнє фінансування бюджетного дефіциту. Україні пощастило: поточний рахунок виглядає добре завдяки падінню цін на нафту, а грошові перекази тримаються на диво добре: в цьому році робітники-мігранти, як очікується, відправлять додому з-за кордону близько 10 мільярдів доларів.

Валові міжнародні резерви (GIR) складають 26,6 млрд доларів, що еквівалентно 4,4 місяці покриття імпорту – більше, ніж мінімум, необхідний для підтримки стабільності гривні, яка на 25 листопада торгується на рівні 28,4 грн за долар. Україна виконала велику частину своїх зобов'язань по виплаті боргу за цей рік, ще близько 3 млрд доларів повинні бути виплачені в першому кварталі наступного року і близько 1,5 млрд доларів у другому кварталі. В цілому Україна має борг у розмірі 14,5 млрд доларів, який необхідно погасити в 2021 році. В крайньому випадку, уряд може фінансувати частину цього зі своїх резервів, не завдаючи занадто великої шкоди обмінним курсом або інфляції, але не всьому. Проблеми починаються в третьому кварталі, коли настає термін погашення боргу, який було реструктуровано п'ять років тому в ході протестів після Євромайдану, які привели до зміни уряду.

Дослідження показують, що державний борг є важливою частиною будь-яких державних фінансів та економіки загалом. Динаміка боргу має контролюватися центральним урядом через необхідність встановлення політики про управління боргом за фактичний період і на майбутнє.

За результатами аналізу державного боргу та дослідження поточного стану щодо боргового навантаження в Україні, можна зробити висновок, що сучасний рівень економічної безпеки в країні є загрозливим, відповідно до тенденції швидке зростання обсягу зовнішнього та внутрішнього боргу. Перевищення індексу державного боргу відносно обмеженого розміру ВВП, інших макроекономічних показників, починає становити загрозу для економічної безпеки країни. Тому, Уряд України повинен розробляти правильні стратегії та керувати громадськістю боргу з метою забезпечення боргового забезпечення держави та її економічне зростання.

Література

1. Про основи національної безпеки України. Верховна Рада України. 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Верховна Рада України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
3. Слав'юк Н. Зовнішні державні запозичення та економічний розвиток країни. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2019. 172 с.
4. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. 2021. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>.

Яворська О.Ф.,

студентка Хмельницького університету
управління та права імені Леоніда
Юзькова, м. Хмельницький

Ткачук Н.М.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
фінансів, банківської справи та
страхування, Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда
Юзькова, м. Хмельницький

РОЗВИТОК КРЕДИТНИХ ПОСЛУГ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Одним із визначних аспектів забезпечення сталого функціонування та прибутковості банківських організацій є налагодження відповідного рівня кредитних відносин. Тому, головною задачею, що постає перед керівництвом банку, буде правильна розробка кредитної політики. Кредитна політика повинна охоплювати найпріоритетніші елементи і принципи організації кредитної роботи в банківських установах, визначати пріоритетні напрями кредитування, і також перелік кредитів, які не повинні входити до кредитного портфеля [1].

Досліджуючи кредитні взаємовідносини банку, необхідно обґрунтувати цілі та напрями розвитку кредитної політики, її вплив на економічний розвиток держави.

Стратегія кредитної політики включає пріоритети, принципи та цілі конкретних банківських установ на кредитному ринку. Разом з тим, стратегію розглядають як загальний комплексний план, який забезпечує здійснення завдань та досягнення цілей діяльності банківських установ. Вона визначає цілі та основні шляхи їх досягнення, забезпечуючи дотримання оптимального напрямку дій.

Отже, стратегія визначає мету перспективного розвитку, межі дій і управлінських рішень[2].

Одним з провідних елементів кредитних відносин в межах стратегії є правильна постановка їх цілей.

До цілей кредитної політики банку можна відносити як формування та оптимізацію кредитного портфелю банківських установ так і побудову системи управління ризиками в галузі кредитування, також удосконалення структури органів управління в межах кредитної діяльності банківських установ.

Поставлені перед банком цілі можуть бути досягнуті лише при дотриманні таких принципів як:

- цільова спрямованість, це встановлення початкових цілей та чітке їх дотримання протягом визначеного періоду;
- оптимальність, здатність скоординувати інтереси учасників кредитної політики;

– ефективність, що оцінюється за мірою досягнення цілей формування кредитних відносин та політики;

– правомірність як чітка відповідність чинному законодавству[3].

При розробці кредитної політики банкам доводиться враховувати цілу низку факторів, що мають безпосередній вплив на їх діяльність. Фактори, які впливають і визначають кредитну політику, можна поділити на два типи: зовнішні та внутрішні (табл.1).

Таблиця 1

Таблиця 1 - Фактори кредитної політики у банківських установах

№	Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
1.	Макроекономічна ситуація в Україні, подальші тенденції її розвитку	Кваліфікація персоналу банківських установ
2.	Стан та рівень розвитку грошового ринку країни	Відсоткова політика банківських установ
3.	Потенціал та економічні особливості регіону, в якому розташований банк	Потенційні та існуючі клієнти банківських установ
4.	Кредитна політика конкурентів	Управління кредитними ризиками і можливостями
5.	Законодавчо обґрунтовані обмеження на обсяг кредитних операцій у банках	Внутрішньобанківські нормативно-правові документи з кредитування

Джерело: Складено авторами за даними[3].

Один із методів кредитування які широко використовують комерційні банки в нашій країні, є овердрафт, сутність якого полягає у тому, що банк може надати кошти за розрахункові документи клієнта на суми, які можуть перевищувати кредитний залишок на рахунку, в результаті чого утворюється дебетове сальдо, тобто видається вже сам кредит.

Зазвичай, в угоді між банківською установою та клієнтом встановлюється максимальна сума овердрафту - ліміт, що визначається банком на основі аналізу майбутніх грошових надходжень та платежів, бізнес-планів і планів реалізації продукції позичальника.

При наявності овердрафту на його погашення спрямовуються всі кошти, що зараховуються на поточний рахунок клієнта, тому і сума кредиту постійно змінюється в міру надходження коштів. В результаті кредитове сальдо на рахунку клієнта може періодично змінюватись на дебетове і навпаки. Також банки допускають тривалу наявність дебетового сальдо на рахунках для надійних клієнтів банку. Але при цьому вони посилюють контроль за поведінкою позичальників і загальним станом їх платоспроможності,

Головною перевагою овердрафту є те, що клієнт платить за користування кредитом, лише за фактом його використання, оскільки банки, встановлюють щоденне нарахування відсотків на суму непогашеного кредиту. В результаті

відбувається доволі значна економія коштів внаслідок перехідного характеру кредиту.

Отже, на сьогодні овердрафт є найзручнішим методом кредитування, що дозволяє клієнту вирішувати проблеми фінансування короткострокової заборгованості в той час, коли його витрати тимчасово перевищують надходження коштів на його рахунок.

Тому, для розробки ефективної кредитної політики банку, яка дала б можливість забезпечити фінансову стабільність банківських установ що дасть змогу підтримувати розвиток національної економіки країни потрібно: визначати стратегічні та оперативні цілі банку на ринку, визначити конкретні способи і методи їх реалізації, оцінити зовнішнє середовище і внутрішній потенціал банківських установ.

А правильна організація процесів банківського кредитування, розробка ефективної та гнучкої системи управління кредитними операціями будуть основою фінансової стабільності і ринкової стійкості комерційних банківських установ.

Література

1. Соловйова К.В. Шляхи вдосконалення кредитної політики комерційного банку.
URL: <http://ukr.vipreshebnik.ru/bank/4436-kredit-politika.html>
2. Банківська справа і фінансування інвестицій. Том 2: Політика і стратегія. Частина 1. Під ред. Н. Брука. Інститут Економічного розвитку Всесвітнього банку, 2005.
3. Коцовська Р.Р., Павлишин О.П., Хміль Л.М. Банківські операції : навч. посібник.. Київ : УБС НБУ, 2011. 320 с.

Шпуганич А. В.,

студентка Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Ткачук Н.М.,

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

В сучасних економічних умовах, які характеризуються посиленням глобалізаційних процесів, високими темпами розвитку інформаційних технологій і орієнтацією на розроблення, впровадження та використання високотехнологічної продукції, все більшого значення набувають питання інноваційного розвитку, побудови економіки знань і забезпечення ефективних фінансових та інформаційних комунікацій.

Процеси інтеграції України у світовий економічний простір вимагають вирішення проблеми забезпечення інноваційного розвитку її економіки на основі формування принципово нових теоретико-методологічних підходів та обґрунтування практичних заходів щодо впровадження результатів наукових досліджень.

Формування інноваційної моделі розвитку економіки спрямоване на забезпечення реалізації науково-технічного, економічного та соціального потенціалу України, застосування інтелектуального й творчого потенціалу кадрових ресурсів, зменшення впливу тіньового сектору економіки, сприяння підвищенню соціального захисту населення.

Одна з головних проблем, що заважає формуванню стратегії інноваційного розвитку банківської системи, пов'язана з труднощами оцінювання інноваційного потенціалу різних варіантів організаційно-економічного розвитку банків [2]. Тому необхідно провести структурування нововведень, що забезпечить вибір обґрунтованої стратегії розвитку банку, а також дозволить визначити характер майбутньої банківської діяльності, склад банківських операцій, форми обслуговування клієнтів тощо.

1. Визначення основних складових інноваційного розвитку банківської системи. Згідно з [3], інноваційна діяльність є складним процесом трансформації нових ідей та знань в об'єкт економічних відносин. У [1] інноваційна діяльність визначається як процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших наукових досягнень у новий або вдосконалений продукт, який реалізується на ринку, у новий або вдосконалений технологічний процес, що використовується у практичній діяльності, а також у пов'язані з цим додаткові наукові дослідження та розробки.

Дослідження поняття інноваційного розвитку й узагальнення існуючих трактувань науковців дозволяють визначити інноваційний розвиток як процес управління, що спирається на безперервний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу економічного об'єкта згідно з обраною місією та мотивацією діяльності в мінливих умовах зовнішнього середовища. Звідси випливає, що процес інноваційного розвитку необхідно розглядати з позицій конкретного суб'єкта господарювання у взаємодії з іншими суб'єктами, які безпосередньо залучені в структуру всіх етапів його специфічної діяльності.

Інноваційний розвиток банківської системи можна визначити як процес структурного вдосконалення банківської системи, який досягається переважно за рахунок практичного використання нових знань для підвищення якості банківських послуг, підвищення рівня захисту банківської інформації, підвищення рівня конкурентоспроможності банків і, як наслідок, банківської системи в цілому.

Тенденції розвитку технологічних інновацій у банківській сфері сьогодні пов'язані з динамічним розвитком ІТ-сфери. Багато банків сьогодні переглядають свою ІТ-інфраструктуру з метою її оптимізації й впровадження нових технологій, які дозволять мінімізувати витрати на банківський бізнес, отримати конкурентні переваги. Наприклад, сьогодні популярними ІТ-

проектами в банківському секторі є проекти впровадження відео-конференц-зв'язку [4].

2. Забезпечення інноваційних процесів у банківській діяльності. Визначений перелік напрямів інноваційної діяльності регулюється інноваційним комплексом управління розвитком банку. Інноваційний комплекс забезпечує управління процесами планування й бюджетування інноваційного розвитку, стимулювання й мотивація персоналу, контроль за впровадженням інновацій, інформаційне забезпечення інноваційного процесу, управління організаційно-економічним розвитком.

Ресурсами інноваційного комплексу виступають капіталовкладення в грошовій формі, інформація, спеціалісти банків, посередники, консультанти управління. В даному випадку ресурси являють собою запаси, накопичення яких до певної кількості надасть можливість поновлювати весь інноваційний процес.

Інноваційний комплекс банку необхідно розглядати як обов'язковий елемент системи банку разом з такими елементами, як підсистема інвестиційного розвитку, підсистема управління ризиками, підсистема управління активами, пасивами тощо.

Отже, потенціал інновацій – це реальна або ймовірна можливість усього інноваційного комплексу використовувати ресурси банку для організації неперервного інноваційного процесу.

3. Формування концепції управління інноваційним розвитком банківської системи. Формування єдиної науково обґрунтованої концепції управління інноваційним розвитком банківської системи є достатньо складною науково-практичною задачею, вирішення якої потребує врахування багатьох чинників. Так, сучасна концепція інноваційного розвитку повинна спиратися на потреби суспільного розвитку, внутрішні потреби банку та враховувати об'єктивні обмеження щодо реалізації цілей інноваційного розвитку. Більш того, концепція інноваційного розвитку повинна враховувати закономірності глобального науково-технічного розвитку, диференціацію форм і методів науково-технічної діяльності, появу нових інструментів управління інноваційною діяльністю тощо [2].

Реалізація концепції інноваційного розвитку залежить від здатності банку активно впроваджувати інноваційну політику. Оцінювання банку з погляду інноваційної спроможності повинна здійснюватися з урахуванням стійкості банку й базуватися на аналізі таких показників, як ефективність управління, контролю, управління ризиками, повнота й достовірність інформації щодо банківської діяльності, якість обслуговування клієнтів, рівень розвитку інфраструктури та інформаційного потенціалу.

Інноваційна діяльність банків надає нові можливості щодо їх прогресивного розвитку, але разом з тим посилює тиск з боку традиційних і нових конкурентів, що вимагає вироблення й прийняття нестандартних, швидких рішень, які стосуються стратегії розвитку банків. І щоб не втрачати конкурентні переваги, банки повинні вдосконалювати свої операції й послуги, впроваджувати більш досконалі структури управління, які б дозволяли гнучко

реагувати на мінливість зовнішніх умов функціонування, а також забезпечували високу якість банківської діяльності, контроль витрат і ефективності.

Впровадження банківських інновацій дозволяє підвищити продуктивність праці, ефективно використовувати ресурси, збільшити прибутки, знизити витрати і, як наслідок, підвищити конкурентоспроможність банків і банківської системи та забезпечити їх сталий розвиток у глобальному економічному середовищі.

Література

1. Інноваційні технології антикризового управління економічними системами : монографія / С.К. Рамазанов, Г.О. Надьон, Н.І. Кришталь, О.П. Степаненко, Л.А. Тимашова; Під ред. проф. С.К. Рамазанова. Луганськ; Київ: СЛУ ім. В. Даля, 2009. 584 с.

2. Колодізев О.М. Методологічні засади забезпечення управління інноваційним розвитком економіки : монографія. Харків: ФОП Лібуркіна Л.М.; ІНЖЕК, 2016. 240 с.

3. Степаненко О.П. Ситуаційний аналіз і розроблення сценаріїв розвитку банківської системи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Посткризовий розвиток фінансової системи України: проблеми та перспективи*: Збірник наук. праць / НАН України. Ін-т регіональних досліджень; відп. ред. Є.І. Бойко. Вип. 1. Львів, 2013. С. 290–299.

4. Школьник І.О. Фінансовий ринок України: сучасний стан та стратегія розвитку : монографія. Суми: Мрія, УАБС НБУ, 2016. 348 с.

Клюкин А. Д.,
магістрант УО БГСХА

Валько В.В.,
студент УО БГСХА

Короленко О.Н.,
к.э.н., доцент кафедри финансов и
контроля в сельском хозяйстве,
УО БГСХА, г. Горки, Республика
Беларусь

МЕТОДИКА АУДИТА ВЫПУСКА И РЕАЛИЗАЦИИ ГОТОВОЙ ПРОДУКЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПРИ УЧЕТЕ УРОВНЯ СУЩЕСТВЕННОСТИ

В современных условиях ведения бизнеса возрастают требования внешних и внутренних пользователей к информационному обеспечению процесса управления. Среди показателей, представляющих интерес, – выручка от продажи продукции (работ, услуг). Кроме того, выручка от продажи продукции (работ, услуг) является базой для расчета некоторых налогов, а

также критерием для определения необходимости проведения обязательного аудита. От достоверности данного показателя зависит возможность развития организации: будут ли акционеры приобретать акции, правильно ли определена прибыль, и в целом перспектива дальнейшего развития, что и определяет актуальность темы исследования.

Согласно постановлению Национального статистического комитета Республики Беларусь от 12.10.2012 № 182 «Об утверждении формы государственной статистической отчетности 12-п» под готовой продукцией принято считать изделия и полуфабрикаты, полностью законченные обработкой, соответствующие действующим стандартам или утвержденным техническим условиям, в том числе по комплектности, принятые на склад или заказчиком и снабженные сертификатом или другим документом, удостоверяющим их качество [3].

Цикл выпуска и реализации готовой продукции является основным процессом деятельности сельскохозяйственной организации, в котором формируются такие значимые для пользователей бухгалтерской отчетности показатели, как выручка от реализации, себестоимость проданной продукции и прибыль (убыток) от реализации готовой продукции [2].

Аудитору необходимо учитывать специфику деятельности проверяемого экономического субъекта (сельскохозяйственной организации) и вытекающие из этого проблемы, и задачи:

- показатели выручки, себестоимости, прибыли от продаж отражают эффективность основной деятельности организации, способность его к возмещению производственных затрат, к выполнению обязательств как перед бюджетом по налогам, так и перед работниками организации по оплате труда;

- информация о таких показателях нужна как внутренним пользователям, в первую очередь руководителям организации для правильного ведения дел в ней, так и многочисленным внешним пользователям, непосредственно связанным с данной организацией поставщикам, покупателям, банкам, прочим дебиторам и кредиторам, и другим;

- от эффективного и качественного учета выпуска, отгрузки и реализации готовой продукции сельскохозяйственной организации зависит успешность функционирования всей организации в целом, так как именно готовая продукция – это конечная цель деятельности организации [1].

Методика аудиторской проверки выпуска и реализации готовой продукции сельскохозяйственной организации с учетом уровня существенности заключается в следующем.

Уровень существенности устанавливает размер допустимой ошибки и позволяет аудитору выбрать аудиторские процедуры, которые, как предполагается, в совокупности уменьшат аудиторский риск до приемлемо низкого уровня.

Порядок расчета зависит от результатов деятельности за проверяемый период. Если организация-клиент убыточна, то уровень существенности рассчитывается с помощью метода для убыточных организаций. Если аудируемая организация прибыльна, то целесообразнее использовать так

называемый «дедуктивный способ определения уровня существенности». При этом за основу аудитор может взять базовые показатели отчетности, от которых берется определенная доля, процент и определяется среднеарифметическое полученных значений. В качестве базовых показателей могут быть взяты:

- «Выручка от реализации готовой продукции»;
- «Себестоимость продаж»;
- «Прибыль (убыток) до налогообложения»;
- «Валюта баланса»;
- «Собственный капитал».

После установления уровня существенности необходимо определить направления проверки по отдельным участкам, провести тестирование проверяемых показателей отчетности. Если проверяемая совокупность документов велика, то производится расчет объема выборки исходя из установленного уровня существенности.

Разработанный тест для оценки внутреннего контроля выпуска и реализации готовой продукции сельскохозяйственных организаций представим в таблице 1.

Таблица 1 – Тест для оценки внутреннего контроля выпуска и реализации готовой продукции сельскохозяйственных организаций

№ п/п	Вопросы тестирования для сельскохозяйственной организации
1	Контролируется ли реализация готовой продукции персоналу за наличный расчет и реализация отходов?
2	Ограничен ли доступ к бланкам счетов-фактур за реализацию?
3	Заполняются ли пронумерованные транспортные накладные или другие документы на отгрузку?
4	Пронумерованы ли бланки счетов-фактур за реализацию?
5	Контролируется ли последовательность нумерации для выявления неучтенных счетов-фактур?
6	Контролируется ли последовательность нумерации для выявления неучтенных транспортных накладных?
7	Обоснованы ли реализационные цены и сроки реализации по договорам?
8	Устанавливаются ли реализационные цены ниже себестоимости?
9	Сопоставляется ли количество реализованной продукции с данными счетов-фактур?
10	Проверяются ли товарно-транспортные документы на предмет ошибок при подсчете количества, общей суммы, применении цен, наценок?
11	Проверяется ли соответствие данных первичного, аналитического и синтетического учета реализации продукции?
12	Имеется ли классификатор по готовой продукции и ее реализации?
13	Имеется ли единая учетная политика по реализации продукции?
14	Проверяются ли записи аналитического и синтетического учета реализации и утверждаются ли ответственным бухгалтером?

Аудитор должен проанализировать полученные ответы и принять решение, доверять или нет системе внутреннего контроля клиента. Если степень надежности внутреннего контроля выпуска и продажи готовой продукции сельскохозяйственной организации высока, то аудитор может

снизить степень детализации проверки. В противном случае, аудит должен увеличить количество процедур проверки по существу с целью снижения риска необнаружения существенных искажений анализируемых показателей отчетности.

Также не мало важным является и разработка программы аудита отгрузки и реализации готовой продукции сельскохозяйственной организации, которую представим в таблице 2.

Таблица 2 – Программа аудита отгрузки и реализации готовой продукции сельскохозяйственной организации

№ п/п	Этап проверки	Объект аудиторской проверки
1	Проверка наличия и правильности оформления подтверждающих документов по сдаче готовой продукции	Акты на сдачу готовой продукции, акты приемки выполненных работ, акты сверки
2	Проверка полноты оприходования на склад готовой продукции по количеству и стоимости	Акты на сдачу готовой продукции, акты приемки выполненных работ, ведомость выпуска готовой продукции
3	Проверка правильности определения оценки готовой продукции	Учетная политика, книга учета остатков НЗП, анализ счетов 20 «Основное производство» по субсчетам (растениеводство и животноводство), 44 «Расходы на реализацию», 43 «Готовая продукция»
4	Проверка правильности учетных записей по выпуску готовой продукции	Главная книга, анализ счетов 20 «Основное производство» по субсчетам (растениеводство и животноводство), 43 «Готовая продукция», 44 «Расходы на реализацию», 90 «Доходы и расходы по текущей деятельности» (в разрезе субсчетов)

Затем аудитору следует сделать оценку результатов выборочной проверки и их распределение на всю проверяемую совокупность. При этом необходимо сравнить сумму обнаруженных ошибок с уровнями существенности, установленными для проверяемых показателей.

Завершающим этапом является оценка обнаруженных ошибок во всей отчетности и сравнение их с общим уровнем существенности. Полученные результаты являются основанием для выражения мнения о достоверности бухгалтерской отчетности организации.

В качестве совершенствования методики аудита отгрузки и реализации готовой продукции сельскохозяйственной организации рекомендуем при проведении аудиторской проверки проверять функционирование автоматизированных программ по бухгалтерскому учету, заполнение форм статистической и налоговой отчетности в Электронном респонденте, ведь иногда данные документов не совпадают с данными в электронных формах.

Таким образом, применение уровня существенности при проведении аудита выпуска и реализации готовой продукции сельскохозяйственной организации позволяет аудитору выявить предельно допустимую ошибку и тем самым снизить свой собственный аудиторский риск, сократив или наоборот увеличив, объем аудиторских процедур, что позволит в дальнейшем контролировать ход аудиторской проверки при обнаружении существенных искажений в отчетности.

Литература

1. Бычкова С.М., Алдарова Т.М. Аудит достоверности бухгалтерской отчетности сельскохозяйственных предприятий с учетом уровня существенности. *Бухучет в сельском хозяйстве*. 2007. № 3. С. 60-73.

2. Об аудиторской деятельности: Закон Респ. Беларусь, 12 июля 2013 г., №57-З. : в ред. Закона Респ. Беларусь от 18 июля 2019 г. №229-З. Бизнес-инфо: аналит. правовая система / ООО «Профессиональные правовые системы». Минск, 2021.

3. Об утверждении формы государственной статистической отчетности 12-п «Отчет о производстве промышленной продукции (работ, услуг)» и указаний по ее заполнению: постановление Национального статистического комитета Респ. Беларусь, 28 июля 2014 г., № 111 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. Минск, 2021.

Баранник Л.Б.,

д.е.н., професор, професор кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

Соломка Я.А.,

аспірант кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

ІННОВАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Курс України на інноваційний розвиток означає перехід її економіки до якісно нового стану. Він передбачає впровадження у вітчизняне виробництво прогресивних наукоємних і високотехнологічних процесів, випуск якісної конкурентоспроможної продукції і, в кінцевому рахунку, підвищення добробуту українських громадян.

«За всієї важливості прямого державного фінансування й управління інноваційними процесами у ринкових умовах необхідно задіяти внутрішні механізми фінансування інноваційної діяльності, коли відбувається взаємодія важелів і стимулів господарської діяльності між учасниками інноваційного процесу» [1, с. 116-117].

До таких учасників, безперечно, відносяться держава, розробники науку та суб'єкти господарської діяльності. Світовою практикою доведено, що великий потенціал сприяння новаціям має податкова політика, яку держава безпосередньо проводить через систему оподаткування.

Інструментами податкової політики є ставки податків, податкові пільги, податкові канікули та деякі інші, використовуючи які поодиночі або в певній комбінації, держава створює умови для інноваційної діяльності. Серед інших фінансових інструментів слід назвати субсидії і дотації для малих і середніх підприємств, які досить поширені в багатьох європейських країнах. Завдяки ним значно збільшується кількість учасників інноваційних процесів у цих країнах.

Мета доповіді – привернути увагу наукової спільноти до вирішення проблеми, що дозволить суттєво активізувати інноваційний процес від етапу створення до етапу впровадження новинок. Звичайно, розуміючи, що в межах одного дослідження важко підняти весь шар проблем, які заважають успішному протіканню інновацій через податкові гальма, зосередимося лише на деяких з них, які, на нашу думку, можна усунути якнайшвидше.

Доводиться констатувати, що наразі при всій актуальності та необхідності інноваційного прориву в економічному розвитку, Україна не є

лідером ані за темпами інновацій, ані за обсягами, й навіть не входить у двадцятку провідних країн світу у цій сфері. У рейтингу «Глобальний інноваційний індекс 2020» Україна зайняла 45-е місце, отримавши 36,3 бали, тим самим поліпшивши показник 2019 року на дві позиції. Крім того, наша країна посіла друге місце серед країн з доходами нижче середнього [2].

Фактори успішного інноваційного розвитку кожної конкретної країни мають історичне коріння і носять специфічний характер, пов'язаний з реалізацією тих чи інших завдань її розвитку. Як стверджують В.А. Гурова та А.В. Корепанова, досліджуючи міжнародний досвід активізації інноваційного розвитку країн, держави проводять інноваційну політику з акцентом саме на той аспект діяльності, який для кожної конкретної країни є найбільш релевантним [3, с.51]. Якщо керуватися таким принципом і брати до уваги ситуацію, що наразі має місце в економіці нашої країни, то в Україні саме час для активних господарських та адміністративних реформ. Уже не один рік серед науковців йдеться про проведення дієвої податкової реформи, спроможної переломити хід історії з тіншовою економікою та зрушити з мертвої точки інноваційний прогрес в нашій країні.

Українські підприємства здебільшого фінансують інновації власним коштом, це 87,7% загального обсягу фінансування інновацій [4]. У 2019 р. 782 підприємства здійснювали інноваційну діяльність. З них саме впроваджували інновації – продукцію та/або технологічні процеси – 13,8%. Порівняємо: 2012 р інноваційною діяльністю займалося вдвічі більше підприємств – 1758, однак впроваджували інновації 13,6%. Найбільше інноваційно активних підприємств займалися виробництвом харчових продуктів (16,8%) й машин та устаткування (10,2%). Загалом підприємства витратили на інновації 14220,90 млн грн, з яких найбільше – на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (10185,11 млн грн) [там само]. Отже, у 2019 р. в Україні зросла кількість інноваційно активних підприємств, але їхня частка у загальній кількості промислових підприємств знизилась порівняно з 2018 р. [5, с. 25]. І справа тут не в тім, що в умовах ринкової економіки підприємства використовують власний капітал, це нормально, адже як не їм працювати на новому обладнанні чи з використанням нових технологій чи методів. Питання в тому, що держава могла б посприяти, стати каталізатором в цій справі. Отже, інноваційна модель розвитку неможлива і без податкових новацій. Найбільш поширеним інструментом у стимулюванні інноваційної діяльності є податкова пільга. Як такої спеціальної статті у Податковому кодексі України у чинній його редакції, де б надавалося визначення податкової пільги немає, проте у кожному розділі, роз'яснюючи застосування того чи іншого податку, говориться й про пільги щодо сплати саме цього податку. Все ж таки в умовах цифровізації економіки, вважаємо, цей пробіл треба виправити і дати роз'яснення з приводу податкових пільг і в інноваційній сфері діяльності. На нашу думку, цілком прийнятним є визначення сутності податкової пільги при податковому стимулюванні інноваційної діяльності підприємств Желізняк Р. Й.: «Податкова пільга при податковому стимулюванні інноваційної діяльності підприємств – це передбачений податковим та митним законодавством виняток з загальних

правил оподаткування щодо зменшення суми нарахованого податку чи/та збору або звільнення від нарахування та сплати податку та збору підприємства, що займається інноваційною діяльністю» [6]. Прикро, що податківці не звертають уваги на наукові напрацювання з податкової проблематики.

Зазначимо, в Україні створено потужну правову базу для інноваційного розвитку. Це, насамперед, Податковий кодекс України та різні законодавчі акти. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки інноваційним шляхом. У Законі України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 року № 3715-VI визначено пріоритетні напрями інноваційної діяльності та вказано, що держава повинна сприяти через запровадження податкових, митних та валютних преференцій. Про податкові преференції йдеться тільки в цьому законі, тоді як в ПКУ нічого не сказано про інноваційну діяльність та методи сприяння підприємствам, що займаються нею.

Багато хто, і не безпідставно, вважає податковою пільгою податкові канікули. Застосування механізму «податкових канікул» для податкового стимулювання інноваційної діяльності може бути реалізовано двома способами: 1) податкова підтримка інноваційних підприємств, 2) тимчасове виведення з-під оподаткування прибутку від реалізації інноваційних проектів. У першому випадку пільга надається виключно тим підприємствам, які за своїми ознаками відповідають визначенню інноваційних» [7, с. 35]. За Законом № 40-IV, до інновацій належать новостворені (застосовані) та (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Отже, знову стикаємося з нечітким роз'ясненням щодо того, яке підприємство вважати інноваційним. Питання щодо розміру прибутку від реалізації інноваційних проектів (другий випадок), на нашу думку, потребує також детального правового регламентування.

Можна навести великий перелік податкових інструментів, які доцільно використовувати в тому чи іншому випадку. Доречним можна вважати постійний моніторинг інноваційного процесу (причому, не заради статистики), опитування підприємств-новаторів на предмет вибору методів їхнього заохочення й, відповідно, прийняття управлінських рішень щодо застосування пільг чи інших преференцій. Тут міг би допомогти тандем двох відомств – Державної податкової служби та Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, у складі якого працює Департамент технічної та інноваційної політики. Соціальну значимість проектів кожного разу потрібно переглядати, оскільки життя не стоїть на місці. Сьогодні доволі важливими є інновації по боротьбі з коронавірусною інфекцією. Крім того, метою податкового регулювання, яку потрібно досягти засобами податкового стимулювання, є покращення фінансово-економічних результатів діяльності інноваційних

підприємств і підвищення економічної зацікавленості суб'єктів господарювання в інноваційному розвитку. Перший крок цього року вже зроблено. Це є підписаний президентом України в березні закон, який, зокрема, передбачає, що до 1 січня 2035 р від оподаткування ввізним митом звільняється устаткування та обладнання, яке ввозитиметься в Україну для реалізації інвестпроектів. Крім цього, закон дозволяє органам місцевого самоврядування до 1 січня 2035 року зменшувати ставки земельного податку та орендну плату за землю державної та комунальної власності або звільняти від сплати земельного податку за земельні ділянки, які використовуються в межах реалізації інвестпроектів. Отже, чекаємо й на не менш потрібний закон для «новаторів».

На думку багатьох дослідників, трансформації системи оподаткування мають проводитися в таких напрямках:

- визначення та законодавче затвердження пріоритетних напрямів науково-технологічного та інноваційного розвитку країни з опрацюванням податкових методів їх стимулювання;
- створення сприятливих податкових умов для стимулювання інвестицій в цифрові технології, розвиток енергозберігаючих технологій та альтернативних видів енергії;
- індивідуальний підхід при стягуванні податків залежно від економічної та суспільно значимої ефективності проведених науково-технічних проектів й подальше вдосконалення положень чинного Податкового кодексу України щодо податку на прибуток та надання податкових преференцій;
- приведення нормативно-правової бази з оподаткування у відповідність із завданнями інноваційного розвитку;
- законодавче закріплення механізмів стимулювання інноваційної діяльності з використанням різноманітних податкових інструментів;
- опрацювання методів документування і контролю доходів та витрат на інноваційну діяльність, введення чітких правил формування валових доходів і витрат на інноваційну діяльність;
- розробка механізму включення суб'єктів інноваційної діяльності, в тому числі фізичних і юридичних осіб малого і середнього бізнесу до єдиного Державного реєстру для надання пільги з податку на прибуток та ПДВ.

Є ще один важливий момент, який у контексті цієї теми неможна оминати. Провідні країни світу в інноваційній сфері приділяють значну увагу взаємодії держави і суспільства, створюють умови, що сприяють розвитку науки та освіти, наукових розробок і досліджень. Наприклад, скандинавська модель податкових відносин, на думку деяких учених, будується на довірі людей один до одного і до держави (відповідно, до державних інститутів). Загальне податкове навантаження в Швеції становить 44,1% до ВВП, в Данії – 45,9%, у Фінляндії – 44,1%. У той же час високий рівень оподаткування в них поєднується з одними з найбільших в світі інвестицій держави в освіту громадян, охорону здоров'я, а також позитивно корелює з високим рівнем зайнятості населення. Це загалом створює атмосферу оптимізму й креативного ставлення до роботи. Скандинави справедливо вважають, що «людський

фактор» є найважливішим для утримання і підвищення конкурентоспроможності товарів, послуг та їх національних економік в цілому.

На сьогодні для України, коли витік мізків не припиняється, цей приклад слугує доказом того, що держава має подбати про людський розвиток, і лише тоді можна розраховувати на синергетичний ефект. З року в рік у науковій літературі та в ЗМІ підіймається питання про необхідність перегляду законодавства на користь тих, хто реально робить інноваційну справу, тобто суттєву підтримку вітчизняних новаторів. Копійчаною підтримкою прогресу не добитися. Але, на жаль, останнім часом не чути про вирішення цієї проблеми.

Література

1. Гаман М., Крушельницька Т. Удосконалення механізмів оподаткування інноваційної діяльності в Україні в контексті світового досвіду. Вісник національної академії державного управління. 2011. № 3. 116-123.

2. The Global Innovation Index 2020. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

3. Гурова В.А., Корепанова А.В. Міжнародний досвід активізації інноваційного розвитку країн. URL: [file:///C:/Users/ASUS/Downloads/4794-Текст%20статті-9626-1-10-20180110%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/ASUS/Downloads/4794-Текст%20статті-9626-1-10-20180110%20(3).pdf)

4. Українські підприємства фінансують інновації власним коштом – Аналітичне дослідження «Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році» URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayinski-pidpriyemstva-finansuyut-innovaciyi-zdebilshogo-vlasnim-koshtom-analitichne-doslidzhennya-innovacijna-diyalnist-v-ukrayini-u-2019>

5. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша, Рожкова Л.В., Коваленко О.В. К.: УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.

6. Желізняк Р.Й. Податкове стимулювання інноваційної діяльності підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2015. 20 с.

7. Баранник Л.Б., Даценко В.В. Фіскальні інструменти стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств науковий погляд: економіка та управління. 2017. № 1 (57). С. 29–39.

Дулік Т. О.,

к. е. н., доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

Александрюк Т. Ю.,

старший викладач кафедри соціального забезпечення та податкової політики
Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЇ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

Виникнення місцевого оподаткування є великим досягненням сучасних правових демократичних держав та їх адміністративно-територіальних утворень. Його наявність об'єктивно зумовлена необхідністю розмежування джерел доходів, між державним та місцевими бюджетами внаслідок отримання правової, організаційної, матеріальної і фінансової самостійності органів місцевого самоврядування [1; 2]. Таке міжбюджетне розмежування фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення реалізації функцій та повноважень місцевого самоврядування, є свідченням про високий рівень демократичного розвитку державних інституцій, а надмірна їх централізація в державному бюджеті загрожує встановленням фінансової диктатури, розростанням державного сектора економіки, масштабів діяльності та функцій державних органів влади і одночасно колапсу органів місцевого самоврядування.

Причини, які привели до появи місцевого оподаткування у різних країнах здебільшого специфічні для них, проте, є в цьому і багато спільного. Головне – гостра потреба системи місцевого самоврядування у додаткових бюджетних надходженнях у зв'язку з відокремленням від органів державної влади тих функцій і завдань, які стосуються захисту прав та інтересів територіальних громад.

У процесі історичного розвитку суспільства органи місцевої влади поступово зростали, оскільки їх завдання та функції з плином часу нарощувалися: посилилися традиційні функції місцевого самоврядування, громадського правопорядку, економічної безпеки, утримання закладів освіти і науки, охорони здоров'я та довкілля, соціального забезпечення, комунального господарства, дорожнього будівництва, місцевого транспорту тощо. І відмовитися від них не можна навіть у віддаленій перспективі.

Отже, органи місцевої влади через систему місцевого оподаткування отримують необхідні фінансові ресурси, що акумулюються в місцевих бюджетах, та реалізують своє призначення. Тому за будь-яких умов вони мають забезпечити систематичні податкові надходження до місцевих бюджетів –

плану утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування [2].

Сучасна система місцевого оподаткування сформувалася завдяки тривалому історичному фіскальному процесу та суспільної еволюції: трансформації натурального господарства у товарно-грошове, розвитку держави, продуктивних сил та соціально-економічних відносин, що знайшло своє відображення у цілісній системі наукових знань про податки. Опираючись на ці надбання науково-поняттєвого апарату податкової теорії, фіскально-бюджетної практики, а також законодавчо-нормативне, організаційно-адміністративне, інформаційно-аналітичне середовище, що обумовлене сукупною дією соціально-економічних, політично-правових і морально-етичних чинників, можна прослідкувати етапи становлення та специфіку розвитку місцевого оподаткування в Україні на різних стадіях суспільного процесу. Разом з тим звертання до історичних джерел теорії і практики місцевого оподаткування збагачує її теоретико-методологічний арсенал та банк знань новими фактами щодо формування фінансових ресурсів територіальних громад за рахунок місцевих податків та зборів, розширяє проблемне бачення фіскальних явищ місцевого значення, оберігає від типових помилок, нарощує позитивні приклади усунення фінансових диспропорцій, альтернативних варіантів оптимізації регіональної фіскальної політики та посилення місцевого самоврядування.

Загалом, місцеве оподаткування – це закономірне об'єктивно-суб'єктивне явище, система податкових правовідносин, що виникають (складаються) між державою, органами місцевого самоврядування та платниками місцевих податків і зборів – юридичними і фізичними особами з приводу мобілізації до місцевих бюджетів держави й використання частини вартості ВВП, що діє законодавчо з метою фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. При цьому слід зазначити, що його об'єктивна природа як обов'язкової структурної складової податкової системи демократичної держави, що є відповідною платою суб'єктів оподаткування за надані їм суспільні послуги, не змінюється, а зміні підлягають перелік місцевих податків і зборів, їх елементи (об'єкт оподаткування, ставки, пільги тощо) та порядок адміністрування, що одночасно є суб'єктивними діями уряду та засобами фіскальної політики. Основне завдання полягає в тому, щоб зуміти його правильно використати: об'єктивне пристосувати до національного економічного простору регіонів, а суб'єктивне поставити в рамки податкового законодавства.

Проте у сучасних умовах загальний вектор об'єктивно зумовлених тенденцій еволюції механізму місцевого оподаткування в Україні не свідчить про наявність глибинних оздоровчих процесів у цій сфері. Що стосується суб'єктивної сторони діяльності держави в розглядуваній сфері, то і тут виявляються численні негативні наслідки для економічної безпеки регіонів України. Причинами такого стану є, насамперед, вузькі місця законотворчості та прийняття численних необґрунтованих доповнень до нормативно-правової бази, яка покладена в основу сучасної системи місцевого оподаткування, що

призводить до конфлікту інтересів між державою, органами місцевого самоврядування та платниками податків. Так, після прийняття Податкового кодексу України, що регламентує процедуру місцевого оподаткування, щорічно вносяться численні зміни та поправки без належної наукової їх апробації.

Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року №71-VIII [3] суттєво змінив окремі правила як загальнодержавного, так і місцевого оподаткування, зокрема включивши до місцевих податків і зборів – податок на майно (нерухомість, земля, транспортні засоби), єдиний податок, збір за місця для паркування транспортних засобів та туристичний збір. Це суттєво вплинуло на структуру доходів місцевих бюджетів.

Офіційні статистичні дані щодо показників формування доходної частини місцевих бюджетів України впродовж останніх одинадцяти років свідчать про наявні законодавчо врегульовані, функціональні, взаємопов'язані дві системи: бюджетну та податкову, здатних мобілізувати у розпорядження місцевих органів влади значні обсяги фінансових ресурсів, які в подальшому спрямовуються на розвиток територіальних громад (табл. 1).

Таблиця 1 – Показники формування доходної частини місцевих бюджетів України (млн грн)

Показники	ПДФО	Акцизний податок	Податок на прибуток підприємств	Місцеві податки і збори	Плата за користування надрами	Інші
2010	51 029	695	390	819	179	4 281
2011	54 065	908	358	2 550	1 445	3 060
2012	61 066	1 243	443	5 457	1 751	3 310
2013	64 586	1 359	675	7 314	1 205	3 249
2014	62 557	159	260	8 056	1 421	2 797
2015	54 921	7 685	4 277	27 041	1 019	3 276
2016	78 971	11 628	5 879	42 261	1 082	7 080
2017	110 653	13 156	6 485	52 587	1 103	17 021
2018	135 647	13 623	8 782	58 902	2 878	9 982
2019	165 504	13 718	10 230	73 576	3 680	3 836
2020	184 469	14 245	10 028	74 918	3 122	3 686

Джерело: побудовано за даними: [4]

Таким чином, представлені статистичні дані в табл. 1 свідчать про суттєвий вплив податкових надходжень на формування доходної частини місцевих бюджетів України, обсяги яких щорічно збільшуються. Проте більшою мірою зростання загальних обсягів податкових надходжень вдалося отримати від сплати податку на доходи фізичних осіб, що є загальнодержавним податком (стаття 9 Податкового кодексу України). При цьому відбулося зростання і надходжень від сплати місцевих податків та зборів з 2014 р. майже у десять разів. Такі позитивні зрушення пояснюються у тому числі й посиленням їх адміністрування.

У той же час прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16 січня 2020 року № 466-ІХ [5] вніс зміни до Податкового кодексу України, узгодивши процедуру адміністрування місцевих податків і зборів із Законом України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» (№1160 від 11.09. 2003 р.), відповідно до якого рішення про встановлення місцевих податків та зборів мають ознаки регуляторних актів та потребують реалізації процедур.

Література

1. Європейська хартія місцевого самоврядування. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05. 1997 р. №280/97-ВР (зі змінами та доповненнями – редакція від 18.03. 2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» від 28 грудня 2014 року №71-VIII (зі змінами та доповненнями – редакція від 01.01. 2017 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/71-19#Text>
4. Ціна держави: Доходи та видатки бюджетів України URL: <http://cost.ua/budget/revenue/>
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві Закон України від 16 січня 2020 року № 466-ІХ (зі змінами та доповненнями – редакція від 01.01. 2021 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#Text>

Тараненко В.Є.,

к.е.н., доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

Ісаханян С.Р.,

здобувач вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

РЕГУЛЯТОРНИЙ ВПЛИВ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Більшість дослідників виділяють фіскальну функцію податку на доходи фізичних осіб (далі – ПДФО) зважаючи на його суттєвий вплив на формування доходної частини бюджетів в Україні. Зазначимо, що фіскальна функція будь-якого податку на доходи у країні з неусталеною економічною системою є досить суперечливою: через нестабільність та значний тіньовий сектор такі податки не зможуть повною мірою стати фіскально ефективними. Тому вважаємо за доцільне зосередитися саме на регулятивній функції ПДФО.

На сьогоднішній день податок на доходи фізичних громадян економічний важіль держави, мобілізатор коштів інструмент соціальної політики, який відіграє значну роль формуванні як зведеного так і місцевих бюджетів України, складаючи 2/3 їх доходів. Податок на доходи фізичних громадян є найбільшим податком формування бюджетів, але в той же час є і найбільш стабільним податковим джерелом бюджетів, за умови, що уряд регулює соціальні стандарти, наприклад підвищення мінімальної заробітної плати. Темп зростання податку можна пояснити зростанням доходів громадян, рівнем інфляції.

Податок на доходи фізичних осіб дозволяє регулювати розмір кінцевих доходів населення без зміни співвідношення між результатами праці та його оплатою. Податок на доходи фізичних осіб належить до групи прямих податків, вилучається у грошовому вигляді за звітний рік і враховується на основі загального заробітку фізичних осіб.

Порядок оподаткування доходів фізичних осіб регулюється Податковим кодексом України (далі – ПКУ) [1] розділом 4. Статті розділу «Податок на доходи фізичних осіб» визначають елементи даного податку.

Соціальне значення прибуткового оподаткування фізичних осіб проявляється в першу чергу можливістю збільшити рівень їх добробуту. З цієї позиції часто пропонується перенесення податкового навантаження на роботодавця або державу через надання податкових пільг. Проте така позиція не виправдовує себе та призводить лише до зловживання та незаконного використання цих податкових інструментів [2].

Досвід країн-учасниць ЄС свідчить про високі ставки прибуткового

оподаткування фізичних осіб: в середньому на рівні 38–42% [3]. Загальновизнаними інструментами податкового впливу для забезпечення соціальної справедливості виступають: прогресивна шкала оподаткування, податкові кредити, податкові знижки та виключення з оподатковуваного доходу, особливий, порядок визначення бази оподаткування. Зазначимо, що у більшості країн-учасниць ЄС левову частку вилучень із доходу у вигляді заробітної плати становлять соціальні внески, а не прибуткове оподаткування. За загальноєвропейською практикою Фактично соціальні внески не носять фіскального характеру, бо є страховими платежами і фактично повертаються до застрахованої особи.

За чинним в Україні механізмом справляння податку на доходи фізичних осіб також передбачені окремі інструменти для підвищення (збереження) рівня добробуту громадян. Зокрема, податкова соціальна пільга та податкові знижки.

Дія податкової соціальної пільги регламентована ст. 169 Податкового кодексу України [1] і має певне коло обмежень, починаючи з розміру доходу, який дозволяє застосування пільги. За діючого порядку надання податкової соціальної пільги від сплати ПДФО звільняється лише частка доходу у розмірі 50% розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць) [1]. Таким чином, надаючи соціальну гарантію у вигляді прожиткового мінімуму, держава оподатковує половину цього мінімуму, що суперечить завданню державної політики підтримки добробуту населення.

Тому вважаємо за доцільне збільшити розмір податкової соціальної пільги з ПДФО до розміру прожиткового мінімуму для збереження регуляторного впливу зазначеного податку на добробут населення. Крім того, це призведе до зменшення потреби у наданні субсидій, державних соціальних допомог тощо.

Аналіз досвіду європейських країн щодо оподаткування доходів громадян [3] дозволив визначити такий напрям, як оподаткування доходів сім'ї. На нашу думку, це є доцільним у контексті соціальної підтримки сімей з дітьми, багатодітних, неповних сімей. Тож впровадження такого механізму в Україні є доцільним для виконання відповідних соціальних зобов'язань з боку держави.

Наведені пропозиції дозволяють посилити вплив ПДФО на регулювання не тільки доходів населення, а й його добробуту в цілому.

Література

1. Податковий кодекс України: Кодекс України №2755-VI від 02.12.2010 р. Дата оновлення: 28.03.2021. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17) (дата звернення 19.02.2021 р.)
2. Тараненко В.Є. Соціальні аспекти прибуткового оподаткування фізичних осіб в Україні. *Стратегія і практика інноваційного розвитку фінансового сектору України*: зб. Матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 26-27 березня 2020 р.). Університет державної фіскальної служби України, Ірпінь, 2020. –с.73-74.
3. Taxation Trends in the European Union. Data for the EU member states, Iceland and Norway. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2019. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/taxation_trends_report_2019.pdf (дата звернення 19.02.2021 р.)

Фатюха В.В.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Рязанова А.С.,

магістр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ВВП НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ, ЯК ОДИН ІЗ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ ЖИТТЯ В КРАЇНІ

Валовий внутрішній продукт (далі – ВВП) є одним з найважливіших показників розвитку економіки, який характеризує кінцевий результат виробничої діяльності економічних одиниць-резидентів у сфері матеріального і нематеріального виробництва.

Дослідженню економічного зростання різних країн та безпосередньо методам розрахунку ВВП присвячено наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, серед яких: О.О. Єрмакова, І.О. Лютий, В.М. Опарін, В.Д. Василик, М.І. Карлін, В.Д. Базилевич, А.Г. Грязьова, М.В. Романовський, О.В. Врублевська, О.В. Маркіна, Б.М. Сабанті, В.Є. Леонтьєв, В.М. Родіонова, Ю.Я. Вавілов, Барр Р., Климко Г.Н., Моторин Р.М., Мочерний С.В., Панчишин С., Радіонова І. Але деякі питання й досі залишаються поза увагою авторів.

Отже валовий внутрішній продукт характеризує можливості економіки щодо забезпечення добробуту суспільства. Завдяки показнику ВВП на душу населення можна порівняти рівень життя у різних країнах. З цим показником нерідко пов'язують індекс щастя населення.

Міжнародний індекс щастя (англ. Happy Planet Index) – являє собою індекс, що відображає добробут людей та стан навколишнього середовища в різних країнах світу. Головне завдання індексу відобразити «реальний» добробут націй. Україна посіла п'яте місце серед країн з найменшим «індексом щастя» (123 місце в рейтингу 153 країн і опинилася між Намібією та Ліберією). У 2020 р. він становив 14%, це більш ніж удвічі нижчий показник, ніж був у 2019 р.

Для порівняння рівня життя в різних країнах використовується значення ВВП на душу населення. ВВП на душу населення – є мірою випуску продукції на душу населення в доларах постійної купівельної спроможності, при цьому нівелюється вплив інфляційних процесів. Вищий ВВП на душу населення є показником вищого рівня життя.

У табл.1 для прикладу наведено показники ВВП на душу населення у різних країнах.

Таблиця 1 – Порівняння показника ВВП на душу населення України та різних країн

Країна	ВВП на душу населення (в дол. США)	Відхилення відносно попереднього року (%)
Катар	147790	-15,95
Люксембург	109602	-5,38
Гонконг	45176	-7,1
США	63051	-3,37
Японія	39048	-3
Республіка Корея	30644	-3,77
Польща	15304	-1,9
Китай	10839	3,01
Україна	3425	-7,61

З табл. 1 можна побачити, що найвищий рівень показника ВВП на душу населення у 2020 р. припадає на Катар. Він склав 147 790 (дол.США) – це в 43 рази більше, ніж в Україні. Майже у всіх країнах рівень ВВП на душу населення порівняно з попереднім роком знизився.

Виходячи з цього можна зробити висновки, що рівень життя в Україні не високий. Для того, щоб його покращити потрібно створювати умови для сталого економічного зростання. Реалізація кроків щодо підвищення рівня життя та добробуту населення повинна спиратись на досвід розвинених країн та враховувати особливості сучасної економічної ситуації України.

Література

1. ВВП на душу населення. URL: <https://knoema.ru/atlas/Україна/ВВП-на-душу-населення>

2. Список країн за ВВП (ПКС) на душу населення. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_ВВП_\(ПКС\)_на_душу_населення#:~:text=ВВП%20за%20паритетом%20купівельної%20спроможності,є%20показником%20вищого%20рівня%20життя](https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_країн_за_ВВП_(ПКС)_на_душу_населення#:~:text=ВВП%20за%20паритетом%20купівельної%20спроможності,є%20показником%20вищого%20рівня%20життя)

3. Україна увійшла до п'ятірки найбільш нещасливих країн світу. URL: <https://hromadske.ua/posts/ukrayina-uvijshla-do-pyatirki-najbilsh-neshaslivih-krayin-svitu-za-rik-indeks-shastyu-vrav-majzhe-vdvichi-opituvannya>

4. Міжнародний індекс щастя. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_індекс_щастя

Фатюха В.В.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Більчич А.О.,

магістр спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування»

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ВАЛЮТНОГО КУРСУ В УКРАЇНІ

Валютний курс є вагомим інструментом державної політики, ефективно регулювання якого, як одного з основних складових механізму формування позитивної динаміки макроекономічних показників, є суттєвим фактором створення сприятливих умов для нарощування виробництва та зростання чистого експорту – визначального фактора економічного розвитку країни.

Валютний курс відображає взаємодію національної та світової економік, регулює діяльність багатьох економічних сфер.

На сьогодні актуальність даного дослідження є важливою, адже проаналізувавши динаміку зміни валютного курсу гривні щодо іноземних валют (а саме долара США та євро) можна прослідкувати стан економіки України та положення країни у світовій економіці.

Проблему валютного курсу гривні, його зміни та наслідки цих змін досліджували такі вчені: В. Міщенко, Н. Гребенюк, І. Крючкова, Б. Лапчук, С. Михайличенко, О. Береславська, Т. Мусієнко та інші. Вивчення праць цих дослідників дозволяє прослідкувати «історію» валютного курсу гривні, його формування, зміни та чинники впливу.

Валютний курс є одним з найголовніших макроекономічних показників. Через курс національної валюти центральний банк впливає на стан платіжного балансу країни, а також використовує його як інструментарій монетарної політики [2].

Валютний курс – ціна іноземної валюти, виражена у національній грошовій одиниці. Валютний курс використовується для обміну валюти на золото, спеціальні права запозичення чи ін. валюту. Потреба встановлення валютного визначається тим, що національні гроші за межами внутрішнього ринку не можуть виступати купівельним та платіжним засобом [1].

Девальвація – зниження курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць [4].

Ревальвація – підвищення курсу національної валюти до іноземних валют або міжнародних розрахункових одиниць [4].

Номінальний валютний курс – це ціна одиниці іноземної валюти виражена в одиницях національної валюти. Він виражає обмінний курс валют, який діє у певний період на валютному ринку країни, розраховують його за формулою:

$$ER_n = Q_f \div Q_d \quad (1)$$

де ER_n – номінальний валютний курс; Q_f – кількість іноземної валюти; Q_d – кількість національної валюти [3].

Реальний валютний курс – це курс, який розраховують з огляду на співвідношення цін на національному і зарубіжному ринках. Реальний валютний курс визначають як співвідношення індексів цін товарів і послуг двох країн, узятих у відповідній валюті. Його визначають за такою формулою:

$$ER_r = P_f \div P_d \times ER \quad (2)$$

де ER_r – реальний валютний курс; ER_n – номінальний валютний курс; P_f – індекс цін однієї країни; P_d – індекс цін іншої країни [3].

Починаючи з 2011 до 2020 року курс гривні щодо іноземних валют, в основному, має динаміку підвищення, це можна прослідкувати на рис. 1.

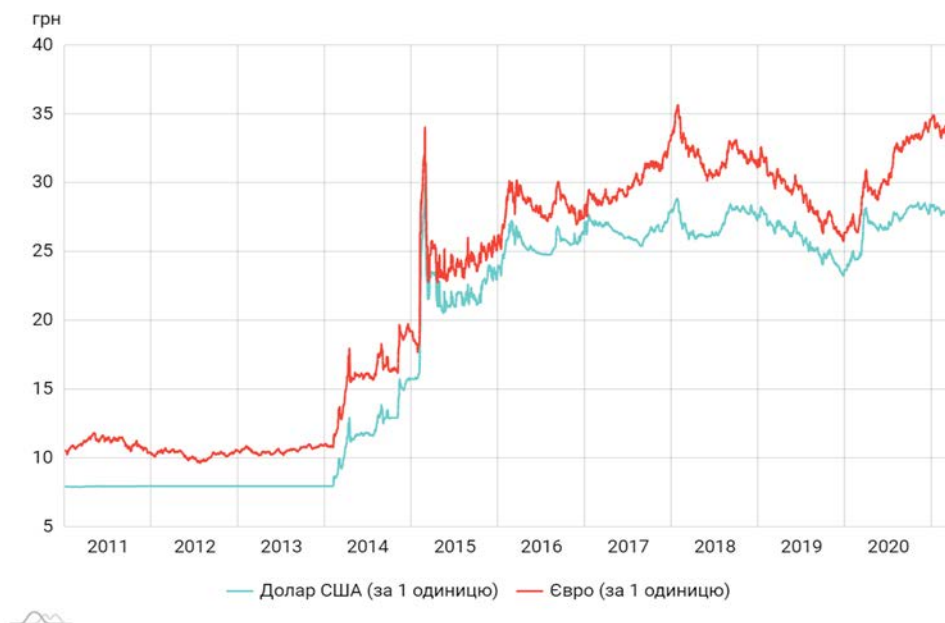

Рис. 1. Динаміка офіційного курсу гривні щодо іноземних валют у 2011-2021 рр. [4]

Найбільші коливання валютного курсу гривні щодо долара США і євро відбувалися у 2015, 2018 та 2021 роках. Взимку 2015 року спостерігався пік девальвації, коли курс доходив до позначки 34 грн за долар.

На початку 2015 року долар був уже дорожче 15 гривень, а до квітня досяг 23,44 гривні. До кінця року долар «подешевшав» приблизно на 2 гривні, проте вже до початку 2016 року за долар доводилося викласти 23,78 гривень.

Далі інфляція залежала від економічних і військово-політичних подій в країні. Проте з 2015 року можна спостерігати відносне зміцнення гривні в літній період.

У 2019 року можна спостерігати ревальвацію – курс долара до євро знизився. На початку року курс долара та євро становив 27,68 грн. за 1 доллар та 31,71 грн. за 1 євро, а наприкінці цього ж року курс долара та євро вже становив 23,68 та 26,42 відповідно.

З початку 2020 року ми спостерігаємо стрімке підвищення курсу через початок всесвітньої пандемії.

Отже, курсові коливання є однією із загроз національним інтересам. Тому необхідною умовою та підґрунтям для реалізації головної функції НБУ – «забезпечення стабільності національної грошової одиниці» – є проведення ефективної монетарної політики для досягнення стабільності фінансово-кредитної сфери: вибір форм валютно-курсової політики, підтримання відповідного рівня цін та темпу інфляції, збільшення золотовалютних резервів.

Література

1. О. І. Барановський . Валютний курс // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=33052 (дата звернення: 08.04.2021)
2. Глухова В.І., Асатрян М.М. Тенденції змін валютного курсу гривні в Україні. URL: <http://magazine.faa.org.ua/> (дата звернення: 08.04.2021)
3. Гроші і кредит. Розрахунок валютного курсу. Котирування валюти. URL: <https://pravo.studio/> (дата звернення: 08.04.2021)
4. Національний банк України: офіційне інтернет – представництво URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 09.04.2021)

Фатюха В.В.,

к.е.н., доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Городецькова А. С.,

студентка 4 курсу спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Проблема державного боргу та пов'язаних з ним наслідків є досить актуальною для України. Значний обсяг державного боргу, який сформувався за період незалежності, негативно впливає на економічну ситуацію в країні. Обслуговування боргових зобов'язань створює навантаження на державний бюджет. Вирішення проблеми залежності держави від запозичень, а також пошук альтернативних шляхів залучення коштів, є першочерговим завданням боргової політики України.

Важливий внесок у дослідження проблем державного боргу зробили західні економісти: Д. Рікардо, А. Сміт, М. Браунриг, С. Вайнтрауб, Х. Джонсон, О. Екстайн, Дж. Кейнс, А. Лаффер, А. Лернер, Р. Масгрейв, М.Фрідман та інші. Теоретичні основи державного боргу та питання щодо його управління висвітлюються в працях таких українських вчених, як: О.Д.Василик, А.С. Гальчинський, Г.Н. Климко, В.В. Корнеєв, О.В. Плотніков, І.Я. Софіщенко, В.М. Суторміна, В.О. Степаненко, та інших.

Державний борг – це загальна сума непогашеної заборгованості держави, як за внутрішніми так і зовнішніми запозиченнями, а також наданими гарантіями.

Економічна сутність державного боргу виявляється через такі дві його функції:

1) фіскальна – залучення державою необхідних коштів для фінансування бюджетних видатків;

2) регулююча – коригування обсягу грошової маси через купівлю-продаж цінних паперів центральним банком країни.

За умовами залучення грошових коштів розрізняють внутрішній та зовнішній борг.

Внутрішній державний борг – це сукупність зобов'язань держави перед резидентами, тобто заборгованість держави всім громадянам, які тримають внутрішні державні облигації.

Зовнішній державний борг – це сукупність боргових зобов'язань держави, що виникли в результаті запозичень держави на зовнішньому ринку.

У табл.1 відображено динаміку зовнішнього та внутрішнього державного боргу України.

Таблиця 1 – Динаміка державного боргу України, млрд грн

Станом на	Загальний борг	Зовнішній	Внутрішній
31.12.2009	316 884,6	211 751,7	105 132,9
31.12.2010	432 235,4 + 36.4%	276 745,6	155 489,8
31.12.2011	473 121,6 + 9.5%	299 413,9	173 707,7
31.12.2012	515 510,6 + 9.0%	308 999,8	206 510,7
31.12.2013	584 114,1 + 13.3%	300 025,4	284 088,7
31.12.2014	1 100564,0 + 88.4%	611 697,1	488 866,9
31.12.2015	1 572180,2 + 42.9%	1 042 719,6	529 460,6
31.12.2016	1 929758,7 + 22.7%	1 240 028,7	689 730,0
31.12.2017	2 141674,4 + 11.0%	1 374 995,5	766 678,9
31.12.2018	2 168 627,1 + 1.3%	1 397 217,8	771 409,3
31.12.2019	1 998 275,4 - 7.9%	1 159 221,6	839 053,8
31.12.2020	2 551935,6 + 27.7%	1 518 934,8	1 033 000,8

Тенденцією можна вважати щорічне зростання державного та гарантованого боргу України. Роками найбільш інтенсивного боргового зростання можна назвати 2014-2015 рр., які характеризуються наслідками загострення економічної нестабільності країни внаслідок високих валютних ризиків запозичень та значного боргового навантаження на бюджет. Станом на кінець лютого 2021-го року сукупний державний та гарантований державою борг України в еквіваленті в національній валюті склав 2 552,96 млрд грн (91,41 млрд дол.).

Проаналізувавши динаміку та обсяг державного боргу, можна зробити висновок, що в Україні відбувається нарощування як зовнішнього, так внутрішнього державного боргу, що пояснюється негативними процесами впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на нього та неефективною борговою політикою в Україні. Основними чинниками, що спричинили неефективну боргову політику уряду України, є: девальвація гривні (що призвело до збільшення боргу та вартості його обслуговування); падіння реального валового внутрішнього продукту; зниження внутрішнього споживчого попиту внаслідок інфляційних процесів та безробіття; негативний вплив реальної відсоткової ставки Національного банку України на боргову сферу та обмеження функціонування ринку позичкового капіталу.

Необхідно удосконалити механізм управління державним боргом на інституціональному рівні, удосконалити нормативно-правову базу, а також підвищити рівень власного валового внутрішнього продукту шляхом модернізації вітчизняних підприємств.

Література

1. Фурдичко Л.Є., Піхоцька О.М. Причини зростання державного боргу, його управління і обслуговування, оптимізація боргової політики України // Економічна наука : тези повідомлення, 2018. С. 45-49.
2. Електронний ресурс. URL: <https://voxukraine.org/cards/debt/index.html>
3. Електронний ресурс. URL: <http://old.cost.ua/budget/debt/>

Івашина А.В.,

здобувач вищої освіти за спеціальністю
232 «Соціальне забезпечення»
Університету митної справи та
фінансів, м. Дніпро

Озерян К.С.,

здобувач вищої освіти за спеціальністю
232 «Соціальне забезпечення»
Університету митної справи та
фінансів, м. Дніпро

Тараненко В. Є.,

к.е.н., доцент кафедри соціального
забезпечення та податкової політики
Університету митної справи та
фінансів, м. Дніпро

ВПЛИВ ПОДАТКІВ НА ДОБРОБУТ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Добробут громадян, певним чином, залежить від рівня їхнього доходу, від отриманих професійних навиків, від внутрішнього стану, а також, від економічного становища самої країни. Наразі, держава є основним чинником впливу на загальне становище її громадян, саме від заходів, спрямованих на внутрішнє покращення економіки, залежить добробут населення та рівень прибутків.

Оподаткування завжди було одним із головних способів наповнення державної скарбниці чи місцевих бюджетів. Про це зазначається в статтях 64, 69 та 71 Бюджетного кодексу України [1]. Отже, податок – це обов'язків, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку [2]. Податки не завжди стимулюють покращення соціального добробуту, вони також зменшують добробут тих, на кого лягає найбільше податкове навантаження.

Регулюючий ефект фіскальної дії податків у цілому проявляється на стадіях економічного циклу у фіскальній політиці, що виражається в «автоматичній» зміні податкових надходжень і державних витрат внаслідок зміни обсягів виробництва і доходів [3]. Однак конкретний вплив на виробництво пов'язується з дискреційною фіскальною політикою, яка, на відміну від автоматичної, передбачає прийняття спеціальних рішень, в тому числі податкових, для пом'якшення економічного циклу. В її арсеналі такі знаряддя, як додаткові державні витрати у виробничій та соціальній сферах, а також зміни в податковій системі [4].

Вплив податків на створення та зростання добробуту громадян може здійснюватися з кількох позицій. По-перше, це створення системи пільг та преференцій для розвитку власного бізнесу (малий бізнес, підприємництво). Це дозволяє громадянам за рахунок самозабезпечення створити достатній рівень

добробуту для себе та своєї родини, члени якої також можуть бути учасниками бізнесу.

По-друге, гарантування звільнення від оподаткування доходу у розмірі, що відповідає прожитковому мінімуму. Це дозволить реалізувати соціальні гарантії держави і у царині оподаткування.

По-третє, це зміна підходу до перекладання податків в цілому. На сьогодні кінцевий споживач, а це й є фізична особа, фактично сплачує всі майнові та ресурсні податки, які виробник включає до собівартості продукції, податок на прибуток, який включений до прибутку і закладений у ціну товару, та непрямі податки, що також є у складі ціни. І це лише купуючи товари. Якщо додати до цього податок на доходи фізичних осіб та майнові податки, які сплачують громадяни за нерухоме майно, землю, транспортні засоби, то решти доходу не буде достатньо для високого або просто стабільного рівня добробуту.

Показником добробуту опосередковано виступає зайнятість населення. Зазначимо, що в Україні на сьогодні існує проблема з незадекларованою працею, причина якої частково у обтяженості обов'язковими платежами фонду заробітної плати. Загроза незадекларованої праці не тільки у збільшенні номінального рівня безробіття, а й у зайвих витратах держави на соціальні виплати, субсидії та різні види допомог.

Наголошуємо, що питання добробуту громадян, а тому – і суспільства в цілому, не може бути вирішено шляхом регулювання оподаткування доходів фізичних осіб. Мають бути створені всі умови для розвитку бізнесу, зростанню рівня його прибутковості, що, своєю чергою, призведе і до підвищення оплати праці, зростанню зайнятості населення.

Слідування таким принципам побудови податкової системи, як справедливість, нейтральність, простота та прозорість має створити достатнє підґрунтя для запровадження податкової системи, що буде не тільки фіскальним, а й регулюючим інструментом. І в першу чергу такий вплив має зосереджуватися на створення та збереження добробуту громадян. Податки можуть стягуватися з доходів, праці, майна, споживання, міжнародної торгівлі тощо. Проте перекладання їх на кінцевого споживача є доведеним фактом. Тож запровадження будь-якого податку вже є тягарем для громадянина. Тому високі податки повинні мати адекватну відповідь у вигляді всебічної соціальної підтримки з боку держави.

Таким чином, можна зробити висновок про суттєвий вплив оподаткування на добробут громадян в Україні. Сукупність всіх факторів та складових податкової системи на доходи громадян сприяють не тільки погіршенню фінансового стану, а й, як наслідок, зменшенню купівельної спроможності, що може призвести до кризи в економіці в цілому. Тому наголошуємо на необхідності подальшого дослідження з метою формування пропозицій щодо зменшення податкового тиску на доходи громадян.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення 25.03.2021 р.)

2. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 25.03.2021 р.)

3. Крисоватий А. І. Теоретичні домінанти і практика реалізації податкової політики в Україні. Тернопіль : Карт-бланш, 2005. 375 с.

4. Гончаренко Н.І., Доля Р.М., Сурін Д.В. Фіскальний інструментарій як ключовий елемент системи регулювання економічного розвитку держави на макрорівні. *Вісник ХНУ. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2016. Вип.5. с.9 –93.

Сейитмурадов Р.А.,

УО «Белорусская государственная
сельскохозяйственная академия»,
Горки, Республика Беларусь

Великоборец Н.В.,

к. э. н., доцент, декан факультета
бухгалтерского учета, анализа и аудита
УО «Белорусская государственная
сельскохозяйственная академия»,
Горки, Республика Беларусь

СИСТЕМА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В Республике Беларусь налоги, сборы (пошлины) являются основной формой доходов государства, обеспечивая до 85 % бюджетных поступлений. В этом заключается фискальная функция налогов. Кроме фискальной функции налоги выполняют регулируемую функцию, то есть используются государством в качестве инструмента перераспределения валового внутреннего продукта, регулирования социально-экономических отношений. Налоги оказывают стимулирующее (через предоставление налоговых льгот) или сдерживающее (путем повышения ставок налогов, отмены налоговых льгот, введения дополнительных налогов) воздействие на процессы воспроизводства, размещения и накопления капитала, величину, структуру, динамику платежеспособного спроса населения. Под налогом понимается обязательный индивидуально безвозмездный платеж, взимаемый с организаций и физических лиц в форме отчуждения принадлежащих им на праве собственности, хозяйственного ведения или оперативного управления денежных средств в республиканский и (или) местные бюджеты (ст. 6 гл. 1) [1].

Налогообложение – это процесс установления и взимания налогов, сборов в стране, включающий определение их видов, размера ставок, круга плательщиков, порядка исчисления и уплаты. Налогообложение организаций и физических лиц осуществляется в соответствии с актами налогового законодательства.

Налоговое законодательство Республики Беларусь – это двухуровневая система принятых в соответствии с Конституцией Республики Беларусь нормативных правовых актов, включающая: – первый уровень –

законодательные акты, обладающие высшей юридической силой: Налоговый кодекс (далее – НК); законы, декреты, указы и распоряжения Президента Республики Беларусь, содержащие вопросы налогообложения; – второй уровень – подзаконные акты, имеющие подчиненный характер по отношению к законодательным актам и являющиеся средством реализации законодательных норм: постановления Совета Министров Республики Беларусь; постановления республиканских органов государственного управления (Министерства по налогам и сборам Республики Беларусь (МНС РБ), Государственного таможенного комитета Республики Беларусь (ГТК РБ) и др.); решения органов местного управления и самоуправления, регулирующие вопросы налогообложения.

Согласно ст. 6 НК налог считается установленным только в случае, когда определены его плательщики и следующие элементы налогообложения:

- 1) объект налогообложения;
- 2) налоговая база;
- 3) налоговый период;
- 4) налоговая ставка (ставки);
- 5) порядок исчисления;
- 6) порядок и сроки уплаты (ст.1 гл. 3) [1].

Объектами налогообложения признаются обстоятельства, с наличием которых у плательщика налоговое и таможенное законодательство связывают возникновение налогового обязательства. Объектами налогообложения могут выступать товар, работа, услуга, их реализация, доход, поэтому для целей налогообложения необходимо их четкое определение.

Для исчисления налога необходимо определить налоговую базу и применить к ней налоговую ставку.

Налоговая база – это стоимостная, физическая или иная характеристика объекта налогообложения, принимаемая за основу при исчислении суммы налога.

Налоговая ставка – это величина налоговых начислений на единицу измерения налоговой базы. Налоговые ставки могут быть трех видов: твердые (в абсолютной сумме), процентные или адвалорные (в процентах от стоимости) и комбинированные (сочетание твердых и процентных ставок).

Налоговая база и налоговые ставки по республиканским налогам, сборам (пошлинам) устанавливаются НК, иными актами налогового законодательства, или актами, составляющими право Евразийского экономического союза (далее – ЕАЭС), а по местным налогам и сборам – местными Советами депутатов в соответствии с НК. (ст. 41) [1].

Налоговый период – это период времени (календарный год, квартал), по окончании которого определяют налоговую базу, исчисляют сумму налога, сбора (пошлины). Налоговый период может включать несколько отчетных периодов. (ст. 42) [1].

Налоговый период может состоять из нескольких отчетных периодов.

Под отчетным периодом, если иное не установлено, ст. 261 настоящего Кодекса, понимается период времени, по результатам которого плательщики

(иные обязанные лица) обязаны представить в налоговый орган налоговые декларации (расчеты) и (или) другие документы и сведения, необходимые для исчисления и уплаты налогов, сборов (пошлин).

В случаях, установленных настоящим Кодексом, на плательщиков (иных обязанных лиц) может возлагаться обязанность по исчислению и уплате налога до начала либо в течение налогового, отчетного периодов.

По уровням государственного управления в Республике Беларусь выделяют республиканские налоги, сборы (пошлины) и местные налоги и сборы.

Республиканскими признаются налоги, сборы (пошлины), установленные НК либо Президентом, либо международными договорами, составляющими право ЕАЭС, и обязательные к уплате на всей территории Республики Беларусь. Установление, введение, изменение и прекращение действия республиканских налогов, сборов (пошлин) осуществляются принятием закона о внесении изменений и дополнений в НК либо актами Президента Республики Беларусь (а по таможенным платежам – также международными договорами и актами, составляющими право ЕАЭС). К республиканским налогам, сборам (пошлинам) относятся: налог на добавленную стоимость (далее – НДС); акцизы; налог на прибыль; налог на доходы иностранных организаций, не осуществляющих деятельность в Республике Беларусь через постоянное представительство; подоходный налог с физических лиц; экологический налог; налог за добычу (изъятие) природных ресурсов; налог на недвижимость; земельный налог; таможенные пошлины и таможенные сборы, таможенные платежи в отношении товаров для личного пользования; гербовый сбор; оффшорный сбор; консульский сбор; государственная пошлина; патентные пошлины; утилизационный сбор.

Местными признаются налоги и сборы, устанавливаемые решениями местных Советов депутатов в соответствии с НК и обязательные к уплате на соответствующих территориях. К ним относятся: налог за владение собаками; курортный сбор; сбор с заготовителей

По источнику возмещения выделяют:

- 1) налоги, сборы, исчисляемые из выручки от реализации (например, НДС);
- 2) налоги, сборы, исчисляемые из прибыли (дохода) (налог на прибыль);
- 3) налоги, сборы, относимые на затраты по производству и реализации продукции, работ, услуг (экологический налог, земельный налог и другие);
- 4) налоги, удерживаемые из доходов плательщика (подоходный налог).

По субъектам налогообложения выделяют:

- 1) налоги, сборы, уплачиваемые юридическими лицами;
- 2) налоги, сборы, уплачиваемые физическими лицами [2].

Налоговые льготы – это предоставляемые отдельным категориям плательщиков предусмотренные НК и иными актами налогового и таможенного законодательства преимущества по сравнению с другими

плательщиками, включая возможность не уплачивать налог, сбор (пошлину) либо уплачивать их в меньшем размере. Использование налоговых льгот позволяет плательщику увеличить сумму средств, остающихся в его распоряжении.

Налоговые льготы устанавливаются в виде:

- 1) освобождения от налога, сбора (пошлины);
- 2) дополнительных налоговых вычетов и (или) скидок, уменьшающих сумму налога, сбора (пошлины);
- 3) пониженных налоговых ставок;
- 4) возмещения суммы уплаченного налога, сбора (пошлины);
- 5) в ином виде, установленном Президентом Республики Беларусь. Во многих странах возникает такая проблема как налоговая задолженность [3].

Плательщик вправе использовать налоговые льготы с момента возникновения правовых оснований для их применения и в течение всего периода их действия. Он также вправе не использовать налоговые льготы, отказаться от их использования. При этом налоговые льготы, которые не использованы плательщиком, могут быть использованы им при наличии в совокупности следующих условий:

- 1) плательщик не заявил письменный отказ от использования льгот;
- 2) налоговое обязательство возникло в период действия правовых оснований для использования налоговых льгот;
- 3) не истекло 5 лет со дня возникновения налогового обязательства, при исполнении которого возникли правовые основания для использования налоговых льгот.

В заключение следует отметить, что налог – это обязательный взнос юридических и физических лиц в бюджет или во внебюджетный фонд, осуществляемый в порядке и на условиях, определяемых законодательством. Изучение налогов и сборов имеет большое значение. В процессе управления налогами используются различные инструменты, способствующие формированию целесообразных решений в области воздействия налогоплательщика на налогообложение. Одним из важнейших инструментов управления налогами является их анализ, в процессе которого выявляются ранее неиспользованные резервы и пути оптимизации налоговой нагрузки.

Литература

1. Налоговый кодекс Республики Беларусь (Общая часть) : закон Респ. Беларусь от 19.12.2002 Г., №166-3 (в ред. закона от 30.12.2018 № 159-3) URL: <http://www.nalog.gov.by/ru/nalogi-2021/>
2. Адаменкова С.И., Евменчик О.С., Тарарышкина Л.И. Налогообложение: теория и практика: учебно-методическое пособие. Минск: Элайда, 2012 306с.
3. Налоги и налогообложение: учебное пособие / Е.Ф. Киреева [и др.]; Под ред. Е.Ф. Киреева. Минск.: БГЭУ, 2012. 447 с.

Секція 7. Правознавство

Мельковський О. В.,

доцент кафедри кримінального права
та правосуддя ЗНУ, м. Запоріжжя

ДЕЯКІ ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

В сучасних умовах існування усього людства питання безпеки набуває першочергової актуальності. Не є виключенням і ситуація з безпекою особистості в Україні. Наявність зовнішніх та внутрішніх загроз в нашій державі є підставою розгляду цих проблем як серед науковців так і серед практичних спеціалістів з питань безпеки.

Слід зазначити що свобода і захищеність людини від різних небезпек і загроз є найважливішим аспектом якості життя. При цьому виділяються два основних аспекти безпеки людини: свобода від таких постійних загроз, як голод, хвороби і репресії; захист від раптових і небезпечних потрясінь, що негативно впливають на звичний спосіб життя людини.

Як правило, окрім особистої безпеки, як стану захищеності людини від загроз насильства, виділяють ще декілька аспектів безпеки людини:

- економічна безпека – трактується як стан, достатній для задоволення існуючих економічних потреб;

- продовольча безпека – це доступність основних продуктів харчування, наявність їх достатньої кількості і вільного доступу до них, достатню купівельну спроможність населення;

- екологічна безпека – це захист від загроз екологічного забруднення, наявність чистого повітря і незабрудненої води; можливість придбання екологічно безпечної їжі; можливість проживання в безпечних для здоров'я (з точки зору екології) умовах;

- безпека для здоров'я – захищеність людини від ризиків захворюваності, тобто можливість жити в безпечному для здоров'я середовищі; доступність ефективного медичного обслуговування;

- політична безпека – можливість жити в суспільстві, яке визнає основні права людини;

- громадська і культурна безпека – захищеність культурного різноманіття та захист суспільного розвитку від деструктивних тенденцій;

- інформаційна безпека – це право отримувати достовірну інформацію про події та явища, захист негативного впливу з боку суб'єктів що надають дезінформацію.

Останній вид безпеки в сучасних умовах іноді виступає як головний елемент загального стану безпеки особистості. На загальний стан захищеності будь якої особи впливає наявність у неї відповідних негативних емоцій, передусім таких як страх та тривога. Саме від можливості контролювати

зазначені емоції та впливати на них і залежить безпосередній стан відчуття безпеки та захищеності. Тому інформаційний вплив на особистість відіграє досить суттєвий вплив на внутрішню урівноваженість особи.

Страх – це негативне емоційне переживання, яке відчуває людина при зустрічі з загрозою або при її очікуванні. Загроза, що викликає страх, може зачіпати життя і здоров'я людини, його матеріальне благополуччя або статус в суспільстві, вона може не мати матеріального підтвердження, а бути відображенням власних особистих думок, тобто бути уявною.

Тривога – це емоційний стан, що характеризується суб'єктивними відчуттями напруги, занепокоєння, переживанням очікування і невизначеності, почуття безпорадності.

Серед деяких сучасних науковців існує думка що безпека – це не тільки об'єктивний стан справ, а іноді ситуація, яка існує незалежно від людського сприйняття. В деякій мірі це технологія управління суспільством. Управління існуючими небезпеками. Управління почуттям небезпеки, тобто – управління страхами.

Існує такий вислів:

Страх, як вогонь – будеш його контролювати – він буде гріти, якщо ні – згориш.

Враховуючи зазначені чинники слід зауважити що саме захист особи від впливу інформаційного тиску та позитивний вплив на емоції людини є одним з способів забезпечення інформаційної безпеки особистості у сучасних умовах розвитку нашого суспільства.

Слід зазначити що загрози безпеці людини мають безліч інших форм прояву. При цьому, одні загрози можуть бути однаковими для всіх людей, такі, наприклад, як тероризм, екологічні катастрофи, злочинність, хвороби. Інші загрози можуть становити небезпеку для певної групи людей – насильство стосовно жінок і дітей; дискримінація за етнічною приналежністю, віком і т.п.

Загрози особистої безпеки включають природні і техногенні аварії та катастрофи; ризик нещасних випадків на виробництві, на транспорті, в побуті; смертність від дорожніх пригод тощо

Зростання злочинності – один з головних чинників і характерних ознак збільшення загрози особистої безпеки. Наявність численних передумов зростання злочинності створює вкрай несприятливу криміногенну обстановку.

Військові і бойові дії (війни між державами, етнічні, релігійні, політичні конфлікти із застосуванням військової сили) також становлять безпосередню небезпеку для життя людини. Насильство держави (фізичні тортури, примусові роботи в зонах підвищеної небезпеки для здоров'я і життя і т.п.), насильство над дітьми та жінками, насильство на роботі, зростання психічного насильства – характерні риси сучасного світу, які становлять загрозу здоров'ю і життю людини.

Будь яка особистість включена у відносини безпеки з позицій принципу єдності таких суб'єктів, як суспільство, держава, нація, що забезпечує стійкість зв'язків між ними в процесі соціальної взаємодії і інтеграції їх інтересів.

Одним з суттєвих чинників у забезпеченні безпеки особистості також слід визначити правову безпеку. Для будь якої людини існують життєво важливі інтереси в сфері правових відносин, до них відносять:

- дотримання конституційних прав і свобод по відношенню до конкретної людини;
- реальну орієнтованість правоохоронної системи на інтереси людини і їх захист від будь яких посягань;
- забезпечення рівності всіх громадян перед законом;
- захищеність прав громадянина на всій території країни і за її межами;
- забезпечення доступу до правосуддя;
- доступ до правової інформації;
- захищеність від неправомірних дій посадових осіб.

Правова безпека особистості – це стан захищеності життєво важливих інтересів особистості від зовнішніх і внутрішніх загроз в сфері правових відносин.

Виділення правової безпеки особистості в якості самостійного виду обумовлюється наступними основними причинами:

- пріоритетним значенням особистості в системі соціальних цінностей;
- постійним виникненням загроз і небезпек;
- визначальною роллю права в регламентації суспільних відносин;
- ускладненням змісту і структури чинного законодавства;
- відсутністю чітко визначених засобів і способів захисту правової системи в цілому.

Правова загроза для особистості формується в системі функціонування правових відносин. При цьому, факторів, що впливають на цей процес, досить багато. Говорячи про правову безпеку особистості, необхідно враховувати, що її гарантом в рамках чинної правової системи виступає саме право, за допомогою якого усуваються різного роду загрози. У той же час в забезпеченні правової безпеки особистості ключове значення має проблема захищеності самого права і правової системи.

Необхідний рівень правової безпеки особистості залежить від ступеня відповідності стану правової системи цілям правової політики.

Основними напрямками правової політики в галузі забезпечення правової безпеки особистості можна назвати такі чинники:

- оптимізацію законотворчого процесу;
- якісне перетворення нормативно-правової бази;
- своєчасне і повноцінне правове забезпечення здійснюваних реформ;
- розробку довгострокової стратегії законотворчості;
- вдосконалення гарантій прав особистості.

Крім цього досить важливим є формування єдиного політико-правового простору, вдосконалення правозастосовчої практики, підвищення рівня правової культури і правосвідомості, здійснення правового виховання та освіти, розробку і прийняття концепції безпеки особистості і правової безпеки зокрема.

У сучасний період, в умовах ускладнення криміногенної обстановки, держава, приймаючи необхідні заходи у боротьбі зі злочинністю, все ж не може

в повній мірі гарантувати людині належний захист. У зв'язку з чим громадянам іноді доводиться розраховувати тільки на самих себе, самотійно захищати свої права, діяти в стані необхідної оборони або крайньої необхідності.

Саме можливість забезпечення особистої безпеки надає право на необхідну оборону. Це право походить з природного, властивого людині від народження права на життя.

Таким чином безпека особистості – це найважливіший і головний аспект якості її життя. У той же час сучасні тенденції розвитку суспільства різко підвищують ризики і загрози цій безпеці і розширюють масштаби їх можливих наслідків. У зв'язку з чим публічне обговорення та об'єктивний розгляд зазначених проблем є одним з основних шляхів їх загального вирішення.

Рекотов П.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри загальноосвітніх дисциплін, Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Батюк К.В.

здобувач вищої освіти Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВІДНОСИН У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

На сьогоднішній день Інтернет не просто користується світовою популярністю і є частиною нашого життя, він став визначальним фактором розвитку економіки, культури, науки, освіти та інших сфер, новим видом суспільних відносин.

Ряд наукових досліджень своїм предметом мають використання та функціонування мережі Інтернет, а саме роботи С.Ф. Гуцу, О.А. Банчука, Н. Бортнік, В.Л. Ортинського, Н. Єсімова, В.Б. Авер'янова, Ю.С. Шемшученка, І.М. Пахомова, Х.П. Ярмакі, А.А. Пухнецької, Є.В. Додіна, В.М. Галуцько, та ін. В теорії права загальна структура Інтернет-правовідносин ще детально не вивчена. Її окремі положення досліджувалися в рамках інформаційного права, здебільшого в контексті загальної теорії інформації. Як засіб масової інформації Інтернет розглядали М.К. Раскладкіна, А.І. Акопов, С.Г. Корконосенко та інші. Питання правового регулювання Інтернету висвітлені у роботах В. Горобцова, А.Г. Ріхтера, О. Баранова, О. Кузнєцова, В. Брижко. Ми ж звернемо увагу лише на окремі проблеми, пов'язані з існуючими правовідносинами у мережі Інтернет.

Інтернет – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно пов'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами [1]. Дане визначення, як і ряд інших, включає технічний і соціальний аспекти, що відображає виділення в

якості об'єктів правового регулювання Інтернет-мережі з одного боку, завдання принципів і параметрів роботи мережі (технічна складова), а з іншого боку, регулювання правовідносин, пов'язаних з використанням мережі у діяльності фізичних і юридичних осіб [2, с. 116].

Тож відносини, пов'язані з мережею Інтернет, являють собою певну сукупність суспільних правовідносин. Правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні відносини, учасники якого мають взаємні права й обов'язки, гарантованими державою. Поняття «правовідносини в мережі Інтернет» може бути назване конструкцією, яку можна використовувати до будь-якого правовідношення, при умові того, що воно опосередковано мережею Інтернет.

Інтернет-право розглядається, насамперед, як сукупність правових знань, але не як самостійна галузь права. Відповідно, правовідносини, які за своєю правовою природою, за критерієм відповідності певній галузі права, здатні розглядатися, наприклад, як цивільно-правові або кримінально-правові. Вони характеризуються як «відношення в мережі Інтернет». Така характеристика дає можливість зрозуміти, що, по-перше, елементом дії кожного суб'єкту правовідношень завжди буде мережа Інтернет, по-друге, що архітектура мережі Інтернет буде обмежувати реалізацію даних правовідносин та задавати їх специфіку, складність.

З виникненням нових суспільних відносин, що пов'язані з використанням інформаційних технологій та мережі Інтернет, з'являється необхідність їх правового регулювання задля забезпечення стійкого розвитку цієї сфери. Проте неврегульованість цілого ряду реальних відносин, що склалися в мережі, а також, в ряді випадків, неможливість їх правового врегулювання, не дуже добре впливає на цей розвиток.

Існує цілий ряд проблем, пов'язаних з мережею Інтернет, які потребують вирішення. Це і пропаганда, незаконна реклама наркотичних засобів і психотропних речовин, розповсюдження порнографічних матеріалів, шахрайство в мережі Інтернет, проблеми, які пов'язані з захистом прав власності, захистом персональних даних. Також однією з проблем є неоподаткований заробіток через Інтернет, адже з кожного підприємства країни береться загальний податок, а в Інтернеті є чимало лакун, які дозволяють ухилятися від сплати податків.

Правовідносини у мережі, переважно, пов'язані з:

- правами на програмне забезпечення та бази даних;
- наявністю суб'єктів, які не відносяться до цих відносин, але можуть мати організаційно-технічну можливість здійснити вплив на них;
- взаємовідносинами між користувачами, які виникають при взаємодії через електронні канали мережі Інтернет, наприклад обмін повідомленнями через електронну пошту;
- авторськими правами на різні об'єкти, аудіо продукцію, тексти тощо;
- правами на медіа-контент, що публікують на сайтах, при цьому права можуть поширюватися як на весь вміст сайту, так і на окремі матеріали;

– поширенням можливостей порушення інформаційних прав суб'єктів цих відносин.

Крім того, Інтернет-правовідносини можна поділити на такі види: 1) за суб'єктами (між інформаційними провайдерами, що надають ліцензії на здійснення онлайн послуг; між людьми, які створюють контент (авторське право); між користувачами Інтернет); 2) в залежності від державної приналежності фізичних і юридичних осіб (між вітчизняними та іноземними розробниками мереж; між фахівцями); 3) за об'єктами (відносини, що виникають із приводу підключення обладнання користувачів до мережі Інтернет; із приводу формування національної мережевої інфраструктури підключення та приєднання мереж, використання каналів телекомунікації абонентського обладнання); 4) залежно від економічного змісту (майнові і немайнові відносини, які виникають із приводу матеріальних і нематеріальних благ); 5) за галузевою приналежністю (цивільно-правові; адміністративні; господарські; кримінально-правові) [3].

Які відносини, пов'язані мережею Інтернет, своїм змістом мають реалізацію прав і обов'язків? Купуючи, наприклад, щось через Інтернет-сайт, ми читаємо опис цього товару, а потім вирішуємо придбати його. За положенням статті 698 Цивільного кодексу України визначено, що «за договором роздрібною купівлі-продажу продавець, який здійснює підприємницьку діяльність з продажу товару, зобов'язується передати покупцеві товар, що звичайно призначається для особистого, домашнього або іншого використання, не пов'язаного з підприємницькою діяльністю, а покупець зобов'язується прийняти товар і оплатити його» [4].

До того ж, якщо розглянути YouTube, то глядач, який дивиться відео навіть і не задумується, що уся музика, яка відтворюється у ньому, захищена авторськими правами, як і саме відео і, щоб використовувати цю музику, потрібно спочатку отримати дозвіл правовласника або придбати ліцензію на використання матеріалу.

Отже, Інтернет є як технічною, так і соціальною системою, а, відтак, об'єктивно потребує правового врегулювання проблем, пов'язаних зі сферами соціального, політичного життя, підприємництва, юридичною та інших. Правовідносини в мережі Інтернет – це врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають з приводу матеріальних і нематеріальних об'єктів, учасники яких мають взаємні права й обов'язки, гарантовані державою. Управління мережею Інтернет повинно відбуватися, розподіляючи повноваження між державою і громадськими організаціями, з метою демонополізації технічних ресурсів мережі, надмірного контролю за контентом, можливістю користування базами даних.

Література

1. Про телекомунікації: Закон України (Відомості Верховної Ради, 2004, N 12, ст.155) (Із змінами, внесеними згідно із Законом N 1876-IV (1876-15) від 24.06.2004).

2. Гуцу С. Ф. Правове регулювання мережі інтернет: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2018. № 2. С. 114-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2018_2_19.

3. Позова Д. Д. Особливості правовідносин у мережі Інтернет. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 198-201.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1166>

Черба В. М.,

к.н.держ.упр., доцент кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів УМСФ, м. Дніпро

Тарасенко А.О.,

студентка 2 курсу спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» Університету митної справи та фінансів УМСФ, м. Дніпро

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ

Соціальне забезпечення населення є одним з найголовніших напрямів політики держави, що дозволяє забезпечити гідний рівень життя людини, належні умови і стандарти життя, потреби в матеріальних благах і послугах, що виступає показником соціально-економічного розвитку країни, адже чим вищі темпи економічного зростання, тим вище рівень та якість життя усього населення. Система соціального захисту будь-якої країни спрямована на підтримку вразливих та малозабезпечених груп населення. У сучасних соціально-економічних умовах проблема соціального захисту малозабезпечених сімей в Україні набуває особливої актуальності, оскільки система вітчизняного соціального законодавства малозабезпечених сімей має ряд недоліків, які ускладнюють можливість даної категорії осіб реалізувати або захистити свої конституційні права. Саме тому виникає нагальна потреба ґрунтовної зміни нормативно-правового регулювання у сфері соціального забезпечення.

Формування чинного законодавства у сфері соціального захисту малозабезпечених сімей відбувалося внаслідок прийняття у різний час нормативно-правових актів, які були доволі суперечливими. Постійне вдосконалення законодавства у цій сфері шляхом внесення змін до нормативно-правових актів, які були прийняті раніше, свідчить про низький рівень правотворчої діяльності, порушення принципу збереження стійкого правового

простору, довіри громадян до закону та діяльності держави, що призводить до ускладненого розуміння нормативно-правових актів у даній сфері [1].

Досліджуючи систему соціального законодавства малозабезпечених родин, можна з упевненістю стверджувати, що дана проблематика є актуальною як з теоретичної, так і з практичної точок зору. З одного боку, незважаючи на економічну та політичну нестабільність, держава все ж таки вживає заходів, спрямованих на захист даної категорії населення від несприятливих наслідків та численних соціальних ризиків. Проте з іншого боку, діюче законодавство встановлює значно більше різноманітних видів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, ніж це передбачено Конституцією чи міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Не маючи потрібних ресурсів, держава бере на себе додаткові зобов'язання у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які часто не дають жодного соціального чи економічного ефекту, окрім встановлення привілеїв для представників певних професій або окремих соціальних груп [2].

З власних спостережень можна зазначити, що іноді у громадян, які потребують соціального захисту, виникають певні труднощі, наприклад: затримка виплат або відмова у їх призначенні, що зумовлено низьким рівнем охоплення бідного населення соціальною підтримкою та низькою адресністю при наданні соціальної допомоги. На жаль, не можна й оминати фактів махінацій у сфері надання пільг. Вирішення цієї проблеми є обов'язковим і пріоритетним через брак коштів в економіці країни. Розв'язання такої проблемної ситуації дозволить використати кошти з державного та місцевих бюджетів на збільшення допомоги громадянам, які справді її потребують.

Розмір допомоги малозабезпеченим сім'ям (яка, по суті, є адресною допомогою бідним) розраховується, виходячи з рівня забезпечення прожиткового мінімуму [3]. Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється на основі реальних можливостей витратної частини державного бюджету України і затверджується одночасно з ухваленням закону про Державний бюджет країни на відповідний рік (табл.1) .

Таблиця 1 – Рівень забезпечення прожиткового мінімуму для призначення допомоги відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» у відсотковому співвідношенні до прожиткового мінімуму за 2017-2021 рр.

Основні соціальні і демографічні групи населення	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
для працездатних осіб	21%	21%	21%	25%	35%
для дітей	85%	85%	85%	130%	130%
для осіб, які втратили працездатність та осіб з інвалідністю	100%	100%	100%	100%	100%

Джерело: [3]

Таким чином, можна зазначити, що за період 2017 – 2021 рр. надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям має тенденцію до зростання водночас із підвищенням рівня прожиткового мінімуму та збільшенням розміру гарантованого мінімуму для призначення державної соціальної допомоги. В цілому варто зазначити, що з усіх видів допомоги державна соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям має найвищий рівень адресності й ефективність щодо впливу на зниження загальної нерівності.

На основі вищезазначеного доречно запропонувати такі шляхи вдосконалення системи соціального законодавства в Україні:

- Створення єдиного нормативно-правового акту, який би цілком врегулював правові питання щодо всіх видів допомоги малозабезпеченим сім'ям, порядок призначення та виплати їм грошової допомоги, а також субсидій, компенсацій та інших додаткових соціальних гарантій.

- Державна соціальна політика повинна мати чітку стратегію та орієнтованість, тобто вона має бути направлена не лише на допомогу малозабезпеченим сім'ям, а на застосування заходів щодо зменшення їх кількості.

- Державна допомога малозабезпеченим сім'ям, у першу чергу, має бути спрямована на сім'ї, в яких є діти, адже такі родини найбільше підлягають ризику виникнення малозабезпеченості.

- Допомогу варто надавати в комбінованій формі; як в грошовій, так і в натуральній формі у формі послуг, враховуючи при цьому склад сім'ї та її потреби.

- Держава має підтримати малозабезпечені сім'ї, а не утримувати їх. Тобто допомога має надаватися на обмежений період часу, доки працездатні члени малозабезпечених сімей не працевлаштовуються або не підвищують свою кваліфікацію з метою отримання більш високооплачуваної роботи.

- Спираючись на зарубіжний досвід, Уряд має створити Державну стратегію боротьби з шахрайством, яка б визначала основні заходи із запобігання, виявлення та стримування шахрайських дій.

Отже, діюче законодавство України у сфері соціального забезпечення потребує вдосконалення та має узгоджуватися з бюджетним законодавством. Також основним завданням держави є забезпечення послідовного переходу від системи пільг за соціальною ознакою до адресних соціальних виплат та соціальних послуг [1]. Уряд має забезпечити прозорість і координацію при виконанні та фінансуванні усіх державних проєктів соціального спрямування. Україна має забезпечити підвищення результативності виконання взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань у сфері вдосконалення державної системи соціального захисту та її інтеграції у міжнародну систему. Особливе значення мають такі заходи, як посилення мотивації до легальної зайнятості, сприяння зайнятості населення шляхом збереження існуючих та створення нових робочих місць на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності, впровадження заходів щодо детінізації відносин у сфері зайнятості населення. Таким чином, діюча система державного соціального законодавства

малозабезпечених сімей вимагає серйозних змін для посилення її впливу на боротьбу з бідністю та на зростання національного добробуту.

Література

1. Актуальний стан та проблеми діючої системи соціального захисту в Україні. Портал ГУРТ. URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/3803/>
2. Бориченко К.В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 302
3. Про Державний бюджет України на 2021 рік: Закон України від 29 січня 2021 року № 1158-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text> (по кожному року)

Хіміч К.І.,

ст. викладач кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

Івашина А.В.,

здобувач вищої освіти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

Озерян К.С.,

здобувач вищої освіти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» Університету митної справи та фінансів, м. Дніпро

ПРАВОВЕ ПІДґРУНТЯ ЖИТТЯ ТА РОЗВИТКУ МОЛОДІ ЯК РУШІЙНОЇ СИЛИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Молодь – це найбільш активна, мобільна і динамічна частина населення, вільна від стереотипів і забобонів, спроможна на нестандартні та креативні рішення. Сучасне молоде покоління має великий потенціал, який потрібно спрямувати у правильне русло – формування особистості, розбудову суспільства, формування молодого політичного середовища.

Наукове дослідження молоді постійно привертало і привертає увагу багатьох вчених, громадських діячів та політиків. Питання молоді як рушійної сили соціально-економічного розвитку держави вивчають практично всі суспільні науки. Разом з цим, питання молоді як соціально-демографічної групи потребує додаткового вивчення та дослідження. Адже будучи активною, творчою частиною суспільства, молодь є не тільки об'єктом, на який чиниться суспільна дія, але й суб'єктом процесу взаємодії та впливу на соціально-

економічний розвиток держави. В таких умовах, питання правового підґрунтя життя та розвитку молоді стає особливо актуальним.

Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ визначено, що молодь, молоді громадяни – це громадяни України віком від 14 до 35 років.

Молодь в Україні сьогодні складає 25% чисельності всього населення (табл. 1). Протягом 2015-2020 рр. спостерігаємо щорічне зменшення чисельності молоді в середньому на 300 тис. осіб, що спричинене низкою факторів: від природного приросту населення та хвороб до міграційних рухів з орієнтацією на високорозвинені регіони та іноземні країни.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз чисельності молоді за період 2015-2020 рр.

Показники	Період					
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.
Чисельність населення в Україні, тис. осіб	42760,5	42584,5	42386,4	42153,2	41902,4	41588,4
Чисельність молоді в Україні, тис. осіб	12160,1	11829,4	11530,2	11227,9	10885,1	10555,1
Частка молоді в загальній чисельності населення, %	28,4	27,8	27,2	26,6	26,0	25,4

Джерело: складено авторами за даними [1,2]

Частка молоді в загальній чисельності населення по областях варіює від 24% до майже 28%. «Наймолодшими» областями є Закарпатська та Рівненська області, в яких молодь становить більше 28% від загальної чисельності населення (рис. 1).

Рис.1 – Частка молоді в загальній чисельності населення областей, чисельність яких перевищує 1 млн. осіб, у віці 14-34 роки станом на 2020 р.

Джерело: складено авторами за даними [1,2]

В Україні прийнято низку нормативно-правових актів, які направлені на створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молоді.

Законом України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. №2998-ХІІ визначено загальні напрямки становлення та розвитку молоді. Згідно з нормами даного Закону, держава гарантує працездатній молоді рівне з іншими громадянами право на працю, сприяє розвиткові підприємницької ініціативи молоді, створює умови щодо забезпечення молодих громадян житлом (надання вигідних кредитів на житло), підтримує створення та діяльність молодіжних громадських організацій.

Освіта – це основа розвитку молоді як особистості. В Україні передбачене пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти особами, які зараховані на навчання за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб до закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої або вищої освіти та отримали пільговий кредит для здобуття освіти на підставі відповідної угоди, порядок надання якого затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2018 р. №673.

З перших років незалежності України молодіжна політика стала одним з найважливіших напрямів діяльності органів державної влади. Адже молодь – це та вікова група населення, якій притаманні такі особливості як активна життєва позиція, високий попит на освіту, підвищений ступінь мобільності щодо змін місця роботи, перекваліфікації, освоєння нових видів і сфер діяльності.

Основоположним документом реалізації молодіжної політики є Державна цільова соціальна програми «Молодь України» на 2021-2025 рр., затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.12.2020 р. №1669-р., мета якої полягає у створенні системи всебічної підтримки громадянської активності молоді, спрямованої на самовизначення і самореалізацію, формування необхідних для цього правових, гуманітарних та економічних передумов, надання соціальних гарантій.

В Україні існує позитивний досвід вирішення актуальних питань молоді. За результатами виконання Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 рр., впроваджено інструменти щодо участі молоді у процесах ухвалення рішень, реалізації молодіжної політики на місцевому та регіональному рівні; започатковано численні програми, конкурси і проекти для самореалізації та сталого розвитку молоді, зокрема виконується програма «Молодіжний працівник», збільшується кількість молодіжних консультативно-дорадчих органів, молодіжних центрів, створено державну установу «Всеукраїнський молодіжний центр», проводиться національний конкурс «Молодіжна столиця України», здійснюється фінансова підтримка проектів молодіжних та дитячих громадських організацій, розширюється міжнародне молодіжне співробітництво та співпраця з міжнародними організаціями, започатковано обміни молоддю між Україною і Польщею та Україною і Литвою [3].

Водночас, існує ще ряд проблем молоді, які потребують розв'язання, серед яких: низький рівень поінформованості молоді, низький рівень громадянських компетентностей, низький рівень участі молоді у суспільному та політичному житті країни. Питання участі молоді у соціально-економічному та політичному житті країни має міжнародне значення. За даними ООН, на початок нинішнього століття в 155 країнах, або у 82% країн – членів цієї організації було розроблено національну міжсекторальну молодіжну політику, у 168 країнах (89%) створено національні молодіжні координаційні механізми (такі як міністерство, департамент, рада чи комітет) [4, с.5].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що на сьогодні в Україні існує правове підґрунтя щодо реалізації та захисту своїх прав молодими громадянами. За даними Інституту стратегічних досліджень, у молодіжному середовищі спостерігається ефективна та цілеспрямована громадська самоорганізація. Проблемною залишається зростаюча ізоляція молоді, до якої призвело досить обмежене коло для залучення молоді у політичне та соціальне життя, коливання ринку праці та політична нестабільність. В даному випадку необхідно визнати взаємозалежність поколінь і вирішувати проблеми різного віку спільно, підвищуючи рівень поінформованості молоді про існуючі проблеми, ризики та способи їх вирішення.

Література

1. Населення України, URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/>
2. Чисельність молоді в Україні у віці 14-34 роки, URL: <https://dismp.gov.ua/stat/younght-count-ua/?gen=all,men,women&age=14-34>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки» від 23.12.2020 р. №1669-р, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2020-%D1%80#Text>
4. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. Тернопіль: ТОВ «Тернограф», 2017.100 с.; іл.

Ярошевська О. В.,

д.е.н., професор, професор кафедри економіки інституту економіки та права Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

Кулько-Лабинцева І. В.

к.е.н, доцент, доцент кафедри економіки інституту економіки та права Класичного приватного університету, м. Запоріжжя

СУБ'ЄКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Загострення світової економічної кризи, зниження рівня платоспроможності і фінансової відповідальності суб'єктів господарювання призвело до стрімкого зростання рівня економічної злочинності. Економічні злочини скоєні, як на рівні держави, так і на рівні суб'єкту господарювання – потребують детального вивчення, аналізу, складання експертного висновку, що невід'ємною частиною загальної картини злочину.

Корпоративне шахрайство, розкрадання державного, приватного майна, вчинення незаконних дій із майном усіх форм власності, інші економічні афери, незаконне втручання, регулювання галузей, економічних процесів у межах конкретного регіону, підприємства, все вищезазначене має місце у сучасних економічних реаліях України.

Як показує практика розвинутих країн, протидія, запобігання економічній злочинності, розкриття економічних злочинів – неможливі без залучення спеціалістів відповідних галузей права та експертів, що володіють спеціальними знаннями.

Економічна експертиза, перш за все проводиться з метою встановлення фактів зловживання посадовими обов'язками, розтрат коштів, виявлення помилок у звітності та об'єктивних причин їх виникнення. Під час економічної експертизи досліджуються:

- Первинні документи;
- Звітності (податкові, фінансові, інші звіти);
- Облікові реєстри [1] .

У своїй діяльності експерти спираються на норми чинного законодавства, відповідні інструкції, але іноді досить складно уникнути суб'єктивності в оцінці експертом того, чи іншого економічного явища [2, 3] .

Встановлення фактів, доказів, об'єктів, що потребують доказування – це досить складна та громізка процедура. Вона потребує високої кваліфікації експерта, який може в результаті збігу обставин, непереборних перешкод, або в

результаті суб'єктивного оцінювання фактів – зробити не повний експертний висновок, або висновок із наведенням викривлених даних.

Дослідження фінансової інформації, яка фігурує у злочинній діяльності – один із обов'язків експерта, однак судова практика останніх років показує, що суди все менше у своїх висновках спираються на думку експертів, особливо, коли вона різниться із наявними у справі фактами.

Варто зазначити, що на стадії моніторингу сумнівних економічних операцій, вивчення економічної діяльності суб'єкта господарювання експерти дуже часто стикаються із проблемою доступу до первинної фінансової інформації, доступу до майнового комплексу, архівних записів. Все це призводить до потреби робити експертні висновки, спираючись на той масив даних, який є доступним для експерта, та не завжди є достатнім для винесення остаточних висновків, що є також проявом суб'єктивізму у роботі експерта.

Використання спеціальних знань під час розслідування економічних злочинів – досить велика ніша для подальшого розвитку спеціалістів-експертів, однак виникає декілька нагальних питань, які потребують вирішення, з огляду на те, що рівень економічної злочинності зростає, набуває нових форм прояву, та потребує нових засобів оперативного реагування.

Найголовнішим питанням є удосконалення, уніфікація не тільки форми експертного висновку, але й його змістовної складової, оскільки на етапі доведення встановлених фактів, деякі експерти діють всупереч норм чинного законодавства, що надає підстави для сторони захисту в судовому порядку визнати відповідні експертні висновки такими, що не відповідають дійсності, хоча й оформлені згідно встановлених вимог.

Це б призвело до зменшення спекуляції на ринку експертних послуг, підвищило б відповідальність експертів за свої дії, створило б передумови для розширення обов'язкової кваліфікації експерта, та, як наслідок, зменшило б прояви суб'єктивізму у експертних висновках.

Література

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 11.04.2021).

2. Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів, затверджене Наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 № 301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text> (дата звернення: 11.04.2021).

3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 №4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 11.04.2021).

Каркоцький І.О.,
директор Запорізького науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

МІСЦЕ ОБ'ЄКТИВНОСТІ ТА ПОВНОТИ ДОСЛІДЖЕННЯ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Реалії сучасного стану боротьби зі злочинністю вимагають внесення до порядку денного першочергових завдань щодо підвищення ефективності експертної роботи, зокрема: вдосконалення правового регулювання, розширення кола вирішуваних експертних завдань, підвищення достовірності та обґрунтованості експертних висновків, удосконалення методології судово-експертних досліджень а також розробки експертних методик відповідно до міжнародних стандартів.

Судово-експертна діяльність, як і будь-яка інша процесуальна правова діяльність має суттєвий вплив на права і законні інтереси осіб, які беруть у ній участь. Зазначена діяльність може бути джерелом підвищеної небезпеки для індивідуума і суспільства в цілому, якщо вона не базується на демократичних і гуманних принципах, або якщо ці принципи проголошені, але не дотримуються.

Принцип (фр. *principe*, лат. *principium* – першооснова) – основне вихідне положення будь-якої теорії, вчення [1, с.279].

Принципи, як основні положення, існують в кожній галузі права, а також характеризують окремі правові інститути з точки зору самостійності і унікальності. Не є винятком інститут судової експертизи, правове регулювання якого також супроводжується основними ідеями, в напрямку яких повинні формулюватися нормативні приписи, що регламентують судову експертизу.

Під принципами судово-експертної діяльності слід розуміти загальні керівні, вихідні положення, що визначають найбільш суттєві сторони цієї діяльності, зміст всіх видів судової експертизи, процесуальний статус учасників судово-експертної діяльності, які забезпечують досягнення судово-експертної діяльності.

Сучасна концепція організації судово-експертної діяльності, керуючись конституційним положенням про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою цінністю (ст.3 Конституції України) [2], в якості принципів судово-експертної діяльності висуває законність, незалежність, об'єктивність і повноту дослідження [3], що проводяться з використанням сучасних досягнень науки і техніки.

Дані принципи були законодавчо закріплені в статті 3 Закону України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року, в якому передбачений механізм їх реалізації.

Перелік принципів судово-експертної діяльності вичерпний і складається «всього» із чотирьох принципів. Чи не замало їх на перший погляд? Адже, наприклад, Закон Республіки Молдова «О судебной экспертизе и статусе

судебного експерта» від 25.04.2016 р. в статті 4 передбачає, що судова експертиза проводиться відповідно до принципів законності, дотримання прав і свобод особистості, незалежності експерта, об'єктивності і повноти досліджень, конфіденційності, неупередженості та справедливості [4].

Якщо звернутися до кримінально-процесуальної діяльності, то в статті 7 Кримінального процесуального кодексу України [5] йдеться про 22 засади (принципи) кримінального провадження. При цьому, серед вчених і практиків до сих пір відсутня однотайність щодо остаточної їх кількості. Разом з тим, деякі науковці мають з цього приводу зовсім діаметральні точки зору. Так, І.В. Пиріг взагалі вважає, що ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» непотрібна [6, с.112].

В основі принципів судово-експертної діяльності лежать положення міжнародно-правових актів, що визначають стандарти в галузі прав людини (Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та ін.), положення Конституції України, процесуальних кодексів, інших законів та нормативно-правових актів.

Тому на нашу думку, законодавець поступив правильно і виважено, «обмежившись» переліком саме тих принципів, що знайшли своє відображення у статті 3 Закону України «Про судову експертизу».

Принцип законності означає, що будь-які дослідження, засновані на використанні спеціальних знань судового експерта, навіть коли вони спираються на найсучасніші досягнення науки і техніки, не мають доказового значення, якщо порушені процесуальні приписи призначення чи проведення судової експертизи.

Принцип незалежності експерта слід розуміти як відсутність втручання в його діяльність будь-яких інших осіб. У випадках недовіри до висновків експертизи, наданих експертом, який працює в установі, що належить до певного міністерства, сторони судового процесу, (обвинувачення або захист), мають право призначити повторну експертизу експертній установі іншого міністерства, що також є гарантією незалежності судового експерта та правильності його висновку.

Важливе значення в системі принципів судово-експертної діяльності має об'єктивність і повнота дослідження.

На нашу думку об'єктивність означає, що експерт проводить дослідження об'єктивно, на суворо науковій і практичній основі і в межах відповідної спеціальності.

Ми погоджуємось із В. Г. Гончаренком, який вважає, що об'єктивність експертного дослідження полягає в тому, що експерт під час проведення дослідження не пов'язаний з версією сторони, що призначила експертизу. Він установлює за допомогою спеціальних знань усі обставини справи в межах інформації, яку містять досліджувані ним об'єкти [7, с.9].

Повнота дослідження передбачає, що дослідженню в рівній мірі будуть піддані всі представлені на експертизу матеріали, застосовані кілька методів дослідження, а також перевірені всі можливі експертні версії.

Щодо повноти дослідження, то Н.І.Клименко слушно пов'язує її із необхідністю вирішення питань, поставлених експерту та дослідженням усіх об'єктів, поданих на експертизу в повному обсязі з використанням усіх наявних, рекомендованих для практичного застосування методик експертного дослідження [8, с.70].

Всі принципи судово-експертної діяльності нерозривно пов'язані між собою в рамках цілісної системи, де порушення будь-якого принципу призводить зазвичай до порушення інших принципів і тим самим до порушення законності при проведенні експертного дослідження в цілому. Тому недотримання хоча б одного з принципів судово-експертної діяльності тягне за собою скасування прийнятих у справі рішень.

Таким чином, проаналізувавши погляди науковців слід зазначити, що об'єктивність і повнота дослідження займають вагоме місце в системі принципів судово-експертної діяльності, і їх вивчення являє собою перспективний напрям для подальших наукових розробок.

Література

1.Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / укладачі: Л.Р. Наливайко, М.В. Беляєва. Київ: «Хай-Тек Пресс», 2013. № 30. 408 с.

2. Конституція України від 28 черв. 1996 р. (зі змінами і допов.). *Відом. Верхов. Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.

3. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ //Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.

4. О судебной экспертизе и статусе судебного эксперта: Закон Республики Молдова от 14 апреля 2016 г., № 68. URL: http://www. //http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=86142 Дата доступа: 16.10.2019.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України, від 13.04.2012 р. № 4651-VI, введений у дію з 20.11.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 (зі змінами, внесеними згідно із Законом № 5076-VI від 05.07.2012).

6. Пиріг І.В. Принципи судово-експертної діяльності та їх співвідношення з принципами судової експертології . *Правова позиція*. 2016. №1 (16). С. 106–113.

7. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 388 с.

8. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій : навч. посібник. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 521 с.

Корнеєва Н.М.

заступник директора центру –
завідувач відділу автотехнічних
досліджень та криміналістичного
дослідження транспортних засобів
Запорізького НДЕКЦ МВС

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Експертна служба Міністерства внутрішніх справ України є системою державних спеціалізованих установ судової експертизи, діяльність якої спрямовується і координується Міністерством внутрішніх справ України.

Підрозділом Експертної служби МВС України у Запорізькій області є Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, який діє на підставі Положення про Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр затвердженого наказом МВС України від 31.01.2017 № 77.

Запорізький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України відповідно до покладеного на нього завдань проводить не тільки судову експертизу в кримінальному, виконавчому провадженні, адміністративних, цивільних та господарських справах, справах про адміністративні правопорушення, а також експертні дослідження на договірних засадах з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб з урахуванням обмежень, передбачених Законом України «Про судову експертизу»[1].

Експертні дослідження виконуються на замовлення осіб, які самостійно захищають свої інтереси, їх представників, банківських установ, страхових компаній, а також інших юридичних та фізичних осіб.

Підставою для проведення експертних досліджень є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з переліком питань, які підлягають вирішенню, а також матеріалів, що надаються [2].

Результати проведеного експертного дослідження оформляються висновком експертного дослідження.

За структурою та змістом висновок експертного дослідження є аналогічним висновку експерта, проте: у вступній частині висновку зазначаються дані фізичної або юридичної особи, що звернулася до судового експерта із замовленням про проведення експертного дослідження, а також опускається запис про попередження судового експерта про кримінальну відповідальність.

Експертне дослідження не менш важливе, ніж експертиза, за певних умов, таких як:

- необхідність спеціальних знань у сфері іншій, ніж право, без яких неможливо встановити відповідні обставини;

- необхідність отримання об'єктивної, повної та обґрунтованої інформації щодо обставин, що потребують аналізу;

- потреба отримання додаткових аргументів для можливості формування позиції та подальших дій для вирішення проблем, які мають чи можуть мати місце;

- необхідність формування позиції сторони до початку судового процесу (якщо судовий процес ще не розпочато);

- бажання швидко вирішити певні питання сторін без відкриття судового провадження через досягнення взаємної згоди (наприклад, шляхом переговорів);

- бажання сторін уникнути зайвих фінансових витрат.

Експертні дослідження виконуються експертами на платній основі. Підставою для оплати є наданий експертом розрахунок вартості проведення дослідження [3].

Перевагою експертного дослідження порівняно з судовою експертизою є те, що експертне дослідження, на відміну від експертизи, може бути підготовлено поза судовим процесом, тобто коли судове провадження ще не розпочато; під час судового розгляду експертне дослідження має доказову силу таку ж, як і експертиза; зміст і структура висновку експертного дослідження та експертизи не відрізняються; підхід експерта до здійснення експертного дослідження (а саме надання об'єктивного, повного та обґрунтованого висновку щодо обставин, що потребують підтвердження або спростування) такий самий, як і до складання експертизи для суду.

Як вбачається з вищевикладеного, одною з основних цілей замовлення експертного дослідження є можливість ведення конструктивного діалогу між сторонами в переговорах зі спірних питань. Іншими словами, результати експертного дослідження мають вагомий вплив на результат переговорів між сторонами конфлікту.

Таким чином, своєчасне звернення до експертів Запорізького НДЕКЦ МВС за складанням експертного дослідження у досудовому порядку дозволить якісно обґрунтувати свою позицію в переговорах і, в більшості випадків, уникнути тривалих судових розглядів.

Література

1. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 03.11.2015 № 1343 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15#Text> (дата звернення: 12.04.2021)

2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України №591 від 17.07.2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text> (дата звернення: 12.04.2021).

3. Порядок надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України №1098 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/795-2007-п#Text> (дата звернення: 12.04.2021).

Клещунов А.М.,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ІНДЕФІКАЦІЇ НОУТБУКІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Асортимент товарів, які досліджуються експертами товарознавцями, відрізняється складністю номенклатури, великою різноманітністю по призначенню і споживчим властивостям. Дуже часто об'єктами дослідження судової експертизи є ноутбуки.

На теперішній час на ринку представлені різні види ноутбуків, які відрізняються технічними характеристиками, та суттєво впливають на формування їх ціни під час проведення судової товарознавчої експертизи.

Ноутбук – комп'ютер, спеціально розроблений для портативності, який може працювати протягом тривалих періодів часу або з прямим підключенням до джерела змінного струму, або без нього. Ноутбуки оснащені вбудованим монітором з діагоналлю екрану щонайменше 22,86 см (9 дюймів) і здатні працювати з живленням від вбудованого акумулятора або від іншого портативного джерела живлення [1].

Клас – споживчі непродовольчі товари, підклас – культурно-побутові товари, група – комп'ютери, комп'ютерні складові, сумісні пристрої та пристрої для зчитування зображень, підгрупа – комп'ютери, вид – ноутбук.

На сьогодні існує відмінність в технічних характеристиках сучасних ноутбуків в рамках однієї марки та моделі (виробник надає можливість кінцевому споживачу обирати оптимальні для нього характеристики об'єм оперативної, вбудованої пам'яті також може відрізнитись відеоадаптер та параметри материнської плати, процесору тощо), що суттєво впливає на їх ринкову вартість.

Наприклад ноутбук «Lenovo S145-15 Laptop (ideapad)» має декілька «модифікацій» з різними технічними параметрами які відрізняються за призначенням та ціною пропозицією.

Існує можливість створити єдиний алгоритм дій, який допоможе ідентифікувати пристрій та визначити його марку, модель та характеристики для проведення судової товарознавчої експертизи.

На ринку України офіційно представлені марки виробників ноутбуків Lenovo, Apple, Samsung, Huawei, Dell, Xiaomi тощо. Можна використовувати міжнародні сайти офіційних виробників ноутбуків. Для визначення всіх необхідних характеристик для проведення достатньо ввести серійний номер (далі – S/N) на офіційному сайті та отримати інформацію щодо повної

правильної марки, моделі, дату активації – експлуатації та упевнитися щодо його оригінальності.

Серійний номер – унікальний ідентифікатор, який присвоюється виготовленому продукту виробником, що дозволяє розпізнати конкретний продукт і відрізнити його від інших одиниць. Серійний номер зазвичай складається переважно з цифр, в деяких випадках використовуються і букви. Часто супроводжується позначкою «S/N» (англ. Serial Number) [2].

Серійний номер вказується на пакувальній коробці, в гарантійному талоні та на корпусі виробу.

Наприклад розглянемо ноутбук «Lenovo S145-15IWL Type 81MV», «S/N»: PF1ZKTM8. Ця модель ноутбуку має безліч модифікаційних характеристик тому для правильної ідентифікації виробу експерту необхідно ще знати «типову модель обладнання» за якою в подальшому визначаються усі необхідні технічні параметри.

Офіційне джерело в якому зазначається серійний номер ноутбуку Lenovo: <https://pcsupport.lenovo.com/us/en/products/laptops-and-netbooks/ideapad-s-series-netbooks/s145-15iwl/81mv/81mv00qfra/pf1zktm8/warranty> [3].

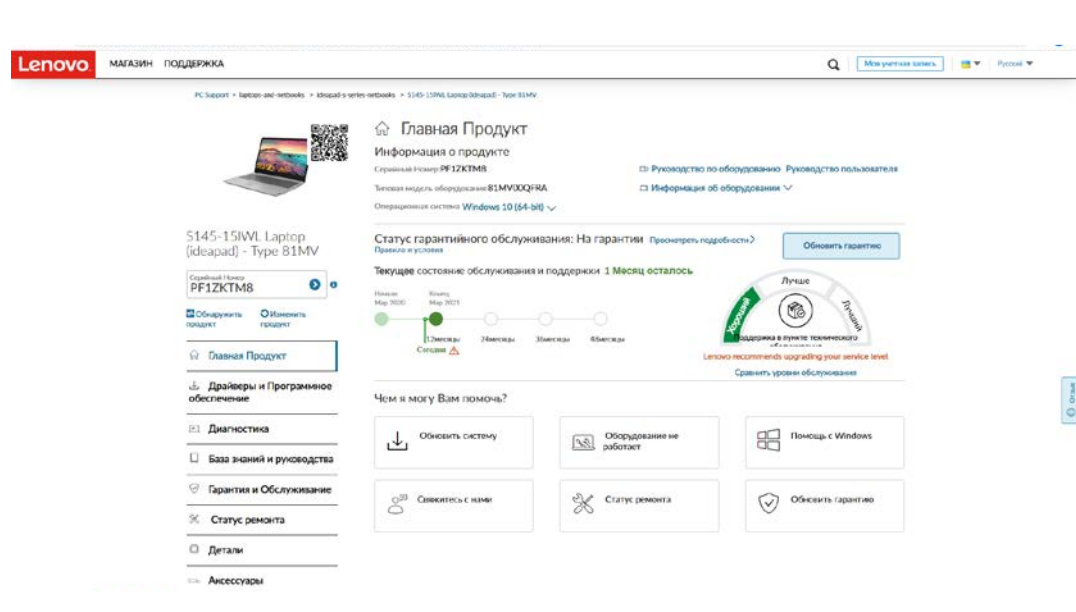

Рисунок 1 – Діалогове вікно офіційного сайту Lenovo

Таким чином, після ідентифікації об'єкта дослідження експерт-товарознавець має усі необхідні маркувальні позначення ноутбуку та типову модель обладнання зазвичай вона позначається у дужках у вигляді «(81MV00QFRA)», що дає змогу визначити повну модель ноутбуку та усі необхідні характеристики.

Література

1. Офіційний вебпортал парламенту України Законодавство України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/45395> (дата звернення 23.03.2021).
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Серійний_номер (дата звернення 23.03.2021).

3. Офіційний сайт компанії «LENOVO» URL: <https://pcsupport.lenovo.com> (дата звернення 23.03.2021).

Король А.В.,
старший судовий експерт відділу
досліджень у сфері інформаційних
технологій Запорізького науково-
дослідного експертно-криміналістичного
центру МВС України

ЗБІЖНОСТІ ТА ВІДМІННОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ТОВАРОЗНАВЧИХ ТА МИСТЕЦТВОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВИЗНАЧЕННЯ ОРІЄНТОВНОЇ ВАРТОСТІ ОБ'ЄКТІВ

Обов'язковою підставою проведення експертизи відповідно до ст. 242 Кримінального Процесуального Кодексу України є «визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди» [1]. Тому питання визначення орієнтовної вартості об'єктів є досить актуальним.

Об'єктами дослідження товарознавчих та мистецтвознавчих експертиз щодо визначення вартості найчастіше стають предмети побуту, які інколи досить важко розмежувати.

Також, в обох видах дослідження, для визначення орієнтовної вартості об'єктів застосовується порівняльний підхід – сукупність методів оцінки вартості, заснованих на порівнянні об'єкта оцінки з об'єктами-аналогами, щодо яких є інформація про ціни.

Оскільки відповідно до ст. 11 Закону України «Про ціни та ціноутворення» вільні ціни встановлюються на всі товари, крім тих, щодо яких здійснюється державне регулювання цін [2], а предмети побуту не належать до сфери державного регулювання цін, тому процес ціноутворення на такі предмети здійснюється ринковими методами, виходячи з ринкових цін на аналогічні товари.

Водночас, до предметів побуту, які є об'єктами мистецтвознавчих досліджень за експертною спеціальністю 15.1 «Мистецтвознавчі дослідження», належать предмети масового виробництва, вік яких складає не менше 50 років. За цей час побутування, такі об'єкти стають предметами мистецтва, визначення орієнтовної вартості яких є неоднозначним, оскільки на ринку існує велика розбіжність в ціні.

Саме тому проведення мистецтвознавчого дослідження здійснюється тільки за умови наявності об'єкта або надання безперешкодного доступу до нього. Що також є суттєвою відмінністю та одночасно складністю проведення мистецтвознавчої експертизи.

Через велику розбіжність у ціні на один і той самий предмет давнини, для визначення його орієнтованої вартості здійснюється атрибуція, визначення автентичності (справжності), ступеня рідкості, належності/неналежності до культурних цінностей.

Також вираховується коефіцієнт збереженості, якісних та кількісних показників, притаманних об'єкту дослідження.

Визначення якісних змін, що відбувалися з об'єктом у процесі його використання (установлення факту реставраційних втручань, втрат, доповнень, інших переробок, яких зазнав об'єкт) є одним з головних завдань судово-мистецтвознавчої експертизи, які суттєво впливають на встановлення ціни.

Через значний вік предметів побуту, які є об'єктами мистецтвознавчого дослідження, та неналежне їх транспортування, вони часто надходять на експертизу у незадовільному стані збереження, що може знизити їх кінцеву вартість. Тому під час зберігання та транспортування таких об'єктів необхідно дотримуватись певних вимог.

Картини на полотняній або дерев'яній основі необхідно обгортати папером або схожим матеріалом і ставити вертикально лицьовою стороною одна до одної, підібравши їх за розміром.

Полотна великого розміру, не натягнуті на підрамник, необхідно скрутити в рулон (це пакування слід проводити за участі спеціаліста). Не можна допускати згинання або здавлювання рулону.

Твори, виконані на папері, необхідно вкладати в тверді папки.

Вироби декоративно-ужиткового мистецтва відповідно до матеріалу, з якого їх зроблено (порцеляна, метал, скло, камінь, дерево тощо), необхідно обгортати тканиною, папером або будь-яким іншим м'яким матеріалом і вкладати в коробки.

Таким чином, дотримання всіх необхідних умов зберігання, транспортування об'єктів дослідження або надання безперешкодного доступу до них, дозволить провести повне та всебічне дослідження визначення орієнтовної вартості об'єктів.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Редакція від 12 вер. 2020 р. № 2341-III.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 12.04.2021).

2. Про ціни та ціноутворення : Закон України від 02 квіт. 2020 р. № 5007.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17> (дата звернення: 12.04.2021).

3. Калашникова О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей: Підручник. Київ, 2006. 477 с.

Литвицька О.І.,

судовий експерт відділу досліджень у сфері інформаційних технологій
Запорізького Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ НЕВИЗНАЧЕНОЇ ФОТОАПАРАТУРИ СУЧАСНИМИ ЗАСОБАМИ ФОТОТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розвиток науково-технічного прогресу призвів до того, що зараз дуже не просто знайти людину яка не була оточена різноманітними цифровими пристроями, в тому числі це стосується й фотоапаратури. В свою чергу це призвело до того, що фотоапаратура регулярно стає об'єктом експертизи. Наприклад, коли необхідно встановити вартість наданого пристрою.

В такому випадку може виникнути необхідність в ідентифікації фотоапарата.

І, якщо до пристрою фото фіксації наявна технічна документація чи, хоча б вдається візуально ідентифікувати модель і марку (наприклад, за логотипом та биркою) то дана задача вирішується досить просто і швидко. Але не завжди вдається одразу ідентифікувати пристрій – документи можуть бути відсутні, бирки – пошкоджені. А враховуючі сучасне різноманіття марок і моделей (під час дуже схожих, чи навіть однакових зовні) процес ідентифікації може зайняти тривалий час або навіть зробити її неможливою базуючись лише на зовнішніх ознаках.

Рис.1 – Приклад схожого модельного ряду фотоапаратів

Звісно, можна виконувати тільки візуальний пошук за зовнішнім виглядом, але в такому разі завжди залишиться можливість хибного результату, а для встановлення тієї ж вартості значення можуть відрізнятись в декілька разів.

При дослідженні сучасної техніки (за умови, що пристрій знаходиться в працездатному стані) є можливість ідентифікації пристрою за допомогою засобів фототехнічної експертизи.

Якщо в період плівкових фотоапаратів вся об'єктивна інформація містилася лише на самому фотознімку, то сьогодні окрім очевидної інформації цифрові знімки мають ще й специфічні технічні EXIF-дані, які в свою чергу містять відомості про знімок за більш ніж п'ятдесятьма параметрами.

Exif (ExchangeableImageFileFormat) – це стандарт, який дозволяє додавати до цифрових фотографій додаткову інформацію, що описує цей файл. Інформація, записана в Exif дані, може використовуватися як людиною, так і різними пристроями [1].

Для ідентифікації пристрою достатньо зробити фотознімок та дослідити його властивості. Це можна зробити як стандартними засобами операційної системи (рис. 2), так і за допомогою спеціалізованих програмних засобів (рис. 3)

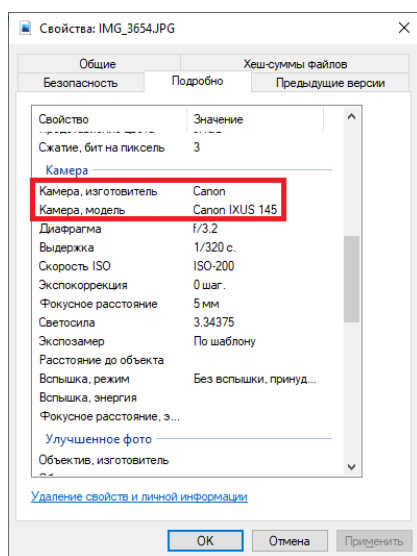

Рис. 2 – Ідентифікація фотокамери засобами операційної системи

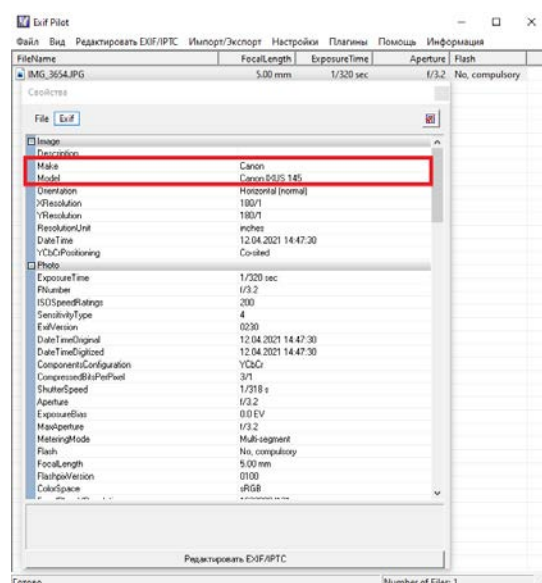

Рис. 3 – Ідентифікація фотокамери спеціалізованими програмними засобам

Отже, підсумовуючи все вище зазначене можна зробити наступні висновки: не завжди процес ідентифікації фотоапаратури є очевидним. Але, за допомогою сучасних методів і засобів є можливість значно його спростити.

Література

1. Електронні дані. «Что такое EXIF данные». URL: <https://fimpuls.ru/chto-takoe-exif-dannye/> (дата звернення (10.04.2021)).
2. Електронні дані. «ExifPilot – просмотр, редактирование и создание EXIF данных». URL: <https://www.colorpilot.ru/exifpro.html> (дата звернення 12.04.2021)
3. Електронні дані. Офіційний сайт. URL: <https://www.canon.ua/> (дата звернення (13.04.2021)).

Пригаріна Г.Г.,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ШАМПУНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Одним із об'єктів дослідження під час проведення судової товарознавчої експертизи можуть бути шампуні. Найчастіше це стосується дрібних крадіжок із магазинів, але бувають і інші випадки, коли необхідно визначити ринкову вартість шампуню.

Шампунь – один з головних і найпоширеніших засобів для догляду за волоссям. Шампунь – це рідка лікарська форма, яка складається з розчинника (вода, екстракти рослинної сировини, спирт, гліцерин тощо), розчинних лужних солей вищих жирних кислот і розчинених в ньому або змішаних з ним діючих, біологічно активних речовин. Компонент, що міститься в найбільшій кількості – вода, у меншій об'ємній кількості поверхнево-активні речовини (ПАР). Також використовують консерванти, ароматизатори, неорганічні солі – хлорид натрію (NaCl) або інші – для підтримки бажаної в'язкості. До складу сучасних шампунів часто входять природні олії, вітаміни або інші компоненти, які, за твердженням виробників, сприяють зміцненню волосся або представляють будь-яку користь для споживачів. Проте експериментальних *підтверджень* цьому не існує [1].

Зазвичай шампуні реалізуються кінцевому споживачеві в ємності різного об'ємув пластикових або скляних банках.

Однією із важливих умов оцінки шампуню є обов'язково знаходження в новому стані. Шампуні, які вже були у використанні оцінці не підлягають.

Під час проведення дослідження, на попередній стадії експерт товарознавець класифікує шампуні. Вони поділяються за такими ознаками:

1. Запризначенням: звичайні – потребують додаткового використання інших косметичних засобів, кондиціонерів, ополіскувачів; спеціальні – м'якої дії, щоденного користування, що поліпшують будову волосся, не подразнюють шкіру голови, оскільки мають нейтральний рівень рН (препарати «2 в 1» – шампунь і бальзам-ополіскувач); лікувальні – призначені для особливо чутливого і пошкодженого волосся. До їхнього складу входять спеціальні лікувальні препарати; особливо призначення – використовуються до або після хімічної завивки чи фарбування волосся, нейтралізують залишки окисника, надають волоссю міцності, закривають луску кутикули тощо.

2. Застатеві-віковими: для дорослих; для дітей.

3. Законсистенцією: рідкі; желеподібні; кремоподібні.

4. Законцентрацією поверхнево-активних речовин (далі – ПАР): звичайні; концентровані, що вимагають розведення водою.

5. Затипомволосся: для сухого; жирного; нормального волосся; універсальні.

6. Засвоїми функціями:звичайні – потребують додаткового використання інших косметичних засобів, кондиціонерів, ополіскувачів; з додатковими функціями: для частого застосування; «живильні» містять корисні добавки; для ламкого, посіченого і ослабленого волосся – відновлюють структуру волосся;лікувальні – призначені для «проблемного», особливо чутливого і пошкодженого волосся; комплексної дії: відтінкові; фарбувальні; освітлюючі; шампуні «Два в одному» – шампунь та кондиціонер або бальзам, або ополіскувач;шампуні «Три в одному» – шампунь + бальзам + ополіскувач або кондиціонер, або шампунь + кондиціонер + ополіскувач.

7. Заосновою:

Лужні шампуні – шампуні на мильній основі, що мають хорошу миючу здатність, але через наявність спирту в їх рецептах вони негативно впливають на суху шкіру і волосся.

Безлужні шампуні рекомендують для волосся з сильно пошкодженою структурою. У більшості ці шампуні виготовляються на основі саноніна, що отримують його з кори і коріння різних рослин. Крім саноніна до складу входять речовини, що володіють лікувальними властивостями й пом'якшують, подразнюючу властивість саноніна. До них відносять анолін, лецитин, спермацет та інші.

Шампуні на основі ПАР (ПАР – невід'ємна частина косметики, що покликана очищати шкіру і волосся. Без ПАРу не буває ні шампуню, ні гелю для душу, ні тієї вашої класної пінки для глибокого очищення пор) досить популярні. Цими шампунями можна користуватися у воді будь-якої жорсткості. Це шампуні з корисними добавками, вони не дратують і не знежирюють шкіру, добре змиваються з волосся і не залишають по собі нальоту [2].

Після того, як об'єкт класифікували та дали йому визначення, обов'язково досліджуються маркувальні позначення та об'єм. Особлива увага приділяється терміну придатності шампуню, якщо термін придатності вичерпаний – шампунь не підлягає оцінці.

Таким чином, можна зробити висновки, що під час проведення товарознавчого дослідження шампуню необхідно правильно ідентифікувати та класифікувати його, звернути увагу на маркувальні позначення та об'єм, та знати, що шампуні які були у використанні та/або термін придатності яких вичерпаний – оцінці не підлягають.

Література

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Шампунь>
2. Практикум за технологією косметичних засобів. Біологічно активні речовини в косметичі / Н.Г. Луценко, В.Є. Кім, Л.В. Самуйлова, О.Н. Кутькова, Л.І. Іванова, Т.В. Пучкова; під редакцією Т.В. пучковою і В. Е. Кіма. Москва: Школа косметичних хіміків, 2004. – 160 с.

Литвицький О.П.,

завідувач сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Запорізького Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

Чешко В.П.,

старший судовий експерт сектору комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних досліджень Запорізького НДЕКЦ МВС України

ЗАСОБИ GPS-МОНІТОРИНГУ ЯК ПОТЕНЦІЙНИЙ ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Комп'ютерно-технічні та телекомунікаційні дослідження відносно новий вид експертиз, та завдяки стрімкому розвитку сучасних цифрових технологій цей напрямок з кожним роком здобуває все більше можливостей та розширює спектр досліджуваних об'єктів.

Окрім глобальної комп'ютеризації суспільства та тотального впровадження цифрових технологій в усі сфери діяльності людини, сьогодні все більшу популярність набирають системи геолокації. Вже зараз можливості GPS-моніторингу активно використовуються в сферах діяльності, пов'язаної з транспортом: поліція, швидка допомога, громадський транспорт, служби доставки і таксі. Саме тому дослідження можливостей даного напрямку набуває актуальності.

Система GPS-моніторингу являє собою програмно-апаратний комплекс (рис.1), який в залежності від типу системи моніторингу має можливість передавати інформацію про:

- місцезнаходження авто;
- рівень і витрата палива в баках авто;
- місце і час стоянок;
- швидкості руху транспортного засобу;
- дотримання водієм встановлених маршрутів і швидкісних режимів;
- інформацію з підключених до системи датчиків: температура вантажу і повітря у вантажному відсіку, мотогодини, статус підключення причіпних механізмів;
- відеозапис або онлайн відео з камер, якщо такі встановлені на авто;
- інформацію про загальний стан авто та ін.[1]

До складу системи входять:

- 1) Глобальні апаратні пристрої (супутникові навігаційні системи; системи передачі даних);
- 2) Локальні апаратні пристрої (GPS-трекери, датчики, персональні комп'ютери диспетчерського центру);

3) Програмні засоби.

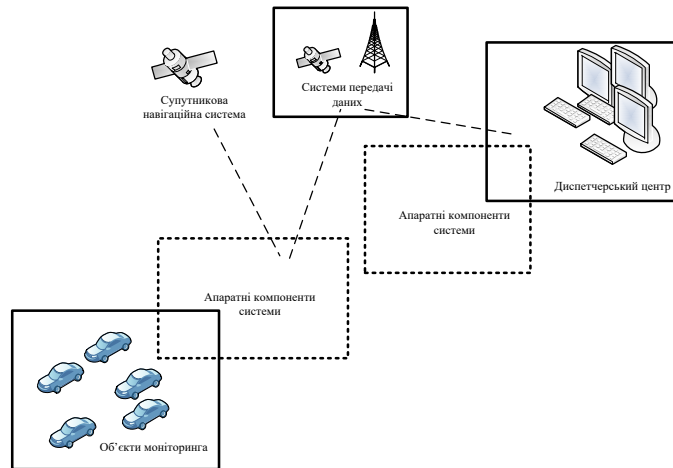

Рис. 1 – Узагальнена структура системи GPS-моніторингу

Інформація програмних засобів систем GPS-моніторингу досліджується за тими ж самими принципами, що й дані іншого програмного забезпечення.

При пошуку найбільший інтерес являють собою файли типу «*.log», це обумовлено специфікою функціонування системи моніторингу.

Отже, дослідивши інформацію пристроїв геолокації (як явну, так і службову або видалену) можна досить точно визначити місцезнаходження об'єкта в певний момент часу та проаналізувати динаміку його руху, а за наявності в системі розширеної комплектації датчиків – значно більшу кількість параметрів, що робить системи GPS-моніторингу перспективним об'єктом дослідження.

Література

1. Контроль транспорту. URL: https://sattrans.com.ua/kontrol-transporta/?gclid=Cj0KCQjwPdQDBhCSARIsAEUJ0hP4P1p6PSSheXDFdNY1S6F4qILSvjIdrnMFsDD2-13RpR5GJ6zziFsaAqASEALw_wcB (дата звернення 11.04.2021).

2. Главные достоинства GPS-мониторинга. URL: <https://fainaidea.com/jeto-interesno-znat/glavnye-dostoinstva-gps-monitoringa-avt-56454.html> (дата звернення 12.04.2021).

Бабак М.В.,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ФОТОАПАРАТІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Асортимент товарів, які досліджуються експертами товарознавцями, відрізняється складністю номенклатури, великою різноманітністю по призначенню і споживчим властивостям. Часто об'єктами дослідження судової експертизи є цифрові фотоапарати.

Сьогодні на ринку представлені різні види цифрових фотоапаратів, які відрізняються споживчими та технічними характеристиками, які впливають на формування їх ціни під час проведення судової товарознавчої експертизи.

Цифровий фотоапарат - фотоапарат, в якому для запису зображення використовується фотоелектричний принцип. При цьому напівпровідникова фотоматриця перетворює світло в електричні сигнали, які трансформуються в цифрові дані, що зберігаються енергонезалежною запам'ятовуючим пристроєм [1].

Зображення, отримані цифровим фотоапаратом, можуть бути завантажені в комп'ютер, передані по мережах, переглянуті на екрані монітора або віддруковані на паперовому носії за допомогою принтера.

На відміну від плівкових фотоапаратів, цифрові не вимагають лабораторної обробки фотоматеріалу, і при наявності вбудованого рідкокристалічного дисплея дозволяють негайно оцінити результат зйомки. Крім того, невдалі знімки можуть бути відразу ж вилучені з карти пам'яті, а в деяких моделях і відредаговані безпосередньо в камері [2]. Переважна більшість сучасних фотоапаратів - цифрові. Уже в 2005 році японськими компаніями, лідируючими на світовому ринку фототехніки, було розпродано 64 770 000 цифрових фотоапаратів і тільки 5 380 000 плівкових.

Межа між відео- і фотообладнанням в цифрову добу досить умовна і визначається не функціональною «начинкою» камери, а тим, які завдання ставить оператор: сучасна відеоапаратура, як правило, може створювати фотознімки, а фотоапарати - здійснювати відеозапис.

Сьогодні універсальні цифрові камери штатно вбудовуються в більшість сучасних смартфонів і мобільних комп'ютерів.

Під час проведення товарознавчої експертизи (дослідження) в першу чергу приділяється увага вивченню характеристик та класифікації пристроїв фотозйомки.

Класифікація пристроїв фотозйомки:

1. Цифрові дзеркальні фотоапарати (рисунок 1).

В цифрових дзеркальних фотоапаратах використовується тільки однооб'єктивний дзеркальний видошукач, можлива макрозйомка, робота з шифт-об'єктивами і стикування з оптичними приладами, такими як мікроскоп, телескоп і ендоскоп. Дзеркальні фотоапарати мають матрицю, яка перевершує за розмірами більшість іншої цифрової апаратури.

Цифрові дзеркальні фотоапарати є єдиним класом апаратури, в якій може бути повноцінно реалізований фазовий автофокус, що досягається завдяки додатковому оптичному тракту, направляючому світло з об'єктива до датчика. Крім основного дзеркала використовується допоміжне, закріплене на шарнірі і забирається разом з ним перед спрацьовуванням затвора. Фазовий автофокус забезпечує найвищу швидкість, і тому дзеркальна апаратура досі не поступається своєю нішею в професійній, і особливо спортивній фотографії.

Рисунок 1 – Цифрові дзеркальні фотоапарати «Canon EOS 20D» та «Canon EOS-1D X»

Окремий клас дзеркальної апаратури – «напівдзеркалка» - замість рухомого має напівпрозоре нерухоме дзеркало. Переваги нерухомого дзеркала полягають в можливості безперервного візування в момент зйомки, а також у відсутності шуму і вібрації, що знижує різкість знімка. Крім того, можлива дуже висока частота безперервної зйомки, недосяжна в камерах з рухомим дзеркалом [4].

2. Бездзеркальні фотоапарати (рисунок 2).

Клас цифрової фотоапаратури, в якому відсутній оптичний візир, його роль виконує безпаралаксий електронний видошукач.

За рахунок виключення з конструкції громіздкого і галасливого оптичного візира, більшість «бездзеркалок» можна порівняти за розмірами з компактними камерами, забезпечуючи при цьому якість зображення і універсальність, властиві дзеркальній апаратурі.

Принциповим недоліком бездзеркальних фотоапаратів вважається неможливість повноцінної реалізації фазового автофокусу, що вимагає окремого оптичного тракту. Контрастний автофокус, доступний в бездзеркальній апаратурі, значно повільніше фазового [5].

Рисунок 2 – Бездзеркальний фотоапарат «Olympus OM-D E-M1»

3. Цифрові далекомірні фотоапарати (рисунок 3).

Це група цифрових фотоапаратів з ручним фокусуванням за допомогою далекоміра. Цей тип апаратури зручний для репортажної жанрової зйомки. На відміну від дзеркальної апаратури, далекомірні фотоапарати дуже стійкі на довгих витримках через відсутність рухомого дзеркала. Крім того, точність фокусування далекоміром не залежить від освітленості об'єкта, що знімається і світлосили об'єктива, що вигідно відрізняє цей тип візира від дзеркального.

Цифрові далекомірні фотоапарати відрізняються високою ціною, поєднують якість зображення з практично безшумним спрацьовуванням затвора, що не привертає уваги на вулиці [2].

Рисунок 3 – Далекомірний фотоапарат «Epson R-D1s»

4. Ультразуми. Псевдодзеркальні цифрові фотоапарати (рисунок 4).

Псевдодзеркальні цифрові фотоапарати отримали свою назву через зовнішню схожість з дзеркальними і не оснащуються оптичним візором. Зображення в електронному видошукачі такого апарату формується сигналом, що отримується безпосередньо з матриці.

Інша назва «ультразум» або «гіперзум» отримана через велику кратність жорстковбудованого зум-об'єктива, що досягає 6x і вище. Якість зйомки вище, ніж у компактних фотоапаратів, завдяки більш високій якості оптики, стабілізованому об'єктиву і великим розмірам матриці. Як правило, мають гнучкі настройки експозиції з великою кількістю ручних режимів, завдяки чому фотограф може швидко вибрати потрібні параметри зйомки [4].

Рисунок 4 – Псевдодзеркальний цифровий фотоапарат «Fujifilm FinePix SL 1000»

5. Компактні цифрові фотоапарати (рисунок 5).

Мають примітивні органи управління і невисоку якість знімків. У більшості моделей зум-об'єктив має телескопічну конструкцію, і в неробочому стані забирається в корпус, дозволяючи носити камеру в кишені.

Крім стандартного електронного візира в таких фотоапаратах іноді є оптичний видошукач, синхронізований зі зміною фокусної відстані об'єктива. За компактність доводиться платити крихітної матрицею – малий фізичний розмір матриці означає низьку чутливість і високий рівень шумів [4].

Рисунок 5 – Компактний цифровий фотоапарат «Canon Powershot G9»

6. Модульні фотоапарати (рисунок 6).

Різновид цифрових фотоапаратів зі змінними об'єктивами, об'єднаними з затвором і фотоматрицею в загальному модулі, який може бути відстикований від корпусу камери і замінений аналогічним з об'єктивом іншої фокусної відстані. У корпусі містяться видошукач, дисплей, органи управління та батарея.

Модульний принцип отримав розвиток в смартографах: в їх корпусі зібрані об'єктив з матрицею, а іноді навіть флеш-карта з акумулятором, але відсутній видошукач, в якості якого використовується дисплей смартфона, до якого приєднується пристрій. Передача даних здійснюється при цьому за протоколами Wi-Fi або NFC [3]. Смартографи, які іноді називають

автономними об'єктивами, перевершують вбудовану камеру за більшістю параметрів, зберігаючи при цьому мобільність і мережеві можливості.

Рисунок 6 – Смартограф «Sony Alpha ILCE-QX1»

7. Вбудовані фотокамери. Камерофон (рисунок 7).

Камерофон – мобільний телефон/смартфон, який має вбудовану фотокамеру, яку можна порівняти за якістю з окремим цифровим фотоапаратом.

З початку 2010 років камерофони отримали потужний імпульс розвитку, досягнувши дозволу, порівнянного з компактними фотоапаратами, і навіть перевершує цей сегмент ринку. Наприклад, основна камера смартфона «Xiaomi Redmi 4X» має роздільну здатність в 13 мегапікселів і досить добру світлочутливість. При цьому більшість камерофонів через мініатюрні розміри матриці оснащуються об'єктивом типу фікс-фокус, що не вимагає фокусування. Однак, відомі моделі з високошвидкісним лазерним автофокусом [3].

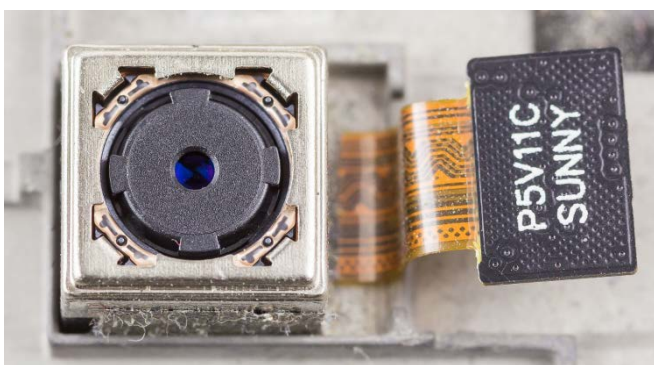

Рисунок 7 – Вбудована цифрова камера для смартфона

8. Екшен-камери і фотопастки (рисунок 8).

Клас цифрової апаратури, придатний для зйомки як нерухомих фотографій, так і відео в екстремальних умовах, а також без участі людини. Конструкція таких камер зазвичай виконується в удароміцному вологозахищеному корпусі, що дозволяє вести зйомку в важкодоступних місцях [3]. Видошукач найчастіше відсутній, що компенсується великим полем

зору надширококутного об'єктива. Зчитування даних можливо дистанційно через бездротові протоколи Wi-Fi.

Фотопастки, на відміну від екшен-камер, мають великий запас автономності, цілодобово працюючи в режимі очікування до декількох місяців.

Постійна готовність забезпечується чутливістю до невидимого інфрачервоного випромінювання, яким об'єкти підсвічуються в темний час доби. Запуск зйомки в таких камерах найчастіше здійснюється за допомогою датчика руху.

Рисунок 8 – Екшен-камера «GoPro Hero 4»

9. Камери світлового поля. Пленоптичні камери (рисунок 9).

Цифрові фотоапарати, здатні фіксувати замість розподілу освітленості на матриці світлове поле, створюване об'єктивом всередині світлонепроникної камери. Завдяки цьому можливе точне фокусування зображення вже після зйомки в готовому файлі.

Зйомка ведеться різними модулями одночасно, а отримані зображення програмно об'єднуються, даючи фотографії з дозволом до 52 мегапікселів [3].

Рисунок 9 – Пленоптична камера «Lytro»

За споживчими характеристиками фотоапарати поділяють на професійні, споживчі і початкового рівня. Це відображається у вигляді простого правила, якого дотримується більшість виробників фототехніки, і яке полягає в кількості знаків, що позначають назву конкретної моделі.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що при дослідженні цифрових фотоапаратів та визначенні їх ринкової вартості для експерта-товарознавця найголовнішими параметрами є вид та тип самого цифрового фотоапарату, видошукача, екрана, кількість ефективних мегапікселів, тип та розмір матриці та сфера застосування приладу.

Література

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цифрова_камера (дата звернення 23.03.2021).
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Київ_\(фототехніка\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Київ_(фототехніка)) (дата звернення 23.03.2021).
3. Засоби комп'ютерних інформаційних систем Електронний посібник для учнів (слухачів) закладів професійної (професійно-технічної) освіти за професією «Оператор з обробки інформації та програмного забезпечення» URL: http://cpto.dp.ua/public_html/posibnyky/posibnyk_ooi/Digital_photo.html (дата звернення 23.03.2021).
4. Електронний підручник з предмета «Товарознавство непродовольчих товарів» URL: http://comexpert-2.pto.org.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=1716:klasyfikatsiiafotoaparativ (дата звернення 25.03.2021).
5. Сайт інтернет-магазину «Canon» URL: <https://www.canon.ua/cameras/dslr-cameras/> (дата звернення 25.03.2021).

Гончаренко Ю.В.,

судовий експерт сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ГАМАНЦІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Одним із об'єктів товарознавчої експертизи часто виступають гаманці, оскільки це один із найпоширеніших предметів крадіжки. Досліджуючи гаманець експерту товарознавцю необхідно враховувати велику кількість особливостей, так як існує дуже багато видів, форм, моделей, брендів.

Гаманець – невеликий порожнистий або плаский предмет (первісно мішечок), найчастіше зі шкіри або тканини; призначений для носіння грошей [1].

Існує багато різноманітних видів гаманців, але ми розглянемо основні [2]:

1. Біфолд (bi-foldwallet). Класичним варіантом вважається портмоне подвійного складання: те, що складається навпіл. Гаманець має універсальний зовнішній вигляд, тому його можна поєднувати з будь-яким стилем одягу: від ділового до спортивного. Біфолд поєднує в собі компактний розмір і функціональність. Як правило, у подібній моделі є відділення для банківських карт, монет і готівки. Часто є пластикова кишеня для водійських прав або фотографій (рисунок 1).

Рисунок 1 – Схематичний вигляд гаманця біфолд.

2. Тріфолд (tri-foldwallet) – гаманець, що складається з трьох складових частин, має назву тріфолд. У подібних портмоне купюри складаються два рази. У гаманці також є відділення для монет і розташовуються вертикально для банківських карт. Часто зустрічається пластикова кишеня для фотографій. Товщина гаманців тріфолд в закритому

вигляді одна з найбільших. При цьому він рідко виявляється ширшими, ніж біфолд (рисунок 2).

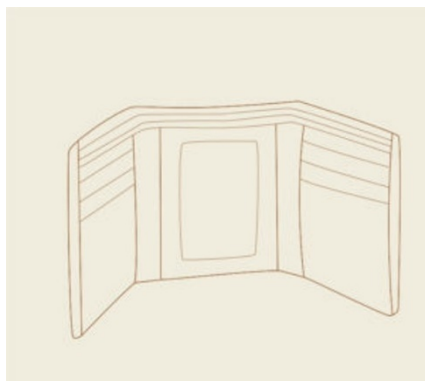

Рисунок 2 – Схематичний вигляд гаманця тріфолд.

3. Тревел (traveller) – портмоне, яке являє собою систему зберігання документів під час поїздки. Відмінною його рисою є місткість: тут передбачено місце для паспорта, квитка на літак або поїзд, водійських документів, готівки та

пластикових карт (рисунок 3).

Рисунок 3 – Схематичний вигляд гаманця тревел.

4. Лонгер (breastwallet). Гаманці лонгер легко впізнати – вони тонкі і витягнуті по довжині. Купюри в них розміщуються цілими, не перегинаючись. Сам гаманець складається навпіл, як застібки виступають кнопки або магнітні замки. Є відділення для банківських карт і для монет (рисунок 4).

Рисунок 4 – Схематичний вигляд гаманця лонгер.

5. Гаманець-акордеон (accordionwallet). Гаманці accordionwallet отримали свою назву завдяки тому, що у відкритому вигляді нагадують акордеон. Це можуть бути як невеликі портмоне розміром з біфолд, так і більш габаритні версії, в яких купюри поміщаються цілком.

Великі варіанти accordionwallet часто є самостійним аксесуаром, який дозволяє зберігати в одному місці все найнеобхідніше. У середині значне число відділень, серед яких кілька відсіків для купюр, паспорта, водійських документів, телефону, монет і пластикових карт.

Гаманець зручно переносити в руці завдяки великому розміру і ремінця, який часто присутній у подібних моделях (рисунок 5).

Рисунок 5 – Схематичний вигляд гаманця-акордеону.

6. Гаманець на блискавці (zipwallet). В окрему категорію можна віднести гаманці з замком-блискавкою. Їх відмінна риса: надійне зберігання вмісту завдяки повному закриттю портмоне на блискавку. Ziparound – це портмоне, яке розкривається як книга. Його блискавка розташовується на трьох сторонах з чотирьох, що забезпечує зручне відкриття гаманця (рисунок 6).

Рисунок 6 – Схематичний вигляд гаманця на блискавці.

7. Компактні гаманці (frontpocketwallet). Frontpocketwallet перекладається з англійської як «гаманець, який розміщується в передній кишені». Портмоне відрізняються дуже компактним розміром і, в дійсності, легко розміщується в кишені. У невеликих гаманцях є відділення для банківських карт, також часто присутній затиск для купюр (рисунок 7).

Рисунок 7 – Схематичний вигляд компактного гаманця.

8. Кардхолдер (cardholders) виступають або в якості самостійного гаманця з набором банківських і дисконтних карт, або ж є доповненням до основного портмоне, в якому не влізло необхідну кількість пластикових карт (рисунок 8).

Рисунок 8 – Схематичний вигляд гаманця картхолдер.

9. Зажим для купюр (moneyclip). У сучасному світі затискачі для грошей практично не використовуються, тому що не передбачають відділення для банківських карт (рисунок 9). Як більш функціональною альтернативою виступають frontpocketwallet.

Рисунок 9 – Схематичний вигляд зажиму для купюр.

10. Монетниця (coinbox) - невеликий гаманець для монет. У деяких сучасних варіантах монетниці можна зустріти відділення для банківських карт (рисунок 10).

Рисунок 10 – Схематичний вигляд монетниці.

При дослідженні гаманців експерт товарознавець обов'язково описує у своєму висновку вид гаманця за типом закриття. Вони бувають:

- без застібки або класичний – в даному випадку гаманець не закривається зовсім, а просто зачиняються;
- блискавка: гаманець застібається на блискавку – металеву або пластмасову;
- кнопка – кнопка може бути розташована всередині виробу або розташована на хлястику, на який і закривається гаманець;
- магніт – гаманець утримується закритим, завдяки магнітам, розташованим в двох половинках гаманця. Якщо магніти, надійні, це зручно, оскільки гаманець закривається сам собою і не потрібно думати, ні про кнопку, ні про хлястик.

Один із найважливіших факторів, який впливає на вартість виробництва гаманця – є матеріал виготовлення (натуральний або штучний), на що обов'язково звертає увагу експерт товарознавець під час дослідження та зазначає це у висновку. Також необхідно звертати увагу на додаткові прикраси, спеціально нанесені принти, авторські тиснення, вензелі і монограми, на колір(яскраві моделі або консервативна колірна гамма) та дизайн (строгий класичний варіант або оригінальний дизайн).

Таким чином можна зробити висновок, що під час проведення дослідження гаманців необхідно знати та розрізняти їх види, що представлені на сучасному ринку, дослідити та зазначити у висновку розмірні характеристики, тип застібки, матеріал виготовлення та додаткові прикраси, оскільки всі ці фактори впливають на формування вартості гаманця.

Література:

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Гаманець>
2. Сайт інтернет-магазину гаманців URL:
<https://www.livemaster.ru/topic/3229808-blog-kakie-byvayut-vidy-koshelkov>

Кармазь М.В.

судовий експерт сектору
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності відділу
товарознавчих, гемологічних,
економічних, будівельних, земельних
досліджень та оціночної діяльності
Запорізького науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
МВС України

ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ЩОДО ЗЕМЕЛЬ ВСІХ ФОРМ ВЛАСНОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ТА ОЦІНОЧНО-ЗЕМЕЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В результаті реформування земельних відносин в незалежній Україні, поширились такі різновиди соціально-економічних протизаконних випадків, як самовільне зайняття земель, порушення меж земельних ділянок, шахрайські дії стосовно заволодіння земельними ділянками та їх відчуження, перевищення повноважень з боку посадових осіб органів виконавчої влади й місцевого самоврядування під час вирішення земельних питань тощо.

На сьогоднішній день актуальна проблема самовільного зайняття земельних ділянок. Під самовільним зайняттям земельної ділянки розуміють будь-які дії, які свідчать про фактичне використання земельної ділянки за відсутності відповідного рішення органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування про її передачу у власність, надання у користування (оренду) або за відсутності вчиненого правочину щодо такої ділянки.

Земельно-технічна експертиза дозволяє встановити фактичний порядок користування земельною ділянкою (конфігурація, площа, проміри тощо). Особливо привабливими для порушників являються землі природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, історико-культурного, рекреаційного, лісогосподарського призначення, земель водного фонду, а також земель сільськогосподарського призначення. Самовільне зайняття таких земельних ділянок завдає шкоди докільку тим, що такі ділянки використовуються без визначення їх категорії і відповідно без встановленого цільового призначення, тобто використовуються на власний розсуд порушників. До таких порушень відносяться: вирубка зелених насаджень, забрудненість територій, злив стічних вод та хімікатів до водоймищ, перекриття берегових ліній огорожами, зараження ґрунту, зниження його якості та корисності.

Для притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності і постановлення об'єктивного та справедливого вердикту, в більшості таких справ, необхідне проведення судової експертизи. Експертні завдання, що зазвичай ставляться на розгляд судових експертів, вирішуються в межах експертних спеціальностей 10.7 «Розподіл земель і визначення користування земельними ділянками» та 10.14 «Оцінка земельних ділянок».

Земельно-технічна експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань, необхідність в проведенні якого, виникає при вирішенні земельних спорів, пов'язаних з розподілом земельної ділянки, визначенням її місцезнаходження, накладанням ділянок одна на одну, помилками в площі, конфігурації, промірах.

Методами таких експертних досліджень є: зіставлення технічної документації, наданої на дослідження, з вимогами нормативних документів; натурне дослідження земельної ділянки та будівель, що на ній розташовані; проведення окремих обмірів і фотографування з метою визначення відповідності фактичного розташування об'єкта технічній документації.

Фактичне розташування меж і конфігурацій земельних ділянок відображуються в геодезичній зйомці, в якій містяться: площа, зовнішні лінійні проміри, а також, прив'язування існуючих будівель до меж. Найбільш повне і об'єктивне дослідження, може бути проведене в разі можливості порівняння даних квартальної зйомки за попередні роки та геодезичної зйомки.

Земельно-технічна експертиза в більшості випадків являється єдиним виходом з тривалих земельних спорів. Цей процес є досить трудомістким і складним дослідженням, у технічному плані. З метою отримання точних результатів потребує застосування сучасного геодезичного обладнання, зокрема шляхом проведення топографо-геодезичних зйомок земельних ділянок.

Необхідність у проведенні оціночно-земельної експертизи або дослідженні виникає під час здійснення кримінального провадження, а також розгляду судами цивільних, господарських, адміністративних справ, досудового урегулювання спорів та в інших ситуаціях, коли для вирішення певних питань необхідні спеціальні знання у галузі оцінки майна, а саме дослідженні основних властивостей земельної ділянки з метою визначення її вартості.

Орієнтовний перелік питань, які вирішує судова оціночно-земельна експертиза: яка ринкова вартість земельної ділянки або частки земельної ділянки, вартість права користування земельною ділянкою, а також, чи відповідає виконана оцінка земельної ділянки вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, методології, методам, оціночним процедурам?

Отже, результати проведення судових земельно-технічних та оціночно-земельних експертиз відіграють значну роль у захисті від незаконного заволодіння землями, в захисті майнових прав фізичних і юридичних осіб, а також вирішують майнові спори.

Література

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 17.03.2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#top> (дата звернення: 14.04.2021).

2. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV. Дата оновлення: 17.03.2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#top> (дата звернення: 14.04.2021).

3. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України від 19.06.2003 р. № 963-IV. Дата оновлення: 16.10.2020. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/963-15#top> (дата звернення: 14.04.2021).

Качан Д.В.

судовий експерт сектору будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ТИПОВІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВОЇ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Будівельно-технічна експертиза – одна з найбільш затребуваних, трудомістких і складних експертиз за комплексом досліджень, різновидом об'єктів та вирішуваними запитаннями. Об'єктами дослідження судової будівельно-технічної експертизи є будівлі, споруди, а також особливості пов'язані з їх зведенням, ремонтом, розділом, проектуванням, експлуатацією, технічним станом, фізичним зносом, тощо [1].

На сьогоднішній день більшість судових будівельно-технічних експертиз, які виконуються за постановою у кримінальних провадженнях стосуються будівельних об'єктів, де було проведено капітальний ремонт або реконструкцію за рахунок державних коштів.

В ході огляду таких об'єктів, що передбачають виконання великого обсягу робіт неможливо перевірити деякі види будівельних робіт наприклад: приховані або демонтажні, які неможливо виявити при візуальному огляді.

Приховані роботи – будівельні роботи, результати яких закриваються подальшими роботами і потребують перед цим підтвердження їх відповідності вимогам проектної документації [2]. Прикладом прихованих робіт може стати улаштування гідроізоляції у санітарних вузлах, прокладання прихованої електропроводки в стінах і підлогах, утеплення стін і фундаментів, армування окремих монолітних ділянок, а також інші подібні роботи.

Не використовуючи руйнівні методи ці види робіт можуть підтвердити лише складені представником авторського нагляду акти на закриття прихованих або демонтажних робіт які мають бути скріплені підписом та печаткою організації. Але на практиці нерідко буває так що акти на закриття прихованих робіт не мають ні підпису, ні навіть печатки, та не мають ніякої юридичної сили.

Нерідко перед судовим експертом ставиться питання: «Чи відповідають обсяги та вартість фактично виконаних робіт з будівництва об'єктів обсягам та вартості, визначеним проектно-кошторисною або звітною документацією?». Таке питання потребує натурного обстеження об'єкта будівництва і за порівняльним методом здійснюється співставлення з даними, зазначеними у актах приймання виконаних будівельних робіт. Перевірка обсягів виконаних

будівельних робіт проводиться безпосередньо на об'єкті на основі результатів інструментальних обстежень, актів виконаних будівельних робіт та актів на закриття прихованих робіт, які мають бути складені відповідно до чинного законодавства. Відсутність проектної і виконавчої документації ускладнює роботу експерта та для підтвердження ним фактичних обсягів потребує додаткового часу на опрацювання об'єкта дослідження.

Вимоги передбачені Державними будівельними нормами нерідко ігноруються замовниками. Наприклад, замовником часто виступають юридичні і фізичні особи, що за своїм напрямком не мають стосунку до будівельної сфери, тому складання важливих документів в ході будівництва залишається без уваги.

Отже, при призначенні будівельно-технічної експертизи з встановлення фактично виконаних робіт основними проблемами є відсутність актів на закриття прихованих робіт, або наявні акти не мають підпису і печатки та відсутність проектної і виконавчої документації.

Література

1. Дослідження об'єктів нерухомості, будівельних матеріалів, конструкцій та відповідних документів : Експертна служба МВС України : веб-сайт. URL:<https://dndekc.mvs.gov.ua> (дата звернення 18.04.2021).
2. ДБН А.3.1-5: 2016. Організація будівельного виробництва. [Чинний від 2016-01-01]. Київ, 2016. 2 с.
3. Шведик О. І. Забезпечення документальними матеріалами експерта, як запорука повноцінності проведення судової будівельно-технічної експертизи // Теорія та практика судово-експертної діяльності : Матеріали VIII Міжвідомчої конференції. Київ, 2019. С.460–462.

Пушкарьова Г.О.,
завідувач сектору будівельних,
земельних досліджень та оціночної
діяльності відділу товарознавчих,
гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень
та оціночної діяльності Запорізького
науково-дослідного
експертно-криміналістичного
центру МВС України
Федченко О.І.,
к.т.н., доцент кафедри
міського будівництва
та архітектури Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ

ПИТАННЯ НЕВІД'ЄМНИХ ПОЛІПШЕНЬ В СУДОВІЙ БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНІЙ ТА ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНІЙ ЕКСПЕРТИЗАХ

В експертній практиці все частіше зустрічаються завдання, винесені експерту, які стосуються судових справ за позовами орендарів державного та комунального майна з огляду на предмет позовних вимог - визнання власником (співвласником) орендованого об'єкта.

Вибуття державного та комунального майна до його орендарів відбувається таким чином. Орендар робить ремонт переданого йому в оренду об'єкта нерухомості (невід'ємні поліпшення); подає позовну заяву до господарського суду, надає суду розроблену проектну документацію на реконструкцію, акти приймання виконаних робіт форми КБ-2в, та іншу виконавчу документацію, відомості про стан об'єкту до проведення будівельних робіт з реконструкції. Під час розгляду справи призначається судова будівельно-технічна та оціночно-будівельна експертиза, яка встановлює вартість матеріальних вкладень орендаря та їх процентне співвідношення до початкової вартості об'єкта; судовим рішенням визнається право власності орендаря на об'єкт як такий, що після ремонту значно змінився (внаслідок проведеної реконструкції змінилися його характерні ознаки) і являє собою нову річ.

У відповідності до статті 18 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» приватизація об'єктів державної або комунальної власності, переданих в оренду, здійснюється шляхом продажу на аукціоні або шляхом викупу, якщо виконуються умови, передбачені частиною другою цієї статті.

Орендар одержує право на викуп орендованого майна (будівлі, споруди, нежитлового приміщення) за ціною, визначеною за результатами його незалежної оцінки, якщо виконується кожна з таких умов:

- орендарем здійснено поліпшення орендованого майна, які неможливо відокремити від відповідного об'єкта без заподіяння йому шкоди, в розмірі не менш як 25 відсотків ринкової вартості майна, визначеної суб'єктом оціночної діяльності для цілей оренди майна;

- орендар отримав письмову згоду орендодавця на здійснення невід'ємних поліпшень, які надають йому право на приватизацію майна шляхом викупу;

- невід'ємні поліпшення виконані в межах трирічного строку з дати визначення ринкової вартості майна для цілей укладання договору оренди або для цілей продовження договору оренди;

- здійснення і склад невід'ємних поліпшень, у тому числі невід'ємний характер поліпшень, підтверджені висновком будівельної експертизи, а вартість невід'ємних поліпшень, підтверджених висновком будівельної експертизи, визначена суб'єктом оціночної діяльності;

- орендар належно виконує умови договору оренди, відсутня заборгованість з орендної плати;

- договір оренди є чинним на момент приватизації [1].

Призначення судової будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертиз дуже актуально при розгляді судами судових спорів, які стосуються відшкодування вартості витрат за невід'ємні поліпшення чи зарахування вартості невід'ємних поліпшень в частку у майні (відсоткове значення у вартості об'єкту нерухомості).

Згідно Національного стандарту № 2 «Оцінка нерухомого майна»[2]:

«Земельне поліпшення - результати будь-яких заходів, що призводять до зміни якісних характеристик земельної ділянки та її вартості. До земельних поліпшень належать матеріальні об'єкти, розташовані у межах земельної ділянки, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни призначення, а також результати господарської діяльності або проведення певного виду робіт (зміна рельєфу, поліпшення ґрунтів, розміщення посівів, багаторічних насаджень, інженерної інфраструктури тощо);

невід'ємне поліпшення нерухомого майна - результати заходів, спрямованих на покращення фізичного (технічного) стану та (або) якісних характеристик земельної ділянки та (або) земельних поліпшень, відокремлення яких призведе до зменшення ринкової вартості відповідно земельної ділянки та (або) земельних поліпшень;

надлишкове поліпшення нерухомого майна - результати заходів, спрямованих на зміну фізичного (технічного) стану та (або) якісних характеристик земельної ділянки та (або) земельних поліпшень, відокремлення яких не призведе до зміни ринкової вартості земельної ділянки та (або) земельних поліпшень. Вартість надлишкових поліпшень є позитивною різницею між витратами на заміщення (відтворення) та приростом ринкової вартості, що зумовлений такими витратами...».

Відповідно п. 2 Методики оцінки майна, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1891, невід'ємні поліпшення орендованого майна - здійснені орендарем заходи, спрямовані на

покращення фізичного (технічного) стану орендованого майна та (або) його споживчих якостей, відокремлення яких призведе до зменшення його ринкової вартості [3].

На вирішення експертизи в даному випадку переважно ставляться наступні питання:

- 1) Чи виконані орендарем поліпшення є невід'ємними поліпшеннями?
- 2) Яка ринкова вартість невід'ємних поліпшень?
- 3) Яка ринкова вартість об'єкту нерухомості до проведених невід'ємних поліпшень та після їх проведення?

При вирішенні питань визначення вартості невід'ємних поліпшень експерт дотримується наступного алгоритму:

- 1) ідентифікація невід'ємних поліпшень орендованого майна;
- 2) вибір методичних підходів, які базуються на отриманих експертом за результатами огляду та наданих на дослідження документах вихідних даних, які необхідні для визначення ринкової вартості орендованого нерухомого майна та вартості невід'ємних поліпшень орендованого нерухомого майна.

Вищезазначені питання є актуальними в частині судової будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертизи і потребують розробки окремих методичних рекомендацій, які врегулюють нормативно-правове поле та визначать механізм вирішення експертних задач з оцінки створених невід'ємних поліпшень орендованого нерухомого майна.

Література

1. Про приватизацію державного і комунального майна: Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19> (дата звернення 19.04.2021).

2. Національний стандарт № 2 «Оцінка нерухомого майна, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2004 р. N 1442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004> (дата звернення 19.04.2021).

3. Методика оцінки майна, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 10 грудня 2003р. № 1891. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1891-2003> (дата звернення 19.04.2021).

Рева Т.М.,

судовий експерт сектору економічних досліджень відділу товарознавчих, гемологічних, економічних, будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності Запорізького НДЕКЦ МВС України

ВИСНОВОК СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ, ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ РОЗМІРУ УПУЩЕНОЇ ВИГОДИ В СУДІ

На сьогодні стягнення упущеної вигоди в Україні є досить складною категорією судових справ, оскільки юридичні вимоги і вимоги до доказів при визначенні розміру шкоди дуже завищені. Оскільки збитки можуть бути відшкодовані лише в тій мірі, в якій це дозволяють докази, позови про стягнення упущеної вигоди дуже часто відхиляються судами у зв'язку з їх неналежним обґрунтуванням. У зв'язку з цим фізичні особи підприємці, підприємства які вважають, що їм заподіяли збитки у формі упущеної вигоди, неохоче звертаються за захистом своїх прав та інтересів.

У відповідності до частини другої статті 22 Цивільного кодексу України збитками є: 1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [1].

Статтею 225 Господарського кодексу України передбачено, що до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються: вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства; додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною; недержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом [2].

Тобто, згідно з законодавством, на позивача покладений тягар доведення факту наявності порушення з боку відповідача, наявності і розміру понесених збитків, а також причинно-наслідковий зв'язок між правопорушенням і збитками.

Розглянемо випадок із судової практики. Позивач просив відшкодувати матеріальну шкоду внаслідок прийняття Виконавчим комітетом міської ради протиправних рішень про вилучення з законного володіння підприємством належного йому майна – рекламних конструкцій типу «конвексборд» в кількості 102 штуки. До суми збитків, окрім вартості майна, позивач включив упущену вигоду, витрати на транспортування та монтаж.

Суд вирішив що при встановленні такого елемента складу цивільного правопорушення як збитки (школа), дослідженню підлягає їх склад та розмір. За клопотанням позивача у справі було призначено проведення економічної судової експертизи.

На вирішення експерту було поставлено запитання: «Чи підтверджується документально розрахунок розміру втраченої вигоди (неотриманих доходів) підприємства внаслідок демонтажу належних йому рекламних конструкцій?»

На дослідження підприємством крім розрахунку було надано належним чином оформлені документи: накладна на придбання рекламних конструкцій, акти виконаних послуг по їх транспортуванню, акти виконаних робіт по монтажу, договори на надання рекламних послуг з визначеною специфікацією на визначений термін та інше. Також було надані реєстри бухгалтерського обліку та звітність, в яких вказані документи були відображені. Експертом-економістом було складено висновок, згідно якого документально підтверджено з яких саме втрат/доходів складається заявлена підприємством до стягнення сума збитків, відповідно в якому розмірі, станом на яку дату та за який період вона розрахована.

Отже, для пред'явлення вимоги про відшкодування неодержаних доходів (упущеної вигоди), необхідно доказати що ці доходи (вигода) не є абстрактними, а дійсно були б отримані. Це доказування може ґрунтуватися на висновку судової економічної експертизи який в свою чергу документально підтверджує складений позивачем розрахунок розміру збитків (упущеної вигоди) на підставі наданих до нього належним чином оформлених документів бухгалтерського обліку.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 12.04.2021).
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 12.04.2021).

Шушко О.О.,

к.е.н., завідувач відділу товарознавчих,
гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та
оціночної діяльності Запорізького
НДЕКЦ МВС України

ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НАРАХОВАНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ ПРАЦІВНИКІВ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ПІДПРИЄМСТВА

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу (стаття 1 Закону України «Про оплату праці») [1].

Розмір заробітної плати залежить від складності та умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства.

Заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів – представниками, обраними і уповноваженими трудовим колективом), але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

Виплата заробітної плати здійснюється за місцем роботи. У разі, коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні. (стаття 24 Закону України «Про оплату праці») [1].

Судово-економічна експертиза проводиться з метою документального підтвердження нарахованої заробітної плати на підставі відповідного судового рішення (ухвали суду) чи рішення органу досудового розслідування (постанови слідчого), або на підставі договору з експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення фізичних та юридичних осіб.

В ході проведення експертизи експертами можуть бути вирішені питання документального підтвердження нарахування премій, доплат, відпускних, компенсації за невикористану відпустку при звільненні працівника.

Документальним підтвердження нарахування заробітної плати є наказ на призначення (звільнення), наказ на доплати, премії, табель обліку використання робочого часу, розрахунково-платіжні відомості, картки-рахунку по рахунку 661 «Розрахунки за виплатами працівникам» та інші документи.

Крім цього, з метою співставлення, або у разі відсутності деяких документів експертами досліджується звітність підприємства, в якій зазначається нарахована підприємством заробітна плата конкретному

працівнику – звіт 1-ДФ та нарахована заробітна плата і заборгованість підприємства по невиплаченій заробітній платі працівникам – звіт 1-ПВ.

Всі підтверджуючі документи нарахованої заробітної плати складаються та зберігаються на підприємстві. Але законодавством передбачено, що відомості про нараховану заробітну плату, відрахування із заробітної плати надаються працівнику на його вимогу.

Так, згідно статті 110 КЗпП [2]: при кожній виплаті заробітної плати власник або уповноважений ним орган повинен повідомити працівника про такі дані, що належать до періоду, за який провадиться оплата праці: а) загальна сума заробітної плати з розшифровкою за видами виплат; б) розміри і підстави відрахувань та утримань із заробітної плати; в) сума заробітної плати, що належить до виплати.

Однак законодавством не встановлено ні форма повідомлення, ні спосіб повідомлення. Лише те, що під час кожної виплати заробітної плати, при тому будь-якої, незалежно від того, аванс це чи заробітна плата.

Зазвичай на підприємстві під час виплати зарплати працівникові надають розрахунковий лист про суми нарахованої заробітної плати з розшифровкою за видами виплат (посадового окладу, премії, надбавки за вислугу років, доплати за науковий ступінь тощо), відрахування із заробітної плати (суми ПДФО, військового збору, аліментів тощо) та суми, що підлягає виплати працівнику.

Проте при наявності спірних питань із роботодавцем щодо суми нарахованої та виплаченої заробітної плати фізична особа за визначений нею період неправомірної нарахованої заробітної плати може звернутись до суду на підставі наданих розрахункових листів та в рамках суду призначити судово-економічну експертизу.

Отже, при проведенні судово-економічної експертизи з метою документального підтвердження неправильно нарахованої заробітної плати експертами крім розрахункових листів, наданих фізичною особою досліджуються документи підприємства, яке нараховувало заробітну плату: наказ на призначення (звільнення), наказ на доплати, премії, табель обліку використання робочого часу, розрахунково-платіжні відомості, картки-рахунку по рахунку 661 «Розрахунки за виплатами працівникам», звітність та інші документи.

Література

1. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр#Text> (дата звернення 12.04.2021).
2. Кодекс законів про працю URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 12.04.2021).

II. Тематичні напрями конференції (для інженерних спеціальностей)

Секція 1. Нові підходи та актуальні проблеми металургійної галузі

Бєлоконь К.В.,

к.т.н., заступник директора з наукової роботи, доцент кафедри прикладної екології та охорони праці Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ОЦІНКА ВПЛИВУ ТЕХНОГЕННИХ ЗАБРУДНЮВАЧІВ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА М. ЗАПОРІЖЖЯ НА ЗАХВОРЮВАНІСТЬ

НАСЕЛЕННЯ

Забруднення атмосферного повітря є однією з дуже серйозних причин, які можуть приводити до різних захворювань людини. Атмосферне повітря населених пунктів сьогодні вміщує різного роду інфекції, алергени, подразники й хімічні токсини, які можуть істотно обмежити тривалість життя й стати причиною хвороб, найчастіше дуже серйозних. При диханні найбільш сильно страждають від забрудненого повітря ніс, горло і легені. Сьогодні різними хімічними речовинами забруднено не тільки атмосферне повітря, а також їжа та вода.

Місто Запоріжжя характеризується високим зосередженням підприємств чорної та кольорової металургії, хімічної промисловості, машинобудівних та металообробних підприємств, будівельних виробництв тощо, що обумовлює високе техногенне навантаження на здоров'я жителів міста. Складна екологічна ситуація в місті супроводжується багаторічним перевищенням граничнодопустимих концентрацій шкідливих речовин в атмосферному повітрі житлової забудови. Існуючий по області рівень забруднення атмосферного повітря є критичним, і може призвести до росту числа хронічних захворювань і негативних тенденцій демографічних показників населення [1].

Атмосферні забруднення можуть спричиняти гостру і хронічну, специфічну і неспецифічну дію на організм людини. Реальна загроза здоров'ю населення мегаполісу металургійної галузі посилюється одночасним забрудненням довкілля багатьма хімічними шкідливими речовинами. Синергізм має така комбінація шкідливих речовин [2]:

- фенол, діоксид сірки, діоксид азоту активізують процес розвитку пухлин у легенях;
- цинк, діоксид азоту, амонію сульфат, озон порушують синтез колагену, знижують захисні властивості легень щодо інфекцій;
- алюміній та хром сприяють розвиткові мезотеліоми, підвищують фібриногенний вплив на легеневу тканину, реакцію трахеобронхіальних

лімфатичних вузлів, накопичення ліпідів і цитотоксикантів штучних мінеральних волокон;

- діоксид азоту, смолоподібні речовини спричиняють більш тяжкий перебіг новоутворень легень;
- берилій, фториди активізують патологічний процес у легенях;
- оксид вуглецю, сірководень, діоксид сірки та діоксид азоту спричиняють гіпотензивну дію;
- бензол та сажа підвищують ризик виникнення раку.

Серед речовин з модифікуючою дією особливе місце посідає формальдегід. За одночасного надходження з іншими екотоксинами він спричиняє модифікуючий за типом активації канцерогенний ефект не тільки в органах-мішенях, але й у віддалених. Ефектом сумачії шкідливої дії володіють аміак – сірководень – формальдегід, ацетон – фенол – формальдегід – акролеїн; аерозолі окису ванадію (V) – окису хрому (III) – окисли марганцю; оцтова кислота – фенол – етилацетат; азотна кислота – сірчана кислота; формальдегід – окис азоту – озон.

Слід відзначити, що низка хімічних речовин має зворотний кореляційний зв'язок з хворобами органів дихання. До них належать азотна кислота, аміак, акролеїн, сірка, формальдегід, оксид міді. Вказане пов'язане з їхніми фізико-хімічними властивостями. Так, аміак здатний вступати в реакцію з багатьма речовинами, має реакції приєднання, заміщення й окиснення, а також послаблює токсичний ефект діоксиду сірки. Формальдегід легко вступає у реакції приєднання, заміщення й конденсації, дуже легко окислюється, легко полімеризується, особливо під час нагрівання. Сірка активно з'єднується з багатьма елементами. Сірководень є сильним відновником.

Дослідження показали, що на мешканців індустріального міста металургійного профілю діє широке коло шкідливих речовин. Серед них є речовини 1-го класу небезпеки: бенз(а)пірен, ванадію оксид, кадмій та його сполуки, ртуть та її сполуки, свинець, хром та його сполуки. До 2-го класу небезпеки належать: азотна кислота, акролеїн, бензол, оксид міді, діоксид марганцю, кобальт та його сполуки, нікель та його сполуки, сірчана кислота, сірководень, стирол, фенол, формальдегід, хлор, ціанистий водень [3].

Тобто половина речовин, що забруднюють місто є надзвичайно небезпечними та високонебезпечними речовинами. Ще чверть речовин в атмосферному повітрі належить до помірно небезпечних (3-4 клас небезпеки): аміак, ацетон, бензин, бутилацетат, вуглець чотирехлористий, нафталін, паперовий пил, сірковуглець, етилацетат.

Отже, постійна спільна присутність у викидах металургійних підприємств та високонебезпечних хімічних речовин зумовлює їхню комбіновану дію, навіть за невеликих концентрацій цих речовин в атмосферному повітрі.

Література

1. Белоконь К.В., Манідіна Є.А., Куранова Я.О. Дослідження впливу викидів металургійних підприємств на забруднення атмосферного повітря м.

Запоріжжя. *Металургія*. 2018. Вип. 1 (39). С. 136-140.

2. Литвинова О.Н., Антомонов М.Ю. Оцінка впливу екологічних чинників на показники захворюваності. *Довкілля та здоров'я*. 2002. № 3 (22). С. 68–69.

3. Гульченко Л.П., Глазкова М.Ф., Курляндський Б.А. О списке приоритетных веществ, содержащихся в окружающей среде и их влияние на здоровье населения. Москва, 2002. 12 с.

Воденнікова О.С.,

канд. техн. наук, доцент кафедри металургії
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМИ РОЗСИПАННЯ ТА САМОДИСПЕРГУВАННЯ МАРГАНЦЕВИХ ТА КРЕМНІЄВИХ СПЛАВІВ

На сьогодні на ряду з підвищенням якості матеріалів, зниження матеріальних та енергетичних витрат, одним з пріоритетних напрямків розвитку металургійної галузі є підвищення екологічної безпеки виробництва.

Безумовно у феросплавній галузі при виробництві марганцевих, кремнієвих та інших сплавів пріоритетним напрямом є поліпшення умов праці, екологічної безпеки та зменшення впливу шкідливих та небезпечних чинників на здоров'я персоналу. Так промислова практика феросплавного виробництва свідчить про негативний вплив на стан навколишнього середовища та здоров'я людини виділення шкідливих та отруйних газів (зокрема фосфіну та арсину) при розсіпанні феросиліцію та феромарганцю.

Феросиліцій та феромарганець схильні до самодиспергування, результатом якого є погіршення споживчих якостей сплаву, зміна його фракційного складу, а також самовиділення отруйних газів. Явище розсіпання сплавів має місце при їх транспортуванні та зберіганні. Самодиспергування в значній мірі пов'язане зі структурою і фізико-хімічними характеристиками сплавів. Саме тому дослідженням структури феросплавів присвятили свої роботи Л. Н. Гасик, В. Д. Поволоцький, В. Р. Вертій, В. Я. Радугін, В. Л. Зубов, В. Р. Бродова та інші.

Серед основних причини розсіпання та руйнування марганцевих сплавів є низький вміст в них марганцю (18–24 %) та високий питомий вміст фосфору (відношення P/Mn > 0,006) [1].

Вивчення фазових перетворення в системі Fe-Si показало, що причиною розсіпання чистих (модельних) залізовмісних сплавів з високим вмістом кремнію є евтектоїдне перетворення лебоїта ($\text{FeSi}_{2,3}$) при 918°C з утворенням низькотемпературної модифікації силіциду FeSi_2 та кремнію. Це перетворення супроводжується збільшенням об'єму, що призводить до розсіпання сплаву [2].

В роботі [3] розпад феросиліцію не пов'язують з хімічними змінами в системі Fe-Si та вважають, що промисловий феросиліцій розсіпається під дією домішок фосфору, сірки, кальцію та алюмінію, що містяться в ньому. У структурі феросиліцію можуть утворюватися фосфіди, сульфіди та випадково

карбіди кальцію, взаємодія яких з водою супроводжується утворенням сполук елементів надлишкових фаз виділення з воднем і руйнуванням структури феросиліцію.

У роботі [4] зазначено, що при зберіганні і транспортуванні феросиліцію марки ФС75 слід очікувати виділення PH_3 , CH_4 , C_2H_2 , H_2 та CO . У роботі зазначено, що газовиділення сухих полідисперсних порошків в умовах дослідів відбувалося інтенсивно та рівномірно протягом 4 діб та припинялося на 5-ту добу. До складу газів входило 72–73% H_2 , решта O_2 та N_2 , причому водень становив 92% обсягу газу.

Авторами роботи [5] зазначено, що особливістю сплавів системи Fe-Si в рідкому стані (зокрема для висококремністих марок ФС65, ФС70, ФС75 та інших) є сильний розвиток ліквіації у процесі розливки, який супроводжується різним вмістом кремнію по висоті зливка. Домішки у вигляді кальцію, алюмінію, фосфору та миш'яку також сильно ліквірують, що призводить до самовільного розсипання окремих районів зливку або повному розсипанню їх до порошкоподібного стану. Тому автором проведено дослідження впливу фазового складу феросиліцію машинної розливки на стійкість до розсипання. Приведені в роботі данні дозволяють стверджувати, що при формуванні в структурі ФС75 надлишкових фаз виділення, які ініціюють розсипання зливків з виділенням отруйних газів PH_3 та AsH_3 , в основному беруть участь три елементи – кальцій, алюміній і фосфор. Кремній і залізо в складі цих фаз, мабуть, стабілізують їх стійкість і знижують схильність зливків до розсипання у вологій атмосфері. При наявності в розплаві навіть невеликої кількості миш'яку він концентрується в фазах з кальцієм, алюмінієм і фосфором. Як впливає з даних рентгеноспектрального мікрозондування надлишкових фаз виділення, їх розташування у структурі залежить як від вмісту кожного з цих елементів, так і від швидкості кристалізації розплаву феросиліцію.

Основною причиною розсипання феросиліцію і високовуглецевого феромарганцю у вологій атмосфері вважається наявність та ізоляція в них домішок (фосфору, вуглецю, алюмінію, кальцію). Механізм руйнування сплавів – концентрування комплексних карбідів і фосфідів алюмінію, кальцію і марганцю по границях зерен. Взаємодіючи з вологою, вони розкладаються з виділенням газів, межі зерен окислюються, що робить вирішальний вплив на розсипання сплавів. Так, руйнування високовуглецевого феромарганцю може відбуватися внаслідок руйнування з'єднання Mn_3C , а розсипання феросиліцію з вмістом більш як 50% Si посилюється тим, що відбувається при охолодженні лебоїтний розпад. При швидкому охолодженні α -лебоїт фіксується у вигляді метастабільної фази, яка в подальшому розпадається зі збільшенням об'єму до 20% і викликає внутрішні напруги в сплаві, що сприяють розсипанню [6].

В дослідженнях [7] проаналізовано структуру промислового високопроцентного феросиліцію марки ФС65. У умовах ВАТ «Серовський завод феросплавів» методами хімічного, рентгеноспектрального та рентгенофазового аналізів було проведено порівняння зразків феросиліцію ФС65 на схильність до розсипання. Була виявлена значна мікронеоднорідність структури, викликана ліквіацією кремнію, це в свою чергу і зумовило появу в

структурі сплаву тріщин, а також наявність в структурі фосфідів магнію, алюмінію, титану і кремнію, здатних при взаємодії з вологою повітря утворювати фосфіни. Зниження схильності до саморозсіпання феросиліцію передбачає придушення ліквідації перед розливкою сплаву, раціональні межі вмісту кремнію, а також зниження концентрації домішок, в першу чергу фосфору і алюмінію, що надходять в сплав з шихтових матеріалів.

У роботі [8] визначено причини розсіпання відвального шлаку при виплавці металевого марганцю; підтверджено механізм фазового поліморфного перетворення ортосилікату кальцію γ - $2\text{CaO}\cdot\text{SiO}_2$ в β - $2\text{CaO}\cdot\text{SiO}_2$, що супроводжується збільшенням об'єму на 12 %; встановлено, що при підвищенні вмісту в шлаку MgO до 6–7 % відбувається стабілізація структури шлаку (12–15% MnO , 40–45% CaO , 25–28% SiO_2 , 0,01% P), що дозволяє його використовувати в суміжних виробництвах та покращує екологічні умови.

Відомо, що залучення в металургійній переділ карбонатної марганцевої сировини потребує додаткового вивчення особливостей її термообробки і, зокрема, явища саморуйнування кускових карбонатних концентратів при випалюванні [9]. Поступово проводилися і роботи, в яких розглядалися наслідки руйнування матеріалів [10].

Саме тому автори роботи [11] спрямували свої дослідження переважно на вивчення механізму саморуйнування карбонатних марганцевих концентратів з метою пошуку ефективних прийомів і режимів теплової обробки, що пригнічують або обмежують це явище та сприяють збереженню кускової природи термічно оброблених продуктів. Результати дослідження саморуйнування та умов термообробки карбонатних марганцевих концентратів свідчать про можливість збереження кускової природи марганецьрудних матеріалів при їх термообробці з помірними швидкостями (до 10^0 С/хв.) в інтервалі інтенсивної дегідратації і розпушення матеріалу (100 – 400^0 С), що підтверджує результати розрахунку ймовірності руйнування сировини, виконаного за критеріями теорії пластичної деформації.

Слід зазначити, що ті чи інші порушення суцільності мікроструктури в процесі випалу з утворенням пір, тріщин, розривів та іншого в рівній мірі властиві оксидній та карбонатній сировині і обумовлені охарактеризованими в роботах [12, 13] генетичними особливостями його внутрішньої будови і, в першу чергу, наявністю гідратів компонентів.

Авторами роботи [14] приділено увагу фазовій рівновазі системи Fe-As , Si-As , Fe-Si-As , Fe-Si , Mn-Si , Fe-As , Mn-As , As-Si , As-Al , As-P та Si-P . Значний інтерес до структурних фаз феросиліцію обумовлений не тільки можливим його розсіпанням, а й проблемою запобігання затягуванню отвору стопорних склянок ковшів і керамічних дозаторів при безперервній розливці сталі.

Слід зазначити, що для вирішення комплексу питань, пов'язаних з надходженням миш'яку і фосфору в високопроцентний феросиліцій, необхідні фундаментальні дослідження з вивчення природи миш'яку та фосфору в мінеральних видах сировини, вуглецевих відновників, термодинамічні данні по відновленню миш'яку та фосфору з їх з'єднанні вуглецем, кремнієм, а також металофізичні дослідження складних діаграм стану на основі миш'яку та

фосфору.

В умовах Грузії з метою максимально можливого здешевлення виробничого процесу та поліпшення екологічного стану доцільною є розробка технології виплавки алюмосилікомарганцю із застосуванням техногенних і вторинних ресурсів. Інтенсивне самодиспергування алюмосилікомарганцю, виплавленого із застосуванням техногенних та вторинних матеріалів, пояснюється високою концентрацією фосфору і карбідних включень по границях зерен при кристалізації сплаву (рис. 1): 60–65% сплаву серії №1 розсипається в частинки крупністю $>0,1$ мм, сплав серії №2 диспергувався в порошок фракції >3 мм, але не повністю, сплав серії №3 значно втрачав механічну міцність, але розсипався частково, а сплав серії №4 зберіг свою структуру та міцність) [15].

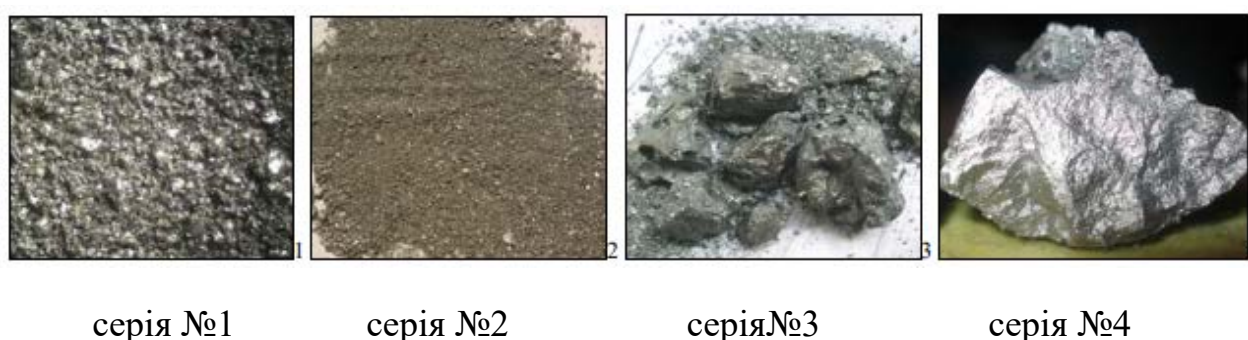

Рис. 1. Структура виплавленого фероалюмосилікомарганцю із застосуванням техногенних і вторинних ресурсів через 24 год. після випуску

Таким чином, дослідження проблем розсипання феросиліцію з утворенням токсичних газів дозволяють розкрити фізико-хімічну картину процесів, що відбуваються в ванні феросплавної печі, металофізичну природу миш'яку і фосфору в сплавах заліза з кремнієм з урахуванням інших домішок, механізм впливу вологого середовища на розсипання феросиліцію та утворення арсину та фосфіну.

Для запобігання розсипання марганцевих та кремнієвих сплавів можна їх модифікувати магнієм, легувати добавками елементів, що подрібнюють зерно (V, Ti, Zr та інші) або роблять його більш пластичним, при цьому подрібнення зерна зменшує на його границях концентрацію таких домішок як P, Al та Ca.

Література

1. Елютин В. П., Поляков Ю. А., Левин Б. Е. Производство ферросплавов. Москва: Металлургия, 1951. 496 с.
2. Гельд П. В., Есин О. А. Процессы высокотемпературного восстановления (окислов хрома, марганца, кремния, фосфора). Свердловск: Metallurgizdat, 1957. 646 с.
3. Дуррер Ф., Фолькерт Г. Металлургия ферросплавов / пер. с нем. А. П. Сергеева. Москва: Metallurgizdat, 1956. 362 с.
4. Ферросплавы: справочное издание / В. Г. Мизин и др. Москва: Металлургия, 1992.

415 с.

5. Зубов В. Л., Гасик М. И. Механізована розливка і фракціонування кременістих феросплавів, технологія і обладнання: навч. посіб. Дніпропетровськ: Нац. металург. акад. України, 2011. 143 с.

6. Жучков В. И., Гасик М. И., Шешуков О. Ю. Структура и свойства ферросплавов. *Литейный консилиум №2 «Теория и практика металлургических процессов при производстве отливок из чёрных сплавов»*. Челябинск: Челябинский Дом печати, 2007. С. 8.

7. Захаров В. Г., Петрова С. А., Жданов А. В., Жучков В. И. Изучение влияния структуры ферросилиция на его рассыпаемость. *Металлы*, 2014. №1. С. 12–18.

8. Сезоненко О. М. Удосконалення трьохстадійної технологічної схеми і розробка інноваційних процесів виплавки марганцевих феросплавів силікотермічним способом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. техн. наук : 05.16.02. Дніпропетровськ, 2010. 19 с.

9. Хазанова Г. П., Лякишев Н. П., Ширер Г. Б., Деханов Н. М. Технология производства ферросплавов из никопольских карбонатных руд. *Сталь*. 1959. № 12. С. 1086.

10. Кучер А. Г., Мироненко П. Ф. Термическая подготовка карбонатных марганцевых концентратов перед электроплавкой. *Физико-химические процессы в электротермии ферросплавов*. 1981. С. 25.

11. Лякишев Н. П., Гасик М. И., Грищенко С. Г., Коваль А. В. Причины саморазрушения и условия термообработки, обеспечивающие сохранение кусковой природы карбонатных марганцевых концентратов. *Актуальные проблемы и перспективы электрометаллургического производства: теория и технология, эффективность использования минерально-сырьевых ресурсов, экология, экономические аспекты развития внутреннего и внешнего рынков: материалы международной научно-практической конференции, посвящённой 100-летию ГметАУ и 75-летию кафедры электрометаллургии (30.06–02.07.1999)*. Днепропетровск: Системные технологии, 1999. С. 79–84.

12. Райченко Т. Ф., Москалева Н. М., Мстиславский М. М. Новые данные по минеральному составу и генезису руд Никопольского месторождения. *Доклады АН СССР*. 1982. Т. 264. № 6. С. 1458.

13. Исследование вещественного состава карбонатных марганцевых концентратов Приднепровского бассейна / В. М. Катунин, Н. П. Лякишев, С. Г. Грищенко и др. *Известия вузов. Черная металлургия*. 1984. № 3. С. 15.

14. Гасик М. И. Проблемы рассыпания высокопроцентного ферросилиция с образованием токсичных ядов. *Актуальные проблемы и перспективы электрометаллургического производства: теория и технология, эффективность использования минерально-сырьевых ресурсов, экология, экономические аспекты развития внутреннего и внешнего рынков: материалы международной научно-практической конференции, посвящённой 100-летию ГметАУ и 75-летию кафедры электрометаллургии (30.06–02.07.1999)*. Днепропетровск: Системные технологии, 1999. С. 245–250.

15. Dr Ph. Eng. G. Jandieri, Dr Ph. Eng. D. Sakhvadze. Выплавка алюмосиликомарганца из техногенных и вторичных ресурсов горнометаллургической промышленности Грузии. *Machines, technologies, materials: scientific proceedings X international congress. 2013. YEAR XXI. Volume 1*. pp. 107–110.

Тарасов В.К.,

к.т.н., доцент кафедри промислової екології та охорони праці

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Румянцев В.Р.,

к.т.н., доцент кафедри промислової екології та охорони праці

Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Макушина М.М.,

студентка Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

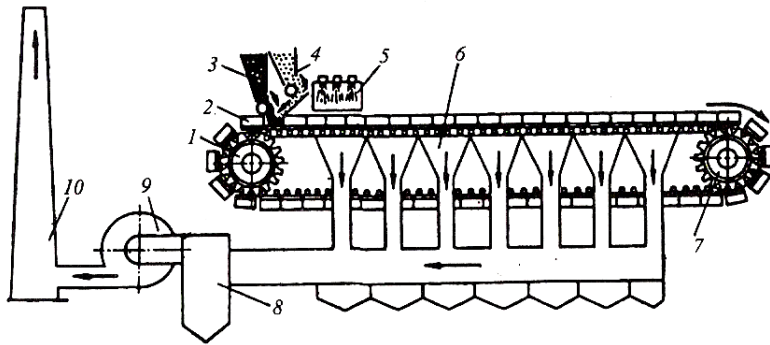
ОЗДОРОВЛЕННЯ ВИРОБНИЧОГО СЕРЕДОВИЩА АГЛОПРОЦЕСУ ШЛЯХОМ ВДОСКОНАЛЕННЯ АСПРАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Всі сучасні доменні печі працюють з використанням агломерату замість залізної руди. Аглопроцес – це окускування дрібних руд, концентратів та колошникового пилу шляхом спікання за рахунок згорання палива (газу і коксового дріб'язку), в шарі початкового матеріалу. Головні переваги офлюсованого агломерату:

- 1) виключення із доменної плавки ендотермічної реакції розкладу карбонатів, тобто $\text{CaCO}_3 \rightarrow \text{CaO} + \text{CO}_2 - Q_1$ або $\text{MgCO}_3 \rightarrow \text{MgO} + \text{CO}_2 - Q_2$, що потребують витрат тепла (коксу);
- 2) покращення відновлювальної властивості газів в доменній печі внаслідок зменшення оксиду вуглецю (II), що створюється в печі із звичайною рудою;
- 3) покращення процесу шлакоутворення;
- 4) зменшення кількості завантажених в піч матеріалів.

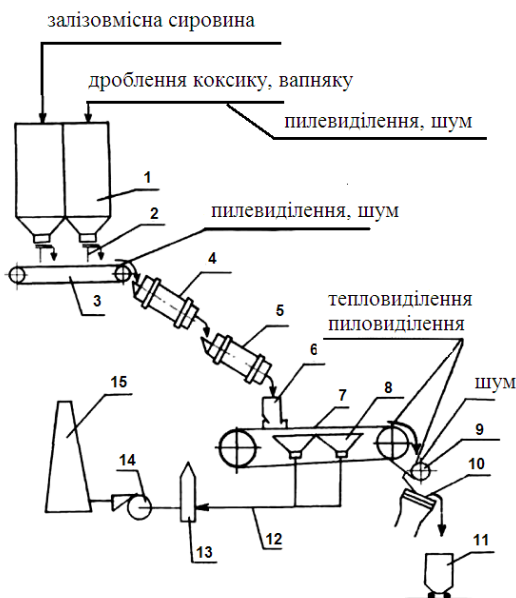
Стрічкова агломераційна машина уявляє собою замкнутий ланцюг рухомих спікальних візків-палет, в яких верхня горизонтальна стрічка переміщується по рейкам за рахунок обертання зірочок приводу (рисунок 1) [1].

В процесі підготовки агломерату виробниче середовище суттєво забруднюється шкідливими викидами [2]. В розробленій апаратурно-технологічній схемі повного циклу процесу, що зображено на рисунку 2 представлено джерела і види забруднень.

1 – привід агломашини; 2 – стрічка з палетами; 3 – бункер залізорудної сировини; 4 – бункер добавок; 5 – горн запалювання; 6 – вакуум-камери; 7 – відома зірочка; 8 – газоочистка; 9 – ексгаустер; 10 – димова труба

Рис.1 – Технологічна схема виробництва агломерату на агломашині

1 – бункер; 2 – живильники; 3 – стрічковий конвеєр; 4 – барабанний змішувач; 5 – комкувач; 6 – бункер розподільник; 7 – стрічка машини; 8 – вакуум-камери; 9 – дробарка; 10 – гуркіт; 11 – хопер; 12 – газовий колектор; 13 – охолоджуючий пристрій; 14 – ексгаустер; 15 – димова труба.

Рис.2 – Апаратурно-технологічна схема процесу агломерації з позначенням шкідливих і небезпечних факторів

Процес спікання агломерату на стрічці агломераційної машини супроводжується значним виділенням газу. Для збору та їх відведення від агломераційної машини використовують різноманітні аспіраційні системи. З метою вибору раціональної конструкції проведено їх детальний аналіз.

Типова і найбільш розповсюджена схема, коли з усіх вакуум-камер із розрідженням тиску 10-11 кПа газу продуктів згоряння поступають в загальний газовідвід, що розміщений збоку машини, паралельно її осі. На відгалуженнях

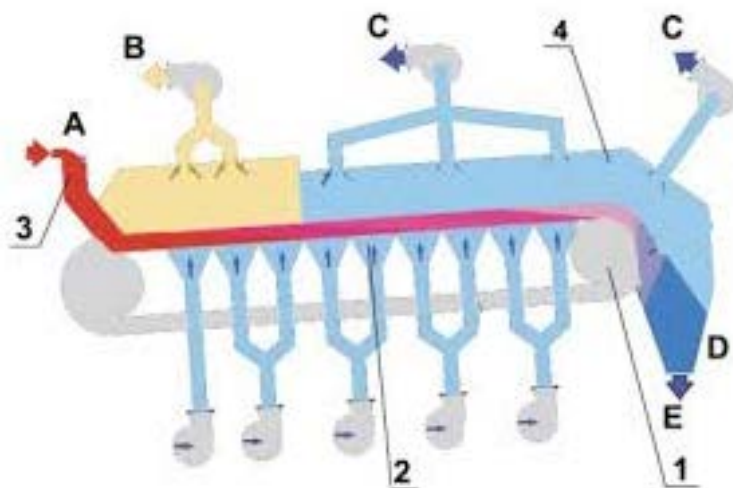

від вакуум-камер до основного колектору відбувається відділення найбільших часток пилу за рахунок дії сил інерції. Для цього використовують схеми відведення газів через центральний газохід, або через два відводи: один для сильно забруднених газів, інший – з меншою концентрацією пилу; або відвід спільний з газоходом на початку завантаження шихти на стрічку. При здійсненні цих схем довжина шляху сильно запиленого газу в колектор значно збільшується і ефективність роботи колектору зростає з 50–60% до зростає 70–80%.

З огляду на те, що викиди з високою концентрацією пилу надходять в колектор лише з перших і останніх камер доцільно використати схеми збору і відводу агломераційних газів, що рекомендовані НВО «Енергосталь».

Також розглянуто позитивний досвід ПАТ «Запоріжсталь» з модернізації аспіраційних і газоочисних систем агломашин №1–6. Досягнуто європейські нормативи очищення повітря від пилу – до 30 мг/м³, а концентрація сірчаного ангідриду складає нижче 400 мг/м³. Виникають практичні перспективи поетапного зниження ємності скидання шламових вод в Дніпро з оборотного циклу аглоцеху. Автоматизована система управління технологічним процесом аглофабрики повністю виключає вплив людського чинника. Оператори в диспетчерській аглофабрики виконують виключно контрольно-моніторингову функцію. Кожна агломашина оснащена датчиками контролю викидів, які в онлайн-режимі, з дискретністю в мілісекунди показують ефективність роботи газоочисного обладнання.

Раціональний варіант повного укриття і аспірації агломашини представлено на рисунку 3.

1 – привід агломашини; 2 – вакуум камери; 3 – рух шихти; 4 – укриття; А – завантаження шихти; В – відвід газів з горна запалювання; С – відвід газів з укриття; Д – видалення газів і пилу із зони видачі агломерату; Е – видача агломерату: для В, С, Д використовуються димососи; а для вакуум камер-ексгаустери.

Рис.3 – Схема раціонального укриття і аспірації шкідливих газоподібних виділень аглопроцесу

Вітчизняний і закордонний досвід показує, що для забезпечення допустимих санітарних умов праці в аглоцеху необхідно підвищення герметичності аглострічки, включаючи зону охолодження і скидання агломерату та використання сухих методів збору пилу: електро і рукавних фільтрів. Розрахунок аспіраційних систем можливо проводити за відомою методикою інших виробництв [3].

Література

1 Гичёв Ю.А. Вторичные энергоресурсы промышленных предприятий. Часть I: Конспект лекций: Днепропетровск: НМетАУ, 2012. 57 с.

2 Воденников С. А., Тарасов О.С., Воденникова О.С. Конструкції агрегатів чорної металургії: навч. посібник. Запоріжжя: РВВ ЗДІА, 2012. 192 с.

3 Гапонюк О.І. Рациональні параметри аспіраційних систем. *Зерно і хліб*. 1997. №4.

Шевченко І.А.

к.т.н., доцент, доцент кафедри металургійного обладнання Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Пугач О.В.

магістрант спеціальності 133 «Галузеве машинобудування» Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМИ ДРОБЛЕННЯ МАТЕРІАЛІВ В РІЗНИХ ГАЛУЗЯХ ПРОМИСЛОВОСТІ

Дроблення й подрібнення – це зменшення розмірів крихких матеріалів яке здійснюється для збагачення цінних матеріалів з метою подальшої переробки в промисловості. Процеси дроблення й подрібнення доволі енергоємні. Приблизно половина енергії на виробництві витрачається на дроблення та подрібнення. Також окрім продуктивності дробильних агрегатів не меншої уваги заслуговують процеси: транспортування, зберігання, подальшого подрібнення, утилізації відходів.

Дослідженню процесів дроблення й подрібнення присвячені наукові праці багатьох учених, а саме: Фішмана М.А, Клушанцева Б.В., Буличева В.В., та ін. Щоб знизити енергетичні витрати нинішніх неефективних процесів, необхідно провести аналіз пропозицій та інновацій, що відображено як в науково-технічній літературі так й на сучасних електронних ресурсах, які дозволять покращити розуміння процесу подрібнення й зробити відповідні висновки [1].

Матеріали що дробляться можуть бути твердими, м'якими, крихкими, в'язкими, липкими, термічно нестійкими, нейтральними, хімічно активними, вогне- та вибухонебезпечними, шкідливими і нешкідливими для оточуючих [2].

У сучасних промислових комплексах застосовують всі види подрібнення, починаючи від найбільшого, коли розмір одержуваних шматків матеріалу досягає 250-300 мм, і закінчуючи колоїдним, коли розмір частинок складає долі мікрона. Відношення розмірів шматків до подрібнення й дроблення та після – називається ступенем подрібнення.

Питання про те, за розміром якого шматка (найбільшого, середнього або найменшого) вибирати значення так і залишається до теперішнього часу невирішеним. Найчастіше значення цих величин встановлюють за розміром найбільшого шматка, а саме поняття «найбільший шматок» важко визначити, особливо коли подрібнюють великотоннажні матеріали. Якщо враховувати, що і поняття «ступінь подрібнення» теж є умовним, оскільки характеризує головним чином якісну сторону процесу подрібнення, то поняття «найбільший шматок» для цієї мети цілком прийнятним [2].

Практично розмір «найбільших шматків» визначається отвором сита, через яке проходить сипучий матеріал. При цьому форма отвору сит для вихідного і подрібненого матеріалів повинна бути однаковою.

У процесі виробництва, наприклад виробництва щебеню, утворюються відсівання дрібніше 5 мм, які в більшості випадків не використовуються і вважаються відходами, тому що не піддаються подальшому «сухому» фракціонуванню наявними на підприємствах технічними засобами. Відходи зберігаються у відвалах, що крім економічних, створює також серйозні екологічні проблеми [3].

Отже, для кожного конкретного підприємства, будь то гірничодобувне підприємство, кар'єр інертних матеріалів або металургійне підприємство, необхідна розробка індивідуальної схеми подрібнення, що враховує: тип матеріалу подрібнення, його вартість, необхідність інженерних споруд і послуг, а також дотримання необхідних експлуатаційних та екологічних вимог. Крім того, при виборі схеми подрібнення, поряд з вищевказаними аспектами, повинні розглядатися витрата енергії, знос футеровок, форма і гранулометричний склад одержуваного продукту, продуктивність тощо. [4].

При вивченні конструкцій дробильно-розмельного устаткування необхідно акцентувати увагу на перевагах та недоліках дробарок і млинів, а також сферах їх застосування. Особливу увагу слід приділити розгляду методик технологічного розрахунку дробарок і млинів [5].

Література

1. Измельчать правильно - Solid Ground. Solid Ground. URL: <https://solidground.sandvik/ru/измельчать-правильно/> (дата звернення: 31.03.2021).
2. Сиденко П. М. Измельчение в химической промышленности. Москва : Химия, 1977. 368 с.

3. Актуальность и решение проблемы переработки отсевов дробления горных пород | Kroosh. Home | Multifrequency equipment | Kroosh Technologies Ltd. URL: <https://kroosh.com/ru/articles/aktualnost-i-reshenie-problemy-pererabotki-otsevov-drobleniya-gornyh-porod> (дата звернення: 31.03.2021).

4. Роль и место конусных дробилок в горнодобывающих отраслях - Журнал Горная промышленность. Главная - Журнал Горная промышленность. URL: <https://mining-media.ru/ru/article/drobilka/1412-rol-i-mesto-konusnykh-drobilok-v-gornodobyvayushchikh-otraslyakh> (дата звернення: 31.03.2021).

5. Борщёв В. Я. Оборудование, для измельчения материалов: дробилки и мельницы : навч. посіб. Тамбов : ТГТУ, 2004. 75 с.

Секція 2. Розвиток енергетичної галузі

Чейлитко А.О.,

д.т.н., професор, завідувач кафедри теплоенергетики та гідроенергетики Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Калюжна А.В.,

магістрант спеціальності 144 «Теплоенергетика» Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ДОСЛІДЖЕННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЖИТЛОВОГО БУДИНКУ ПО ВУЛИЦІ ЗАПОРІЗЬКА 2А м. ЗАПОРІЖЖЯ

Проблеми незадовільного реального стану житлово-комунального сектору, набувають пріоритетності для дослідження та впровадження сучасних методів та технологій з підвищення рівня енергетичної ефективності. В Україні існує величезна кількість застарілих будівель, які вже давно не відповідають нормам та стандартам енергоефективності. Очевидно, що проживання в таких будівлях в комфортних умовах відходить на другий план і на перший план виходить необхідність вирішення цієї проблеми. Першочерговими заходами в цьому напрямі було прийняття різних директив та стратегій розвитку Україною в рамках політики енергоефективності та енергозбереження [1].

В роботі було проведено розрахунок енергопотреби і енергоспоживання будинку. Клас енергетичної ефективності будівлі за питомою енергопотребою склав 46 %, що відповідає класу D, а клас енергетичної ефективності будівлі за питомим енергоспоживанням складає 224 (кВт·год)/м², що відповідає класу G. Будинок терміново потребує термомодернізації.

Перш за все в під'їзді необхідно замінити старі дерев'яні вікна на нові металопластикові. Основна причина для заміни вікон – мінімізація теплових втрат. Саме через негерметичність дерев'яних вікон з склом, яке тріснуло, втрачається більша частина тепла. Металопластикові вікна збільшують температуру в під'їзді на 3-5 % і дозволяють зберегти там на 50 % тепла більше. Потрібно враховувати, що Запоріжжя знаходиться у другій кліматичній зоні, тому опір вікна теплопередачі не повинен бути менше 0,6 м²·К/Вт [2].

При вході до під'їзду потрібно встановити додаткові двері, щоб за рахунок утворення додаткового повітряного прошарку на перших двох поверхах було значно тепліше.

Також на енергозбереження впливає зменшення споживання електроенергії на освітлення. На всіх поверхах необхідно встановити світильники з датчиком руху та датчиком освітленості. Головна перевага датчиків руху або освітленості для монтажників – це просте установлення і їх налаштування для подальшої роботи. Успішний досвід експлуатації даного обладнання показує, що воно дозволяє заощадити 70-80 % електричної енергії, що витрачається на

освітлення в будівлі. Терміни окупності установки датчиків руху приблизно складають 1-2 роки, залежно від темпів зростання цін на електроенергію і потужності застосовуваного освітлювального обладнання [3].

Досить важливим кроком є теплоізоляція будинку. Після утеплення тепло всередині приміщення зберігається довше та в приміщенні підтримується відносно стабільна температура. Шар утеплювача захищає стіни будинку і подовжує строк їх використання.

Щоб звільнити квартиру від постійного проникнення вогкості, протягів і холоду з покрівлі, досить виконати грамотну ізоляцію стиків і виконати ремонт покрівлі на лоджії.

Всі заходи, які представлені в роботі, допоможуть зберегти тепло не тільки в під'їзді, а також в квартирах. Адже все це значно впливає на теплову енергію будинку. Не повинно бути не утеплених місць, через які будинок буде втрачати тепло. Заміна вікон на енергоефективні, встановлення додаткових тамбурів призводить до збільшення температури не тільки в під'їзді, але і в квартирах на 2-4 °С і як наслідок зниження енергопотребі.

Також використання сучасних енергоефективних електро побутових приладів дозволяє суттєво зменшити споживання електричної енергії у житлових будинках.

Література

1. Чейлитко, А.О. Формування теплофізичних властивостей елементів конструкцій теплового захисту шляхом створення прогнозованих пористих структур: монографія. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 318 с.
2. Ференюк Г.Г. Основи забезпечення енергоефективності будинків та теплової надійності огорожувальних конструкцій. Київ : Гама-Принт, 2009 216 с.
3. Основні принципи енергозбереження в сучасній Україні. Енергетичний аудит : веб-сайт. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/ecology/21333/> (дата звернення 27.02.2020).

Кісельов Є.М.,

к.т.н., доцент кафедри
мікроелектронних та електронних
інформаційних систем Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ, м.
Запоріжжя

Алексієвський Д.Г.,

д.т.н., доцент кафедри
мікроелектронних та електронних
інформаційних систем Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ, м.
Запоріжжя

Туришев К.О.,

викладач кафедри мікроелектронних та
електронних інформаційних систем
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ВИПРОМІНЮВАННЯ ДЛЯ ОПТИЧНИХ АБСОРБЦІЙНИХ ДАТЧИКІВ ОЗОНАТОРНИХ СТАНЦІЙ

При розробці озонаторних станцій необхідно постійно здійснювати моніторинг вмісту озону як у середовищах, що обрабляються так і у повітрі робочого простору [1] згідно вимог сучасних стандартів безпеки. Крім того, така інформація дозволяє оцінювати енергетичну продуктивність відповідного генераційного обладнання і здійснювати керування у реальному масштабі часу. Це потребує створення сучасних датчиків озону, що відповідають вимогам з динамічного діапазону і точності визначаємих концентрацій, терміну служби, споживаної потужності та ваго-габаритним показникам. Перспективними за означеними характеристиками є оптичні датчики, що засновані на явищі абсорбції ультрафіолетового (УФ) випромінювання молекулами озону. Тому актуальним є визначення оптимального джерела УФ-потoku для побудови таких приладів.

Загально відомими джерелами УФ-випромінювання є флуоресцентні лампи, лампи розжарювання, лазери та світлодіоди [2]. До основних параметрів таких випромінювачів належать діапазон довжин хвиль випромінювачів, стабільність параметрів випромінювання, вихідна оптична потужність та термін служби.

Дейтерієві лампи характеризуються більшою стабільністю, ніж інші УФ – лампи при високих значеннях світловіддачі. Але вони мають великі розміри, необхідність у стабільному джерелі живлення і до 0,5 год підготовки до роботи шляхом поступового прогріву.

Ртутні лампи низького тиску мають максимум спектра випромінювання на довжині хвилі 254 нм [3]. Також існує їх різновид у вигляді ксенонових ртутних ламп. Разом з тим, таким джерелам притаманні великі значення

споживаної потужності, невисока стабільність параметрів випромінювання і вміст шкідливих речовин. У порівнянні з зазначеними джерелами, світлодіоди є більш мініатюрними, споживають значно меншу потужність і нижчу собівартість.

Світлодіоди, на відміну від інших джерел УФ-випромінювання, мають невеликі розміри, низький рівень оптичного шуму, незначний дрейф інтенсивності випромінювання, низькі показники з генерації теплового потоку, незначну вартість і тривалий термін роботи [4]. До їх особливостей також можливо віднести здатність функціонувати у імпульсному режимі з частотою перемикання до 1 ГГц. Смуга випромінювання цих приладів є квазімонохроматичною зі смугою пропускання до 30 нм, що дозволяє будувати вимірвачі без наявності монохроматорів.

Вартість реалізації датчика озону на основі УФ-світлодіоду у порівнянні вартістю пристрою з ртутною лампою є більш вигідним. Така економія обумовлюється тим, що у датчику відсутні монохроматори (оптичні фільтри), засоби термостабілізації та знижені витрати щодо експлуатації і обслуговування.

Разом з тим, існують проблеми у реалізації УФ-світлодіодів з довжиною хвилі випромінювання менш 300 нм. Але нещодавно були розроблені світлодіоди, що мають високу оптичну потужність з низьким значенням паразитного випромінювання [5].

Таким чином, УФ-світлодіоди відрізняються просторовою стабільністю, стійкістю інтенсивності випромінювання та вузькою смугою випромінювання з низькими оптичними втратами. Це можливо використовувати для досягнення кращої селективності визначення озону, ніж при використанні звичайних джерел. Мінімізуючи шум джерел живлення, коливання температури та механічну стабільність оптики, продуктивність реалізації датчиків озону може перевершити традиційні конструкції на основі УФ-ламп.

Література

1. Алексієвський Д. Г., Кісельов Є. М., Панков О. Ю., Туришев К. О. Концепція побудови багатофазного озонатора великої потужності. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Біоекономіка як ключовий фактор розвитку виробництва та екологізації промислового регіону». Запоріжжя: ЗНУ Інженерний навчально-науковий інститут, 2020. С. 373–375.
2. Khan S., Newport D., Le Calvé S. Gas Detection Using Portable Deep-UV Absorption Spectrophotometry : A Review. *Sensors*. 2019, No 19. P. 5210.
3. Александров С. Е. и др. Моделирование характеристик оптических газовых сенсоров на основе диодных оптопар среднего ИК-диапазона спектра. *Журнал технической физики*. 2009. Том 79, Вып. 6. С. 112–118.
4. Кісельов Є. М., Алексієвський Д. Г., Туришев К. О. Синтез моделі трипроменевого датчика озону. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в металургії та машинобудуванні. ІТММ'2021». Дніпро: НМетАУ, 2020. С. 166–168.
5. Total UV solution provider : Seoul VIOSYS SETi - UV LED Product Catalog download. URL: <http://www.s-et.com/en/product/SETi.pdf>. (дата звернення: 05.04.2021).

Артемчук В.В.,

д.т.н., професор кафедри
електротехніки та електромеханіки
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Коваленко В.Л.,

д.т.н., професор, завідувач кафедри
електротехніки та електромеханіки
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЕНЕРГЕТИЦІ

На даний час все більш актуальним стає використання сучасних інформаційних технологій в енергетичній галузі. Низка операцій вже зараз виконується в автоматичному режимі або дистанційно. Зараз з'являється нова потреба в енергетиці – це своєчасне отримання й обробка інформації та оперативне прийняття рішень. Таким чином приходимо до поняття, так званої, наскрізної технології, а саме великих даних. Дійсно, згідно з існуючими прогнозами, обсяг світового ринку обробки великих даних буде щорічно зростати. У даному випадку під великими даними будемо вважати такі типи даних, які занадто великі або занадто складні для традиційних аналітичних програм та інструментів. Вони можуть мати такі характерні ознаки, як великий обсяг та різноманітність даних, висока швидкість зміни даних. Також особливістю таких даних стає те, що людина виконує роль, скоріше, аналітика отриманих результатів. Як правило, в основі інструментарію знаходяться відомі нейромережеві алгоритми.

В енергетичному секторі використання технологій «big data» дозволить будувати прогнози та інтелектуальні моделі. Можна припустити, що такі моделі та прогнози будуть більш точні, оскільки вони будуть враховувати більшу кількість чинників та швидше реагувати на зміну вхідних факторів.

Іншим важливим чинником використання технологій «big data», що дозволить підвищити економічну ефективність енергетичного сектору, буде можливість відстежувати у реальному часі параметри обладнання, прогнозувати його технічний стан і своєчасно його обслуговувати. Це дозволить знизити кількість і час простою обладнання, збільшити міжремонтні інтервали, а значить зекономити фінансові ресурси.

Крім того, одним із важливих аспектів використання даної технології є створення більш точних прогнозів щодо динаміки споживання електричної енергії, а значить, з'являється можливість для більш ефективного рішення проблеми пікових навантажень. Також, додатково зазначена технологія дозволяє проводити моніторинг високовольтних ліній і вживати відповідні заходи; більш ефективно розподіляти витрати на технічне обслуговування і

ремонт електротехнічного обладнання; підвищувати економічну ефективність роботи на оптовому ринку електроенергії, особливо, коли країна і продає, і купує електричну енергію; виявляти втрати електроенергії на лініях; покращувати маркетингову політику енергокомпаній; прогнозувати коливання попиту на електроенергію та на підставі цього розробляти план дій.

Таким чином, можна бачити, що впровадження технології «big data» є перспективною і навіть стане необхідною через певний час. Але для її впровадження необхідно вирішити низку питань. По-перше, це перехід від централізованого до розподіленого управління даними, що дозволить зменшити витрати на інтеграцію даних і систем. Такий перехід може бути нешвидким через певну інертність існуючої управлінської системи і відсутність чіткої стратегії розвитку галузі. Але і у подальшому важливим буде підтримувати координацію між існуючими централізованим і розподіленим апаратом управління даними.

Іншим питанням, що необхідно буде вирішити є проблема отримання інформації широкого спектру. Причому ця інформація має бути максимально достовірною. На даний час однією з найбільших проблем саме і є збір інформації, яка часто є неповною, розрізненою та недостовірною. Відомо, що нерідко різні підрозділи енергокомпанії або не мають доступу до даних один одного, або навмисно не показуються. Відомим фактом також є приховування відмов та їх причин через побоювання покарань. Проте, дана позиція є помилковою і навіть неприпустимою, оскільки енергосистема є критично важливою інфраструктурою.

Наступним проблемним питанням є обмеженість отримуваних даних. Це пов'язано з тим, що зараз для аналізу надається обмежений об'єм інформації через складність її обробки традиційними методами. В основному це здійснення контролю параметрів енергосистеми. Але перехід до технології «big data» передбачає збільшення даних як за кількістю, так і за типами. Тим більше, що з появою нових технологій виникає необхідність обробки і нових даних. Аналіз великих даних за певних умов дозволить навіть враховувати погодні умови, а це вимагає внесення (врахування) додаткового об'єму даних. Або, як вже зазначалось вище, прогнозування поточного стану обладнання також потребуватиме значних масивів інформації.

І нарешті, важливим елементом забезпечення надійної роботи енергосистем є кібербезпека. Оскільки енергосистема зв'язана з всесвітньою інтернет-мережею, то забезпечення її кібербезпеки набуває особливого значення.

Таким чином, застосування технології «big data» без сумніву дозволить здійснити технологічний стрибок в галузі. Можна впевнено припустити, що у подальшому в енергосистемах будуть використовуватись нелінійні моделі, побудованих на нечіткій логіці. З розвитком діагностичної бази точність визначення, і відповідно, прогнозування поточного технічного стану електротехнічного обладнання, значно збільшиться. Підсумовуючи сказане вище, можна зазначити, що розвиток інформаційних технологій в

енергетичному секторі дозволить підвищити економічну ефективність галузі, її надійність та якісні показники електричної енергії.

Єрофєєва А.А.,

старший викладач кафедри теплоенергетики та гідроенергетики Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Олійник Н.І.,

магістрант спеціальності 144 «Теплоенергетика», Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ТЕПЛОТЕХНІЧНИХ УСТАНОВОК

Енергоефективність та енергозбереження на сьогоднішній день є одними із найважливіших пріоритетів соціально-економічного розвитку в глобальному, національному та регіональному вимірах. Проблема підвищення рівня енергетичної ефективності не є новою для України загалом і для кожного її регіону зокрема. Країна й надалі залишається надзвичайно енерговитратною, від чого страждає конкурентоздатність української продукції, зменшуються можливості забезпечення енергетичної залежності. Тому стратегічним завданням державного значення є модернізація промисловості щодо раціональності енерговикористання.

Згідно енергетичної стратегії України до 2030р. [1] пріоритетними напрямками енергозбереження є зниження енергоємності виробництва, скорочення споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів за рахунок впровадження новітніх енергоефективних та енергозберігаючих заходів.

В структурі промисловості найвищу питому вагу займають такі галузі важкої індустрії як металургія та машинобудування [2], проте рентабельність виробництва цих галузей не перевищує 3–6 % через низьку ефективність технологічних процесів і, відповідно, їх критично високу питому енергоємність. Тому у сучасних економічних умовах питання енергозбереження у виробництві продукції металургійної галузі промисловості України набуває особливої актуальності. На сьогоднішній день важливою науково-практичною задачею є підвищення енергоефективності та екологічності роботи теплотехнологічних комплексів підприємств металургійної промисловості. Крім того, спостерігається тенденція стрімкого збільшення вартості головних енергоносіїв, таких як природний газ та електрична енергія, тому створення засобів енергозбереження у промислових агрегатах і процесах, є актуальним завданням.

Одними з найбільш значних споживачів природного газу є термічні й нагрівальні печі. Дані установки мають низку суттєвих недоліків, серед останніх – недосконалість конструкції, значні втрати теплоти з димовими газами, тощо. Це призводить до нераціонального розподілу температури у камері печі і, як наслідок до перевитрати енергоресурсів. Тому підвищення енергоефективності зазначених теплових агрегатів набуває першочергового значення, особливо, за можливості швидкої окупності розроблених заходів.

Існує чимало можливих рішень, спрямованих на підвищення енергоефективності теплотехнічних установок, але більшість з них потребує значних капіталовкладень. Скорочення витрат палива шляхом покращення теплообмінних процесів в печах принесе значний економічний ефект.

Вивчення необхідності і можливості створення способів перерозподілу температурних полів газів у камері печі з метою збільшення коефіцієнту тепловіддачі є зараз першочерговим завданням задля суттєвого покращення роботи печей зазначеного типу.

Запропоновано нове рішення актуальної науково-технічної задачі, що полягає у використанні електричних полів для інтенсифікації тепломасообмінних процесів у робочих просторах енергетичних установок [3]. Розроблено ефективний алгоритм управління процесом нагрівання металу, який може застосовуватись у камерних печах на промислових підприємствах [4]. Перевагою цього алгоритму є те, що у якості додаткового керуючого впливу використовується електричне поле, створення якого на реальному об'єкті не потребує значних капіталовкладень. Фактично теплота продуктів згоряння, що раніше втрачалась з відхідними газами, використовується безпосередньо у процесі термічної обробки металу, що сприяє підвищенню енергетичної ефективності установок, а саме зменшенню споживання природного газу на 5...10 %. Досягнення такої економії енергетичного ресурсу представляє практичний інтерес, оскільки значною мірою впливає на собівартість виробленої продукції.

Література

1. Міністерство енергетики України : веб сайт. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358> (дата звернення 10.09.2020).
2. Державна служба статистики України : веб сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 04.11.2020).
3. Качан Ю. Г., Єрофєєва А. А. Інноваційне управління процесом нагрівання металу у печі з використанням просторового електричного поля. *Радіоелектроніка, інформатика, управління*. 2017. 4 (43). С. 193–199.
4. Cheilytko Andrii, Yerofieieva Alina. Increasing the uniformity of metal heating in chamber furnaces by influence of the electric field. *Procedia Environmental Science, Engineering and Management*. 8 (2021) (1) P. 87–94.

Секція 3. Актуальні дослідження в будівельній галузі

Фостащенко О.М.,

к.т.н, доцент кафедри міського будівництва і архітектури Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Еззіат Абдельхамід,

бакалавр спеціальності 191 «Архітектура та містобудування» Інженерного навчально-наукового інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В АРХІТЕКТУРІ

Нормативні вимоги [1], що стосуються такого питання, як енергетична ефективність будівель, регламентуються Законом про енергозбереження [2] який включає і повний список об'єктів, що підлягають енергетичному обстеженню. В даному документі також визначаються терміни проведення відповідного аудиту для архітектурних міських конструкцій.

Енергетичний аудит – це обстеження, що дозволяє уточнити, визначити і зафіксувати наступні показники: обсяг витрат енергоресурсів, рівень енергоефективності, дані про енергетичний потенціал, прогноз динаміки енергетичної ефективності. Результатом такого обстеження має стати розробка енергозберігаючої методики оптимізації рівня енергоефективності. Обов'язковість процедури енергоаудиту поширюється на адміністративні споруди та багатоповерхову житлову нерухомість.

Основним методом, що дає можливість точно і детально обстежити й оцінити стан будівлі та обладнання, не виводячи об'єкт з експлуатації, є тепловізійний контроль будівель, так званий «неруйнівний контроль». Метою даного методу є виявлення і усунення дефектів на початкових стадіях їх розвитку.

Термін «енергоефективність будівель» включає в себе ряд показників:

- споживання ресурсів на опалення, охолодження та водопостачання гарячою водою;
- споживання енергії під час опалення, кондиціонування повітря, гарячого водопостачання та освітлення;
- енергоспоживання вентиляційних систем, в тому числі показники первинної енергії та викиду парникових газів.

Встановити відповідні показники допомагає розрахунок енергоефективності будівлі. Норми, що визначають кожен показник, обчислюються окремо.

Розрахунок класу енергоефективності будівлі проводиться на основі даних, які характеризують річні дані витрат енергоресурсів на об'єкті. Маються на увазі встановлені норми енергії, витраченої протягом року на обігрів

приміщень, кондиціонування, постачання гарячої води і допустимі відхилення від відповідних нормативів, а також дані про питому річну витрату електроенергії для загальнобудинкових потреб.

Класифікація енергоефективності будівель в нашій країні включає п'ять класів, які позначаються початковими буквами латинського алфавіту. Найвищим класом вважається клас А, найнижчим – Е.

Визначення класу енергоефективності будівлі обумовлює оцінка специфіки об'єкта з точки зору архітектури, функціональності, конструктивної та інженерно-технологічної специфіки. Дане оцінювання, що виконується за допомогою інструментальної та розрахункової методики, передбачає встановлення статистичних даних, які характеризують витрату енергоресурсів. При присвоєнні класу енергоефективності також враховується різниця між фактичними показниками питомої витрати енергоресурсів і встановленими регламентуючими документами нормативами.

Визначається класність енергетичної ефективності будинку або іншої будівлі шляхом зіставлення отриманих при обстеженні даних з таблицею. Здійснюється енергообстеження і виконується розрахунок класу енергоефективності об'єкта на підставі його результатів спеціалізованими енергоаудиторськими організаціями.

Обов'язкове енергетичне обстеження і енергосертифікація є умовою запуску в експлуатацію нових будівель (клас наслідків СС2, СС3) [4]. Енергетичний паспорт підприємства, оформлений за фактом завершення його будівництва або ремонтно-відновлювальних заходів, є документом, що допускає введення будівлі в експлуатацію .

Паспорт енергоефективності житлового будинку необхідний його власнику і керуючим структурам з метою виконання нормативних вимог, що стосуються вирішення наступних питань:

- енергозбереження та підвищення енергоефективності будівель, проведення енергоаудиту та впровадження енергозберігаючих заходів, виконання зобов'язань перед власниками квартир;
- скорочення витрат на енергоносії.

Енергосертифікація будівель виконується на підставі договору, що укладається між власником (співвласником) об'єкта, в тому числі ОСББ, і компанією-виконавцем [3]. Енергетична паспортизація виконується повноважними особами, які проводять енергоаудит будинку чи іншого об'єкта.

Література

1. ДСТУ-Н Б А.2.2-13:2015. Енергетична ефективність будівель. Настанова з проведення енергетичної оцінки будівель [Чинний від 2016-01-01]. Київ: Мінрегіон України, 2015. 25 с. (Національні стандарти України).
2. Закон України «Про енергозбереження». URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2119
3. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. URL: <http://saee.gov.ua>
4. Директива Європейського Парламенту та Ради 2010/31/ЄС від 19.05.2010 року «Щодо енергетичної ефективності будівель».

Архіпова К. К.,

старший викладач кафедри міського
будівництва і архітектури Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

Тюріков Д. В.,

студент спеціальності 191 «Архітектура
та містобудування» Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

МОДЕЛЮВАННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ПРОСТОРОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Розробка великої кількості ескізів і комплектів креслень не дають в повній мірі уявлення про те, як буде виглядати запроєктований об'єкт і вимагає багато часу для їх виконання. Архітектурна візуалізація, навпаки, дозволяє показати максимально достовірно, реалістично до найдрібніших деталей проєктований об'єкт з різних ракурсів і площин. Це один з найбільш ефективних інструментів для презентації своїх проєктів клієнтам або інвесторам. У сучасному світі інноваційних комп'ютерних технологій архітектурна візуалізація, як універсальна мова, візуально-тактильний спосіб передачі інформації про естетичну та функціональну складову архітектурного об'єкта, а також графічне відображення об'єктів екстер'єрів, інтер'єрів, різної містобудівної ситуації та ландшафтного дизайну відіграє величезну роль в архітектурно-будівельному проєктуванні. Вона дає повне інформаційне сприйняття спроєктованих об'єктів шляхом швидкої візуалізації моделювання майбутніх архітектурних просторів, починаючи від функцій будівлі, його форми і внутрішнього змісту, побуту і закінчуючи його впливом на людину і на навколишній простір спрощуючи цим творчий процес проєктування. Це швидка і ефективна форма демонстрації конкурсних проєктів, створення презентацій, відео-анімаційного проєктування в області архітектурних просторів і архітектурного середовища. Архітектурна візуалізація стала основним напрямком в роботі архітекторів і 3D-дизайнерів.

До основних видів архітектурної візуалізації слід віднести: 1. Моделювання візуалізації. Ручна графіка візуалізації об'єкта, зображення, створені вручну з дотриманням принципів нарисної геометрії з подальшою комп'ютерною обробкою створення об'ємної 3D моделі. 2. Інтер'єрна та екстер'єрна візуалізація. Візуалізація внутрішніх та зовнішніх архітектурно-просторових середовищ життєдіяльності людини. 3. Візуалізація 3D-планування. На відміну від 2D планування, яка не дає реального уявлення клієнту, 3D-планування дозволить сформулювати повну картину, оцінивши об'єкт під будь-яким кутом і при будь-якому освітленні з будь-якими змінами будівельних матеріалів. 4. Панорамна візуалізація. Статична векторна або растрова графіка, відео-анімація, панорамний або сферична візуалізація,

одержувана в результаті прорахунку рендеринга комп'ютерної моделі візуалізованого об'єкту. 5. Предметна візуалізація. Це візуалізація предметів інтер'єрів побуту і малих архітектурних форм.

Для виконання архітектурної візуалізації найчастіше використовується наступне програмне забезпечення: ArchiCAD, Artlantis Studio, 3ds Max, AutoCAD, SketchUp, Maya, Planix Landscape Deluxe, Photoshop та інше, яке надає величезні можливості: 1. Створення відео-анімаційних фільмів тривимірних архітектурних просторів, екстер'єрів, інтер'єрів та ландшафтного моделювання. 2. Весь процес проєктування повністю автоматизований, що працює одночасно в декількох вікнах автоматично. 3. Створення тривимірних архітектурних конструкцій і малих архітектурних форм будь-якої конфігурації і будь-яких обсягів. 4. Швидкий підбір кольорів і матеріалів обробки в інтер'єрах і інтер'єрах. 5. Миттєва калькуляція в один клік підрахунку будівельних конструкцій та всіх необхідних матеріалів.

Підсумовуючи вищезазначене, слід відмітити: 1. Архітектурна візуалізація є найбільш ефективним і реалістичним методом архітектурного проєктування, що несе в собі інформативні і естетично художні аспекти архітектурних з точки зору моделювання архітектурних просторів, постановки світла і грамотної подачі архітектурно дизайнерських елементів.

2. Можливості сучасних методів візуалізації та комп'ютерних технологій дозволяють створювати повністю реалістичні фотозображення архітектурних форм візуалізації об'єкта в складній забудові території.

3. Архітектурна візуалізація включає в себе безліч різноманітних завдань і можливостей, як для будівельників, архітекторів, так і представників рекламної та творчої сфери, що створює умови для розвитку цього напрямку в самостійну галузь сервісу та надання послуг на світовому ринку.

4. У сучасному світі архітектурна візуалізація та моделювання нових технологічних процесів проєктування є одним з популярних методів роботи в галузі архітектурного проєктування, а з урахуванням такого нового явища, як віддалене проєктування, забезпечується доступність для всіх зацікавлених у співпраці в цій галузі.

5. Архітектурна візуалізація є перспективним напрямком серед дизайнерських студій, архітектурних бюро та забудовників, створюючи для замовників ефект присутності на об'єкті проєктування і дозволяючи клієнту вільно переміщатися в віртуальному просторі спроектованого об'єкту і створити об'ємні уявлення щодо його характеристик.

Література

1. Гидион З. Пространство, время, архитектура. Перевод издания: Raum, Zeit, Architektur: Die Entstehung einer neuen Tradition. Ravensburg: Москва: Стройиздат. 2005. 455 с.
2. Resmini, Andrea, Rosati, Luca. Pervasive Information Architecture. Designing Cross-channel User Experiences. Morgan Kauffman. 2011.
3. Wodtke, Christina. Information Architecture - Blueprints for the Web. New Riders. 2009.

Архіпова К.К.,

старший викладач кафедри міського
будівництва і архітектури

Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

Литвиненко В.В.,

студентка спеціальності 191

«Архітектура та містобудування»

Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

АСПЕКТИ ФОРМОУТВОРЕННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ СИНКРЕТНОСТІ МОДУЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Перед архітекторами постійно стоять проблеми реновації, до найбільш значимих слід віднести:

1. Поєднання старих і нових стилів в єдине ціле, зберігаючи цілісну картинку сприйняття. 2. Внутрішня і зовнішня функціональність, цілісне сприйняття архітектурних комплексів з реновацією окремих частин. 3. Вбудовування нової модульної інтеграції в застарілі архітектурні простори. 4. Застосування сучасних модульних формоутворень в поєднанні з застарілими будівлями.

Сучасна наука визначає значення терміна «синкретизм» в декількох архітектурних аспектах це: поєднання або злиття, комплексне проявлення чи використання самодостатніх чи навіть несумісних і непорівнюваних явищ, образів, частин, мислення та поглядів, «не розчленованість» різних функціональних компонентів, цілісність, характерна в зміні, в імперативному розвитку архітектури. Ці аспекти дозволяють виявляти особливості функціонування різних процесів і явищ цілісного сприйняття архітектурних багатофункціональних модульних формоутворень, поєднуючи старі об'єкти з новими проектами.

«Інтеграція» – це об'єднання окремих складових частин за допомогою певних дій в єдине ціле або їх вбудовування в уже існуючий цілісний об'єкт або архітектурне середовище. Інтегрувати – з'єднувати, об'єднувати, переплітати, вставляти, впроваджувати.

В ході проведення дослідження нами акцентовано увагу на: 1. Модульній інтеграції формоутворення. Тобто архітектурну форму слід розглядати як категорію професійного мислення, а її модуль – заданість засобами опису предмета в системах знань має служити основою конструктивного мислення. В основі модуля лежить модульна система цілої форми. Це означає, що ми повинні задати способи і засоби опису поняття або категорії архітектурної форми, а потім показати як конструктивно вживається ця понятійна або категоріальна конструкція в архітектурному мисленні. Пропонована нами категоріальна парадигма спирається на три категорії, які є важливими для розуміння архітектурної форми: «морфологія», «символіка» і «феноменологія».

2. Аспекти формоутворення архітектурної синкретності. 3. Інтеграцію в формоутворенні архітектурних стилів. Незважаючи на широке вживання понять архітектурного простору і архітектурного середовища, все ж центральне місце архітектурної думки залишається за поняттям архітектурної форми, а на основі даної категорії будуються більш конкретні поняття, такі як «класичні архітектурні форми», «сучасні архітектурні форми» тощо. 4. Архітектурній інтеграції модульних систем, що полягає в з'єднанні, злитті, об'єднанні різних модульних систем, або їх вбудовування в уже існуючий цілісний об'єкт, або середовище. Архітектурна цілісність складається з окремих модульних систем. 5. Комп'ютерній інтеграції в архітектурі з моделюванням варіативності тривимірної візуалізації, що полягає в економічному моделюванні тривимірної візуалізації об'ємної моделі спроектованого варіанта в єдину цілісну модульну композицію. 6. Модульній інтеграції. В даний час підходи до взаємодії архітектурних модульних просторів відсутні. Це новий принцип взаємодії модульних архітектурних просторів за певною системою.

Все вищенаведене дає змогу стверджувати, що:

1. Відсутність наукової систематизації в організації формоутворення модульної інтеграції, а також недостатня кількість інформації про наукові дослідження архітектурної синкретності, а подекуди її суперечливість, зумовили актуальність обраної теми та спонукали нас до проведення даного дослідження.

2. Процес формоутворення модульної інтеграції може відбуватися з'єднанням окремих модульних частин в єдину цілісну виразність об'єкта та цілісну композицію. Для цього необхідно виробити композиційну методологію процесу з'єднання.

3. При створенні методології модульної системи інтеграції виникають такі завдання, як розробка архітектурної системи інтеграції даних для подальшого моделювання цілісного об'єкта.

Література

1 Денисенко Е.В. Принципы формирования архитектурного пространства на основе биоподходов: Нижний Новгород: 2013. 24 с.

2 Ивановская Н.Е. «Антропологический дизайн». Москва: рукопись, 2005. 5с.

3 Гайкова Л. В. Актуальные проблемы архитектурного проектирования общественных зданий: тексты лекций: КрасГАСА. Красноярск, 2001.108 с.

4 Пак, Виталий Алексеевич. Экоморфный синкретизм архитектуры в культуре современного города: Новгород, 2000. 331 с.

Секція 4. Інженерія програмного забезпечення

Коломоєць Г.П.,

доц. кафедри програмного
забезпечення автоматизованих систем
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

СИСТЕМНЕ ТЕСТУВАННЯ ВЕБ-ЗАСТОСУНКІВ НА ПРИКЛАДІ ТЕСТУВАННЯ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ

Системне тестування – це тестування програмного забезпечення, що виконується на повній, інтегрованій системі, з метою перевірки відповідності системи вимогам до неї. Системне тестування не вимагає знань про внутрішній устрій системи. Основним завданням системного тестування є перевірка як функціональних, так і нефункціональних вимог до системи в цілому. При цьому виявляються дефекти, такі як відсутня або невірна функціональність, невірне використання ресурсів, непередбачені комбінації даних, несумісність з оточенням, непередбачені сценарії використання і т.і. [1].

Сьогодні Веб-застосунки є найбільш поширеним типом програмного забезпечення, тому технології організації їх автоматизованого тестування є актуальними. Одним з інструментів, які дозволяють організувати автоматизоване тестування Веб-застосунків, є вільно поширюваний фреймворк *Selenium* (<https://selenium.dev>). Цей фреймворк надає засоби запису/відтворення дій користувача та API для розробки тестів з використанням таких популярних мов програмування, як Java, C#, Python, Ruby і JavaScript. Тести можуть бути запуснені в сучасних Веб-браузерах в операційних системах Windows, Linux і MacOS [2]. Фреймворк *Selenium* складається з наступних компонентів:

Selenium IDE – інтегроване середовище розробки тестів, реалізоване у вигляді плагінів браузерів Chrome та Firefox, що дозволяє виконувати запис дій користувача у *тестовий сценарій*, додання до сценарію команд перевірки даних, що відображаються на Веб-сторінках у відповідь на введення даних та/або дії користувача та запуск тестових сценаріїв на виконання.

Selenium WebDriver – прикладний програмний інтерфейс, який надає засоби розробки тестових сценаріїв безпосередньо на різних мовах програмування. *WebDriver* – це реалізований на різних мовах програмування бібліотечний клас з набором методів, які дозволяють віддавати різні команди «підпорядкованому» Веб-браузеру (для кожного браузера є своя реалізація *WebDriver*). Коротко загальна суть роботи з *WebDriver* може бути описана так:

– за допомогою обраної реалізації WebDriver розробляється програмний код, який транслює команди до запущеного браузера, що виконують певні дії з Веб-сторінкою і отримують вихідні дані на ній або інших сторінках;

– отримані вихідні дані за допомогою засобів побудови тестів (наприклад, JUnit [3]) порівнюються з очікуваними, результат порівняння свідчить про успішне або невдале проходження тесту.

Також фреймворк має інструмент *Selenium Grid*, який дозволяє виконувати кілька примірників тестів паралельно.

Інструменти Selenium досліджувались під час створення тестів та виконання системного тестування Інтернет-магазину <https://www.elitan.com.ua>. Цей Веб-сайт є типовим Інтернет-магазином з характерними для нього елементами управління, такими як: віртуальна вітрина товарів, меню навігації по колекціям товарів, панель фільтрів для пошуку товарів, корзина товарів, сторінка оформлення замовлення, сторінка реєстрації та авторизації, інформація про оплату, доставку, контактні дані тощо [4].

Після детального вивчення функціоналу Інтернет-магазину були розроблені та запрограмовані на мові програмування Java такі тестові сценарії:

– перевірка відповідності кількості відфільтрованих товарів, вказаної в дужках біля кожного фільтру, фактичній кількості знайдених товарів, після застосування фільтрів;

– перевірка відповідності суми всіх значень кількості у дужках біля кожного фільтру атрибуту «Бренд» фактичній кількості всіх відібраних товарів у результаті фільтрації;

– перевірка величини знижки для зареєстрованого користувача в залежності від суми покупки;

– перевірка обчислення підсумкової вартості товарів при формуванні замовлення з урахуванням знижки;

– перевірка успішності авторизації для зареєстрованого користувача.

При розробці тестових сценаріїв сумісно використовувались інструменти Selenium IDE – для запису дій користувача та створення тестового сценарію з наступним його експортом та WebDriver – для оптимізації тестового сценарію (організація циклів робота зі змінними різних типів тощо) у JUnit-тестах на мові програмування Java. Запуск тестів для Інтернет-магазину дозволяє перевіряти працездатність роботи магазину та попереджати можливі помилки його роботи.

Сумісне використання інструментів Selenium IDE та WebDriver дозволяє підвищувати швидкість розробки та ефективність тестових сценаріїв та забезпечує можливість автоматизованої перевірки функціональності Веб-застосунків, що може бути корисним при виконанні експертних оцінок програмних продуктів.

Література

1. Коломоєць Г.П., Михайлуца О.М. Якість програмного забезпечення та тестування: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти

- бакалавра спеціальності 121 «Інженерія програмного забезпечення». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. 193 с.
2. Gundecha U., Avasarala S. Selenium WebDriver 3. Practical Guide. Second Edition. Packt Publishing, 2018. 403p.
  3. Langr J. et al. Pragmatic Unit Testing in Java 8 with JUnit. The Pragmatic Bookshelf, 2015. 224p.
  4. Ravensbergen R. Building E-Commerce Solutions with WooCommerce. Second Edition. Packt Publishing, 2015. 195p.

Неалова А.О.,

студентка групи ІПЗ-17 бд,
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

Безверхий А.І.,

доцент кафедри програмного
забезпечення автоматизованих
систем Інженерного навчально-
наукового інституту ЗНУ, м.
Запоріжжя

АРХІТЕКТУРА ПРОЕКТУ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Архітектура програмного забезпечення (англ. software architecture) – це структура програми або обчислювальної системи, яка включає програмні компоненти, видимі зовні властивості цих компонентів, а також відносини між ними.

Розберемо поняття SPA додатку. SPA (Single Page Application) – односторінковий застосунок, в якому архітектура вбудована таким чином, що при переході на нову сторінку динамічно оновлюється лише частина контенту, яка необхідна.

Незалежно від типу застосунку, що розробляється, виділяються окремі логічно пов'язані групи компонентів. Ці логічні групи і називають шарами. Шари визначаються видами завдань, які вирішуються певним набором компонентів. Застосування шарів спрощує можливість повторного використання компонентів. Кожен логічний шар, може, у свою чергу, бути розбитий на підрівні (sub layers), компоненти яких виконують специфічні види завдань. При розробці проекту «Систематизація навчального процесу» важливим етапом було створення архітектури програмного забезпечення.

Архітектура даного проекту складається з таких шарів:

- 1) Data Source
- 2) Models
- 3) Services

- 4) Controlllers
- 5) Auth
- 6) Routing
- 7) Представлення

Шар джерела даних представлений нереляційною базою даних MongoDB. Цей рівень надає доступ до даних, які зберігаються системою.

Шар Models описує моделі документів, які зберігаються в базі даних. Описуються поля, зв'язки, обмеження полів. На цьому рівні виконується валідація полів та перевірка на відповідність заданій моделі. Лише тоді дані можуть бути додані в базу даних. Також є можливість використання тригерів `post` та `pre`, які описують послідовність дій, обов'язкових перед або після, відповідно, збереження в базі даних.

Шар Services – реалізує всю бізнес логіку проекту, тобто реалізована базова функціональність системи. Даний рівень приймає параметри, формує запит та видає результат на наступний рівень.

Рівень Controlllers – транспортний рівень всього проекту, який приймає запити (POST, GET, DELETE) та формує відповідь на браузер у форматі JSON або HTML, в залежності від типу запиту. Контролює користувацьку навігацію. Кожен з рівнів має свої події та реалізовує свої методи, які, в свою чергу, приймають запити та звертаються до сервісів.

Шар Auth містить реалізацію логінування та реєстрації користувача на основі стратегій JWT, Login та Signup, а також використовується стратегія `passport` для аутентифікації, `cookies` та `session`. Цей рівень також має свій список доступу (`access list`), який перевіряє ролі – ADMIN, USER, TEACHER, GUEST та перевіряє чи має право користувач отримувати інформацію та доступ до даного ресурсу.

Шар Routing містить набір адрес. На кожену операцію CRUD є свій URL. Тут відбувається перевірка параметрів на відповідність.

Шар представлення містить функції, які відповідають за взаємодію користувача і системи, і, компонентів, які надають доступ до базової функціональності, що знаходиться в рівні бізнес-логіки.

Підсумовуючи все вищезазначене, слід зазначити, що:

1. Для того, щоб розробити кращу архітектуру, необхідно знати принципи та підходи для створення рівнів та шарів проекту.
2. В жодному шарі не повинні повторюватись функціональності інших шарів та жоден шар не повинен перекладати свої задачі на інші шари.
3. Кожен шар повинен відповідати за свою задачу.
4. Правильна архітектура – це запорука великого майбутнього проекту!

Література

1. Гагарина Л., Федоров П., Федоров А. Введение в архитектуру программного обеспечения: учебное пособие. Москва : ИНФРА-М 2020. 320 с.
2. Назаров С. В. Архитектура и проектирование программных систем: монография. Москва : ИНФРА-М, 2016. 376 с.

Островецький С.В.,

студент групи ІІЗ-17 бд, Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

Щербак А.С.,

студент групи ІІЗ-17 бд, Інженерного
навчально-наукового інституту ЗНУ,
м. Запоріжжя

Безверхий А.І.,

доцент кафедри програмного
забезпечення автоматизованих систем
Інженерного навчально-наукового
інституту ЗНУ, м. Запоріжжя

АРХІТЕКТУРА ПРОЕКТУ ІГРОВОГО ЗАСТОСУНКУ

Архітектура – це структура програми або обчислювальної системи, що визначає її роботу на найвищому концептуальному рівні, включаючи апаратні та програмні компоненти, видимі зовні властивості цих компонентів, відносини між ними, а також документування системи. Документування архітектури спрощує процес взаємодії між учасниками проекту, дозволяє зафіксувати прийняті на ранніх етапах проектування рішення про високорівневий дизайн системи і використовувати елементи цього дизайну і шаблони повторно в інших проектах.

Вибір архітектури визначає спосіб реалізації вимог на високому рівні абстракції. Саме архітектура майже повністю визначає такі характеристики ПЗ як надійність, переносимість і зручність супроводу.

Архітектура значно впливає і на зручність використання і ефективність ПЗ, які визначаються також і реалізацією окремих компонентів. Значно менше вплив архітектури на функціональність – зазвичай для реалізації заданої функціональності можна використовувати різні архітектури. Тому вибір між тією або іншою архітектурою визначається насамперед саме нефункціональними вимогами і необхідними властивостями ПЗ в аспектах зручності супроводу та переносимості.

На рівні розробки архітектури ігрового застосунку повинні вирішуватися наступні основні завдання:

- Поліпшення і підвищення продуктивності процесів;
- Зменшення витрат;
- Поліпшення операційної діяльності;
- Підвищення ефективності управління;
- Зменшення ризиків;
- Підвищення продуктивності роботи користувачів;
- Підвищення можливості та прозорості взаємодії;
- Зменшення вартості підтримки життєвого циклу;
- Поліпшення характеристик безпеки.

Для побудови архітектури ігрового застосунку «Project Kitscher» були використані шаблони MVC (Model View Controller) та SOA (Service-oriented architecture). Ці шаблони, на наш погляд, є найкращими для мобільного ігрового застосунку.

Шаблон MVC (Model View Controller) дозволяє розділити всі класи на певні рівні, а саме: Model – рівень даних; Controller – обробляє та передає дані в представлення; View – рівень представлень, який показує необхідні елементи і інформацію. Даний шаблон був обраний для того, щоб було зручно працювати з різними частинами коду, так як він поділений на різні рівні, в яких кожен рівень відповідає за свою задачу, та дозволяє в майбутньому зручно додавати нові елементи.

Архітектурний шаблон SOA (Service-oriented architecture) дозволяє застосувати модульний підхід до розробки програмного забезпечення, заснований на використанні розподілених, слабо пов'язаних замінних компонентів, оснащених стандартизованими інтерфейсами для взаємодії за стандартизованими протоколами. Він дозволяє розкидати кожен аспект гри в свій сервіс, наприклад як: сервіс бойової системи, сервіс магазину, сервіс ворога тощо. Використання сервісів дозволяє легко додавати тимчасові об'єкти-заглушки, що спрощує процес розробки та тестування.

Орієнтуючись на те, що в даній мобільній грі запланований платний контент, архітектура була спроектована так, щоб додавати новий контент було зручно і не потребувало переписувати вже написаний код застосунку. Правильно організована і структурована архітектура проекту дозволяє спростити роботу з великим об'ємом коду [1].

Обрані шаблони проектування, серед яких Singleton, Observer, Momento, дозволяють зробити архітектуру, як можна більш абстрактною, щоб отримати модель, яка підходить для всіх ігрових проектів.

Singleton – це шаблон проектування, що породжує, який дозволяє створювати клас з єдиним екземпляром і надавати до нього одну глобальну точку доступу. Singleton використовується для створення утилітарних класів і класів менеджерів. Вони виконують загальні функції, які потребуються в безлічі класів, але додавання цих функцій в кожен клас було б не потрібним повторенням коду та порушувало би інкапсуляцію.

Observer представляє поведінковий шаблон проектування, який використовує відношення «один до багатьох». У цьому відношенні є один спостережуваний об'єкт і безліч спостерігачів. У зв'язку з тим що у нас ігрова програма діє в ній відбуваються не в суворій послідовності один за іншим, з цього ми повинні використовувати Observer, щоб реагувати на відповідні події, які відбуваються в програмі, такі як: отримання шкоди, нанесення шкоди, проходження такту. Завдяки слухачам, які чекають події, і обробників, які несуть логіку реагування на ці події, ми можемо створити таку поведінку програми, яка буде нести необхідний ігровий досвід користувачеві.

Для того, щоб зберігати прогрес гравця в застосунку використовується шаблон Momento. Memento – поведінковий шаблон проектування, що дозволяє, не порушуючи інкапсуляцію, зафіксувати і зберегти внутрішній стан об'єкта

так, щоб пізніше відновити його в цей стан [2, 3]. Зазвичай використовується, коли необхідно зробити «знімок» стану деякого об'єкта для його точного відновлення в майбутньому. Також його рекомендується використовувати, якщо отримання стану об'єкта безпосередньо порушує його інкапсуляцію.

Підсумовуючи все вищезазначене, слід зазначити, що:

1. Від архітектури залежить ціна підтримки і розробки нових ігрових задач та трудовитрати на побудову всієї системи
2. Архітектура ПЗ дає можливість повторного використання коду, а разом з ним і зменшення витрат на кожну подальшу розробку. Вибір або створення архітектури залежить від конкретних завдань.
3. Важливим для архітектури є наскільки універсальним планується ігровий застосунок та які модулі повинні бути присутніми у декількох подібних типів застосунків .

Література

1. Брауде Э. Технология разработки программного обеспечения. Санкт-Петербург : Питер, 2004. 656 с.
2. Гамма Е., Хелм Р., Джонсон Р., Влиссидес Дж. Приемы объектно-ориентированного проектирования. Патерны проектирования. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 368 с.
3. Фаулер М., Райс Д., Фоммел М. Шаблоны корпоративных приложений. Киев : Диалектика, 2016. 544 с.

Рябоволенко В.А.,
програміст компанії «Absolutist»,
м Дніпро
Ульяновська Ю.В.,
к.т.н., доцент, Університету митної
справи та фінансів, м. Дніпро
Тхоржевський Д.О.,
ст. викладач Університету митної
справи та фінансів, м. Дніпро
Рябоволенко Е.А.,
студент К19-1 Університету митної
справи та фінансів, м. Дніпро

ВПЛИВ ГРИ НА РОЗВИТОК МЕХАНІЧНОЇ ТА СЛОВЕСНО-ЛОГІЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Сьогодні не можливо уявити сферу діяльності людини, яка б не використовувала комп'ютерні технології. Програмні розробки допомагають людині в космічній галузі, медицині, вирішенні геоінформаційних проблем тощо. У останній час широке розповсюдження тримали комп'ютерні ігри. На них покладено не тільки розважальні функції а й навчальні, виховні, вони використовуються для розвитку різноманітних навичок у дітей різного віку. Звичайно, як і будь яка розробка вони мають як позитивні так і негативний вплив. Метою даної роботи є систематизація та огляд технологій, які використовуються для розробки комп'ютерних ігор.

Однією з причин популярності відеоігор є те, що людині взагалі притаманна ігрова поведінка [1].

Сьогодні спостерігається захоплення комп'ютерними іграми, що швидко поширюється, особливо серед дітей і підлітків. Розроблені останніми роками мультимедійні навчальні технології, побудовані на іграх або у яких використовуються елементи ігри, впевнено займають свою нішу в навчально-виховному процесі [2, 3].

У зв'язку зі зростаючим значенням у житті дітей комп'ютерних ігор, необхідно розглядати їх як своєрідний соціально-психологічний феномен, що нині посідає значне місце в дозвіллі та навчально-виховному процесі і в цілому істотно впливає на процес соціалізації підростаючого покоління. Актуальним є створення і використання в освітньому процесі комп'ютерних програм педагогічних засобів. Майбутні педагоги зацікавлені проблемою впровадження в педагогічний процес якісних комп'ютерних ігор, що дасть можливість ввести дитину у віртуальних комп'ютерний світ з якомога меншими негативними наслідками [4].

Сучасні комп'ютерні ігри – не лише один з численних способів розважитися, які ми маємо завдяки цифровій культурі, але вони можуть ставати потужним джерелом знань або навіть сприяти науковим відкриттям. Звісно,

мова тут не про типові квести чи шутери, але існують окремі категорії відеоігор, спрямованих на науку чи освіту.

Ігрова діяльність впливає на формування довільних психічних процесів. Умови гри вимагають зосередженості на змісті дій і сюжеті, на діючих особах чи предметах, включених до ігрової ситуації. Ігрова ситуація впливає на мислення і психіку дитини, підлітка і дорослого. Гра сприяє розвиткові рефлексії, оскільки в цьому процесі виникає реальна можливість контролювати, як виконується будь-яка дія, що входить у процес спілкування. У рольовій грі формується здатність осмислювати свої власні дії, передбачати реакцію інших людей.

Однією з категорій подібних ігор є ігри, що в англійській літературі іменуються GWP (game with a purpose – «гра з метою»), в яких «дії гравця у грі сприяють досягненню мети у реальному світі поза грою». Ігри такого типу використовують для розв'язання певної наукової проблеми дані, отримані з сотень або й десятків тисяч комп'ютерів звичайних користувачів. При цьому сам геймер просто бере участь у грі за певними правилами. Так, ціла низка ігор біологічного спрямування пропонує гравцеві головоломки, але правильне рішення допомагає розв'язати важливі задачі біології:

- 1) синтезувати певні форми РНК (гра «Eterna»),
- 2) конструювати 288-х молекулярну систему з певної кількості «деталей» («Nanocrafter»),
- 3) досліджувати особливості виникнення генетичних хвороб («Phylo»),
- 4) відслідковувати взаємозв'язок між генетичними мутаціями та раковими новоутвореннями («The Impossible Line»), тощо.

Подібні ігри допомагають, вирішувати різні задачі, а також вимагає в дітей уваги та запам'ятовування, що сприяє їх логічному розвитку.

Ігри в жанрі Hidden object, в яких основним завданням гравця є віднайти всі задані предмети. В процесі гри гравець шукає на ігровому полі потрібні предмети. Під час гри запам'ятовує, де можуть знаходитись пошукові предмети, а також намагається припустити, де може бути розташований пошуковий предмет.

В таких іграх відбувається розвиток:

- 1) образної пам'яті – за рахунок запам'ятовування вигляду предметів,
- 2) смислової пам'яті – асоціації назв та вигляду предметів,
- 3) механічної пам'яті – варіанти розміщення предметів.

Стратегічні ігри та ігри-конструктори розвивають у дитини навички співпраці з іншими людьми, творчі здібності та навички вирішення завдань. Найбільш популярним прикладом таких ігор є «Майнкрафт».

У комп'ютерних іграх за участю декількох гравців важлива соціальна взаємодія. Тому батькам необхідно привертати увагу дитини до цієї складової ігор і говорити з нею про те, як взаємодія з людьми може відбуватися в повсякденному житті.

Позитивний потенціал більшості комп'ютерних ігор реалізується далеко не завжди. І це залежить здебільш не від самої гри, а від людини, що грає, від

того, який мотив переважає при включенні до гри. Крім основного мотиву розваги, гра може реалізувати інші мотиви. У залежності від мотивів другого плану можуть формуватися абсолютно різні для різних гравців навички та уміння. Реалізація мотиву тренінгу призводить до формування навичок у сфері, що тренується, а мотив компенсації внутрішніх проблем скоріш матиме результатом формування механізмів психологічного захисту. У зв'язку з розмаїттям мотивів гра може сприяти як підготовці до зустрічі з реальністю, так і втечі від неї.

Під час опрацювання даної теми, було розглянуто вплив комп'ютерних ігор на розумову діяльність дітей та підлітків. Де було встановлено, що під час гри фокусується увага то зосередженість, розвивається образна, логічна та механічна пам'ять. Що досягається за допомогою різних ігрових механік та якісного game-дизайну та level-дизайну.

Література

1. Чікарькова М. Ю., «Комп'ютерні ігри у соціокультурному дискурсі». *Вісник Маріупольського державного університету*. Вип. 15, С. 87–95, 2018 р.
2. Лук'яненко К. «Комп'ютерні ігри на уроках математики», *Фізико-математична освіта*, Вип. 1, С. 19–25, 2014 р.
3. Гнатенко О. «Комп'ютерні ігри як засіб формування уявлень молодших школярів про частини і дроби», *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Вип. 23(1)., С. 235-240, 2017 р.
4. Павлюк Т. Підготовка майбутніх вихователів до використання комп'ютерних ігор у педагогічному процесі дошкільних навчальних закладів. *Нова педагогічна думка*. 2015. № 2. -С. 97-100.

Коректор: Макаренко А.П.

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**«Інноваційний розвиток сучасної економіки:
нові підходи та актуальні дослідження»**

20 21 квітня 2021 року